מאימתי

מזכירין גבורות גשמים רבי אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג ר' יהושע אומר מיום טוב האחרון של חג אמר לו ר' יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר לו א"כ לעולם יהא מזכיר אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים ר' יהודה אומר [א]העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר [ב]ביו"ט הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: **גמ'** [ג]תנא היכא קאי דקתני מאימתי תנא התם קאי דקתני [ד][2]מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים [ה]ושואלין בברכת השנים [ו]והבדלה בחונן הדעת וקתני מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני התם מ"ש דשבקיה עד הכא אלא תנא מראש השנה סליק דתנן [ז][3]ובחג נידונין על המים ואיידי דתנא ובחג נידונין על המים תנא מאימתי מזכירין גבורות גשמים וליתני מאימתי מזכירין על הגשמים מאי גבורות גשמים א"ר יוחנן מפני שיורדין בגבורה שנאמר [ח][1]עושה גדולות (ט) עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וכתיב [2]הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות מאי משמע אמר רבה בר שילא אתיא חקר חקר מברייתו של עולם כתיב הכא עושה גדולות עד אין חקר וכתיב התם [3]הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו (כ) וכתיב [4]מכין הרים בכחו נאזר בגבורה ומנא לן דבתפלה דתניא [5]לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם [6]איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה וכתיב בתריה [6]ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש אמר ר' יוחנן [7]ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של (נ) גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב [7]יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו מפתח של חיה מנין דכתיב [8]ויזכור אלהים את רחל ויישמע אליה

מאימתי מזכירין גבורות גשמים. שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם. ובגמרא מפרש טעמא דאמר עושה גדולות ואין חקר קרי ליה גבורות גשמים מפני שיורדין בגבורה שנאמר עושה גדולות וגו': **סימן קללה בחג הן.** כדאמרינן במס' סוכה בפרק היסן (דף כח:) מאימתי מוזכר לפנות משתסרת המקפה משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו וא"ל לו אפשי בשמושך כלומר כשהגשמים יורדין לסוכה הכל יוצאין ונראה שאין הקב"ה חפץ שנשתמש לפניו ואמאי מתחילין להזכיר גבורות גשמים בחג ונראה שהוא מתפלל שיבא מטר בחג: **לא אמרתי לשאול.** שיתפלל על הגשמים בחג כגון וחן וטל ומטר: **אלא להזכיר.** שמתחיל להזכיר בחג גבורות של מקום שמוריד גשמים: **בעונתו.** כלומר בזמנו: **אם כן.** ואמאי פוסק בפסח מלהזכיר: **גמ' תנא היכא קאי.** כלומר מדקתני מאימתי מכלל דפשיטא ליה להאי תנא דחייבים להזכיר והיכא חזיק דמחייב להזכיר: **התם קאי.** מזכירין גבורות גשמים כו' במסכת ברכות: [1]**(וליתני התם.** במסכת ברכות סמוך דתני מזכירין ליתני מאימתי): **מ"ש דשבקיה עד הכא.** כלומר הלי דקתני הכא בסדר מועד מאימתי ליתני התם [2] דקתני מזכירין במסכת ברכות היינו סדר זרעים: **עד הכא.** עד סדר מועד: **אלא.** לא תימא דהא דקתני מאימתי דהתם קאי דתנא מראש השנה סליק ששניהן בסדר אחד הן להכי לא מצי למימר מאי שנא דשבקיה עד הכא: [1]**(בחג.** הוי דין על המים ומשום דתני אימתי הוי דין על המים קתני נמי אימתי זמן הזכרה) [2]: **ואיידי דתני בחג נידונין.** כלומר אגב דתנא בחג נידונין על המים קסבר בגפסיה הואיל ונידונין בחג על המים ש"מ בעינן להזכיר עניינא דמיא לרלוי על המים דליתו לברכה להכי קתני מאימתי מזכירין: **כתיב עושה גדולות** [1] **עד אין חקר.** אלמא דכתיב חקר בגשמים וכתיב חקר בברייתו של עולם כתיב דיה גבורה: **ואמר רבי יוחנן שלש מפתחות.** היינו שלא נמסרו לשליח אחד ביחד [1]: **יפתח ה'.** ולא שליח: כי

מאימתי. מיום טוב האחרון של חג. שמיני לא יתבון בסוכה ואפילו האידנא אינו אלא מדרבנן משום ספיקא ואע"ג דבקיאינן בקביעא דירחא גזרה שמא יחזור הדבר לקלקולו או משום מנהג אבותינו בידינו כדאמ' פ"ק דביצה (דף ד:) ולכן מדכרינן אבל כל שבעה לא שהגשמים בימי סוכה סימן קללה הן כדתנן פרק שני דסוכה (דף כח:) משל לעבד וכו': **אם** כן. אם אתה אומר מזכירין אע"פ שאין שואלין הואיל ומשמע בעונתו אף בקיץ יזכירו ומה אתה נותן סימן מי"ט הראשון ור' אליעזר אומר בברייתא בגמרא כל הקיץ אם לא להזכיר מזכיר לעולם בעונתו משמע מיהו עד השתא לא רמי עליה חובה אבל בי"ט ראשון חובה לרלות לפני שאלה שכל הבא לנקש מקדים ומרלה ואסימן קללה לא קפדינן ודבי יהושע קפיד: **התם** קאי. פירוש בסדר זרעים בברכות פרק אין עומדין (דף נג.) וליתני התם מאי שנא כו' כלומר אמאי תנא הכא במועד מאי דתני התם בסדר זרעים:

אלא תנא מראש השנה קא סליק. פירוש ור"ה הוא בסדר מועד ואם תאמר ואכתי ליתני בסדר זרעים וי"ל דהכא עיקר דאמר בחג נידונין על המים ואורחא דמילתא לרלות לפני שאלה לכך שייך עד הכא אבל בסדר זרעים (ח) אומרים מזכירין גבורות גשמים אפשר דמשמע לעולם כמו תחיית המתים או הבדלה בחונן הדעת:

וליתני מאימתי מזכירין (ט) **גשמים מאי גבורות גשמים אמר ר' יוחנן שיורדין בגבורה.** תימה התם בברכות פ' אין עומדין (סס) קתני כי הכא מזכירין גבורות גשמים ושואלין הגשמים וכו' אמאי לא קא מקשה כמו הכא וליתני מזכירין על הגשמים מאי גבורות ויש לומר שאני הכא דהוי עיקר סדר של גשמים בא"ז זמן מתחילין לאומרו ומאימתי פוסקין מלאומרו ומשום הכי פריך הכא טפי מהתם: **וכתיב** מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. וה גבי בריאת עולם וכי היכי דהאי חקר בבריאת העולם רולה לומר בגבורות כמו כן הכא גבי גשמים האי חקר נמי רולה לומר גבורות אבן יש להקשות אמאי נקט גבורות טפי מכח וכמו כן הוה ליה למימר מאימתי מזכירין כח גשמים או ליתני גדולות גשמים וי"ל דמן הדין נקט גבורות משום טעמא דאיכא כח ואיכא גדולה אי נמי משום דהברכה מתחלת בגבורה להכי נקט גבורות:

שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח. וא"ת והא אמרינן (סנהדרין דף קיג.) דמפתח הגשמים (י) נמסרין לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאליעא דכתיב (מלכים ג יח) ויאמר אליהו מי ה' וגו' דה"נ אומר בפירקין דלקמן (דף כג.) וי"ל דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו ר"ל שלא נמסרו מעולם דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם: **וישמע** אליה אלהים ויפתח את רחמה. פירוש שהוא בעצמו עשה וא"ת מהכא משמע דליכא אלא שלשה מפתחות וא"כ יש להקשות והא כתיב (ירמיה נ) פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו ומשמע נמי שלא נמסרו לשליח וכמו ההיא דישמע אליה אלהים וגו' וא"כ אמאי לא תשיב לה וי"ל דלא תשיב כי אם אותן מפתחות של טובה ולהכי לא קא חשיב מפתח של זעם וא"ת דמשמע מהאי קרא דפתח ה' שלא נמסר מפתח של זעם לשליח והא אמרינן (פסחים דף קיח.) יורקמי שר של ברד הוי וי"ל מכלי זעם אחרינא קאמר שלא נמסרו לשליח אבל בשום שר ברד לא דאותו של ברד נמסרו: אינעיא

גשמים. שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וגו'. מפתח של חיה, שנאמר וישמע

א א ב ג מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע ס"א סי' קיד סעיף ה וסימן תפח סעיף ג:

ב ד מיי' שם הלכה [ד] עז סמג"ע שם טוש"ע ס"א סי' קיח סעיף ה:

ג ה מיי' שם הלכה [ד] יב וסמג שם טוש"ע ס"א סי' רלד סעיף ה:

ד ו [מיי' פ"ח שם הלכה ה]:

תורה אור השלם

1. עשה גדלות ואין חקר נפלאות עד אין מספר:
איוב ה ט
2. הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות:
איוב ה י
3. הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו:
ישעיהו מ כח
4. מכין הרים בכחו נאזר בגבורה:
תהלים סה ז
5. והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם:
דברים יא יג
6. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך:
דברים יא יד
7. יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלויתי גוים רבים ואתה לא תלוה:
דברים כח יב
8. ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה:
בראשית ל כב

רבינו חננאל

אידי דתנן במתניתין מאימתי מזכירין גבורות גשמים, מקשי תנא היכא קאי דקתני מאימתי. כלומר, מי הזכיר שנזכיר גבורות גשמים עד שיאמר מאימתי. ושנינן, תנא מראש השנה סליק, דתנן ובחג נידונין על המים. ולפיכך תנא (הכל) [הכא] מאימתי מזכירין גבורות גשמים. ואמאי תני גבורות. כלומר מה גבורה יש בגשמים. ואמר ר' יוחנן שיורדין בגבורה. שנאמר בענין המטר עושה גדולות עד אין חקר. ונמר חקר חקר מברייתו של עולם, שנאמר בורא קצות הארץ אין חקר לתבונתו, וכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה, מיכן סמכו לומר גבורות גשמים. ופריש במתני' בתפלה. ואמרי' ומנא לן שלא תהא הזכרה זו אלא בתפלה, ופשטנא מדכתיב [ולעבדו] בכל לבבכם וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש וגו', דדייקינן איזו היא [עבודה] בלב שבשבילה המטר יורד, הוי אומר זו תפלה. וא"ר יוחנן שלש מפתחות לא נמסרו לשליח אלא הם בידו של הקב"ה. מפתח

מוסף רש"י

מזכירין גבורות גשמים. משיב הרוח, שאינו לשון נקבה אלא לשון הזכרה ושנה (ברכות לג.). ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסר ביד שליח. על אולרו של הקב"ה יש מפתחות ומסרם ליד שלוחים הממונים, אבל ג' מפתחות יש לו בידו שלא מינה שליח עליהם מנבואה אלא בידו הם ולא נלה למסור שליח עליהם (סנהדרין קיג.).

רבינו גרשום

מאימתי מזכירין גבורת גשמים. שאומ' מוריד הגשם. מאחר שהגשמים סימן קללה הוא בחג. כדאמרן בסוכה, משל לעבד שמשמש לרבו והפך לו רבו קיתון על פניו, כלומר שאינו חפץ בו, אף כך בשיורדין גשמים בחג יצאין הכל מן הסוכה ונראה שאין חפץ הקב"ה שישבו בסוכה, ואמאי מתחיל להזכיר גבורות

גשמים ונראה שהוא מתפלל שירדו גשמים בחג. לא אמרתי לישאל. שיתפלל על הגשמים בחג, אלא להזכיר. שמתחיל להזכיר בחג גבורות של (גשמים) מקום שמוריד גשמים בעונתם לאחר החג כשצריכין. אם כן לעולם יהא מזכיר. אפי' בימות החמה, שמוריד גשמים בעותן. גמ' התם קאי מזכירין כו'. במס' ברכות. וליתני התם. במס' [ברכות] סמוך לדתני מזכירין כו' ליתני מאימתי. מ"ש דשבקיה עד הכא, כלומר מי קתני הכא בסדר מועד מאימתי אמאי דתני מזכירין במס' ברכות דהיינו בסדר זרעים. תנא מר"ה סליקו(י). ששניהם בסדר אחד הן, להכי לא מצי למימר מ"ש דשבקיה עד הכא. כתיב עושה גדולות עד אין חקר. אלמא דכתיב חקר בגשמים, וכתיב חקר בברייתו של עולם, מה בברייתו של עולם כתיב ביה גבורה אף בגשמים הוי כמו דכתיב [ביה] גבורה. שלא נמסרו. שלשתן ביחוד ביד שליח. יפתח ה'. ולא שליח.

איבעיא להו רבי אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמיר מה לולב ביום וגו'. פי' ולולב הוי רלוי דמיס וגדל על המיס לו דלמא מניסון גמר לה פי' ונפקא מינה (ה) מי מלולב גמר לה אבל ניסוך המים סגירא ליה דלמו ביום ראשון הוא לו מניסון המים קא גמר לה דסגירא ליה דניסוך המים ביום ראשון הוא מי גמי דמי מלולב גמר הוה דווקא ביום שנאמר (ויקרא כג) ולקחתם לכם ביום אבל מי מניסוך הוה אפילו בלילה ולענין זה אהני לאמר מר ומנחתם ונסכיהם (ו) בלילה אף וכו' פירוש דאע"ג דניסוך קרבנות לא הוי עד לאחר הקרבת קרבנותיהם ואם כן היאך קריבי נסכים בלילה רוצה לומר בלילה שניה והניסוך החג דהוי ממיס מני למהוי בלילה ראשונה ואע"ג דאמרינן במסכת יומא בפ' בראשונה (דף כו:) (ז)אמר רב ואימיתא ר' יוחנן אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר וא"כ לא הוי בלילה ראשונה דהא אינה אלא ביום יש לומר דאינו חייב לנסך אלא בתמיד של שחר מכל מקום אי בעי עביד ליה בלילה: **דאמר** רבי אבהו **לא** למדה רבי **אליעזר אלא** מלולב. פירוש וסגירא ליה דניסוך לא הוי עד בשני: **משעת** נטילת לולב. פירוש דהיינו תחילת יום ראשון של סוכות ורבי יהושע אומר משעת הנחתו פירוש לאורתא דמולאי שביעי של סוכות שמניחין בו את הלולב: **משעה** שמפסיקין לישאל. ותן טל ומטר בברכת השנים פוסקין מלהזכיר מוריד הגשם בתחיית המתים: **העובר** לפני התיבה ב"ט של חג האחרון מזכיר וכו'. פי' האחרון שמתפלל תפלת מוסף הראשון אינו מזכיר פירוש שמתפלל שחרית אינו מזכיר ובירושלמי קאמר אמאי אינו מזכיר מאורתא פירוש מתפלת ערבית ומשני לית תמן כל עמא ולדברי בגמרא פירוש בתפלת שחרית ומשני דהוו סברי דהוו מדכרו ליה מאורתא:

מים. מ"ס מנסכיהם דכתיב בשני ויו"ד דכתיב בשני ונסכיה ומ"ס שבשביעי כתיב כמשפטם והוי מים (ו) טעמא דרבי עקיבא בשני ונסכיה דמשמע תרי נסכים הלכך בשני בחג הוא מזכיר בחג אינו אלא סימן קללה אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה כולה ואינה אלא בזמנה כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמנן לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר רבי אומר אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע אמר לך רבי יהושע בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא אלא גשמים כל אימת דאתיין זמנייהו היא והתנן [7]יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם שנאמר [4]הלא קציר חטים היום וגו' ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר מ"ט דרבי יהודה בן בתירה דתניא (ט)רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני [5]ונסכיהם ונאמר בששי [6]ונסכיה ונאמר בשביעי [7]כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה ומאי שנא בשני דנקט דכי רמיזי להו בקרא בשני הוא דרמיזי הלכך בשני מדברינן רבי עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר שנאמר בששי ונסכיה (י)בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין ואימא תרוייהו דחמרא סבר לה כר' יהודה בן בתירה דאמר רמיזי מיא אי

אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב [1]וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו' ור' יוחנן מאי טעמא לא קא חשיב להא אמר לך גשמים (א) היינו פרנסה: ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג כו': איבעיא להו ר' אליעזר מהיכא גמיר לה מלולב גמר לה או מניסוך המים גמר לה מלולב גמר לה מה לולב ביום אף הזכרה ביום או דלמא מניסוך המים גמר לה מה ניסוך המים מאורתא (ב)דאמר מר [2]ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה אף הזכרה מאורתא תא שמע דאמר רבי אבהו לא למדה ר' אליעזר אלא מלולב איכא דאמרי ר' אבהו גמרא גמיר לה ואיכא דאמרי מתניתא שמיע ליה מאי היא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים (ג)רבי אליעזר אומר משעת נטילת לולב (ד)ר' יהושע אומר משעת הנחתו א"ר אליעזר הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים אמר לו ר' יהושע והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה אמר לו ר' אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר וכשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה כולה ואינה אלא בזמנה כך מזכירים גבורות גשמים כל השנה ואינן אלא בזמנן לפיכך אם בא להזכיר כל השנה כולה מזכיר רבי אומר אומר אני משעה שמפסיק לשאלה כך מפסיק להזכרה ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר ר' עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר ר' יהודה משום ר' יהושע אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב ראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר שפיר קאמר ליה ר"א לרבי יהושע אמר לך רבי יהושע בשלמא תחיית המתים מזכיר דכולי יומא זמניה הוא אלא גשמים כל אימת דאתיין זמנייהו היא והתנן [7]יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם שנאמר [4]הלא קציר חטים היום וגו' ר' יהודה בן בתירה אומר בשני בחג הוא מזכיר מ"ט דרבי יהודה בן בתירה דתניא (ט)רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני [5]ונסכיהם ונאמר בששי [6]ונסכיה ונאמר בשביעי [7]כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה ומאי שנא בשני דנקט דכי רמיזי להו בקרא בשני הוא דרמיזי הלכך בשני מדברינן רבי עקיבא אומר בששי בחג הוא מזכיר שנאמר בששי ונסכיה (י)בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין ואימא תרוייהו דחמרא סבר לה כר' יהודה בן בתירה דאמר רמיזי מיא אי

מלולב :מר לה. שדומה ללולב, שכשם שאי אפשר לאילו בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא מים. מה לולב ביום. שמתחיל ליטול ביום ראשון. אף הזכרה ביום. (בר') [כלומר] שאינו מתחיל להזכיר בלילי יו"ט ראשון עד למחר. מה ניסוך המים מאורתא. כדאשכחן במס' סוכה (דף נא:) שממלאין המים לניסוך המים בלילה. ויש ספרים שכתוב בהן [דאמר מר] מנחתם ונסכיהם בלילה. שמקריבין קרבן ביום יכולין להביא המנחה והנסכים בלילה, אף האי ניסוך המים יכולין לנסך בלילה. אף הזכרה נמי מאורתא. שבלילי יו"ט הראשון קאמר ר' אליעזר (שמזכירין) [שמתחילין] להזכיר גבורות גשמים. גמרא גמיר לה. ר' אבהו דו' אליעזר לא למדה אלא מלולב. ממתניתין שמיעה ליה דר' אליעזר גמר מלולב. משעת הנחתו. מיום שמברכין בו באחרונה דריני בשביעי. ארבעת מינין הללו. שבלולב ואחרוג. כך גשמים. יהא מזכיר כל השנה אפי' בימות החמה אם הוא רוצה, אף בחג נמי אם הוא רוצה יהא מזכיר. משעה שפוסק מלשאל. שבפסח פוסק מלומר ותן טל ומטר, פוסק מלהזכיר

גבירת הגשמים, ועכשיו לא מצית למימר אם כא להזכיר כל השנה מזכיר, אלא בימות החמה אינו מזכיר הואיל ואין זמנו. אף בחג אינו מזכיר הואיל ואין זמנו, ורבינו חננאל אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים. שנאמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו'. גשמים היינו פרנסה. ומשום שהגשמים חשובים בתחיית המתים קבעי ברכה זו בתחיית המתים. פיסקא ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג מזכיר. (איבעיא להו אי מלילי יו"ט הראשון מזכיר), וגמר לה מניסוך. דאיתקש ניסוך המים לניסוך היין, דאמר [מר] ומנחתם ונסכיהם (לך) ומליל"י יו"ט טו"ב הראשו"ן מזכי"ר) אפילו בלילה, פירש [נ"א: בירושלמי] בתמורה בתחלת פרק יש בקרבנות. או בלילה גמר לה. דכתיב ולקחתם לכם ביום ולא בלילה. ופשטנא מהא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים, ר' אליעזר אומר משעת נטילת לולב. ר' יהושע אומר משעת הנחתן, אמר ר' אליעזר הואיל וארבעת מינים הללו אינם באין [אלא] לרצות המים כו'. שפיר קאמר ליה רבי אליעזר לר' יהושע. אני לא אמרתי לשאל אלא להזכיר, כשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה ואינה אלא בזמנה, כך

יתרה בששי כתי (הלכת') [הלכן] בששי מזכיר.

ד א מיי' פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ה:

תורה אור השלם

1. וידעתם כי אני יי בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי: יחזקאל לז יג
2. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: תהלים קמה טז
3. ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: במדבר כט יח
4. הלוא קציר חטים היום אקרא אל יי ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני יי לשאול לכם מלך: שמואל א יב יז
5. ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיהם: במדבר כט יט
6. ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכיה: במדבר כט לא
7. ומנחתם ונסכהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפטם: במדבר כט לג

רבינו חננאל

אליה אלהים ויפתח את רחמה. מפתח של תחיית המתים. שנאמר וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם וגו'. גשמים היינו פרנסה. ומשום שהגשמים חשובים בתחיית המתים קבעי ברכה זו בתחיית המתים. פיסקא ר' אליעזר אומר מיום טוב הראשון של חג מזכיר. (איבעיא להו אי מלילי יו"ט הראשון מזכיר), וגמר לה מניסוך. דאיתקש ניסוך המים לניסוך היין, דאמר [מר] ומנחתם ונסכיהם (לך) ומליל"י יו"ם טו"ב הראש"ון מזכי"ר) אפילו בלילה, פירש [נ"א: בירושלמי] בתמורה בתחלת פרק יש בקרבנות. או בלילה גמר לה. דכתיב ולקחתם לכם ביום ולא בלילה. ופשטנא מהא דתניא מאימתי מזכירין על הגשמים, ר' אליעזר אומר משעת נטילת לולב. ר' יהושע אומר משעת הנחתן, אמר ר' אליעזר הואיל וארבעת מינים הללו אינם באין [אלא] לרצות המים כו'. שפיר קאמר ליה רבי אליעזר לר' יהושע. אני לא אמרתי לשאל אלא להזכיר, כשם שתחיית המתים מזכיר כל השנה ואינה אלא בזמנה, כך

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר לך גשמים נמי היינו פרנסה: (ב) רש"י ד"ה בגשמים נמי היינו פרנסה שזורעים ופירות גדלים מהם לפרנסת העולם וכבר חשבנא ליה: (ג) ר"ת מה ניסון כו' ומנסיכים בלילה אפילו בלילה דאע"פ שמקריבין הקרבנות: (ד) ר"ה בשני ניסוכין כו' אבל מנסכים אפילו דמשמע הרבה ניסוכין בקרבנות הרבה: (ה) תי' ד"ה מיגיעא כו' ונפקא מינה דאי מלולב גמר לה כו' דס"ל דניסוך המים נמי ביום ראשון הוא: (ו) בא"ר ומנחתם ונסכיהם אפילו בלילה וכו' פי' לתע"ג כו' יל"ד האיך קריבי בבשים [ל"ה תיבת בבשים אינה בדפוס ר"ל ולפענ"ד אין כוונת רבינו להגיה נסכים לבבשים אלא הדפוסים המאוחרים מיקנו לנסכים] בלילה אלא י"ל בלילה שניה מ"מ הניסוך לחג דהוי ממיס כו' כו' כל"ל: (ז) ר"ה מים כו' ושעמא דר"ע דכתיב בשני ונסכיה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה משעת הנחתו וכו' דהייט בשביעי. נ"ב וכן פרש"י לקמן דף ג ע"א בד"ה אלא ר' יהושע היא וכו' דהייט בשביעי וכו' עכ"ל. וע"ע דלקמן דף ד סע"א פרש"י בד"ה ר' יהושע היא וכו' דהייט יום שמיני וכו' עכ"ל. וכן משמע מדברי הש"ס שם ודו"ק. אוב לאיתי דלק"מ דמ"ש רש"י בשביעי על שעת הנחת לולב אמר אבל האהכרה היא לאורתא דשמיני ומ"ש תוס' ד"ה משעת נטילה וכן נלמד מתרוייהו דלקמן דף ג ע"א ד"ה גמי יעוש"ה:

מוסף רש"י

משעת הנחתו. משעת הנחת לולב הוא מזכיר, דהיינו יום שמיני (לקמן ד ב).

רבינו גרשום

כי אני ה', ולא שליח. פותח את ידך, ולא שליח. גשמים נמי היינו פרנסה. וכבר חשיבנא ליה. פיסקא

ה) תמורה יד. [בתוס' ח. פד.] מגחות מד: נב. ב) [לקמן ד.], ג) [ספו]. ד) לקמן יב:. ה) שבת קג:. ו) [בתוס קי:]. ז) [דף נ:] עי' תוס' שם ד"ה כדאי, ח) ל"ל מתניתא, ט) לפנינו איתא ר' אבא ור' אימא רמי בר אמא ואי אימא ר' יוחנן.

אי סבר לה כר' יהודה. לימא כר"י שיזכיר בשני: **ניסוך יסיר'א בששי כתיב.** כלומר ונסכיה דמרבי תרי ניסוכין כתיב בששי להכי אמר בששי מתחיל להזכיר ואהני מ"ס מיס דלא מצינו למימר תרוייהו דיין: **אי הסך הסך אי נסך נסך.** מדשני קרא בדיבוריה ש"מ תרתי: **אי ר"ע תרי יומי הוו.** ומו לא דהא אמר (ב) ונסכיה דהיינו בששי מרבה ניסוך המים: **וסבר לה כר' יהודה דמתניתין.** דאמר בלוג הוה מנסך כל שמונה. לא סבר כוותיה במה דאמר כל שמונה מנסך אלא במה דאמר בשמיני מנסך וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לרבי יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחילין לניסוך המים כל שבעה: (ג) **דמפיק ראשון ומעייל שמיני.** משיב בעל הגמרא מי מצי אמר רבי יהודה דבשמיני מנסך: **מאי שנא.** דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני הוא דרמיזי דמונסכיהם מרבה ניסוך המים שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך הא שביעי אמר רחמנא דמ"ס יו"ד מ"ס מיס כתיב בשביעי דסיוס קרא' דניסוך המים בשביעי כתיב כמשפטם ולא בשמיני: **אלא ר' יהושע היא.** דאמר משעת הנחתו (ד) [דהיינו בשביעי] מזכיר ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל שבעה. ודאי כר"א אבל שפיר אבל כרבי יהודה בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא אלא לרבי לא מוקי לה כר' אליעזר דהא לא מיבעי לי' ר' אליעזר שבירא ליה הכי דודאי לרבי אליעזר אתי שפיר והא דקא מוקים כר' יהושע רבותא קמשמע לן אבל כר"י בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא דרבי יהודה ליף מונאמר בשני ונסכיהם כו' אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא ו' ימים דאיהו לא מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכא דפריך לעיל לא אתי כרבי יהודה ורבי עקיבא ליף מנסכיה שנאמר בששי אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא תרי יומי אבל כרבי יהושע מיתוקמא לפיכך אין מזכירין אלא ביו"ט האחרון דגשמים בחג סימן קללה אבל ניסוך המים הוי כל שבעה דגמרא גמיר לה: **עשר נטיעות.** המפחרות במון בית סאה חורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין לפני ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין הוחיל אם אין חורשין מביבן מפסידין: **וניסוך המים.** כל שבעה: **ר' יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה כי"ע האחרון של חג כו'.** כעין אמר מר הוא כלומר אמרינן לעיל(ד) ר' יהודה אומר: **מי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתני' (ה) מיו"ט האחרון הוא מזכיר.** דראשון נמי המתפלל תפלת יולר מזכיר ואילו הכא תני הראשון אינו מזכיר: **אמר משום הנאמר.** דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: **ומו הא דתניא.** בשמיני דלא אחריתי ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה בי"ט אחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר: (אלא) **אמר רב נחמן בר יצחק הכא.** תרוייהו הא דבעית הי ר' יהושע והא דבעית הי בן בתירה היא דהא דקאמר ר' יהודה לעיל משום ר' יהושע והדר קאמר משום בן בתירה תהא תרוייהו ר' יהושע בן בתירה. ולא קשיא זמנין קרו ליה בשמיה דאבוה בן בתירה וזמנין דקרו ליה בשמיה דידיה ר' יהושע: **מקמי דליסמכוהו.** לא הוה משוב וקרו ליה בשמיה דאבוה והאי דקרו ליה בשמיה דנפשיה ר' יהושע הייגו לבתר דסמכוהו: **בטל וברוחות.** משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמים להזכיר אפילו בימות הגשמים: **לפי שאינן נעלרין.** שאלמלא (ו) הן אין העולם מתקיים. והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם לאו משום חיוב אלא חוק גשם הוא מזכיר (א) בטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה כדבסמוך(ב) זיקא דבתר מיטרא כמיטרא: **ואילו טל לא קאמר.** ואתנה טל ומטר אלא מטר בלבד: דלא

אי סבר לה כרבי יהודה בן בתירה נימא כוותיה קסבר רבי עקיבא כי כתיב ניסוך יתירא בששי הוא דכתיב תניא ר' נתן אומר [1]בקדש הסך נסך שכר לה' בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין אימא תרוייהו דחמרא אם כן [2]ליכתוב קרא או הסך הסך או נסך נסך מאי הסך נסך שמעת מינה חד דמיא וחד דחמרא אלא הא דתנן (ו)[3]ניסוך המים כל ז' מני אי ר' יהושע נימא חד יומא אי ר"ע תרי יומי אי ר' יהודה ב"ב שיתא יומי לעולם ר' יהודה ב"ב היא וס"ל כר' יהודה דמתני' דתנן [4]רבי יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה ומפיק ראשון ומעייל שמיני ומאי שנא ראשון דלא דכי רמיזי מים בשני הוא דרמיזי שמיני נמי כי רמיזי מים בשביעי הוא דרמיזי אלא רבי יהושע היא וניסוך המים כל שבעה הלכתא גמירי לה [5]דאמר ר' אמי א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן [6]עשר נטיעות [7]ערבה [8]וניסוך המים הלכה למשה מסיני: רבי יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר ביום טוב הראשון של פסח הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: הי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתניתין הא אמר ביום טוב האחרון של חג הוא מזכיר אלא ר' יהושע דברייתא האמר משעת הנחתו ותו הא דתניא ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר הי בן בתירה אילימא רבי יהודה בן בתירה הא אמר בשני בחג הוא מזכיר אמר רב נחמן בר יצחק (ו) תהא ברבי יהושע בן בתירה זמנין דקרי ליה בשמיה וזימנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא מקמי דליסמכוהו והא לבתר דליסמכוהו [9]תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרין וטל מנלן דלא מיעצר דכתיב [2]ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי וכתיב [3]לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה ואילו טל לא קאמר ליה מאי טעמא משום

אי רבי יהודה בן בתירה. דלאמר בשני בחג הוא מזכיר שית יומי הוו ר"ל כר' יהודה המיסוך מי אם שבעה ימים: **עשר נטיעות.** פירש"י (ו) נטיעות מפוזרות בבית סאה חורש כל בית סאה בשבילן דכל נטיעה יונקת ודווקא מבית סאה היה צריך להם יכול לחרוש עד ר"ה של שביעית דהוו שפיר אוקמי אילנא שרי אבל יותר מבית סאה אינו חורש אלא כדי לזרוע דהוא ומפוזרות ביותר מבית סאה קיימי שפיר ובפחות מיכן למה קיימי ולעיקר קיימי ודוקא נטיעות אמר דחורשין בשבילן עד ראש השנה אבל אילנות אסור דאוריתא כל אילנות ומדרבנן (ו) בפחות ונלרת תקון בשדה הנכון עד פחות מותר אבל מפחות ולהלן אסור ושדה אילן עד עלרת מותר מכאן ואילך אסור:

ערבה. שמקיפין את המזבח וניסוך המים הלכה למשה מסיני כולהו: **ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד.** לכך נקרא מתושבי גלעד לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה ולא נשאר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן המיושבים בעיר כי כל השאר היו עם אספסוף לכך מעיד כי אליהו מן המושבים כך שמעתי מהר"י טרוט"ו משם הר"י בה"ר יצחק ממלאון: **בטל** וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. משיב הרוח ומוריד הטל כו' לפיכך אין קפידא אומר מוריד הטל אפילו בימות החמה אך שלא יאמר מוריד הגשם והכי הלכתא ואם לא אמר בימות הגשמים כי אם מוריד הגשם ודילג משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין:

ואילו טל לא מיעצר. ומ"ה נראה דגבי גדעון (שופטים ז) כשאמר (ח) על הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב כתיב ויעש כן אבל כשאמר על הארץ יהיה חורב ועל הגזה יהיה טל כתיב ויהי כן כלומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל הארץ היה טל דטל לא מיעצר ע"כ בנוסח שלפני יעוד מצאתי כשאמרו על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה (ט) ועל כל הארץ יהיה חרב כתיב ויהי כן ולא הזכיר בזה הש"י וטעמו אשר אומר כי הוא זה כי אין הש"י מזכיר שמו על הרעה כי אם יהיה חורב על כל הארץ היתה רעת יושבי בה וכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אבל כשאמר על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים וכדומה לזה (ברכות ו) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה וגבי חשך לא הזכיר השם יתברך וכן בחמשה דברות אחרונות (שמות כ) מלא תרצח ומילך לא הזכיר הש"י הכל הולך אל מקום אחד משל למלך שבנה דירה נאה והניח לצייר מגינו לפני כל חדרי הבית זולתי בית הכסא מקום הטינוף: בימות

אי רבי יהודה בן בתירה. דלאמר בשני בחג הוא מזכיר שית יומי הוו ר"ל כר' יהודה המיסוך מי אם שבעה ימים: **עשר נטיעות.** פירש"י (ו) נטיעות מפוזרות בבית סאה חורש כל בית סאה בשבילן דכל נטיעה יונקת ודווקא מבית סאה היה צריך להם יכול לחרוש עד ר"ה של שביעית דהוו שפיר אוקמי אילנא שרי אבל יותר מבית סאה אינו חורש אלא כדי לזרוע דהוא ומפוזרות ביותר מבית סאה קיימי שפיר ובפחות מיכן למה קיימי ולעיקר קיימי ודוקא נטיעות אמר דחורשין בשבילן עד ראש השנה אבל אילנות אסור דאוריתא כל אילנות ומדרבנן (ו) בפחות ונלרת תקון בשדה הנכון עד פחות מותר אבל מפחות ולהלן אסור ושדה אילן עד עלרת מותר מכאן ואילך אסור:

ערבה. שמקיפין את המזבח וניסוך המים הלכה למשה מסיני כולהו: **ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד.** לכך נקרא מתושבי גלעד לפי שהרגו ישראל אנשי יבש גלעד על מעשה פילגש בגבעה ולא נשאר ביבש גלעד כי אם מעט אנשים מן המיושבים בעיר כי כל השאר היו עם אספסוף לכך מעיד כי אליהו מן המושבים כך שמעתי מהר"י טרוט"ו משם הר"י בה"ר יצחק ממלאון: **בטל** וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. משיב הרוח ומוריד הטל כו' לפיכך אין קפידא אומר מוריד הטל אפילו בימות החמה אך שלא יאמר מוריד הגשם והכי הלכתא ואם לא אמר בימות הגשמים כי אם מוריד הגשם ודילג משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין:

ואילו טל לא מיעצר. ומ"ה נראה דגבי גדעון (שופטים ז) כשאמר (ח) על הארץ יהיה טל ועל הגיזה יהיה חורב כתיב ויעש כן אבל כשאמר על הארץ יהיה חורב ועל הגזה יהיה טל כתיב ויהי כן כלומר דעל הגיזה היה הטל אבל לא כתיב ויעש כן משמע דעל הארץ היה טל דטל לא מיעצר ע"כ בנוסח שלפני יעוד מצאתי כשאמרו על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים כן וכשאמר טל יהיה על הגיזה לבדה (ט) ועל כל הארץ יהיה חרב כתיב ויהי כן ולא הזכיר בזה הש"י וטעמו אשר אומר כי הוא זה כי אין הש"י מזכיר שמו על הרעה כי אם יהיה חורב על כל הארץ היתה רעת יושבי בה וכתיב (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אבל כשאמר על כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש אלהים וכדומה לזה (ברכות ו) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה וגבי חשך לא הזכיר השם יתברך וכן בחמשה דברות אחרונות (שמות כ) מלא תרצח ומילך לא הזכיר הש"י הכל הולך אל מקום אחד משל למלך שבנה דירה נאה והניח לצייר מגינו לפני כל חדרי הבית זולתי בית הכסא מקום הטינוף:

ו) סוכה מב:, ב) שם מח:, ג) מו"ק ג: ע"ש סוכה לג. מר. ע"ש ובמיס קי:, ד) [לף ב:], ה) [ע"ב], ו) [בעיות פ"ב מ"ח ומו"ק לף ג:].

הגהות הב"ח

(ו) נמ' ואמר רב נחמן בר יצחק מהא תרוויהו בני יהושע בן בתירה: (ב) רש"י ד"ה אי ר"ע כו' דהא אמר מ"ם דמרבה ניסוך המים היינו בששי הס"ל: (ג) ד"ה וסבר לה כו' לניסוך המים כל שבעה דמפיק ראשון ומעייל שמיני הס"ל ואח"כ מה"ל מעיב בעל הגמ' מי מצי אמר רבי יהודה בן בתירה דבשמיני מנסך מאי שנא כו' כל"ל והד"ל: (ד) ד"ה אלא כו' משעת הנחתו הוא מזכיר ואעפ"כ כו' דגמ' כו' כל שבעה וה"ה ולאי דבר"א נמי אתי שפיר אבל כו' דהא לא מיבעי ליה אי ר' אליעזר כו' לא הוו אלא ו' ימים דליבא למימר דאיהו מפיק לראשון ומעייל שמיני משום הני פירכי דפריך לעיל הלכך לא אתי כר' יהודה כו' כל"ל: (ה) ד"ה הי ר' יהושע וכו' הא אמר מי"ע: (ו) ד"ה לפי שאינן נעלרין שאלמלא נעלרין אין העולם כו' לאו משום חיוב דרוח אלא חיוב נפש הוא מזכיר: (ז) תוס' ד"ה עשר נטיעות פי' רש"י עשר נטיעות המפוזרות כו' אוקמי אילנא ושדי אבל יותר: (ח) ד"ה ואילו כו' דגבי גדעון כשאמר יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל כתיב ויעש כן אבל כשאמר טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב כתיב ויהי כן לומר כו' משמע דעל הארץ היה נמי טל כו' כל"ל: (ט) בא"ד ועל כל הארץ חרב כתיב כו' כל"ל ותיבת יהיה נמחק:

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

רבינו גרשום

אי סבר כר"י. [לימא כר"י] שיזכיר בשני. ניסוך יתירה (בשני) [בששי] כתיב. כלומר, ונסכיה דמרבה תרי ניסוכין כתיב בששי. להכי אמר בששי מתחיל להזכיר. ואהני מים דלא מצי למימר תרוייהו דיין. אי ר' יהושע חדא יומא. ותו לא. דאמר משעת הנחתו בשביעי מזכיר. הה"מ דמתחיל לנסך. אי ר"ע תרי יומי הוו. ותו לא. דהא אמר ונסכיה דכתיב בששי מרבה ניסוך המים. אי ר' יהודה בן בתירה שתא הוי. ותו לא. דהא אמר מ"ם מים. דהיינו בשני מרבה ניסוך המים. וסבר לה כר' יהודה דמתניתין. דאמר בלוג היה מנסך כל שמונה. ולא אמר דסבר כוותיה במה דאמר מנסך כל שמונה. אלא במה דאמר בשמיני מנסך. וכיון דבשמיני מנסך משכחת לה לר' יהודה [ב"ב] דאמר בשני מתחילין לנסך ניסוך המים כל שבעה. דאפיק ראשון ומעייל שמיני. משיב בעל התלמוד. מי מצי אמר ר' יהודה דבשמיני מנסך. מ"ש דקאמר דבראשון אינו מזכיר דכי רמיזי מיא בשני רמיזי. דמונסכיהם מרבה ניסוך המים, שמיני נמי מי מצי אמר דמנסך ביה מיא, שביעי אמר רחמנא, דמים כתיב בשביעי ולא בשמיני. אלא ר' יהושע היא. דאמר משעת הנחתו דהיינו בשביעי מזכיר, ואעפ"כ סבר דניסוך המים כל שבעה. דגמרא גמיר לה הלכה למשה מסיני דניסוך המים כל שבעה. ודאי כר"א אבל שפיר אבל כרבי יהודה בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא אלא לרבי לא מוקי לה כר' אליעזר דהא לא מיבעי לי' ר' אליעזר שבירא ליה הכי דודאי לרבי אליעזר אתי שפיר והא דקא מוקים כר' יהושע רבותא קמשמע לן אבל כר"י בן בתירה וכר"ע לא מיתוקמא דרבי יהודה ליף מונאמר בשני ונסכיהם כו' אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא ו' ימים דאיהו לא מפיק ראשון ומעייל שמיני משום הני פירכא דפריך לעיל לא אתי כרבי יהודה ורבי עקיבא ליף מנסכיה שנאמר בשני אלמא דסבר דניסוך המים לא הוו אלא תרי יומי אבל כרבי יהושע מיתוקמא לפיכך אין מזכירין אלא ביו"ט האחרון דגשמים בחג סימן קללה אבל ניסוך המים הוי כל שבעה דגמרא גמיר לה: **עשר נטיעות.** המפחרות במון בית סאה חורשין כל בית סאה ערב שביעית עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין עד ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין לפני ר"ה אע"ג דשאר שדות אין חורשין הוחיל אם אין חורשין מביבן מפסידין: **וניסוך המים.** כל שבעה: **ר' יהודה אומר משום רבי יהושע העובר לפני התיבה כי"ע האחרון של חג כו'.** כעין אמר מר הוא כלומר אמרינן לעיל(ד) ר' יהודה אומר: **מי רבי יהושע אילימא רבי יהושע דמתני' (ה) מיו"ט האחרון הוא מזכיר.** דראשון נמי המתפלל תפלת יולר מזכיר ואילו הכא תני הראשון אינו מזכיר: **אמר משום הנאמר.** דהיינו בשביעי והכא קתני יו"ט האחרון של חג דהיינו בשמיני: **ומו הא דתניא.** בשמיני דלא אחריתי ר' יהודה אומר משום בן בתירה העובר לפני התיבה בי"ט אחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר: (אלא) **אמר רב נחמן בר יצחק הכא.** תרוייהו הא דבעית הי ר' יהושע והא דבעית הי בן בתירה היא דהא דקאמר ר' יהודה לעיל משום ר' יהושע והדר קאמר משום בן בתירה תהא תרוייהו ר' יהושע בן בתירה. ולא קשיא זמנין קרו ליה בשמיה דאבוה בן בתירה וזמנין דקרו ליה בשמיה דידיה ר' יהושע: **מקמי דליסמכוהו.** לא הוה משוב וקרו ליה בשמיה דאבוה והאי דקרו ליה בשמיה דנפשיה ר' יהושע הייגו לבתר דסמכוהו: **בטל וברוחות.** משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמים להזכיר אפילו בימות הגשמים: **לפי שאינן נעלרין.** שאלמלא (ו) הן אין העולם מתקיים. והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם לאו משום חיוב אלא חוק גשם הוא מזכיר (א) בטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה כדבסמוך(ב) זיקא דבתר מיטרא כמיטרא: **ואילו טל לא קאמר.** ואתנה טל ומטר אלא מטר בלבד: דלא

ח) מ"ל שהגור שיין למעלה וכל"ל ומרגלא הי מאר ר"י משום ר"ב וקודם שמגמר ניסיבה היו קורין אותו בר ביתיה.

ט) נראה שהגור שיין למעלה וכל"ל ומרגלא הי מאר ר"י משום ר"ב וקודם שמגמר ניסיבה היו קורין אותו בר ביתיה.

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"י מהלכות תמידין הלכה ו סמג עשין רה:
ו ב מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה ה:
ז ג מיי' פ"ו מהלכות יולד הלכה כ:
ח ד מיי' פ"י מהלכות תמידין הלכה ו:
ט ה מיי' פ"י מהלכות תפלה הלכה ח סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קיד סעיף ג:

תורה אור השלם

1. ונסכו רביעית ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר לי׳׳ במדבר כח ז
2. ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב חי יי אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי׳׳
מלכים א יז א
3. ויהי ימים רבים ודבר יי׳׳ היה אל אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה׳׳
מלכים א יח א

גליון הש"ס

גמ' לכתיב קרא או הסך וכו' גב"ק דף סה ע"א ודף פה ע"ב ובמגמתא דף יז ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה לפי כו'. מזכיר דרוחות מועילות כל"ל:

רבינו חננאל

ואקשינן, אלא הא דתנן ניסוך המים שבעה, מני, אי ר' יהודה בן בתירא האמר ניסוך המים מיום שני של חג מתחיל משעה שמזכיר, ולא משכחת אלא ששה, אי ר' עקיבא תרי יומי הוו כו', כל אחד משעה שאומ' כי מזכיר, מאותה שעה מתחיל ימי הניסוך. ואסיקנא, הא דתנן ניסוך המים שבעה גמרא היא, דאמר משמיה דר' יוחנן, ערבה ביום השביעי של חג, וניסוך המים שבעת ימי החג, ועשר נטיעות (מעודרות) [מפוזרות] בבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן, כבר פירשנוה. ואלו כולן גמרא בידינו, כי הלכה למשה מסיני הם. ותרצנה הכי, א"ר יהודה משום ר' יהושע בן בתירא, [וקודם שנסמך בישיבה היו קוריין איתו בן בתירה]. העובר לפני התיבה ביום טוב אחרון של חג, האחרון מזכיר. פי' המתפלל במוסף הוא מזכיר בתחיית המתים מוריד הגשם, [והמתפלל שחרית אינו מזכיר, וביו"ט הראשון של פסח] המתפלל שחרית מזכיר מוריד הגשם ופוסק, והמתפלל במוסף אינו מזכיר כלל. וכך הלכ', דגרס' בירושלמי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' יהודה בן בתירא, ומאי טעמא דר' יהודה, [כדי שיצאו] המועדות בטל, מפני שהטל סימן יפה לעולם. אם לא הזכיר נשמים בתחיית המתים ולא שאלה בברכת השנים מחזירין אותו. הי'כן הוא חזור בר יהיה כמו שא' בראש חדש אם עקר את רגלו חזיר בתחלה ואם לאו חזור לעבודה, והכא אם עקר את רגליו חזור בתחלה ראם לאו חזור לשומע תפלה. [ו](וכן א"ר יהודה קודם שיסמך בישיבה היו קוריין אותו בן בתירה). מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל ממצרים. מתוך צרה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה, מתוך צוחה שנאמר [וישמע] אלהים את נאקתם, מתוך זכות אבות שנאמר ויזכר אלהים את בריתו [וגו'], מתוך תשובה שנאמר וירא אלהים את בני ישראל [וגו'], מתוך הקץ שנאמר וידע אלהים. וכן הם מפורשים בענין בצר לך ומצאוך, וכן בענין וירא בצר להם בשמעו את רנחם. אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור ויאמר מוריד הגשם. קמא לצלותא כמי שיזכיר שליח ציבור דמי. ומזכירין הצבור ביחיד אע"פ שלא מקמי שליח צבור. תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר. שאינן נעצרין כמו המטר, מדכתיב חי ה' אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי, וכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה, ואלו טל לא אדבר למימרא

בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מוריד הגשם מחזירין אותו. אבל אם דילג שלא אמר לא גשם ולא טל אין מחזירין וביומות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו אבל אם אמר מוריד הטל אין הגשמים אין מחזירין ואם שפך אם הזכיר אם לאו אם אינו זכור (ג) שלא אמר שום דבר בימות הגשמים כל ל' יום חזקה מה שהוא לעולם הוא אומר ומחזירין משפך כל ל' יום וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים שאומרים מן הבסה עד יום הכפורים משפך מחזירין ירושלמי בשם רבי חנינא היה שייך בגשם והזכיר טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשמים מחזירין אותו והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם שכח לא להזכיר מזכיר. אינו אומר מגלי ומפרסם רבינו נתנאל (ד) טוב כשאינו מזכיר לא גשם ולא טל מכאהו מזכיר גשם לפי שהגשמים סימן קללה בימות החמה היה שייך בטל לא הזכיר לא טל ולא גשם אין מחזירין אותו והדין לחפך במוריד הגשם דאמר בירושלמי בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתניא אם לא שאל בברכת השמים או שלא אמר גבורות גשמים מחזירין בהוא דלא הזכיר כלל לא טל ולא מטר ומשם הר"ם שאין לומר בימות החמה משיב הרוח דהא אמר רבי חנינא בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו מכלל דלכתחילה אין לאומרו ומשום הכי אמר הר"י בשם א"ז לעולם בין בימות החמה בין בימות הגשמים מוריד הטל דלעולם לא אתי לידי שפך אמר שפך לא אמר והיכא דלא מזכיר בגבורות מזכיר בשומע תפלה דהכי קאמר בירושלמי ומה שאלה שהיא מדומק אומר בש"ת הזכרה שהיא מרווח לא כ"ש וכי היכי דשואלין בש"ת הוא מזכיר בש"ת ואפילו (ה) הזכיר קודם שומע תפלה אינו אומר עד שיגיע לש"ת והיכא דלא אמר בשומע תפלה אי מזכר קודם שעקר רגליו חוזר לש"ת ואי לא חוזר לראש בין לא אמר מוריד הגשם ובין לא אמר ותן טל ומטר (ומחזירין) וכן הפסק והני מילי בימיד אבל שליח צבור פסק רבינו יהודה דאין מחזירין לפי דאין מחזירין שליח צבור אלא משום ג' דברים מתחיית המתים ומבונה ירושלים ומברכת המינים משום דנראה ככופר שמעתי מפי רבי שלמה לא דמי (ו) מגלי ומיקל לגמרי דלא מגלי ולא מיקל פירוש מיקל כמו מקלל כלומר שאין מחזירין אם לא אמר ותן טל ומטר: **האב בחרב**. פי' הא דאמר נעצרים היינו בחריפי כלומר בפירות המתבכרות וכו' אבל בשאלי במאוחרות לא מיעצרי:

רוחות ארוחות לא קשיא הא בריח וכו'. וה"ה דמגי לשניהי הא בחריפי הא בשאלי אלא שפיר קא משני ליה הא ברוח מצויה וכו': **שניות** למטר. שניות במעלה כדאמרי אינשי משנה למלך: **הא** דאתא ניחא. פי' כשיולדות בנחת תשובה כאן ברוח כלומר בחוק ואם אינה טובה:

גילהי דליליא. פי' זריחת הלילה שקורין ליסו"ר בלע"ז: **ושמשא** דביני קרחי. פי' כמו דבר קרחה שמכאן ומכאן יורדין הגשמים והשמש זורח בתמצע זה דשמש לא מעלי: עורפילא

דלא מיעצר וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה ליה הכי קא"ל אפילו טל דברכה נמי לא אתי וליהדריה לטל דברכה משום דלא מינכרא מילתא [6](אלא) רוחות מנא לן דלא מיעצרי [7]א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא [1]כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' מאי קאמר להו אילימא הכי קאמר להו הקב"ה לישראל דברתיכם בארבע רוחי דעלמא אי הכי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא הכי קאמר כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל א"ר חנינא [8]הלכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו ולא עוד אלא אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט משום דלא מיעצרי ולא מיעצרי והתני רב יוסף [2]ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות אתה אומר מן העבים ומן הרוחות או אינו אלא מן המטר כשהוא אומר ולא יהיה מטר הרי מטר אמור הא מה אני מקיים ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות קשיא רוחות ארוחות קשיא עבים אעבים עבים אעבים לא קשיא הא בחרפי הא באפלי רוחות ארוחות לא קשיא הא ברוח מצויה הא ברוח שאינה מצויה רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי אפשר בנפוותא תנא העבים והרוחות שניות למטר היכי דמי אמר עולא ואיתימא רב יהודה דבתר מיטרא למימרא דמעליותא היא והכתיב [3]יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר ואמר עולא ואיתימא רב יהודה זיקא דבתר מטרא לא קשיא הא דאתא ניחא הא דאתא רזיא (ואי בעית אימא) הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק ואמר רב יהודה זיקא דבתר מיטרא כמיטרא עיבא דבתר מיטרא כמיטרא שימשא דבתר מיטרא כתרי מטרי למעוטי מאי למעוטי גילהי דליליא ושמשא דביני קרחי אמר רבא מעלי תלגא לטורי כחמשה מטרי לארעא שנאמר [4]כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו ואמר רבא תלגא לטורי מטרא רזיא לאילני מטרא ניחא לפירי עורפילא

דלא מעלה אבק: **רזיא**. נכח. ולא גרסינן ואי בעית אימא הא והא כו'. אלא ה"ג הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק. והיינו הך: **כמיטרא**. שניות למטר דקתני בתוספתא: **למעוטי מאי**. מאחר דכולהו כמיטרא מאי קמעוטיון דהוי בתריה ולא הוי כמיטרא: **גילהי דליליא**. פיסלוסטער"ל בלע"ז. בגילהי הוה קאי בתס' (פסחים דף יג.) ורוב גילהי בלילא שכיח: **וכיומא ושמשא דביני קרחי**. שבין העבים שנראה במקום אחד אורה ובמקום אחר מעונן בקרח שיש לו שערות במקום אחד וקרחה במקום אחר: **מעלי תלגא לטורי**. וכ"ש לנקעה אלא הרים אין להם גשמים אלא שלג שהגשמים יורדין למטה ואין הכר שותה מהן ועוד שלג שבעמקים נמס והולך מפני החום שעולה שם כמים הוא אבל בהרים קרוי שלג: **כחמשה מיטרי לארעא**. דהכי משמע קרא כי לשלג יאמר הוא ארץ בהן משום ברכה ולא מיעצרי. שניות למטר. כלומר טובים הם כמטר. כמו שני מטרות. **מיטרא ניחא**. שיורד בנחת יפה לפירות התבואה:

[6] אמר מר' פ"י מהלכות תפלה הלכה ח קמג עמוד יט כ"ש ע"ב מ"ש סימן קיד סעיף ג ד ה [וסימן קיז סעיף ג ד]:

רבינו חננאל

דלא מיעצרי. וכן הרוחות לא מיעצרי, דכתיב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם. א"ר חנינא בימות החמה אמר כ"ש הרוח אין מחזירין אותו, אמר מוריד הגשם מ' מזירין אותו. בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו, לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, ר"א עוד אלא אפילו אמר מעביר הרוח ומפריח הטל אין מחזירין אותו, לפי שאינן נעצרין. תנא בעבים וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר. איני והתני רב יוסף ועצר את השמים מן העבים ומן הרוחות, ושנינן (ב"ק עבים אעבים ל"ק), חריפי אין נעצרים, אפלי נעצרים משום דבעלי דבעינן למימר קמן. רוחות ארוחות נמי. רוח מצויה לא מיעצרא, רוח גדולה שאינה מצויה ככל עת נעצרת. ולמה אין מזכירין, וצ"ל יכין אותה לזרות בגרגות. ושנינן אישר בנפוותא, פי', יכ"ל להבר בלא רוח, לכבר בכברה ולהסיר התבן מן הבר. תנא עבים ורוחות שניות לגשם. פי', מיטרא ובתריה דזיא בניחותא או עיבא, מעלי כאילו מטרא תנינא. שימשא בתרי מטרא כתרי מיטרי. והני מילי שימשי בגילויא, אבל גלהי דליליא ושימשי דביני קרחי לא. השלג מועיל לארץ מד' מטרות, שנאמר כי לשלג יאמר הוי ארץ וגשם א' מטר ב' וגשם ג' מטרות ב', הרי כאן חמשה. השלג מועיל להרים, המטר הגדול לאילנות, מטר בניחותא לפירות.

רבינו גרשום

ה"ר ליה. אפי' טל שיורד לברכה לא ליהוי. ולידהדריה נמי לטל דברכה. כלומר אמאי לא אמר ליה ואתנה מטר וטל על פני האדמה. משום דלא מינכרא. דכיון דבכל יומא הוי נחיה טל שאינו של ברכה, כי א"ר האידנא נחיה טל דברכה לא מינכר בין טל דעד השתא, [illegible] דעד השתא נמי הוי נחיה טל. דמכנפנא לבר. ודבר משמע, כי מארבע רוחות אשר פרשתי אתכם אקבץ אתכם. כשם שאי אפשר לעולם בלא רוח. שבכל יום משיב הרוח. אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו. אע"ג דלא זמניה הוא. אמר מעביר הרוח. אין בכך כלום, ואפ"ה לא מיעצר. בעבים וברוחות. משיב הרוח ומב"א עבים. למימרא דלא מיעצרי. שחדיר באין עבים ומנשב הרוח, ואין בהם לא קללה ולא ברכה. בעבים וברוחות הכתוב מדבר. אלמא דאיה בהו ברכה וקללה, ואמאי אמרת לא חייבו חכמים להזכיר. קשיא עבים אעבים כו' חרפי. שלפני המטר, אין בהן משום ברכה. אפלי שלאחר המטר יש בהן משום ברכה. רוח מצויה. ברכה, שאינה מצויה אינה ברכה. מיבעי לבי דרי. וכיון שצריכין הן אלמא דמיעצרי, דיש בהן משום ברכה. אפשר בנפוותא. וכיון שאין צריכין אין בהן משום ברכה ולא מיעצרי. שניות למטר. כלומר טובים הם כמטר, כמו שני

תורה אור השלם

1. הוי הוי ונסו מארץ צפון נאם יי כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם יי: זכריה ב ו
2. וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא תהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יי נתן לכם: דברים יא יז
3. יתן יי את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד השמדך: דברים כח כד
4. כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו: איוב לז ו

הגהות הב"ח

(ה) רש"י בד"ה מישבועי למה ליה דקאמר אם יהיה: (ב) ד"ה מאי היא באיזה עבים: (ג) תוס' ד"ה בימות כו' אם אינו זכור שאמר שום דבר כו' כל"ל ותיבת שלא ממקק: (ד) בא"ד ומפרס רבינו נתנאל יותר טוב כשאינו מזכיר כו' בימות החמה הלכך היה שייך בטל ולא הזכיר כו' בגבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין כו' ולא מטר (ומשם הר"מ שאין לומר כו' דלכתחלה אין לאומרו) מא"מ וי"ב הגה"ה: (ה) בא"ד הוא מזכיר בש"ת ואפילו נזכר קודם ש"ת: (ו) בא"ד מפי ר' שלמה לא דמי ההוא דמצלי ומיקל למגן:

לעזי רש"י

ור"ן [ר"ן]. נפה. אישלושטר"א [אישלושטרני"א]. ברק לילה.

מוסף רש"י

שייך לענוד קודם

בלוג היה מנסך כל שמונה. כתרתי פליג, דקאמר ת"ק שלשה לוגין בכל יום, ואיהו אמר בכל יום לוג, וקאמר ת"ק שבעה ולא שמיני, יהוא אומר כל שמונה (סוכה מז ורש"י שם מח.). עשר נטיעות. משנה היא בפרק זרעים (שביעית פ"ק מ"ו) עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה, שאין בין זו לזו אלא כמה שיש בין זו לחברתה ותפסו בית סאה שהוא כ' אמה על כ' אמה מפוזרות לאורך ירושה כשור, חוכרין כל בית סאה בשנין ערב שביעית עד ר"ה, אע"פ שחלוה בתר המוה להוסיף ממול על הקודש, כדנפקא לן מנחרים ובקליר תשנות, חרש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, ואסור לחרוש שלשים יום לפני ר"ה, כדאמרינן בשמעתא קמייתא דמס"ק (ג.) מקראי, בנטיעות נאמר למעבד מעשיו שמותר לחרוש בתחיתם עד ר"ה כדי שלא יבשו, ואם עבר הן ומפוזרות הבלבמן בתוך בית סאה, נאמר למעבד שיונקות בבית סאה כולה ומותר לחרוש את כולן בשנין, אבל אם אינם עבר אלו שאינן מפוזרות הבלבמן, חוכרם תחת כל אחת ואחת כשיעור ויעקרה לפי חשבון עשר לבית סאה, ובאילנות וקנים נאסר ל' יום לפני ר"ה כדאמרינן במס"ק, ל' ישמעאל הבלבמת ולר"ע מקראי, ואחרים עשו שיש לזריה ואחרי בשדה הלבן

מפסח ואילך ובשדה האילן בוקעים מעצרת ואילך, ואמרו בוקעים מפני שיונקים הרבה שלא אילנות לבית סאה הרי אלו מלבלבים ומוחרים כל בית סאה בשנין עד עצרת, לפי שסולו לכן ויאכלו בתוך בית סאה אילן, ואם אינם שלא מוכם לכל אחד מתחיה לפי חשבון עד עצרת והבלבמ לאבר מפסח ואילך (סוכה לד ב). ערבה. למקדש, ואילו ערבה לנוטל מקרא נקרא (שם). **וניסוך המים**. לתמידין של שחר שנעשה ימי החג כדאמרינן בפרק לולב וערבה (מח.) והתם מפרש כיצד מנסכין בין מים בין יין, וכל קרבנות כל ימות

השנה אין נסכיהם אלא יין חוץ מן החג בתמיד של שחר שצריך שני מיסוכין, הלכה למשה מסיני. אלו שלשה נשאלו בבית המדרש ממין הים ושמע השומע ונרגש כפרר שמעתם (שם). עד כאן חתוחות קודם. **זיקא דבתר מיטרא**. מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרגיל את העפר והרוח בא ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהם לחים ומן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבשים ומרקיעין (דברים כח כד). **מטרא רזיא**. כגד (יבמות מז.) **ונדול ומזק** (שם קב.).

מסורת הש"ס

עורפילא. גשמים דקים כך שמן כדלקמן: **אפי' לפרצידא דתותי קלא.** הגרעין שמתחת גושה של קרקע: **מכניס.** שמתחיל לנבנבן ולעלות מיד: **עורו פילי.** שסותם סדקי הארץ. ל"א שמגדלת ומצמחת הגרעינין העומדין בסדקי הקרקע: **לורכא מרבנן.** בתור חריף כמו ביעי דלריבן במסכת ביצה (דף ל.). תלמיד חכם זקן לא קרי לורכא אלא ההוא מרבנן קרי ליה: **כיון דנבט נבט.** שמתחיל לנבנבן ועלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שילא שמו הולך וגדל למעלה: **אורייתא מרפאתא ליה.** שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשיס לבבו יותר משאר בני אדם. וקמ"ל דחייבין לדונו לכף זכות: **לאש.** שמתמס כל גופו: **בוניה.** תלמידי חכמים מקיימי עולם בביניינו: **ברזל.** קפדנים וקשים כברזל: **שלשה שאלו כו'.** משום דרבי נרביה מייבי בגשמים לקמן נקט לה: **וכנוס אנשי העיר יונאם והיה הנערה.** משמע הנערה היולאה תחילה מן העיר ויאמר לה השקיני (ג) לה היה מנחש: **אפי' חיגרת אפי' סומא.** לפי שלא פירש בשאילתו ואפשר שתהיה בעלת מום ולא יבין בה אליעזר ויקחנה: (**אלא**) **בשיבוהו כהוגן.** ויתנו לו רבקה: **דבר עמא.** כלב או חזיר: **והיינו דאמר להו נביא כו'.** מדגלי ביה קרא ואמר הלרי אין בגלעד [1][אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא כדאמרינן הלרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להתיר נדרו אלא שלא רצה יפתח לילך אצלו (ד) והוא לא רצה לבוא אצל יפתח בנרא"שית רבה[1]: **וכתיב אשר לא צויתי.** בירמיה כתיב בפרשת בקבוק ובנו את במות (ה)(התופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא צויתי ולא [ד]עלתה בלבי לעשות את התועבה הזאת לחטא את יהודה: **ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה.** ולשמים נתכוון כסבור היה לרצות להקב"ה והאי דכתיב[2] על שרפו עצמות מלך אדום לשיד מילתא אחרינא הוא. ולא דברתי ליפתח (ה) מימיס ימימה ותהי חק בישראל[3] ובתרגום מזכיר פנחס לגנאי ויפתח לגנאי אלמא לא היה הקב"ה רוצה בנאי שהרי מזכירם לגנאי לפי שלא הלכו זה אצל זה לבטל הנדר: **ה"ג ולא עלתה על לבי זה ילחק בן אברהם.** כלומר שמע"פ שצויתי לו מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו אלא לנסותו מפני קטיגורו היינו שטן כדאמר בסנהדרין בהתנקין (דף פט.): ויהי אחר הדברים האלה[4] אחר דברים של שטן וכו'. ואיה דלא גרסי האי אלא עלתה על לבי (ה)דעתי בקרא אחרינא דלא כתב אלא אשר לא צויתי ולא דברתי (ירמיה ז' פסוק לא) ובפרשת בקבוק כתיב כל הני שלשה אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. בתנחומא[5] אשר לא צויתי זו בתו של יפתח אע"פ שצויתי לו תורה ומצות מלוה זו לא צויתי עליו ולא דברתי זה בנו של מישע מלך מואב ולא מוצץ מלך מואב והלא מישע נכרי הוא ולא מוצץ הוא לי לדבר עמו אפילו דיבור בעלמא. ובתנחומא[6] קא חשיב כלב בהדייהו אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו'[7] ורבי יונתן דלא חשיב ליה דבגמרא פשיט ליה להאי קרא בהלכות שנשתכחו בימי אנלו של מנשה אלא בתפלת החול בי"ח בברכת השנים, אלא לר' אליעזר קשיא. ושנינן הוכרה לחוד ושאלה לחוד ולזמן אחר, ולאו כי הדדי.

[7] עי' מ"ש בפירוש רבינו לקמן דיש ס"ג ושיין כמן.

תורה אור השלם

1. הלוא כה דברי כאש נאם יי וכפטיש יפצץ סלע: ירמיהו כג כט
2. ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת: דברים ח ט
3. והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי הילדות והשחרות הבל:
קהלת יא י
4. והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני:
בראשית כד יד
5. ויאמר איש ישראל האיתם האיש העלה הזה כי לחרף את ישראל עלה והיה האיש אשר יבנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל: שמואל א יז כה
6. והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליי והעליתהו עולה: שופטים יא לא
7. הצרי אין בגלעד אם רפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי:
ירמיהו ח כב
8. ובנו את במות הבעל לשרף את בניהם באש עלות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי:
ירמיהו יט ה
9. ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עלה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל ויסעו מעליו וישבו לארץ:
מלכים ב ג כז
10. ונדעה נרדפה לדעת את יי כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ: הושע ו ג
11. אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: הושע יד ו
12. שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה:
שיר השירים ח ו
13. הן על כפים חקתיך חומותיך נגדי תמיד:
ישעיהו מט טז

רבינו גרשום

ערורפילא. מיטרא דקה. **פרצידא.** גרגר. **דתותי קלא.** תחת קרקע קשה. **עורו פילי.** התעוררו בקעים, כלומר שמכניס המטר דקה בבקעים ומוציא התבואה שבהם. כיון דנבט. שבקע ויוצא, אף ת"ח כיון שיוצא שמו בעולם שוב הולך וגדול בכל שעה. **שאינו קשה כברזל.** שאינו קשה לרצות. **הצרי אין בגלעד.** כלומר, שהיה יכול לילך אצל אליהו ומחיר לו נדרו. על לבי זה יצחק. שלא היה בלבו של הקב"ה שישחטנו, אלא בפה כדי לנסותו. על כפים חקותיך. ידים נראין לעולם. אין שואלין את הגשמים. ותן טל ומטר. ר' יהודה אמר האחרון מזכיר. גבורות גשמים, וה"ה דשואלין ותן טל ומטר. **מאן תנא.** דהתחלת שאלה והזכרה מצי למיהוי ביום אחר. **דאמר משעת הנחתו.** דהיינו בשביעי מתחילין להזכיר, שהוא חולו של מועד [ו]מצי להתחיל לשאול בברכת חונן. דאי ר' אליעזר, כיון דאמר בראשון מתחיל להזכיר, לא מצי למיהוי התחלת הזכרה והתחלת שאלה ביום אחד, דבי"ט ראשון ליכא שאלה, שהרי אין מתפללין בו אתה חונן, ולא מצי למישאל אלא בברכת השנים. **אפי' תימא,** דקתני אין שואלין ר' אליעזר היא, ולא תימא שאלה והזכרה כהדדי, אלא שאלה לחוד והזכרה לחוד, דמזכירין ביום ראשון ושואלין כחולו של מועד.

הגהות הב"ח

(**ה**) גמ' אליעזר עבד אברהם דכתיב ובנות אנשי העיר יוצאות וגו' והיה הנערה אשר: (**ב**) שם ולא דכתיב זו בתו של יפתח: (**ג**) רש"י ד"ה ונטות כו' הקשיני בה היה מנחש: (**ד**) ד"ה והיינו כו' יפתח לילך אלא מתוך גסות רוחו אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ופנחס לא היה רוצה לבא אצל יפתח שהוא נביא נב"ר: (**ה**) ד"ה וכתיב כו' ולא דברתי ליפתח שנאמר מימים ימימה כו' ותיתי אלא גרסי האי: (**ו**) ד"ה ויצוה כו' אלנה בקין הס"ד ותמ"כ מה"ד **טל דבר** המתנקש לעולם אפילו בימות: (**ז**) ד"ה פעמים כו' ויש לומר על כפים השמים כו' כנ"ל ותיבת על נמחקת: (**ח**) **בא"ד** מפי רבי הס"ד ותמ"כ מה"ד שאלה והזכרה כו' ותיבות ה"ג סנכיה נמחק ות"כ והו פי' למלי דקאמר שאלה וכו': (**ט**) תוס' ד"ה שלשה וכו' שיתן לו בתו הכי קאמר כל מי וכו': (**י**) שם ד"ה והיינו וכו' שהיימי מורה ומתיר:

גליון הש"ם

גמ' ר"י היא דאמר משעת הנחתו. תמוה לי אמאי נקטו ר"י דבריתא ולא נקטו ר"י דמתני' מיי"ע בהאמרין אמ"כ מלאתי בעז"ה בספר המכריע לרי"ל דמחק זה ולא"ל מתם מני ר"י היא:

מוסף רש"י

נבט. לשון צמח (תורה יח:). **משעת הנחתו.** מיום שמנהיגין בו בתחנונה דהיינו בשביעי (לעיל ב:).

רבינו חננאל

ערורו פילי. פי' הטיפה היורדת בכח ומערערת, פילא כמו פילהא, כדכתיב כמו פלח ובקע בארץ. **אפי' לפרצידא דתותי קלא.** פי' [הפרי] שתחת האבן צומח, [1] וכן תלמיד חכם רומה לפרי תחת האבן ששואב שואב וכיון שצומח [צומח] בבת (אוים) [אחת] [פי' פרצידא דתותי קלא, זרע תבואה שהיא תחת אבן צומחת. פי' קלא, מלשון שקל קלא פתק בה]. **צורבא מרבנן דמרתח אורייתיה מרתחא ליה,** שנאמר הלא כה דברי כאש. אמר רב שמואל **בר נחמני א"ר יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן,** אליעזר שאול ויפתח. ומצינו בכראשית רבה, ארבעה הן ששאלו שלא כהוגן אליעזר שאול ויפתח וכלב, ופשטיה כיון דשאיל וכלב שוין דתורוייהו נתינה (בתורה) [בהם] כת', חשיב להו כאחד, לפיכך חני הכא שלשה. אין שואלין הגשמים. כיון ששנינו כאן שאילת הגשמים סמוך לגשמים היא, הדרכנו לומר סברוה שאלה והזכרה ביום אחד הם. הניחא לר' יהושע דאמר משעת הנחתו מזכיר, [2][מהר שואל, כי אין שאלה אלא בתפלת החול בי"ח בברכת השנים, אלא לר' אליעזר קשיא. ושנינן הוכרה לחוד ושאלה לחוד לזמן אחר.

[1] עי' תוספות קוכה נב. ד"ה אם בחלן, [2] [ל"ל הסיבוס יעב"ן], [3] [מהדרין לט:], [4] [נעיל כ:], [5] [ד"ה בוטיה אחרי ד"ה בחלן], [6] רש"ל, [7] [פ' חיי שרה פרשה ס], [8] ל"ל הנעל, [9] רש"ל, [10] [עמוס ב:], [11] [סופרים יח], [12] [בראשית נב:], [13] [ל"ל מגדלת ומצמחת דטעו וכ"ה ברש"י שבע"ר], [14] [ע"ש סוף מחקוקין], [15] [בראשית רבה חיי שרה פרשה ס], [16] [סופרים ח], [17] [ספר ס], [18] [מנורה נח. וע"ש ברש"י], [19] [כל זה איתא בס"ר סוף סדר נחקוקין].

רבינו גרשום (המשך)

ונדעון שאלו למנוע טל מעל הארץ ובגזה לבדה יהיה[8] אין זה שלא כהוגן ומה תקלה יש אם יחסר העולם טל לילה אחת לבד מפי רבי: **ויבוא בגשם לנו.** פעמים אינו מתנקש שהוא סימן קללה בקין[9]: **דבר המתנקש לעולם.** טל אפילו בימות החמה: **פעמים נראה.** כשהוא ערום נראה זרועו וכגוד לבו ואינו נראה כשהוא לבוש והכף נראית כל שעה שהיד נראית לעינים. וי"ל על כפים[10] על השמים לורת אדם שהוא נכסף וכן נשא לבבנו אל כפים (איכה ג) מפי רבי: (**יא**) ה"ג **סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא.** שואלין את הגשמים היינו אין מזכירין את הגשמים: **ומאן פנא.** דאמר סמוך לימות הגשמים מזכירין אבל לא קודם לכן: **רבי יהושע היא.** דאמר משעת הנחתו לולב הוא מזכיר דהיינו יום שמיני וחזו סמוך לגשמים דמן המג ואילך הוא זמן גשמים:

עורפילא. היינו גשם דק אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא פי' פרצידא זו גרעין שהוא מתחת האבן היינו כמו חטה שמתחת הקרקע: **מאי עורפילא** עורו **פילי.** פי' מעוררן ומצמיחן פילי פי' אותן העומדים בסדקי הארץ: **שלשה שאלו שלא בהוגן.** אליעזר שאול ויפתח וא"ת אמאי לא חשיב כלב בן יפונה שאמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמאי לא פריך כמו הכא יכול ממזר או עבד וי"ל דהא דקאמר כלב שיתן לו (**ט**) הקב"ה כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אנלו של משה אתן לו עכסה בתי וי"מ דלכך נקראת[1] עכסה שכל הרוצה אותה כועס על אשתו וחבו ודאי משוש לעינות ישראל דקא חזו בה והיה סומך דזכותה חכות דידיה מסתייע דלא מזדווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה (דף ב.) דאין מזווגין וכו': **יכול אפי' חיגרת או סומא.** תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאול בשמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה לי נמי דגבי משה לא דייק עלמא אלא ליופי וא"ת היכי קאמר דשאל אליעזר שלא כהוגן והא לא אמר אלא אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם ירצה שתהא חיגרת או סומא לא יאמר לה וי"ל דה"פ יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא יכול אפי' חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה אלא: **והיינו דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם.** כלומר להתיר נדרו ליפתח והא הוה פנחס ואמאי לא הלך יפתח אצלו להתיר נדרו אלא שאני שופט ונגיד אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ועל ידי תהא פטורה שהיתי[2] שורה ומתיר הנדר ופוטר אותה ולכסוף נעשו שניהם יפתח נענש שנפלו אחריו קודם מיתה כדכתיב ויקבר בערי גלעד ופנחס נענש דכתיב לפנים היה ה' עמו[3]: ואמר

עורפילא. [4]פי' פרצידא דתותי קלא מהניא כמו חטה שמתחת הקרקע: **מאי עורפילא** עורו **פילי.** פי' מעוררן ומצמיחן פילי פי' אותן העומדים בסדקי הארץ: **שלשה שאלו שלא בהוגן.** אליעזר שאול ויפתח וא"ת אמאי לא חשיב כלב בן יפונה שאמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמאי לא פריך כמו הכא יכול ממזר או עבד וי"ל דהא דקאמר כלב שיתן לו (**ט**) הקב"ה כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אנלו של משה אתן לו עכסה בתי וי"מ דלכך נקראת[5] עכסה שכל הרוצה אותה כועס על אשתו וחבו ודאי משוש לעינות ישראל דקא חזו בה והיה סומך דזכותה חכות דידיה מסתייע דלא מזדווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה (דף ב.) דאין מזווגין וכו': **יכול אפי' חיגרת או סומא.** תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאול בשמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה לי נמי דגבי משה לא דייק עלמא אלא ליופי וא"ת היכי קאמר דשאל אליעזר שלא כהוגן והא לא אמר אלא אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם ירצה שתהא חיגרת או סומא לא יאמר לה וי"ל דה"פ יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא יכול אפי' חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עינים יפים ואינה רואה אלא: **והיינו דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם.** כלומר להתיר נדרו ליפתח והא הוה פנחס ואמאי לא הלך יפתח אצלו להתיר נדרו אלא שאני שופט ונגיד אמר לא אלך אצלו שאני שופט ונגיד ועל ידי תהא פטורה שהיתי[6] שורה ומתיר הנדר ופוטר אותה ולכסוף נעשו שניהם יפתח נענש שנפלו אחריו קודם מיתה כדכתיב ויקבר בערי גלעד ופנחס נענש דכתיב לפנים היה ה' עמו[7]: ואמר

מאימתי אומרים גשמים בתפילה. אמר רב אחא בר יעקב אמר רב אבא בר אבין אמר רב אבא בר אבין אמר רב אבא בר אבין

ואמר ר' אליעזר הלכה בר"ג דאמר דאין שואלין עד שבעה וכו'. פירוש ואת אמרת הלכה כר' יהודה דהא דקאמר במתני' רבי יהודה אומר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר ומדמינן לעיל שאלה להזכרה דפריך ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים עד שיעבור וכו' ומשני גברא אגברא וכו': **והא** אמר רבי יוחנן במקום ששואלין הגשמים מזכיר. ומשני ההוא להפסקה פי' דבמקום שמפסיק מלשאול מפסיק מלהזכיר אבל מתמיל קודם להזכיר וטעמא הוי דהזכרה הוה רישוי שאלה ומש"ה ליכא מששא אם מזכיר קודם: **הא** לן. פירוש לבני בבל (ז) [א] עד לאחר שבעה במרחשון דאית להו פירי בדברא ובאתרן ליכא מששא להו יכולים פירותיהן להיות יבשים בלא הולכה למדבר: **והא** אהו. כי הממתיל להזכיר יתחיל לשאול: רבא

ראשון היורד ביו"ט ראשון של פסח א"ל אביי שאלה ביו"ט מי איכא א"ל אין שואל מתורגמן וכי מתורגמן שואל דבר שאינו צריך לצבור אלא מחוורתא כדעולא רבה אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור זמן שחיטת הפסח וכתחילתו כן סופו מה תחילתו מזכיר אע"פ שאינו שואל אף סופו מזכיר אע"פ שאינו שואל א"ל אביי בשלמא תחילתו מזכיר (ג) הזכרה נמי ריצוי שאלה היא אלא סופו מאי ריצוי שאלה איכא אלא מחוורתא כדעולא (ד)א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה א"ל ר' זירא לר' אסי ומי אמר רבי יוחנן הכי והתנן (ה)בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו (ו)וא"ר אלעזר (ז)הלכה כרבן גמליאל א"ל (ח)גברא אגברא קא רמית איבעית אימא לא קשיא כאן לשאול כאן להזכיר והאמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר ההוא להפסקה איתמר והאמר ר' יוחנן התחיל להזכיר מתחיל לשאול פסק מלשאול פוסק מלהזכיר אלא לא קשיא (ט)הא לן הא להו מאי שנא לדידן דאית לן פירי בדברא לדידהו נמי אית להו עולי רגלים כי קא"ר יוחנן בזמן שאין בית המקדש קיים השתא דאתית להכי הא והא לדידהו ולא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים (י)כאן בזמן שאין בית המקדש קיים ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר במוספין אמר להו שמואל פוקו ואמרו ליה לאבא אחר שעשיתו קודש תעשהו חול אלא אמר שמואל מתחיל במוספין ובמנחה ופוסק ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין רבא

למחר במוספין פוסק השאלה בתפלת מנחה של ערב יו"ט הראשון והזכרה שיכול להזכיר ביום טוב מזכיר עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון: **כשהיגלו.** שהוא מזכיר תחלה ביום טוב אחרון של חג ואינו שואל עד לאחר החג (ב) כך בסופו אינו שואל במנחה ערב יו"ט הראשון ומזכיר עד מוסף של יו"ט הראשון והכא ליכא למיפרך שאלה ביו"ט מי איכא: **דהזכרה נמי ריצוי שאלה היא.** שמרלה תחילה לפי שא"א לו לשאול ביו"ט וכיון דליכא שאלה אבתריה מזכיר הוא לרצויי בעלמא: **אבל סופו.** למה הוא מזכיר הואיל ואינו צריך לשאול מכאן ואילך הא כיון דאפסקת מאתמול גלית דעתך דלא ניחא לך בהו ואמאי מזכיר: **הלכה כרבי יהודה.** דאמר העובר לפני התיבה וכו': **מי אמר רבי יוחנן הכי.** דהלכה כרבי יהודה דמזכיר ביו"ט האחרון: **בשלשה במרחשון.** הכי קיים להו דהוה זמן גשמים כו': **הלכה כרבן גמליאל.** דאינו שואל עד שבעה במרחשון. וקא ס"ד דבמקום שהוא שואל מזכיר עד דמשני לקמן: **כאן לשאול.** בשבעה במרחשון: **כאן להזכיר.** מיו"ט האחרון ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר: **והא א"ר יוחנן במקום ששואל מזכיר.** (ו) במקום שאינו שואל אינו מזכיר והיכי א"ר יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביו"ט האחרון הא ליכא שאלה לאין אומר ברכת השנים ביו"ט: **להפסקה איתמר.** דכשהוא מפסיק לשאלה בערב הפסח פוסק נמי להזכרה דהכי משמע במקום ששואל מזכיר: **והא תרוייהו איתמר.** התחלה והפסקה: **יתחיל לשאול.** דהיינו נחול שיכול לשאול: **פסק מלשאול.** בערב הפסח פוסק מלהזכיר אלמא לא סבירא ליה כרבי יהודה והיכי אמר הלכה כמותו: **הא לן והא להו.** לבני בבל שיש להו תבואה ופירות בשדה כל תשרי אין מזכירין עד שבעה במרחשון ושם שואלים כדאמר רבי יוחנן מתחיל להזכיר ומתחיל לשאול: **והא להו.** לבני ארץ ישראל דקולרין בניסן ואוספין בתשרי בי"ט האחרון כרבי יהודה דאמר רב אסי הלכה כמותו: **בדברא.** מדבר כלומר בשדות: **אית להו עולי רגלים.** ואם ירדו להן גשמים קשה להן בחזירתן: **אלא כי א"ר יוחנן.** הלכה כר' יהודה דמזכיר מיו"ט האחרון כו' בזמן שאין בהמ"ק קיים וליכא עולי רגלים מזכיר: **כאן בזמן שבית המקדש קיים.** דליכא עולי רגלים אינו מזכיר עד ז' במרחשון: **אבן דאית לן תרי יומי.** שני ימים טובים אחרונים שמיני פסק שביעי ותשיעי דפסק שמיני לרבי יהודה דאמר מיו"ט האחרון בא"ח מהן מזכיר: **מתחיל במוסף.** של שמיני פסק שביעי דשמא יו"ט האחרון הוא: **ופוסק במנחה.** שמא שביעי הוא ואין זמן הזכרה עד מוסף של מחר: **ופוסק נמי בערבית ושחרית.** של תשיעי פסק שמיני: **לאכא.** חבריי: **לאחר שעשיתו קודש.** לשמיני פסק שביעי שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיו"ט האחרון: **תעשהו חול.** בתמיה. שמפסיק במנחה של אותו היום: **ופוסק ערבית ושחרית.** דלאו היינו תפלה של אותו היום: רבא

ע) הכי גרסינן **ואיכא דאמרי לימא ר' יהושע היא אפי' סימא רבי אליעזר כו'.** ולא גרסינן סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד דהא לא משמע ממתני': **עד אימתי שואלין את הגשמים.** בסוף יומות הגשמים: **עד שיעבור הפסח.** דאמרינן כל תולו של מועד ותן טל ומטר: **עד שילא ניסן.** וכדמפיק טעמא במתני': הכי גרסינן **אמר רב חסדא כאן לשאול כאן להזכיר מישאל שאיל ואזיל והזכרה ביו"ט ראשון פוסק.** לשאול שואל והולך עד שיעבור הפסח כדקתני עד אימתי שואלין כו' להזכיר אינו מזכיר אלא בתפלת יולר של יו"ט ראשון: **במקום שאינו שואל.** ביו"ט האחרון של חג שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול דאין שאלה אלא בברכת השנים: **מזכיר.** גבורות גשמים כדאמר רבי יהודה האחרון מזכיר: **במקום שהוא שואל.** בחולו של מועד של פסח: **תרי תנאי.** חד אמר עד שיעבור הפסח שואלין כל שכן שמזכירין וחד אמר שאלה עד הפסח והזכרה שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר ביו"ט הראשון של פסח בתפלת יולר ובמוספין פוסק: **רב יוסף אמר.** האי דקתני עד אימתי שואלין עד שיעבור כו' ר"ק עד שיעבור שלית לבור כו' והיינו כאידך רבי יהודה דאמר דאמר הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: **שאלה ביו"ט מי איכא.** וכי מתפלל הוא תפלת חול שאתה אומר עד שיעבור הפסח דהיינו (ג) זמן שלית לבור של תפלת יו"ט הראשון של פסח: **אמר ליה אין שאלה דמתורגמן.** בדרשה שהוא דורש אומר ברכת שאלה לבדה: **דבר שאינו צריך לצבור.** דכיון דזמן הפסקה הוא לאו אורח הערעה למישאל בצבור דבר שאינו צריך: **עד שיעבור זמן שחיטת פסח.** (ד) חצות יום דארבעה עשר עד שיעבור חצות דהיינו כל תפלת יולר. ואשמעינן ר' יהודה דבמנחה דערבי פסחים אע"ג דמצלינן תפלת חול מפסיקינן ולא יאמר יתן טל ומטר ואע"ג דמדכרינן עד לאחר במוספין פוסק השאלה בתפלת מנחה של ערב יו"ט הראשון והזכרה שיכול להזכיר ביום טוב מזכיר עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון: **כשהיגלו.** שהוא מזכיר תחלה ביום טוב אחרון של חג ואינו שואל עד לאחר החג (ה) כך בסופו אינו שואל במנחה ערב יו"ט הראשון ומזכיר עד מוסף של יו"ט הראשון והכא ליכא למיפרך שאלה ביו"ט מי איכא: **דהזכרה נמי ריצוי שאלה היא.** שמרלה תחילה לפי שא"א לו לשאול ביו"ט וכיון דליכא שאלה אבתריה מזכיר הוא לרצויי בעלמא: **אבל סופו.** למה הוא מזכיר הואיל ואינו צריך לשאול מכאן ואילך הא כיון דאפסקת מאתמול גלית דעתך דלא ניחא לך בהו ואמאי מזכיר: **הלכה כרבי יהודה.** דאמר העובר לפני התיבה וכו': **מי אמר רבי יוחנן הכי.** דהלכה כרבי יהודה דמזכיר ביו"ט האחרון: **בשלשה במרחשון.** הכי קיים להו דהוה זמן גשמים כו': **הלכה כרבן גמליאל.** דאינו שואל עד שבעה במרחשון. וקא ס"ד דבמקום שהוא שואל מזכיר עד דמשני לקמן: **כאן לשאול.** בשבעה במרחשון: **כאן להזכיר.** מיו"ט האחרון ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר: **והא א"ר יוחנן במקום ששואל מזכיר.** (ו) במקום שאינו שואל אינו מזכיר והיכי א"ר יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביו"ט האחרון הא ליכא שאלה לאין אומר ברכת השנים ביו"ט: **להפסקה איתמר.** דכשהוא מפסיק לשאלה בערב הפסח פוסק נמי להזכרה דהכי משמע במקום ששואל מזכיר: **והא תרוייהו איתמר.** התחלה והפסקה: **יתחיל לשאול.** דהיינו נחול שיכול לשאול: **פסק מלשאול.** בערב הפסח פוסק מלהזכיר אלמא לא סבירא ליה כרבי יהודה והיכי אמר הלכה כמותו: **הא לן והא להו.** לבני בבל שיש להו תבואה ופירות בשדה כל תשרי אין מזכירין עד שבעה במרחשון ושם שואלים כדאמר רבי יוחנן מתחיל להזכיר ומתחיל לשאול: **והא להו.** לבני ארץ ישראל דקולרין בניסן ואוספין בתשרי בי"ט האחרון כרבי יהודה דאמר רב אסי הלכה כמותו: **בדברא.** מדבר כלומר בשדות: **אית להו עולי רגלים.** ואם ירדו להן גשמים קשה להן בחזירתן: **אלא כי א"ר יוחנן.** הלכה כר' יהודה דמזכיר מיו"ט האחרון כו' בזמן שאין בהמ"ק קיים וליכא עולי רגלים מזכיר: **כאן בזמן שבית המקדש קיים.** דליכא עולי רגלים אינו מזכיר עד ז' במרחשון: **אבן דאית לן תרי יומי.** שני ימים טובים אחרונים שמיני פסק שביעי ותשיעי דפסק שמיני לרבי יהודה דאמר מיו"ט האחרון בא"ח מהן מזכיר: **מתחיל במוסף.** של שמיני פסק שביעי דשמא יו"ט האחרון הוא: **ופוסק במנחה.** שמא שביעי הוא ואין זמן הזכרה עד מוסף של מחר: **ופוסק נמי בערבית ושחרית.** של תשיעי פסק שמיני: **לאכא.** חבריי: **לאחר שעשיתו קודש.** לשמיני פסק שביעי שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיו"ט האחרון: **תעשהו חול.** בתמיה. שמפסיק במנחה של אותו היום: **ופוסק ערבית ושחרית.** דלאו היינו תפלה של אותו היום: רבא

[והיכי ת"ל] רב חסדא דרבי יהודה קאמר שאינו מזכיר אלא עד יום ראשון של פסח (וה"ה לשאלה). [אלא אמר עולא. האן דפרכת האמר ר' יהודה ששואל עד שיעבור הפסח, תרי תנאי אליבא דר"י. עד שיעבור ש"ק ראשון של יו"ט ראשון. היינו נמי

רבינו חננאל

ס"סקא. ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה. ורמינן עליה, עד מתי שואלין את הגשמים, ר' יהודה אומר עד שיעבר הפסח. ומשני רב חסדא. פוסק מלהזכיר מיום הראשון של פסח ושואל עד שיעבר הפסח. והוו כחומץ לגשמים (וכעשן) שמקהה לגשמים. [וכעשן לעינים]. ומשני עולא תרי תנאי ואליבא דר' יהודה. ורב יוסף אמר כו'). ואקשינן ושאלה ביום טוב מי איכא. ופריק אין לשאול בתורגמן. ומדלא דחי ליה ואמר מי איכא תרגמן בלוחה. שמעינן מינה דבי דר"א הוו מוקמי מתורגמן לישאל מילתא דהוה צריכא ליה. לפיכך אמר אפשר לו הוא לשאל בערבית וכן חברת של יום טוב, יהי רצון מן מפניך ה' אלהינו שתתן טל וגשם על פני האדמה. רבה אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור זמן שחיטת הפסח. פי' שואלין את הגשמים עד ערב הפסח זמן שחיטת הפסח ופוסק, ומזכיר בברכת נחם, ואע"פ שפוסק מלשאל עדיין מזכיר לילי חמישה עשר ושחרית ביום טוב ופוסק, נמצא מזכיר מאחרי שפסק מלשאל כתחילתו, מה תחילתו מזכיר אע"פ שאינו [שואל], כן בסופו. ודחה לה אביי, בשלמא תחילתו מזכיר כי הוא ריצוי לשאלה, כלומר לרבא עוד צריך לשאל, אלא סוף הזכרה כלא שאלה למה כו' אלא מחוורתא כדעולא, דאמרי תרי תנאי אליבא דר' יהודה. א"ר אסי א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה. דקתני העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון של חג האחרון מזכיר. פירוש שליח ציבור המתפלל מוסף הוא מזכיר מוריד הגשם, ומזכיר והולך עד יום טוב הראשון של פסח בתפלת שחרית. [ן]אחר כך (ן)פוסק. ואקשינן, אינו דהרי כתבא כר' יהודה, והאמר ר' אלעזר הילכתא כרבן גמליאל דתני בשבעה במרחשון שואלין את הגשמים. ושנינן, רבי אליעזר קא רמית אר' יוחנן. איבעי תיבא הלכה כר' יהודה מלהזכיר, כלומר מזכירין מיום טוב (הראשון) [האחרון] של (פסח) [חג], והילכתא כרבן גמליאל לשאל, שאין שואלין את הגשמים ואין אומרים ותן טל ומטר אלא בשבעה במרחשון, ונדחת זו, דהא בדהיא ליה ליה לר' יוחנן הפכיה בין הזכרה לשאלה. דאמר ר' יוחנן התחיל להזכיר ישאר פסק מלשאל ופסיק למהזכיר. אלא לא קשיא, הא דר' יוחנן לבני ארץ ישראל, והא דאמר רבי אלעזר עד שבעה במרחשון לבני בבל, משום דאית להו פירא בדברא והמטר מפסיקים. ואקשינן בני ארץ ישראל נמי יש להם עולי רגלים, ואם ישאלו מיום טוב (הראשון) [האחרון] של [חג] ירד המטר נמצא המטר מעכבן בחזירתן. ואוקימנא בזמן הזה דליכא בית המקדש.

תורה אור השלם

1. בְּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכָעָשָׁן לָעֵינַיִם כֵּן הָעָצֵל לִשֹּׁלְחָיו: משלי י כו

הגהות הב"ח

(א) גס"א ורמינהו עד מתי שואלין את הגשמים ד"מ אומר עד שיצא ניסן רבי יהודה אומר כו': (ב) שם בשלמא תחלתו מזכיר דהזכרה נמי ריצוי: (ג) רש"י ד"ה שאלה כו' שיעבור הפסח דהיינו עד שיעבור זמן תפלת שלית לבור: (ד) ד"ה עד שיעבור זמן שחיטת פסח עד שיעבור תלית יום ד"ל דהיינו כל זמן תפלת יולר כו' כתחילתו כו' לאחר החג הס"ד ואח"כ מה"ל כך בסופו אינו שואל בלילי יו"ט: (ו) ד"ה והא אמר כו' מזכיר הא במקום: (ז) תוס' ד"ה הא לן פי' לבני בבל אין מזכירין עד שבעה במרחשון דאית להו פירי בדברא כי המתחיל להזכיר יתחיל לשאול דהא להו פי' לבני א"י ליכא מששא דהא יכולים פירותיהן כו' לל"ל וד"ה והא להו נמתקן:

גליון הש"ס

גמ' כאן בזמן שאין בית המקדש קיים. עי' יומא דף יג ע"א תוס' ד"ה הלכה:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה הא לן פי' לבני בבל אין שואלין עד שבעה. כ"ל ועמ"ש רבינו בא"מ ריש סימן ק"ד):

רבינו גרשום

אמר רבא [אפילו תימא] ר' אליעזר היא. דאמר הזכרה ביו"ט הראשון, ולא מצי למישאל ביה שהרי אין מתפלל אתה חונן. דראשון מזכיר. וה"ה שואל. ר"י אמר עד שיעבור הפסח. יהיכי אמר במתני' שאינו שואל אלא עד יום ראשון של פסח. כאן לשאול כאן להזכיר. הא דאמר ר' יהודה במתניתין הראשון מזכיר ביו"ט ראשון של פסח, היינו להזכיר. אבל לשאול יכול לשאל עד שיעבור הפסח. במקום שאינו שואל מזכיר. שהרי מתחיל להזכיר בחג ואינו שואל עד ששים בתקופה. מקום שהוא שואל, דקאמרת דשואל עד שיעבור הפסח, על אחת כמה וכמה שיזכיר, (ומתרץ) דאמר ר' יהודה דבחג מזכיר ושואל, לן בא"י דלית לן פירי בדברא. אית להו עולי רגלים. ואם יורדין גשמים בג' ג) אינן יכולין לחזור מפני הגשמים. כי קאמר ר' יוחנן. הלכה כר' יהודה דשואל ומזכיר בחג, בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא עולי רגלים, והא דאמר הלכה כר"ג בזמן שביהמ"ק קיים, ובו' במרחשון בכר חזרו. ואנו דאית לן תרי יומי, הא אחד מהן חול הוא, ובאיזה יום יתחיל לשאול. מתחיל במוספין. של יום ראשון מימים האחרונים, ופוסק במנחה דשמא חול הוא, וערבית ושחרית מיום האחרון לגמרי. לאחר שעשיתו קדש. ששאלת במוסף, אלמא דקדש הוא, תעשהו חול, שאין אתה מזכיר במנחה. ופוסק ערבית. שהרי היא הכנסה דיום אחרון, ושחרית, ושואל במוסף כמו שעשה אתמול, דקדש הוא, ואמר דאחרון שואל.

כדאמר ר' יהודה במתניתין, הראשון [מזכיר האחרון] אינו מזכיר, וה"ה לשאלה. שאלה ביו"ט מי איכא. דקאמרת דקאמר ר' יהודה ביו"ט ראשון שואל, והא אינו בתפלל אתה חונן, והיאך אמר שאלה בברכת השנים. שואל במתורגמן. המתורגמן המתרגם דרשה ביו"ט של פסח אומר שאלה בדרשה. דבר שאינו צריך לצבור. כלומר שאין הצבור שואלין בתפלתן, היאך ישאל המתורגמן. אלא [מחוורתא] כדעולא. דלא תריץ ליה עד שיעבור ש"ק, אלא לאחר הפסח ממש. עד שיעבור זמן שחיטת פסח. דהיינו י"ד, אבל ביו"ט ראשון אינו שואל, ואהי דקאמר ר' יהודה במתניתין עד יו"ט הראשון, היינו להזכרה ולא לשאלה. מה תחלתו מזכיר אע"פ שאינו שואל. שמ"כיר בחג ואינו שואל עד ששים בתקופה. אף סופו מזכיר. עד יום ראשון, ואינו שואל אלא עד י"ד. דהזכרה נמי ריצוי שאלה היא. כלומר, להכי מזכיר בחג הואיל ועתיד לשאול בששים בתקופה שלפניו. מאי ריצוי שאלה איכא. והא ג) עדיין הוא עתיד לשאול. אלא מכיון שפסק מלשאול שוב אינו מזכיר. אלא כדעולא דתריץ עד שיעבור הפסח ממש, והא דא"ר יהודה במתני' עד יום ראשון של פסח, ג) היינו להזכרה ולא לשאלה. הלכה כר' יהודה. דאמר מזכיר ביום אחרון של חג, וה"ה לשאלה. כאן לשאול כאן להזכיר. הא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה דאמר שבתחיל להזכיר בחג, והא דאמר הלכה כר"ג דאמר ר' אליעזר הלכה כר"ג היינו לשאר ר'. והאמר ר' יוחנן במקום שהוא שואל מזכיר. אלמא הא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה היינו בין לשאול בין להזכיר, דכי הדדי נינהו, וקשיא הלכתא אהלכתא. ההוא להפסקה. כלומר, הא דאמר מקום שהוא שואל הוא מזכיר היינו להפסקה, כלומר, שפוסק מלשאול ומלהזכיר ביום הראשון של פסח, אבל להתחלה מתחיל בחג ושואל בשבעה במרחשון. הא לן והא להו. הא דאמר הלכה כר"ג דאינו שואל עד שבעה במרחשון דאית לן פירי בדברא ואין צריכין לגשמים עד ז' במרחשון, והא דאמר הלכה כר' יהודה דבחג מזכיר ושואל, לן בא"י דלית לן פירי בדברא. אית להו עולי רגלים. ואם יורדין גשמים בג' ג) אינן יכולין לחזור מפני הגשמים. כי קאמר ר' יוחנן. הלכה כר' יהודה דשואל ומזכיר בחג, בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא עולי רגלים, והא דאמר הלכה כר"ג בזמן שביהמ"ק קיים. ובו' במרחשון בכר חזרו. ואנו דאית לן תרי יומי. הא אחד מהן חול הוא, ובאיזה יום יתחיל לשאול. מתחיל במוספין. של יום ראשון מימים האחרונים, ופוסק במנחה דשמא חול הוא, וערבית ושחרית מיום האחרון לגמרי. לאחר שעשיתו קדש. ששאלת במוסף, אלמא דקדש הוא, תעשהו חול, שאין אתה מזכיר במנחה. ופוסק ערבית. שהרי היא הכנסה דיום אחרון, ושחרית, ושואל במוסף כמו שעשה אתמול, דקדש הוא, ואמר דאחרון שואל.

ג) נקמן ד"ה. ב) [קיטוסין מה:]. ג) גי' הרמ"ם ס"ר יומי נר מצוה הלכה טו', ד) [לקמן י. וש"נ]. ה) [סס] ו) [עי' תוספות יומא יג. ד"ה הלכה]. ז) [ב"ק מג. סנהדרין סה. ל. מולין נב.]. ח) ברכות ה: מד. שבת ט: סוכה לו. מת. יומא כא: מיה ה. יד: קידושין כט: [נ"מ קו. ב"ב קמו.]. ט) [שיך לע"ל]. ע) הכי גרסינן **ואיכא דאמרי לימא ר' יהושע היא אפי' סימא רבי אליעזר כו'.** ולא גרסינן סברוה שאלה לחוד והזכרה לחוד דהא לא משמע ממתני': **עד אימתי שואלין את הגשמים.** בסוף יומות הגשמים: **עד שיעבור הפסח.** דאמרינן כל תולו של מועד ותן טל ומטר: **עד שילא ניסן.** וכדמפיק טעמא במתני': הכי גרסינן **אמר רב חסדא כאן לשאול כאן להזכיר מישאל שאיל ואזיל והזכרה ביו"ט ראשון פוסק.** לשאול שואל והולך עד שיעבור הפסח כדקתני עד אימתי שואלין כו' להזכיר אינו מזכיר אלא בתפלת יולר של יו"ט ראשון: **במקום שאינו שואל.** ביו"ט האחרון של חג שאינו מתפלל תפלתו תפלת חול דאין שאלה אלא בברכת השנים: **מזכיר.** גבורות גשמים כדאמר רבי יהודה האחרון מזכיר: **במקום שהוא שואל.** בחולו של מועד של פסח: **תרי תנאי.** חד אמר עד שיעבור הפסח שואלין כל שכן שמזכירין וחד אמר שאלה עד הפסח והזכרה שיכול להזכיר ביו"ט מזכיר ביו"ט הראשון של פסח בתפלת יולר ובמוספין פוסק: **רב יוסף אמר.** האי דקתני עד אימתי שואלין עד שיעבור כו' ר"ק עד שיעבור שלית לבור כו' והיינו כאידך רבי יהודה דאמר דאמר הראשון מזכיר האחרון אינו מזכיר: **שאלה ביו"ט מי איכא.** וכי מתפלל הוא תפלת חול שאתה אומר עד שיעבור הפסח דהיינו (ג) זמן שלית לבור של תפלת יו"ט הראשון של פסח: **אמר ליה אין שאלה דמתורגמן.** בדרשה שהוא דורש אומר ברכת שאלה לבדה: **דבר שאינו צריך לצבור.** דכיון דזמן הפסקה הוא לאו אורח הערעה למישאל בצבור דבר שאינו צריך: **עד שיעבור זמן שחיטת פסח.** (ד) חצות יום דארבעה עשר עד שיעבור חצות דהיינו כל תפלת יולר. ואשמעינן ר' יהודה דבמנחה דערבי פסחים אע"ג דמצלינן תפלת חול מפסיקינן ולא יאמר יתן טל ומטר ואע"ג דמדכרינן עד לאחר במוספין פוסק השאלה בתפלת מנחה של ערב יו"ט הראשון והזכרה שיכול להזכיר ביום טוב מזכיר עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון: **כשהיגלו.** שהוא מזכיר תחלה ביום טוב אחרון של חג ואינו שואל עד לאחר החג (ה) כך בסופו אינו שואל במנחה ערב יו"ט הראשון ומזכיר עד מוסף של יו"ט הראשון והכא ליכא למיפרך שאלה ביו"ט מי איכא: **דהזכרה נמי ריצוי שאלה היא.** שמרלה תחילה לפי שא"א לו לשאול ביו"ט וכיון דליכא שאלה אבתריה מזכיר הוא לרצויי בעלמא: **אבל סופו.** למה הוא מזכיר הואיל ואינו צריך לשאול מכאן ואילך הא כיון דאפסקת מאתמול גלית דעתך דלא ניחא לך בהו ואמאי מזכיר: **הלכה כרבי יהודה.** דאמר העובר לפני התיבה וכו': **מי אמר רבי יוחנן הכי.** דהלכה כרבי יהודה דמזכיר ביו"ט האחרון: **בשלשה במרחשון.** הכי קיים להו דהוה זמן גשמים כו': **הלכה כרבן גמליאל.** דאינו שואל עד שבעה במרחשון. וקא ס"ד דבמקום שהוא שואל מזכיר עד דמשני לקמן: **כאן לשאול.** בשבעה במרחשון: **כאן להזכיר.** מיו"ט האחרון ור' יוחנן אית ליה דרבי אלעזר: **והא א"ר יוחנן במקום ששואל מזכיר.** (ו) במקום שאינו שואל אינו מזכיר והיכי א"ר יוחנן דהלכה כר' יהודה שמזכיר ביו"ט האחרון הא ליכא שאלה לאין אומר ברכת השנים ביו"ט: **להפסקה איתמר.** דכשהוא מפסיק לשאלה בערב הפסח פוסק נמי להזכרה דהכי משמע במקום ששואל מזכיר: **והא תרוייהו איתמר.** התחלה והפסקה: **יתחיל לשאול.** דהיינו נחול שיכול לשאול: **פסק מלשאול.** בערב הפסח פוסק מלהזכיר אלמא לא סבירא ליה כרבי יהודה והיכי אמר הלכה כמותו: **הא לן והא להו.** לבני בבל שיש להו תבואה ופירות בשדה כל תשרי אין מזכירין עד שבעה במרחשון ושם שואלים כדאמר רבי יוחנן מתחיל להזכיר ומתחיל לשאול: **והא להו.** לבני ארץ ישראל דקולרין בניסן ואוספין בתשרי בי"ט האחרון כרבי יהודה דאמר רב אסי הלכה כמותו: **בדברא.** מדבר כלומר בשדות: **אית להו עולי רגלים.** ואם ירדו להן גשמים קשה להן בחזירתן: **אלא כי א"ר יוחנן.** הלכה כר' יהודה דמזכיר מיו"ט האחרון כו' בזמן שאין בהמ"ק קיים וליכא עולי רגלים מזכיר: **כאן בזמן שבית המקדש קיים.** דליכא עולי רגלים אינו מזכיר עד ז' במרחשון: **אבן דאית לן תרי יומי.** שני ימים טובים אחרונים שמיני פסק שביעי ותשיעי דפסק שמיני לרבי יהודה דאמר מיו"ט האחרון בא"ח מהן מזכיר: **מתחיל במוסף.** של שמיני פסק שביעי דשמא יו"ט האחרון הוא: **ופוסק במנחה.** שמא שביעי הוא ואין זמן הזכרה עד מוסף של מחר: **ופוסק נמי בערבית ושחרית.** של תשיעי פסק שמיני: **לאכא.** חבריי: **לאחר שעשיתו קודש.** לשמיני פסק שביעי שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיו"ט האחרון: **תעשהו חול.** בתמיה. שמפסיק במנחה של אותו היום: **ופוסק ערבית ושחרית.** דלאו היינו תפלה של אותו היום: רבא

ג) ערלה דל"ל והא הו אינו עתיד לשאול וכו'. ב) הלכה תמוה דהא תי' זה כבר דחי הגמ' לעיל ועיולא הא מתרץ דתרי תנאי אליבא דר"י ור"ע. ג) אולי ל"ל בג' ממר חשון אז דל"ל נמצ אינן יכולין לחזור וכו'.

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. כלומר כיון שהתחיל ביום ראשון של (ה) אחרונים שוב אינו פוסק וכן הפסק: **יורה** במרחשון הוא. פי' מקרא דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון קמיין אבל ביורה מורה דבמרחשון:

ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וכו'. וקשיא הא דקאמר לעיל נמצא הגדילה בששה חדשים גדילה בחמד עשר יום הוה ליה למימר גדילה בתליסר מ) וכי"ל יומי שהרי מיד מתחלת ליגדל וסמא י"ל דלכל המאוחרת שמזרעה בשלישית קאמר נמצא גדילה בי"ח יום ול"ע: **לא אבוא בעיר.** פירוש בעיר ר"ל בעיר ממש וי"מ פשטיה דקרא בעיר בשנאה כלומר לא אבוא בשנאה ועיר היו ל' שנאה כמו ומלאו פני תבל עריס (ישעיה יד): ומי

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק וכן אמר רב ששת כיון שהתחיל שוב אינו פוסק ואף רב הדר ביה דאמר רב חננאל אמר רב מונה עשרים ואחד יום כדרך שמונה עשרה ימים מר"ה עד יוה"כ [א]ומתחיל וכיון שהתחיל שוב אינו פוסק [ב]והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק: **מתני'** [ג]עד מתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח ר' [ד]מאיר אומר עד שיצא ניסן שנאמר [ה]ויורד לכם גשם יורה ומלקוש בראשון: **גמ'** א"ל רב נחמן לר' יצחק יורה בניסן [ו] יורה במרחשון הוא [ז](דתנן) [ח]יורה במרחשון ומלקוש בניסן א"ל הכי אמר רבי יוחנן בימי יואל בן פתואל נתקיים מקרא זה דכתיב ביה [2]יתר הגזם אכל הארבה וגו' אותה שנה יצא אדר ולא ירדו גשמים ירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם נביא לישראל צאו וזרעו אמרו לו מי שיש לו קב חטים או קבים שעורין יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבכתלין ומה שבחורי נמלים יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן הקריבו עומר בששה עשר בניסן נמצאת תבואה הגדילה בששה חדשים גדילה באחד עשר יום נמצא הקרב מתבואה של ששה חדשים קרב מתבואה של אחד עשר יום ועל אותו הדור הוא אומר [3]הזורעים בדמעה ברנה יקצרו הלך ילך ובכה נושא משך הזרע וגו' מאי הלוך ילך ובכה נושא משך וגו' א"ר יהודה שור כשהוא חורש הולך ובוכה ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם וזהו בא יבא ברנה מאי נושא אלומותיו א"ר חסדא ואמרי לה במתניתא תנא קנה זרת שיבולת זרתים א"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [4]כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים בהנך שבע שנים מאי אכול א"ל הכי אמר רבי יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שניה אכלו מה שבשדות שלישית בשר בהמה טהורה רביעית בשר בהמה טמאה חמישית בשר שקצים ורמשים ששית בשר בניהם ובנותיהם שביעית בשר זרועותיהם לקיים מה שנאמר [5]איש בשר זרועו יאכלו וא"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [6]בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר משום דבקרבך קדוש לא אבוא בעיר א"ל הכי א"ר יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה ומי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב [7]ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו וא"ל רב נחמן לר' יצחק מאי דכתיב [8]ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא א"ל הכי א"ר יוחנן אחת היא שמבערת רשעים בגיהנם מאי היא ע"ז כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא וכתיב התם [9]הבל המה מעשה תעתועים וא"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד [10]כי שתים רעות עשה עמי תרתין הוא דהוו עשרין [ט]וארבע שביקא להו א"ל הכי א"ר יוחנן אחת שהיא

רבא אמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. כלומר כיון שהתחיל שבעה עד שמיני פוסק: **הדר ביה.** ממאי דאמר פוסק: **מונה כ"ג יום.** מלמד שהגם עד שמיני פסק שביעי של חג כדרך שמונה מר"ה עד יוה"כ י' ימים שמתחיל למנות מיום ראשון של ר"ה ומזכיר מכאן ואילך וזהו שמזכיר בשמיני פסק שביעי שהוא כ"ג שוב אינו פוסק. והא [1] דמתחילין אנו למנות מיום ג' דהא דאנו עושין ב' ימים לאו מקום פסק דשמא עיברו לאלול דהא אנן בקיאינן בקביעא דירחא אלא מקום דמנהג אבותינו בידינו. ל"א מונה כ"א יום כדרך שמונה כו' כלומר אם עיברו אלול לא יתשוב מיום ראשון של ר"ה כ"א כ"ג יום אפשר כן לא ימלאו בידו אלא כ' וכלים (ב) ביום טוב שביעי יום נטילת ערבה אלא מיום שמתחילין למנות עשרה ימים לעשות בעשירי יום"כ יתחיל למנות באלו שבכך לא יטעה שיום הכפורים יום אחד לבד וידע מהיכן התחילו למנות לו וביום שכלין כ"ג (ג) דהיינו ביום טוב שהתחיל שוב אינו פוסק: **ג"ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן הוא.** דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון בתמיה: **והא במרחשון הוא.** דתניא לקמן ובספרי [1] הוא: יורה ומלקוש מפרש לקמן [2]: **אמר ליה.** ולאי במרחשון הוא ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים שיורה ומלקוש היה בראשון ע"י נס שהיה רעב שבע שנים דכתיב [3] כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים וכתיב יתר הגזם אכל הארבה וגו': הכי גרסינן **ינא אדר ולא ירדו גשמים.** ולא זרעו. רוב אדר לא גרסינן: **רביעה ראשונה.** התחלת גשמים. ולקמן (דף ו:) מפרש רביעה שמרביע את הארץ: **לא זרענו וימות.** ברעב קודם שתגדל התבואה החדשה אלא יהיה לו מה יאכל: **נעשה להם נס כו'.** והיינו דכתיב ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו' [4]: **נתגלה להם שבכותלי שבכותלי נמלים ומה שבכפלים.** שאגרו העכבריס: **יצאו וזרעו.** [5] וזרעו מה שבידם: **שני.** בניסן ושלישי ורביעי ומה שנאכלו אכלו ולאחר שזרעו ירדו להם גשמים בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן מאותה תבואה חדשה: **הגדילה בששה חדשים.** מתשרי ועד ניסן: **בי"ח יום.** מחמשה בניסן עד ט"ז בו: **הזורעים בדמעה ברנה יקצורו.** אלא היה להן מה לאכול: **מאי הלך ילך ובכה.** אם לבני אדם כבר נאמר הזורעים בדמעה ברנה יקצורו אלא על הסוד הכתוב אומר: **בהליכתו.** לחרוש התלם: **ובחזירתו אוכל חזיז.** שחת מן התלם שזרעו בהליכתן שכשהוא זורע מיד מתחלת ליגדל: **מאי בא יבוא ברנה נושא אלומותיו.** אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמור ברנה יקצורו: **שבולת זרתים.** זהו גם גדול מה שאין כן דרך כל תבואה שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת: **כי קרא ה' לרעב.** בימי יהורם בן אחאב נאמר: **מה שבשדות.** ספיחים ומה שנשתייר בשדות: **אכלו בשר בניהם.** מקלתם: **משום דבקרבך קדוש.** [6] שאתה מטיב מעשיך לא יגא הקב"ה בעיר: **לא אבא בירושלים כו'.** והכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר שלמעלה: **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו.** ירושלים שלמטה תהא בנויה כעיר שחוברה לה שהיא כיוצא בה חבירתה ודומתה. מכלל דאיכא ירושלים אחריתי והיכן אם לא למעלה: **ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא.** אי לאו גזרה שוה היה משמע אטומים כעץ לקבל מוסר ולשון היו לוקין: **באחת.** עבירה שהן עושין יתבערו הבסילים רשעים: **עשרים** [7] **וארבעה שביקא להו.** בתמיה. בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) כ"ד עבירות שעברו. ל"א שעברו על כ"ד ספרים: שקולה

[1] דמתחילין אנו למנות מיום ג' דהא דאנו עושין ב' ימים לאו מקום פסק דשמא עיברו לאלול דהא אנן בקיאינן בקביעא דירחא אלא מקום דמנהג אבותינו בידינו. ל"א מונה כ"א יום כדרך שמונה כו' כלומר אם עיברו אלול לא יתשוב מיום ראשון של ר"ה כ"א כ"ג יום אפשר כן לא ימלאו בידו אלא כ' וכלים ביום טוב שביעי יום נטילת ערבה אלא מיום שמתחילין למנות עשרה ימים לעשות בעשירי יום"כ יתחיל למנות באלו שבכך לא יטעה שיום הכפורים יום אחד לבד וידע מהיכן התחילו למנות לו וביום שכלין כ"ג דהיינו ביום טוב שהתחיל שוב אינו פוסק: **ג"ל רב נחמן לרב יצחק יורה בניסן הוא.** דכתיב ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון בתמיה: **והא במרחשון הוא.** דתניא לקמן ובספרי הוא: יורה ומלקוש מפרש לקמן: **אמר ליה.** ולאי במרחשון הוא ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים שיורה ומלקוש היה בראשון ע"י נס שהיה רעב שבע שנים דכתיב כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים וכתיב יתר הגזם אכל הארבה וגו': הכי גרסינן **ינא אדר ולא ירדו גשמים.** ולא זרעו. רוב אדר לא גרסינן: **רביעה ראשונה.** התחלת גשמים. ולקמן (דף ו:) מפרש רביעה שמרביע את הארץ: **לא זרענו וימות.** ברעב קודם שתגדל התבואה החדשה אלא יהיה לו מה יאכל: **נעשה להם נס כו'.** והיינו דכתיב ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו': **נתגלה להם שבכותלי שבכותלי נמלים ומה שבכפלים.** שאגרו העכבריס: **יצאו וזרעו.** וזרעו מה שבידם: **שני.** בניסן ושלישי ורביעי ומה שנאכלו אכלו ולאחר שזרעו ירדו להם גשמים בה' בניסן והקריבו עומר בט"ז בניסן מאותה תבואה חדשה: **הגדילה בששה חדשים.** מתשרי ועד ניסן: **בי"ח יום.** מחמשה בניסן עד ט"ז בו: **הזורעים בדמעה ברנה יקצורו.** אלא היה להן מה לאכול: **מאי הלך ילך ובכה.** אם לבני אדם כבר נאמר הזורעים בדמעה ברנה יקצורו אלא על הסוד הכתוב אומר: **בהליכתו.** לחרוש התלם: **ובחזירתו אוכל חזיז.** שחת מן התלם שזרעו בהליכתן שכשהוא זורע מיד מתחלת ליגדל: **מאי בא יבוא ברנה נושא אלומותיו.** אם מפני התבואה שיש להם לאכול הרי כבר אמור ברנה יקצורו: **שבולת זרתים.** זהו גם גדול מה שאין כן דרך כל תבואה שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת: **כי קרא ה' לרעב.** בימי יהורם בן אחאב נאמר: **מה שבשדות.** ספיחים ומה שנשתייר בשדות: **אכלו בשר בניהם.** מקלתם: **משום דבקרבך קדוש.** [6] שאתה מטיב מעשיך לא יגא הקב"ה בעיר: **לא אבא בירושלים כו'.** והכי קאמר עד שיהא בקרבך קדוש למטה דהיינו ירושלים לא אבוא בעיר שלמעלה: **ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו.** ירושלים שלמטה תהא בנויה כעיר שחוברה לה שהיא כיוצא בה חבירתה ודומתה. מכלל דאיכא ירושלים אחריתי והיכן אם לא למעלה: **ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא.** אי לאו גזרה שוה היה משמע אטומים כעץ לקבל מוסר ולשון היו לוקין: **באחת.** עבירה שהן עושין יתבערו הבסילים רשעים: **עשרים** [7] **וארבעה שביקא להו.** בתמיה. בפרשת התשפוט (יחזקאל כב) כ"ד עבירות שעברו. ל"א שעברו על כ"ד ספרים: שקולה

[1] נראה דר"ל לאמיקנא לעיל דאין הלכה כר"י דהן מתני' רק כאדרך דר"י דש"ך דיורה וכו'. [2] נראה דל"ל ר"מ אומר עד שיגא וכו'. [3] אולי ביתי יואל בן פתואל ירד מורה בניסן. [4] כאן ל"ל מ"ש למטה לא גלו ישראל וכו'. [5] אם נאסרים לנ' וכן יתוס ואלמנה כ"ה בערוך.

תורה אור השלם

1. ובני ציון גילו ושמחו ביי אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וְיוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: יואל ב כג
2. יתר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיֶּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הַחָסִיל: יואל א ד
3. הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ: תהלים קכו ה
4. וַאֲלִישָׁע דִּבֵּר אֶל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֶת בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אַתְּ וּבֵיתֵךְ וְגוּרִי בַּאֲשֶׁר תָּגוּרִי כִּי קָרָא יְיָ לָרָעָב וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים: מלכים ב ח א
5. וְיִגְזֹר עַל יָמִין וְרָעֵב וְיֹאכַל עַל שְׂמֹאל וְלֹא שָׂבְעוּ אִישׁ בְּשַׂר זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ: ישעיהו ט יט
6. לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא אִישׁ בְּקִרְבֶּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר: הושע יא ט
7. יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו: תהלים קכב ג
8. וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסְלוּ מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא: ירמיהו י ח
9. הֲבֵל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ: ירמיהו י טו
10. כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַמָּיִם: ירמיהו ב יג

הגהות הב"ח

(א) גס' יוהה בניסן היא יורה במרחשון הוא: (ב) רש"י ד"ה מונה כו' אלא כ' וכלים ביום שביעי יום כו' כל"ל ומיכת טוב נמחק: (ג) **בא**"ר דהיינו ניי"ט לאחרון. נ"ב נלומר עד ליל יו"ט ולא ליל יו"ט בכלל: (ד) ר"ה יאלו חזעו מה שבידם שמ כל"ל והד"א ותיכת וחרעי נמחק: (ה) הוס' ד"ה רבא כו' כיום ראשון של שני ימים אחרונים שוב:

רבינו גרשום

כיון שהתחיל. לשאול במוסף דיום ראשון שוב אינו פוסק, אלא שואל במנחה (בשחרית ובערבית) [בערבית ובשחרית] ומוסף וכו'. ואף רב הדר ביה. ואמר כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. מונה כ"א. בתשרי, דהיינו ראשון של אחרון, ויתחיל לשאול ושוב אינו פוסק, כדרך שמונה מר"ה ועד יוה"כ. יורה ומלקוש בראשון. האי ראשון היינו ניסן. **בימי יואל נתקיים מקרא הזה.** יורה בראשון, ולעולם יורה במרחשון הוא. **שני ושלישי ורביעי.** בניסן, נמצא תבואה שרגילה להתגדל בי' חדשים גדילה כי"א יום, מרבעי דניסן עד יום י"ד בו שמקריבין בו העומר. כשהשור הולך לזרע בוכה, שרעב. **מהו אלומותיו, דשמעא תרי,** דקנה זרת ושיבולת שחי זרתות. **אמר הקב"ה לא אכנס בירושלים של מעלה.** דהכי משמע, עד שבקרבך קדוש שיכנה ירושלים למטה, לא אכנס לירושלים של מעלה. **יחדיו.** משמע תרי ירושלים. **ומנלן דהאי אחת משמע** ע"ז, כתיב הכא מוסר הבלים עץ הוא. **עשרים וארבעה שביקא להו.** כלומר, והלא עברו על עשרים וארבעה ספרים. ע"א, עשרים ושש עבירות כתיבי באותה פרשה התשפט התשפט.

מוסף רש"י

עד מתי שואלין את הגשמים. נמוך ימות הגשמים, עד שיעבור הפסח. דתמריגן כל חוזו של מועד ותן טל ומטר (לעיל ד:).

רבינו חננאל

ושקליי, ואסקוה [מונה] כ"א יום מראש השנה ועד יום טוב האחרון של חג, (ומתחיל להזכיר ביום טוב האחרון), כדרך שמונה עשרה ימים מראש השנה ועד יום הכיפורים והעשירי הוא יום הכפורים, ומתחיל להזכיר, וכיון שמתחיל שוב אינו פוסק, וכן הלכה. **מתני' עד** מתי שואלין את הגשמים כו'. [6] הא אסיק' לשמעתא כי שליח ציבור היורד לפני התיבה ביום טוב הראשון של פסח מזכיר מוריד הגשם ופוסק מלהזכיר, והיורד במוסף אינו מזכיר. [3] כיון שא"ר מאיר עד שיצא ניסן שנא' ויורד לכם גשם ומלקוש בראשון, ואקשינן והא מורה במרחשון הוא ומלקוש בניסן, ושנינן בימי יואל בן פתואל [3] (ש"מ) [נאמר] מורה בניסן, שיצא אדר ולא ירדו גשמים, ירו[ר]ה רביעה ראשונ[ה] באחד בניסן, אמר להם הנביא צאו וזרעו, נעשה להן נס ונתגלה להם החטים שאוגרין הנמלין בחורין ובכתלים ולקחו אותן וזרעו. ירדה להן רביעה שנייה בחמשה בניסן, וצמחו זרעים והקריבו העומר בי"ו בניסן. נמצאת הבואה [ה]גדילה בר' חדשים [גדילה] בי"א יום, על אותו דור נאמר הזורעים בדמעה ברינה יקצורו. השור שהיה בהליכתו הולך כמו בוכה, בחזירתו היה אוכל חזיז. בא יבא ברינה [נושא] אלומותיו, קנה זרת שבולת שתים. א' ליה רב נחמן לר' יצחק הא דכתיב כי קרא ה' לרעב וגו' אותן שבע שנים מאי אכול. א' ליה הכי א"ר יוחנן שנה ראשונה אכלו מה שבבתים שניה אכלו מה שבשדות. ותוב בעא מיניה, בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. א' ליה, הקב"ה הבטיח לישראל שאינו בא בירושלים של מעלה עד שיבנה להם ירושלם של מטה וישרה שכינתו הקדושה בקרבם. ותוב בעא מיניה מאי דכת' וכאחת יבערו ויכסלו וגו'. אמר ליה אחת היא שמבערת הרשעים לגיהנם, ומאי ניהי עבודה זרה. ותוב בעא מיניה מאי דכת' כי שתים רעות עשה עמי וגו', תרתי בלתחד הוא דעבוד כ"ב שביקא להו. יש מי שמפרש כי יש עבירה הכתובה בכ"ד ספרים. כלומר במקרא, (שלו) [כולו] שלא עשוי אותה. ומנין כ"ד, שתים רעות וכ"ב דמתמה, (שמפרש וכי יש עבירה הכתובה בכ"ד)

יב א ב מיי' פ"ג מהל' תפלה הל' טו טוש"ע א"ח סימן קיד סעיף ג:

כלומר, וכי הניחו בכ"ב ספרים [הנותרים] עבירה הכתובה בהם שלא עשו אותה. (ואני קבלנו מרבותינו, כי אילו הן כ"ד [חטאות] הסתו[ן]מות בכאן הם הס[פו]רשים בתלמוד ארץ ישראל פרק אילו שאין להם חלק) [7] יש מן החכמים המפ[ר]שים שהיו אומרים כ"ד רעות אילו הן הנזכרות בהאי קרא, אותי עזבו מקור מים חיים, לחצוב להם, עובך את ה' אלהיך, רעתך, ומשובותיך, ולא פחדתי אליך, לא אעבור, צועה, וזנה, נהפכת, נכתם עונך, לא נטמאתי, דרכך בניא, אהבתי זרים, ואחריהם אלך, הובישו הם, [המה] מלכיהם, שריהם כהניהם, ונביאיהם, אומרים לעץ אבי אתה, לאבן את ילדתנו, כי פנו אלי עורף, ולא פנים, ובעת רעתם יאמרו קומה והושיעה. אלו כ"ד רעות. [ואנו קבלנו מרבותינו כי אילו הן כ"ד [חטאות] הסתו[ן]מות בכאן הם המפ[ר]שים בתלמוד ארץ ישראל בפרק אלו שאין להם חלק], אמר ר' יוחנן לא גלו ישראל עד שנעשו כ"ד כתות של מינים, שנאמר בן אדם שולח אני אותך וגו'. אל הגוי המורד לא נאמר אלא הגוים המורדים. ומצאנו במדרש חזיזא, א"ר יוחנן כ"ד חטאות הוכיח יחזקאל הנביא את ישראל בפרשת התשפוט את עיר הדמים, אלו הן, עיר שופכת דם, ועשתה גלולים, טמאת השם, רבת המהומה, איש לזרועו היו בך למען שפוך דם, [2] אב ואם הקלו בך, לגר עשר בעושק בתוכך, יתום ואלמנה הונו בך, קדשי בזיה, ואת שבתותי אומלו, אנשי רכיל היו בך, ואל ההרים (דיי) [אכלו] בך, זמה עשו בתוכך, ערות אב גלה בך, טמאת הנדה (ענה) [ענו] בך, ואיש את אשת רעהו תועבה, ואיש את כלתו טמא בזמה, ואיש את אחותו בת אביו ענה בך, שוחד לקחו בך, נשך ותרבית לקחת, ותבצענ[ו] רעיך בעשק, ואותי שכחת נאם ה'. [3] הבצענ[ו] רעיך בעשק, ואותי שכחת נאם ה'. ועל כולם לא חתם אלא על הגזל, והנה הביתי כפי אל בצעך אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך. היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני עושה אותך אני ה' דברתי ועשיתי. והפיצותי אותך בגרים ובזרותיך בארצות והתימותי טומאתך ממך. ונחלת בך לעיני (ה)גרים ורדעת כי אני ה'. [4] א' ליה הכי אמר ר' יוחנן, עבירה אחת שיש בה שתי רעות, ומאי ניהו ע"ז, שנאמר כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו, והלכו אל הגלולים, כי עברו עיי כתיים גר, עד ועמי המיר כבודו בלא יועיל.

[1] נראה דר"ל לאמיקנא לעיל דאין הלכה כר"י דהן מתני' רק כאדרך דר"י דש"ך דיורה וכו'. [2] נראה דל"ל ר"מ אומר עד שיגא וכו'. [3] אולי ביתי יואל בן פתואל ירד מורה בניסן. [4] כאן ל"ל מ"ש למטה לא גלו ישראל וכו'. [5] אם נאסרים לנ' וכן יתוס ואלמנה כ"ה בערוך.

ומי סיב שמואל והא בר נ"ב שנין הוה יבו'. ועתה פ) (אפי') מיי שמואל נ"ב שנה שהרי נשנה לאשונה שהיה עני ממונה לכ"ג נולד שמואל דכתיב (שמואל א א) ועלי יושב כלומר אותו יום נתיישב ונתמנה ועלי היה נביא ושופט ארבעים שנה כדמפרש בקרא ושמואל היה נביא ושופט י' שנים קודם מלכות שאול כדאיתא בסדר עולם נמצא שהיה שמואל בן מ"ט שנה כשפסק מלהיות שופט ואלי שנה שנשנה לאשונה שהיה עני נביא נולד ותרתין שנין ופלגא דשאול המלך הרי נ"ב שנין ולהכי קא פריך ומי סיב ומורי ש"י משיב הני ארבעים שנה דעלי קודם שנשנה אהרון ובאותו יום שנשנה מת כדכתיב ויהי כהזכירו אהרון האלהים ויפול אחורנית ותשבר מפרקתו וגו' והאהרון היה בנית אינדב בגבעה עשרים שנה דכתיב (שמואל א ז) וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה' ומיד כשמלך דוד בירושלים דהיינו לאחר כחברון שבע שנים ומחצה הביאו לשם לא אחוב ארבעים שמיה עלי עם עשרים שנה שהיה אהרון בנית אינדב היינו שנים נמצא שהיה שנים שנה משנולד שמואל עד שנא אהרון בירושלים אע"ג דנולד בשנה הראשונה א"כ נמי לפחות חצי שנה ע) דהריון אותן שבעה חדשים (ג) היה אהרון בשנה פלגתים דלא קא משיב ומלי' להנהו דשעת הריון נמצא שהיה שמונה שנים ממיתת שמואל עד שנא אהרון לירושלים שהרי היה ששה חדשים ממיתת שמואל קודם שמשחו דוד למלך בחברון ומלך שם שבע שנים ומחצה ומיד מלך בירושלים והביא אהרון ועתה הסר שמונה שנים מן ששים שנים שהיה משנולד שמואל עד הבאת אהרון ושאר נ"ב שנים: **יעקב** אבינו לא מת. וכן משמע (ד) דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת כדמפרש בסוטה (דף יג.) גבי מעשה דחוטים:

ביודעה ומכירה קאמינא. פי' ביודעה שבא עליה ומכירה שלא אותה:

מלקוש

שקולה כשתים ומאי ניהו ע"ז דכתיב [1]כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים וכתיב בהו [2]כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו' ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל תנא כותיים עובדים לאש וקדריים עובדין למים ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא המירו אלהיהם ועמי המיר [6]כבודו בלא יועיל וא"ל רב נחמן לר' יצחק מ"ד [3]ויהי כאשר זקן שמואל ומי סיב שמואל כולי האי והא בר נ"ב הוה דאמר מר [3]מת בנ"ב שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי א"ל הכי א"ר יוחנן [3]זקנה קפצה עליו דכתיב [4]נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבש"ע שקלתני כמשה ואהרן [7]דכתיב [5]משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטל מעשה ידי בחיי אמר הקב"ה היכי אעביד לימות שאול לא קא שביק שמואל לימות שמואל אדזוטר מדנני אבתדיה לא לימות שאול ולא לימות שמואל כבר הגיעה מלכות דוד [8]ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא אמר הקב"ה אקפיץ עליו זקנה היינו דכתיב [6]ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה [1]וכי מה ענין גבעה אצל רמה אלא לומר לך מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה תפלתו של שמואל הרמתי ומי מידחי גברא מקמי גברא אין דא"ר שמואל בר נחמני א"ר [9](יוחנן) מ"ד [7]על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי אלמא מידחי גברא מקמי גברא רב נחמן ור' יצחק הוו יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן לר' יצחק לימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן [8]אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה דאמר רב נחמן ור' יצחק הוו יתבי בסעודתא א"ל רב נחמן לר' יצחק לימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן [8]אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעוד א"ל הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא א"ל מקרא אני דורש שנאמר [8]ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים א"ר יצחק [9]כל האומר רחב מיד נקרי א"ל רב נחמן אנא אמינא ולא איכפת לי א"ל כי קאמינא ביודעה ובמכירה [9](ובמזכיר את שמה) כי הוו מיפטרי מהדדי א"ל ליברכן מר אמר ליה אמשול לך משל למה"ד לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצילו וכשביקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין שיהא צילך נאה הרי צילך נאה שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך

יהיו

שקולה כשתים. דכותיים וקדריים כדמפרש שהרעו משניהן לא הגינו מהן דכותיים וקדריים (פ) אע"פ שיודעים פחותה לא לו להמיר ועמי המירו כאחר ולא עוד אלא בלא יועיל: **והאמר מר.** במועד קטן (דף כח.) זו מיתתו של שמואל הרמתי (כ) ולא כרת היא. במסכת שמחות (פ"ג) מפרש מת בכך שנים זו היא מיתת כרת בכך וכך זו היא מיתת אסכרה: ימיו של שמואל נ"ב שנה דכתיב (ד) עד יגמל הנער וגו' דשיבירי"ר בלע"ז וכ"ד תלשים נקרא תינוק וכתיב (שמואל א א) וישב שם עד עולם עולמו של לוי חמשים שנה שנאמר (במדבר ח) ומכן ממשיים שנה יסוד מלכות העבודה (ה) (בנבכורות) ירושלמי ובסדר עולם תמצא כשני דפין חוספת על זה: **קפנה.** הלבן שערו: **נחמתי.** ורלה הקב"ה להודיע מיד: **שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו'.** שון הן: **מעשה ידיהן.** יהושע לף הוא היה תלמידו של אהרן כדאמרי' בעירובין (דף מ:) יצא משה ושנה להן לאהרן פירקו: **כי ווטר.** בחור: **מרגני כולי עלמא אבתריה.** דאמרי מדמית זוטר שמא מ"ו עגילה היתה בו: **וכי מה ענין גבעה בימין אצל רמה.** נהר אפריס: **שישב ב' שנים ומחצה.** כדמפרש בסדר עולם שמלך מחצית שנת עשתי עשרה ושנים עשרה ושלשה עשר ושמואל מת בתוך שנת שלש עשרה לסוף שמונה תלשים: **מי מידחי גברא כו'.** דאידחי שמואל מקמי דוד: **כמעשיהם לא נאמר.** דמשמע בעבור חטא: **אלא באמרי פי.** מפני דבר שגזלתי כגון אלי מעשה דשמואל: **שמא יקדים קנה.** כשיוציא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן ולפיכך לא אומר לך כלום. מאכל ומשתה הולך דרך הושט: מ) ה"ג **לימא לן מר מידי. ולא גרסינן** חד לחבריה: **לא מת.** אלא חי הוא לעולם: **בכדי.** וכי בחנם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא דכתיב ביה (בראשית נ) ויחנטו (אותו) ויספדו (לו): **מקרא אני דורש.** יהאי דחנטו חנטיא קבורים היו שמת: **מה זרעו בחייהם.** כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שנים החייהם הוא מקבץ שהן בשני שהמתים אינן בשני: **אף הוא בחייהם.** שיביאנו בגולה כדי לגאול את בניו לעיניו כמו שמלינו במצרים וירא ישראל וגו') ודרשינן ישראל שבא. ודחנטו חנטיא נדמה להם שמת אבל מי היה: **כל האומר רחב מיד נקרי.** נעשה בעל קרי: **לא איכפת לי.** אינו חושש: **ביודעה.** היינו נמי מכירה: **כי הוה מיפטר.** רב נחמן מרב יצחק: **והיה צילו נאה.** שזה צריך לאדם עייף לנוח תחתיו: **ופירותיו מתוקין.** לרעב: **ואמת המים.** לצמא:

יהיו

א) [טוס"ע ח"מ סימן קע שעיף ח]:

לעזי רש"י

דישיבירי"ר. לגמול (ילד).

מוסף רש"י

מי גרם לשאול שישב בגבעה. דנחלי שנה לאשונה קרא ונגזרה עליו מיתה אלא שעמדה לו תפלת שמואל (זבחים קיח:). נקרי. ריאה קרי (חגיגה טו:).

רבינו חננאל

ותוב בעא מיניה, כתיב ויהי כי זקן שמואל וגו', מי קש כולי האי, והאמר מר במסכת מועד (במשקין) מת בן חמשים [ושתים] שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן, זקנה הקפיץ הקב"ה עליו, שנאמר (ויהי כי זקן שמואל) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך, ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה. אמר לפניו רבונו של עולם שקלתני כמשה ואהרן כו'. עד מי גרם לשאול לישב שתי שנים ומחצה בגבעה, תפלתו של שמואל הרמתי. ומי מידחי גברא מקמי גברא, אין, שנאמר חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי, במעשיהם לא נאמר אלא באמרי פי, אלמא מדחי גברא מיקמי גברא. אין אומרין דבר הלכה בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, (ותתקל הסעודה). בתר דבריך א' ליה הכי אמר ר' יוחנן. יעקב אבינו לא מת, שנאמר כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים וגו', מקיש יעקב לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

רבינו גרשום

ימאי ניהו ע"ז. דכתיב פן תשחיתון ועשיתם פסל, יאמר כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז. ע"א, מאי ניהו ע"ז, כלומר, כשהוא עובד הני תרי ע"ז דקדריים כותיים. ומנלן דהאי קרא כי שתים רעות משמע ע"ז, כתיב הכא כו'. לא בטלו מעשה ידיהן בחייהן. משכן. מרגני כל עם אבתריה. דאמרי לפי שחטא מת בחור. קפצה עליו זקנה. דלא רגני עליה. ר"סבר זקן הוא. אלא באמרי פי. כגון שמואל. ביודעה ומכירה.

תורה אור השלם

1. כי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכלו המים: ירמיהו ב יג
2. כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת: ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל:
ירמיהו ב י-יא
3. ויהי כאשר זקן שמואל וישם את בניו שפטים לישראל:
שמואל א ח א
4. נחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל יי כל הלילה:
שמואל א טו יא
5. משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יי והוא יענם: תהלים צט ו
6. וישמע שאול כי נודע דוד ואנשים אשר אתו ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וחניתו בידו וכל עבדיו נצבים עליו:
שמואל א כב ו
7. על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי ומשפטיך אור יצא:
הושע ו ה
8. ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יי ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שביו ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד:
ירמיהו ל י

הגהות הב"ח

(פ) רש"י ד"ה ששקולה כו'. נ"ב מלשון רש"י משמע שהיה גורם כותיים עובדים למים וקדריים עובדין לאש וכ"ה בילקוט ע"ש:
(כ) ד"ה והאמר מר כו' של שמואל הרמתי כלא היא נמס' שמחות מפרש מת בכך וכך שנים כו' כל"ל יתיבת ולא ממקק: (ג) תוס' ד"ה ומי כו' אותן שבעה חדשים שהיה הריון כדי' דשעת הריון ונמצא שהיו שנים: (ד) ר"ה יעקב כו' וכן משמע מדכתיב וגנוב:

יהיו כמותך אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי (ח) תורה אם בעושר הרי עושר אם בבנים הרי בנים אלא יהי רצון (ט) שיהו צאצאי מעיך כמותך: ת"ר יורה שמורה את הבריות להטיח גותיהן ולהכנים את פירותיהן ולעשות כל צרכיהן (י) דבר אחר שמרוה את הארץ ומשקה עד תהום שנאמר [1]תלמיה רוה נחת גדודה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך דבר אחר יורה שיורד בנחת ואינו יורד בזעף או אינו יורה אלא שמשיר את הפירות ומשטיף את הזרעים ומשטיף את האילנות ת"ל מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים ומשבר את האילנות ומעלה את הסקאין ת"ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה ויורה כגופיה מנלן דכתיב [2]ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון: ת"ר (יא)יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר ת"ל בעתו מלקוש אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל דבר שמל קשיותיהן של ישראל דבי ר' ישמעאל תנא דבר שממלא תבואה בקשיה במתניתא תנא דבר שיורד על המלילות ועל הקשין ת"ר יורה במרחשון ומלקוש בניסן אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו ת"ל [3]בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו (יב)(כיון שיצא ניסן ויורדו גשמים אינו סימן ברכה) תניא אידך יורה במרחשון ומלקוש בניסן דברי ר"מ וחכמים אומרים יורה בכסליו (יג)מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתניא (יד)איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בשלשה במרחשון בינונית בשבעה בו אפילה בשבעה עשר בו דברי ר"מ ר' יהודה אומר בשבעה ובי"ז ובעשרים ושלשה א"ר' יוסי אומר בי"ז ובעשרים ושלשה ובראש חדש כסליו וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא (טו)בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר בשבעה בו אמר רב חסדא [2]הלכה כרבן גמליאל כמאן (טז)אזלא הא דתניא ר"ש בן גמליאל אומר גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה ושלישית כמאן אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי בשלמא רביעה ראשונה לשאול בה שלישית להתענות למאי אמר ר' זירא [3]לנדרים דתנן הנודר

מלקוש לברכה או אינו אלא שמפיל הבתים ומשבר האילנות וכו'. ג"ע אמאי לא קאמר ומשבר הגרנות ומשיר את הפירות כדלעיל: **גשמים** שירדו ז' ימים זה אחר זה ולא פסקו אתה מונה בהן רביעה ראשונה ושניה. כיון דלא פסקו ז' ימים דאין בין י"ז לכ"ג אלא ז' ימים י"ז י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב כ"ג אבל לא גרסינן ושלישית שהרי אם יתחיל בכ"ג וירדו ז' ימים דלעולם (ו) אכתי לא תמצא רביעה שלישית דאיכא ח' ימים מכ"ג עד ר"ח כסליו ואנשי נרבונ"א גורסין גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהם רביעה שניה ושלישית כיצד הגשמים התחילו באמצע היום וירדו ז' ימים רצופים א"כ ירדו עד חצי יום של ר"ח מעת לעת:

דאזלי

ראשונה ושניה ושלישית כמאן כר' יוסי. פי', כגון שדהחילו הגשמים לירד ביום הראשון מחצי יום, וכשתחשב ז' ימים מעת לעת. אתה מוצא מקצת מיום השמיני להשלמת ז' ימים, ולא תמצא מאלו התנאים בז' ימים למנות בהן רביעה ראשונה ושניה (ו)אם שנייה ושלישית אלא לר' יוסי בלבד, דאי ר' מאיר ראשונה ושנייה משכחת לה, שנייה ושלישית לא משכחת לה, דהא בין שנייה ושלישית י' ימים. ואי לר' יהודה שנייה ושלישית הוא משכחת לה, ראשונה ושנייה לא משכחת לה. דהא דהבריו י' ימים בין הראשונה לשנייה. אבל ר' יוסי דאמר ראשונה בי"ז שנייה בכ"ג, הנה ז' ימים ביניהם, אתה מונה בהן ראשונה ושנייה, ואם החחילו הגשמים בחצי היום בכ"ג יום למרחשון, נמצאו עד ראש חדש כסליו ז' ימים. ומקצת היום של יום ראשון אתה משלימן מיום ראשון של חדש כסליו, נמצאת מונה להן שנייה ושלישית. והוא שהיה (ר' א') מרחשון חסר, כי (בש') בפיר' בתוספתא הוא ר' יוסי א' בכירה בי"ז בינונית בכ"ג אפילה בל'. אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. ואמרינן בשלמא רביעה ראשונה לשאול ותן טל ומטר, כר' מאיר דאמר בכירה בג' במרחשון. דתנן בג' במרחשון שואלין את הגשמים. שלישית להתענות, כדתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים החחילו היחידים מתענין. אלא רביעה שניה למאי, פירוש כיון דמרביעה ראשונה מתחילין לשאול עד רביעה שלישית ובשלישית מתחילין להתענות. שניה למה לי, הלא מתחלת רביעה ראשונה עד שלישית כולן ימי שאלה הן למה נקראת שניה. והביאו טעם ר' זירא ורב וביר למאי דלכתא (למאי דלכתא) נקראת שניה. וכפרק ג' פירש כי רביעה א' וב' לשאול, ג' להתענות. [ו]כן הלכתא. וא"ר זירא שניה לנודר, דתניא הנודר עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה.

ח) [כ"מ ק.], כ) [לעיל ה.], ג) רש"ל מ"ז ועי' בילקוט ולעיל גבי מו אינו אלא מלקוש כאחיר מ"ל נמתו שיך למיתי בתר הכי כיון שלא ניכן כו', ד) [עירובין פג. וש"ע], ה) נדרים סב. [ע"ש תוספת' פ"ח], ו) לקמן י. [וש"נ], ז) [נדרים סב. ע"ש תוספתא פ"ח], ח) [פרשת עקב], ט) דף ח:, י) [דנדרים יח], כ) ס"ל ז' ימים,

תורה אור השלם

1. תְּלֻמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בְּרְבִיבִים תְּמוֹגְגֵנָּה צַמְּחָהּ תְּבָרֵךְ: תהלים סה יא
2. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיְ אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: יואל ב כג
3. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: דברים יא יד

גליון הש"ס

גם' לנדרים דתנן. ממוה לי אמאי לא נקט נמי לשכירות בתים דקתני כרשא דמתני' שם המשכיר בית לחבירו עד הגשמים עד שתרד רביעה שניה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה שבעה ימים וכו' שירדו גשמים עכשיו ופסקו נ"כ ולא פסקו: ב) ד"ה כר' יוסי וכו' אבל בין שניה לשלישית יש יותר ג"ל אין יותר:

מוסף רש"י

ובראש חדש כסליו. הוי רביעה אחרונה (נדרים סג.). כר' יוסי. דמיום ר"ז עד יום כ"ג הוי שבעה ימים, דאי ר' מאיר לא הוי אלא ר' ימים (שם). לשאול. להתפלל על הגשמים (שם). להתענות. לנזיר תענית אם לא ירדו (שם).

רבינו גרשום

שמורה הברות. לפי שהוא מטר הראשון. שיורד בנחת. כמו עושה הוראה לבניו בנחת. ששוטף את הגרנות. דמשמע יורה כחץ. שמפיל אילנות. דמשמע ט) מחתך מלקושה. סקאין. צלצל. שמל קשיותן. שכשאינו (יורה) [יורד] מתענין ומפללין. או אינו. יורה אלא בכסליו. בעתו. היינו י"ז במרחשון. בכירה. גרסינן. עד שיגיע ר"ח כסליו. כדאמר דאין מתענין אלא עד השלישית שאינה יורדת. כמאן כר' יוסי. דאמר ראשונה בי"ז ושניה בכ"ג. הדי ראשונה ושניה בז' ימים.

ט) אולי נ"ל דקן משמע לשון מלקוש.

מלקוש לברכה. ר"ל מלקוש לברכה אף יורה לברכה. ר"ל אף המורה לנדקה. אלמא יורה לטובה: ה"ג **או אינו אלא יורה בכסדרי ומלקוש באייר.** שיש עדין מלילות וקשין: **ת"ל בעתו.** יורה במרחשון ומלקוש בניסן שכך היא העת והזמן ויפה הוא כלקמן דזמן רביעה ראשונה במרחשון הוא. יורה בכסליו הוא וכרבנן דפליגי עליה דר"מ לקמן ת"ל בעתו יורה ומלקוש מה מלקוש בעתו אף יורה בעתו דמלקוש זהו שיורד על המלילות ועל הקשין וחזו ניסן שיש בו קשין ומלילות: **דבר שמל קשיותן של ישראל.** שכשאינו יורד מוזרין ישראל בתשובה ומתענין ועושין צדקות: **מלילות.** דאמר שאדם מולל בידו כדכתיב (דברים כג) וקטפת מלילות בידך: **וקשין.** קנה: **שממלא תבואה בקשיה. ומשלימה:** (ד) **בי רביעה.** איזה זמן רביעה: **בכירה.** ראשונה. ולקמן מפרש למאי הלכתא נינהו יורה יש בו ג' זמני גשמים: **אפילה.** אחרונה כמו כי אפילות הנה (שמות ט): **ר' יהודה אומר.** בכירה בז' במרחשון ובינונית בי"ז ואפילה בכ"ג יכולהו הני תלתא יורה קרי להו: **אין היחידים מתענין בו.** דאמרי' בסמוך שלשה להתענות והואיל וחזו שלשה בראש חדש הוא אין ליחידים להתענות (ה): **יחידים.** חסידים. והכי אמרי' בתתני' לקמן (דף י.) הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים להתענות שמכאן ואילך זמן רביעה אפילה לר"מ דקתם מתני' ר"מ. וה"ל אמר ר' יוסי דאין מתענין עד ר"מ כסליו דהיינו רביעה אפילה והיינו כחכמים דאמרי יורה בכסליו: **אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי.** ואמימר מני להא דאמר רב חסדא הלכה כרבן גמליאל דאינו שואל עד ז' במרחשון: **ז' ימים כזה אחר זה.** שירדו גשמים (ו) עכשיו א) ופסקו עד יום שניני וירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהן ראשונה ושניה ושלישית: **כר' יוסי.** דאליבא דר' יוסי הכי הוו בין רביעה ראשונה לראשונה ושניה או שניה ושלישית דראשונה בי"ז ושניה בכ"ג דהיינו ז' ימים עם שניה ימי רביעה ומכ"ג עד ל' ז' ימים בגלא יום רביעה אחרונה. דלכולהו תנאי לא הוי הכי דלר"מ דאמר ראשונה בג' ושניה בז' ליכא בין זו לזו אלא ארבעה ימים בין שניה לשלישית יש י' ימים ולר' יהודה בין ראשונה לשניה י' ימים אבל בין שניה לשלישית יש ב) [ג] יותר: גרלה לרבי דהכי גרסינן **אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה.** דאמר בכירה בז' במרחשון ואז מתחילין לשאול כדלקמן (דף י.): **ראשונה לשאול.** מכאן ואילך ותן טל ומטר: **שלישית להתענות.** שאם לא ירדו גשמים עד זמן רביעה שלישית אפי' פעם אחת מתענין היחידים שני וחמישי ושני:

הנודר

ע"ז א מיי' פ"י מהלכות מלכים הל' יא ופ"ל מהלכות תענית עניים הלכה יא סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סי' רכ סעיף יח:

יד ב מיי' פ"כ מהלכות תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע א"ח סי' קיז סעיף ג:

הגהות הב"ח

(ח) גמ' אם בתורה הרי יש לך תורה ואם לגדולה הרי יש לך גדולה ואם לכבוד הרי יש לך כבוד ואם בעושר הרי יש לך עושר אם בבנים הרי יש לך בנים אלא יהי רצון שיהו כל צאצאי מעיך: (ב) שם ועשיתם כל צרכיכן ד"ל יורה שיורד בנחת ואינו יורד בזעף ד"ל שמרוה את הארץ כו' צמחה תברך אם אינו יורה כו' את הזרעים ומשבר את הגרגנות ת"ל יורה ומלקוש מה מלקוש לברכה: (ג) רש"י ד"ה מעיר כו' דגרגות כמרחשון ליכא וברכה דקרא למילוי מים בורות שיחין ומערות גימגו"ם הס"ד ואח"כ מה"ד יורה ומלקוש אם מלקוש לטובה יורה גמי לטובה לישנא אחרינא מה מלקוש לברכה שא"ל כו' התבואה בקשיה ומה"ד הדר אמר וכו' וקשה לתבואה שמעלה סקאים הס"ד ואח"כ מה"ד שמפיל את כו' ומשבר את הבתים ואילנות ואין בו תקנה כו' כל"ל ומיהא לומר נמתקן: (ד) ד"ה כי רביעה ל"ל איזוהי רביעה: (ה) ד"ה אין היחידים כו' אין ליחידים להתענות אלא משלישית ואילך והכי אמרינן בתמני' לקמן וכו' לאמרי יורה בכסליו הס"ד ואח"כ מה"ד ואמימר מני להא דאמר כו' כל"ל ויחיבות אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אמימר מתני להא דרב חסדא בהא לישנא בשלשה במרחשון הלכה כר' יוסי מאיר בחדש כסליו. אומרים מורה בחדש כסליו. מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא. דתניא מאימתי זמן רביעה, ר' מאיר [אומר] בכורה בשלשה, בינונית בשבעה, אפילה בשבעה עשר. ר' יהודה [אומר] בשבעה ובשבעה עשר ובעשרים ושלשה. ר' יוסי אומר בי"ז ובכ"ג ובראש חדש כסליו. וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו. כמאן אולא הא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה רביעה

רבינו חננאל

מורה ומלקוש. מורה שמורה את הבריות להטיח גגותיהם ולהכנים פירותיהם. מלקוש שמל קשיותיהם של ישראל. תנא דבר שיורד על המלילות ועל הקשין וממלא התבואה בקשיה. ת"ר מורה במרחשון ומלקוש בניסן דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מורה בחדש כסליו. מאן חכמים אמר רב חסדא ר' יוסי היא. דתניא מאימתי זמן רביעה, ר' מאיר [אומר] בכורה בשלשה, בינונית בשבעה, אפילה בשבעה עשר. ר' יהודה [אומר] בשבעה ובשבעה עשר ובעשרים ושלשה. ר' יוסי אומר בי"ז ובכ"ג ובראש חדש כסליו. וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ראש חדש כסליו. כמאן אולא הא דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה רביעה

מאימתי פרק ראשון תענית

דאזלי אתיגרא. פי' שהולכים במקלות ונשענים עליהם ואמר דתרגומא ממזיק בפלך דלכתיב [ב] גבי יואב הוי בלמיגרא:

בשבילי הרשות. פי' בדרך שעשו דרך הרשות והכרמים:

עד שתרד רביעה שניה. מכאן ואילך מזקי להו:

עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית. פירוש בשנה שמינית וכו' וס"ל כמ"ד שפיטי זרעים מותרים ולר' עקיבא דאמר שפיטי זרעים אסורים מקרא דהן לא נזרע ולא נאסוף כדמפרש במסכת שבת פרק מקום שנהגו (דף נח:) ל"ל דמזקי לה ונבהמתך ולחיה וגו' שפיטי אילנות ולאו דוקא תבואה קאמר אלא כגון תבואת הכרם דהיינו אילנות אבל שפיטי זרעים אסורים:

לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא. כלומר שירדו גשמים קודם ק"ש של ערבית אבל קודם של שחרית יש בהם משום ועצר כדאמר רב שמואל בר רב יצחק:

איכא דאמרי [א] **אמר ר' ביירי תרביצי.** שאין הגנות ריקים מזרעים: וכל לבהמתך מן הבית אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא הוא שנאמר [ב] כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ואמר רבי אבהו רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח שניה כדי לגוף בה פי חבית אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר ואמר רב חסדא גשמים שירדו קודם ועצר אין בהן משום ועצר אמר אביי לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא אבל קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר דאמר רב יהודה בר יצחק [ג] הני עננו דצפרא לית בהו מששא דכתיב [ג] מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי במפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בענני אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא איני והאמר רב חסדא טבא לשתא דטבת מנוולתא לא קשיא הא דאתא מיטרא מעיקרא הא דלא אתא מיטרא מעיקרא ואמר רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהן משום ועצר איני והכתיב [ג] וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו' [ד] ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה לא קשיא הא דאתא טובא הא דאתא כדמבעי ליה אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב תמטר תהא מקום מטר ש"מ א"ר אבהו [ה] מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב [ו] מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו כו' עד (א) אל יעזבונו רחמיך ה' אלהינו ולא עזבונו ברוך רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא אל ההודאות אמר רב פפא [ז] הלכך

ניתמרינהו

[א] הנודר עד הגשמים [ב] משירדו גשמים עד שתרד רביעה שניה רב זביד אמר לזיתים דתנן [ג] מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ובפאה משילכו הנמושות בפרט ובעוללות משילכו עניים בכרם ויבואו בזיתים משתרד רביעה שניה מאי נמושות אמר ר' יוחנן סבי דאזלי [ד] אתיגרא ר"ל אמר לקוטי בתר לקוטי רב פפא אמר כדי להלך בשבילי הרשות דאמר מר [ה] מהלבין כל אדם בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה רב נחמן בר יצחק אמר לבער פירות שביעית [ו] דתנן [ז] עד מתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית עד שתרד רביעה שניה מאי טעמא דכתיב [ח] ולבהמתך ולחיה אשר בארצך [ט] כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית כלה [י] לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא הוא שנאמר [ב] כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ואמר רבי אבהו רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח שניה כדי לגוף בה פי חבית אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר ואמר רב חסדא גשמים שירדו קודם ועצר אין בהן משום ועצר אמר אביי לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא אבל קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר דאמר רב יהודה בר יצחק [ג] הני עננו דצפרא לית בהו מששא דכתיב [ג] מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי במפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בענני אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא איני והאמר רב חסדא טבא לשתא דטבת מנוולתא לא קשיא הא דאתא מיטרא מעיקרא הא דלא אתא מיטרא מעיקרא ואמר רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהן משום ועצר איני והכתיב [ג] וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו' [ד] ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה לא קשיא הא דאתא טובא הא דאתא כדמבעי ליה אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב תמטר תהא מקום מטר ש"מ א"ר אבהו [ה] מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב [ו] מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו כו' עד (א) אל יעזבונו רחמיך ה' אלהינו ולא עזבונו ברוך רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא אל ההודאות אמר רב פפא [ז] הלכך

ניתמרינהו

הנודר עד הגשמים. דאמר קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים:

עד שתרד רביעה שניה. בגדרים הולכין אחר לשון בני אדם ואין קורין גשמים לראשונה עד שתרד שניה שמכאן ואילך מקולקלות הדרכים ומאוסות מפני הגשמים. ל"א עד הגשמים משמע תרי דהיינו רביעה שניה: **כל אדם.** אפילו העשירים: [מ] **פרט.** לא תפאר אחריך (דברים כד) לא תטול תפארתו ממנו: **משילכו הנמושות.** בשדה דמכאן ואילך נתייאשו שאר העניים לפי שיודעין אם בשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלום: **נמושות.** לשון ממשמש [נ] **משילכו עניים בכרם ויבאו.** כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסתי דעתייהו עניים: **משתרד רביעה שניה.** דעד ההיא שעתא לקטו הכל: **דאזלי אתיגרא.** הולכין בנחת ומעייני טפי. מחזיק בפלך (שמואל ב ג) מתרגמא אתיגרא: **לקוטי בתר לקוטי.** עני מוליך בנו אחריו שמכאן ואילך פוסקין שאר עניים מלקוט: ה"ג **רב פפא אמר לשבילי הרשות.** כלומר שם רשות מב"ד לעוברי דרכים לקצר שבילן לילך בשדות: **עד שתרד רביעה שניה.** שמכאן ואילך גדלה התבואה וקשה לה דישת הרגל דאמר מר בפרק מרובה [ס] בתנאים שהתנה יהושע מהלכין בשבילי הרשות וכו': **בתבן וקש של שביעית.** פסיחים שגדלו בשביעית דיש בהן איסור שביעית או תבואה שגדלה בשביעית לאחר שנכנסה: **כלה לחיה מן השדה.** לשון זכר כמו עשו כלה (בראשית יח) כלומר כלה האוכל: **כלה לבהמתך.** כמו כלה בחימה כלה ואינימו (תהלים עט) ומשילדה רביעה שניה מכאן ואילך אין תבן וקש בשדות שהגשמים עושין אותן זבל: **והולידה.** כלומר שמוליד: **גשמים ברביעה ראשונה.** אם נאין כל כך שנימסה הקרקע [ב] יפין הן ואין צריך להתענות: **לגוף בה פי חבית.** ששותת מן המים עד שנעשה תיתום כל כך שיכול לעשות מגופת חבית בלא תוספת מים: **אין בהם משום ועצר.** אין זו קללה של ועצר את השמים [ס]: **קודם ועצר.** קודם זמן ק"ש דכתיב ביה ועצר את השמים אע"פ שלא יהיה רוב גשמים: **אבל ירדו קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר.** הואיל ולא ירדו ביום ואין יפין לעולם: **אין בהם משום.** אין בהם שנתן מתברכת: **ותסדכם כענן בקר.** שאין בו ממש: **מיטרא במיפתח בבי.** אם יורדין בבקר בשפותחין הפתחים יקפל החמר שמוכר תבואה את שקו ליכנס לשון מפני שהשנה מתברכת ויהיה שובע בעולם ולא [ע] שתכבר במכירת תבואתו. אלמא יפין הן: **דקטיר בעיבא.** אם נתקשרו שמים בענני עבים ולא קלושים אין בהם משום ועצר: **דקטיר בענני.** שהיא קלושה מעב אין בו ממש: **טבא לשתא.** אשריה לשנה דטבת ארמלתא שאין גשמים יורדין בה להרגיע את הארץ: **איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי.** אותן מקומות שמרבילין בהן תורה אינן ברות מפני שהדרכים יפין הן והולכין התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה. ל"א לא ביירי תרביצי גנות על רוב מים כגון כרשינין: **לא שקיל שודפנא.** אין השדפון נאחז ומתדבק בתבואה: **מנוולתא.** שהדרכים מגולים בטיט מפני הגשמים: **הא דאתא מיטרא מעיקרא.** בזמנן במרחשון וירדו אף בטבת רעים הן שכבר די לעולם בגשמים של מרחשון: **דלא אתא מיטרא מעיקרא.** טבא לשתא דטבת מנוולתא. לשון אחר הא דאתא מיטרא מעיקרא טבא דמנוולתא: **אין בהם משום ועצר.** דאותן של קצת מדינה שירדו להן גשמים מוכרין לאחרים: **ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה.** אותן שירדו ואותן שלא ירדו מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתם: **הא דאיכא מיטרא עובא.** יותר מדאי שתיהן לקללה: **דמבעי ליה.** אין בהן משום ועצר שקצת מדינה מתברכת: **ממטר תהא מקום מטר.** כלומר יותר מדאי: **מאימתי מברכין על הגשמים.** בפרק הרואה (ברכות דף נד.) אמרינן על הגשמים אומר הטוב והמטיב ותסמ (דף נט:) פרכינן הך ברכה דתקנין לה רבנן [פ] ומשנינן לה הא דאמר מיתוח יהא דשמע משמע: **חתן לקראת כלה.** שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה מפי מורי. ל"א שהשווקין מקלחין מים שוק מקלת חוה מקלת כנגדו: **רוב ההודאות.** כלומר רוב ההודאות אתה קורא להקב"ה ולא כל ההודאות והכי משמע ברוך אתה ברוב ההודאות ולא בכל אלא כך מיתם בא"י אמ"ה אל ההודאות דמשמע כל ההודאות:

למימרינהו

[ז] זהו פי' הב' ומ"ש למעלה כגון הא דגרסי' כי' עד אשפלדא שיך לכאן.

[א] דאזלי אתיגרא. פי' שהולכים במקלות ונשענים עליהם ואמר דתרגומא ממזיק בפלך דלכתיב [ב] גבי יואב הוי בלמיגרא:

[ב] בשבילי הרשות. פי' בדרך שעשו דרך הרשות והכרמים:

[ג] עד שתרד רביעה שניה. מכאן ואילך מזקי להו:

[ד] אתיגרא. פירוש בשנה שמינית וכו' וס"ל כמ"ד שפיטי זרעים מותרים ולר' עקיבא דאמר שפיטי זרעים אסורים מקרא דהן לא נזרע ולא נאסוף כדמפרש במסכת שבת פרק מקום שנהגו (דף נח:) ל"ל דמזקי לה ונבהמתך ולחיה וגו' שפיטי אילנות ולאו דוקא תבואה קאמר אלא כגון תבואת הכרם דהיינו אילנות אבל שפיטי זרעים אסורים:

[ה] לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא. כלומר שירדו גשמים קודם ק"ש של ערבית אבל קודם של שחרית יש בהם משום ועצר כדאמר רב שמואל בר רב יצחק:

[ו] ולבהמתך ולחיה אשר בארצך. כל זמן שחיה אוכלת בשדה האכל לבהמתך בבית כלה. לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמר רב יהודה מיטרא בעלה דארעא הוא שנאמר [ב] כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ואמר רבי אבהו רביעה ראשונה כדי שתרד בקרקע טפח שניה כדי לגוף בה פי חבית אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר ואמר רב חסדא גשמים שירדו קודם ועצר אין בהן משום ועצר אמר אביי לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא אבל קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר דאמר רב יהודה בר יצחק [ג] הני עננו דצפרא לית בהו מששא דכתיב [ג] מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וגו' א"ל רב פפא לאביי והא אמרי אינשי במפתח בבי מיטרא בר חמרא מוך שקך וגני לא קשיא הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בענני אמר רב יהודה טבא לשתא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא איני והאמר רב חסדא טבא לשתא דטבת מנוולתא לא קשיא הא דאתא מיטרא מעיקרא הא דלא אתא מיטרא מעיקרא ואמר רב חסדא גשמים שירדו על מקצת מדינה ועל מקצת מדינה לא ירדו אין בהן משום ועצר איני והכתיב [ג] וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו' [ד] ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה לא קשיא הא דאתא טובא הא דאתא כדמבעי ליה אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב תמטר תהא מקום מטר ש"מ א"ר אבהו [ה] מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברך אמר רב יהודה אמר רב [ו] מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו כו' עד (א) אל יעזבונו רחמיך ה' אלהינו ולא עזבונו ברוך רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא אל ההודאות אמר רב פפא [ז] הלכך

ניתמרינהו

[ח] הנודר עד הגשמים. דאמר קונם אם אהנה מדבר זה עד הגשמים:

[ט] עד שתרד רביעה שניה. בגדרים הולכין אחר לשון בני אדם ואין קורין גשמים לראשונה עד שתרד שניה שמכאן ואילך מקולקלות הדרכים ומאוסות מפני הגשמים. ל"א עד הגשמים משמע תרי דהיינו רביעה שניה:

[י] כל אדם. אפילו העשירים:

[כ] פרט. לא תפאר אחריך (דברים כד) לא תטול תפארתו ממנו:

[ל] משילכו הנמושות. בשדה דמכאן ואילך נתייאשו שאר העניים לפי שיודעין אם בשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלום:

[מ] נמושות. לשון ממשמש:

[נ] משילכו עניים בכרם ויבאו. כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסתי דעתייהו עניים:

[ס] משתרד רביעה שניה. דעד ההיא שעתא לקטו הכל:

[ע] דאזלי אתיגרא. הולכין בנחת ומעייני טפי. מחזיק בפלך (שמואל ב ג) מתרגמא אתיגרא:

[פ] לקוטי בתר לקוטי. עני מוליך בנו אחריו שמכאן ואילך פוסקין שאר עניים מלקוט: ה"ג רב פפא אמר לשבילי הרשות. כלומר שם רשות מב"ד לעוברי דרכים לקצר שבילן לילך בשדות: עד שתרד רביעה שניה. שמכאן ואילך גדלה התבואה וקשה לה דישת הרגל דאמר מר בפרק מרובה [ס] בתנאים שהתנה יהושע מהלכין בשבילי הרשות וכו': בתבן וקש של שביעית. פסיחים שגדלו בשביעית דיש בהן איסור שביעית או תבואה שגדלה בשביעית לאחר שנכנסה: כלה לחיה מן השדה. לשון זכר כמו עשו כלה (בראשית יח) כלומר כלה האוכל: כלה לבהמתך. כמו כלה בחימה כלה ואינימו (תהלים עט) ומשילדה רביעה שניה מכאן ואילך אין תבן וקש בשדות שהגשמים עושין אותן זבל: והולידה. כלומר שמוליד: גשמים ברביעה ראשונה. אם נאין כל כך שנימסה הקרקע [ב] יפין הן ואין צריך להתענות: לגוף בה פי חבית. ששותת מן המים עד שנעשה תיתום כל כך שיכול לעשות מגופת חבית בלא תוספת מים: אין בהם משום ועצר. אין זו קללה של ועצר את השמים [ס]: קודם ועצר. קודם זמן ק"ש דכתיב ביה ועצר את השמים אע"פ שלא יהיה רוב גשמים: אבל ירדו קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר. הואיל ולא ירדו ביום ואין יפין לעולם: אין בהם משום. אין בהם שנתן מתברכת: ותסדכם כענן בקר. שאין בו ממש: מיטרא במיפתח בבי. אם יורדין בבקר בשפותחין הפתחים יקפל החמר שמוכר תבואה את שקו ליכנס לשון מפני שהשנה מתברכת ויהיה שובע בעולם ולא [ע] שתכבר במכירת תבואתו. אלמא יפין הן: דקטיר בעיבא. אם נתקשרו שמים בענני עבים ולא קלושים אין בהם משום ועצר: דקטיר בענני. שהיא קלושה מעב אין בו ממש: טבא לשתא. אשריה לשנה דטבת ארמלתא שאין גשמים יורדין בה להרגיע את הארץ: איכא דאמרי דלא ביירי תרביצי. אותן מקומות שמרבילין בהן תורה אינן ברות מפני שהדרכים יפין הן והולכין התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה. ל"א לא ביירי תרביצי גנות על רוב מים כגון כרשינין: לא שקיל שודפנא. אין השדפון נאחז ומתדבק בתבואה: מנוולתא. שהדרכים מגולים בטיט מפני הגשמים: הא דאתא מיטרא מעיקרא. בזמנן במרחשון וירדו אף בטבת רעים הן שכבר די לעולם בגשמים של מרחשון: דלא אתא מיטרא מעיקרא. טבא לשתא דטבת מנוולתא. לשון אחר הא דאתא מיטרא מעיקרא טבא דמנוולתא: אין בהם משום ועצר. דאותן של קצת מדינה שירדו להן גשמים מוכרין לאחרים: ואמר רב יהודה אמר רב שתיהן לקללה. אותן שירדו ואותן שלא ירדו מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתם: הא דאיכא מיטרא עובא. יותר מדאי שתיהן לקללה: דמבעי ליה. אין בהן משום ועצר שקצת מדינה מתברכת: ממטר תהא מקום מטר. כלומר יותר מדאי: מאימתי מברכין על הגשמים. בפרק הרואה (ברכות דף נד.) אמרינן על הגשמים אומר הטוב והמטיב ותסמ (דף נט:) פרכינן הך ברכה דתקנין לה רבנן [פ] ומשנינן לה הא דאמר מיתוח יהא דשמע משמע: חתן לקראת כלה. שירדו כל כך שכשהטפה נופלת יוצאה אחרת ובולטת כנגדה מפי מורי. ל"א שהשווקין מקלחין מים שוק מקלת חוה מקלת כנגדו: רוב ההודאות. כלומר רוב ההודאות אתה קורא להקב"ה ולא כל ההודאות והכי משמע ברוך אתה ברוב ההודאות ולא בכל אלא כך מיתם בא"י אמ"ה אל ההודאות דמשמע כל ההודאות:

למימרינהו

[ב] כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: ישעיהו נה י

[ג] מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וכטל משכים הלך: הושע ו ד

4. וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וחלקה אשר לא תמטר עליה תיבש:

עמוס ד ז

הגהות הב"ח

(א) גב' הנודר עד הגשמים עד שיהו גשמים עד שתרד: (ב) רש"י ד"ה בגשמים שנתמס הקרקע בעומק טפח יפין הן:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מאימתי מברכים כו' ומשנינן לה הא דחזי מדרי. ק"ל הא לחזון אם כך תיובתא כאן דאמר טובא ומקקינן מידי ואידי דמחזי כאן דאמר טובא ע"ל:

הגהות הגר"א

[א] גב' כהמון גליו כו' עד ל"ל ומילמי את שמך מלכנו ב"ה ניסמת הרי"ף וש"ס:

רבינו גרשום

עד שתרד. רביעה ראשונה אינה חשובה כלום. מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ובפאה. (שלו) בעה"ב (והמוצא) [והמוצא] לקט שכחה ופאה יכול ליקח. משילכו הנמושות. שבבר הסיחו עניים מדעתן. אתיגרא. בטורה, שכבר לא השאירו כלום. שבילי הרשות. דרכים שהם בדשות. היחיד בשדות. ו) כרביעה. שניה בכר כלר לחיה. שניה. אין צריך אלא כדי שיכול ללוש מהן עפר לגוף פי החבית. אין בהן

מוסף רש"י

סבי דאזלי אתיגרא. זקנים עניים הולכים על משענתם בנחת ויראים כל שכולם יפגולם, ולשון נמושות. כמו לא ימושו, שממשמשין יהולכין (ב"מ כא:). **לקוטי בתר לקוטי.** לשון נמושות כמו לא ימיש, שנטלין ומשין הכל מלפניהם ישם. מהלכין כל אדם בשבילי הרשות. סתם בני אדם מהכמים מנוחתם על שנת הזרעה מפקיעים שדותיהם ליכנס בה כל אדם לקנר את הדרך שלא יקוץ, והן נקראין שבילי הרשות לפי שנעשות עושין, והתנה יהושע שלא יקפידו על כך, עד שתרד רביעה שניה. ומזה נ"ז במרחשון, דלמאריכן מתעית (נז.) ומאו והלאה הזרעים נומחות וקשה לה דרישת הרגל (ב"ק פא:). **וחסדכם כענן בקר.** לא קבוע (ברכות נ:). שחיתן לקללה. אותה שיטיר עליה ריב גשמים שמקלקלין את התבואה, ואת שלא יטיר אין גשמים יפין בדרב יהודה דאמר מטרא בעלה דארעא היא, שנאמר והולידה והצמיחה. רביעה [ראשונה] בדי שתרד בקרקע טפח. שניה כדי לגוף בה פי חבית. אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בה פי חבית אין בהן משום ועצר. וכן גשמים שירדו קודם ועצר, פי', קודם קרית שמע שכתוב בה ועצר את השמים [ולא יהיה מטר]. אמר אביי לא אמרן אלא קודם קרית [שמע] של ערב, אבל קודם שמע דצפרא יש בהן משום ועצר. כלומר, המטר הירוד בשחר אינו כלום [ועובר הוא, דכתיב חסדכם כענן בקר. והני מילי במטר דקטיר בענגא, יהא שעמד והולך אבל אם נתקשרו שמים בעבים בבקר אינו פוסק איתו היום [כולו] מטר, ודהו האמור בר חמרא מוך שקך וגני, הצע

[ג] נגלה דל"ל עד מתי נהנין וכו' עד שתרד רביעה שניה שלו כבר כלה לחיה. כו' ל"ל ואמ"ר אמר רב שתיהן לקוראעות.

לתרייהו לתרייהו. כרוך אתה כרוך ההודאות במרכית ההודאות המלך של כל ההודאות משמע ומתחלה היה משמע רוב ממש ולא מרובות וכמו כן בישמעאל אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות. מפי רבי: (ב) רשעי עובדי כוכבים אינן חיין כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה (ישעיה סו): **ופליגא דרב יוסף.** דאיתיו אמר כתחיית המתים ולא יותר שבה חיים בני אדם שתבואה גדילה בו: **למטר לקחי.** השוה לקח למטר: **יערף.** כמו אף שמיו יערפו טל (דברים לג) ושחקים ירעפו טל (משלי ג) שהוא מרבה הפירות: **כחיב חול כטל.** דמשמע נחת: **ערפיהו כמטר.** הרגום: **לשמה.** משום כאשר נוני ה' אלהי ולא כדי להקרות רבי: **לא יכילנא.** למיגמר: **וכי אדם עץ השדה.** אלא מקיש אדם לעץ השדה מה עץ השדה אם עץ מאכל הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות כך תלמידי חכמים אם הגון הוא ממנו תאכל למוד הימנו ואם לאו אותו תשחית סור מעליו: **ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו.** מה ברזל זה אחד ממחדד את חבירו הגון סכין על גבי חבירתה: **איזה דולקת יחידי.** עץ אחד איזה דולקת אלא ב' או ג' ביחד: **יחידי.** אלא חבר איחדדנו: **שמוסיפין טפשות דכתיב** (ג) **נואלנו.** אשר נואלנו מתרגם דאיטפשנא: **שחוטאין.** דכתיב נואלו גבי חטאנו: **ואיבעית אימא מהכא נואלו שרי צוען וגו' והתעו את מצרים.** ותועה היינו חוטא: **תורה כעץ דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה.** כשמדליק את האור מצית את העצים דקין תחלה: **קטנים מחדדין.** שאולין כל שעה: **החיו.** משמע להולך לו מיס: **וכתיב לכו למים.** ילך הוא עצמו: **אם תלמיד (חכם) הגון.** שראוה ללמוד ממך מצוה לרב ליתן אצלו במקומו: **ואם לאו.** אל הרב: **יפוצו מעיינותיך חוצה.** אם הגון הוא ואמרו לו (ד) אמרי תורה: **ואם לאו יהיו לך לבדך.** ואין לזרים אתך: **שלשה משקים הללו מים יין וחלב.** (ה) זו התורה שאינו נותן בה כלום ויודעה ולומדה: **כפחות שבכלים.** כמאני דפחרא (ו): **כמאני דפחרא.** בדרך שאוק אמר ומרמז מה את אומרת לי והלא אינך נותן יין בכלים מכוערין של חרס: **ואלא כמאי נירמיה.** אם לא בשל חרס הא כולי עבדי הכי: **ותקיף.** המתיק: **כי היכי דאמרה לי.** אי חכמה מפוארה בכלי מכוער הכי אמרי לה (ז) דיין משמר בכלי מכוער אף התורה מתקיימת כי יותר משאילו הייתי נאה:

אי

ג) נימרינהו לתרייהו. אל ההודאות ורוב ההודאות אמר ר' אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף (ד) מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנא' [1] יערף כמטר לקחי ואין לקח אלא תורה שנא' [2] כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה שנאמר יערף כמטר לקחי (ד) מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול רבא רמי כתיב יערף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר תניא היה ר' בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר [3] עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר [4] רפאות תהי לשרך ואומר [5] כי מוצאי מצא חיים וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר יערף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר [6] וערפו שם את העגלה בנחל א"ל ר' ירמיה לר' זירא ליתי מר ליתני א"ל חלש לבאי ולא יכילנא לימא מר מילתא דאגדתא א"ל הכי אמר ר' יוחנן מאי דכתיב [7] כי האדם עץ השדה וכי אדם עץ שדה הוא אלא משום דכתיב [7] כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת וכתיב [8] אותו תשחית וכרת הא כיצד אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרת ואם לאו אותו תשחית וכרת אמר רבי חמא [7] (אמר רבי) חנינא מאי דכתיב [9] ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה אמר רבה בר בר חנה למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר [10] הלא כה דברי כאש נאם ה' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא [11] מאי דכתיב [11] חרב אל הבדים ונואלו חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר ונואלו ולא עוד אלא שחוטאין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם [12] אשר נואלנו ואשר חטאנו ואיבעית אימא מהכא [13] נואלו שרי צוען [וגו'] והתעו את מצרים אמר רב נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה כעץ שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים והיינו דאמר ר' חנינא [8] הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן רבי חנינא בר פפא רמי כתיב [14] לקראת צמא התיו מים וכתיב [15] הוי כל צמא לכו למים אם תלמיד הגון הוא לקראת צמא התיו מים ואי לא הוי כל צמא לכו למים רבי חנינא בר חמא רמי כתיב [16] יפוצו מעיינותיך חוצה וכתיב [17] יהיו לך לבדך אם תלמיד הגון הוא יפוצו מעיינותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לבדך [7] (ואמר) רבי חנינא בר אידי [2] למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה [6] ואמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב דכתיב הוי כל צמא לכו למים וכתיב [15] לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה [6] כדאמרה ליה [7] ברתיה דקיסר לר' יהושע בן חנניה אי [7] חכמה מפוארה בכלי מכוער אמר לה אביך רמי חמרא במני דפחרא אמרה ליה אלא במאי נירמי אמר לה אתון דחשביתו רמו במאני דהבא וכספא אזלה ואמרה ליה לאבוה רמייא לחמרא במני דהבא וכספא ותקיף אתו ואמרו ליה אמר לה לברתיה מאן אמר לך הכי אמרה ליה רבי יהושע בן חנניה קריוהו אמר ליה אמאי אמרת לה הכי אמר ליה כי היכי דאמרה לי אמרי לה והא איכא שפירי דגמירי

אי

וכל העוסק בתורה שלא לשמה תורתו נעשית לו סם המות. וקשה והלא אמרינן (פסחים דף נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה אע"ג שאינה לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ויש לומר דתרי שלא לשמה הוי דמה שאמרינן לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה היינו כלומר כדי שיקרא רבי או כדי שיכבדוהו ומה שאמרינן הכא כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות היינו מי שלומד לקנטר (ה) **אם תלמיד חכם הגון ממנו תאכל.** פירוש למוד לפניו ואותו לא תכרות כלומר לא תפרד ממנו לילך לפני רב אחר ואם לאו לא תלמוד לפניו והא דאמרינן דלומדים מת"ח אע"פ שאינו הגון כר"מ שהיה לומד לפני אחר במסכת חגיגה (דף טו.) היינו דוקא תלמיד חכם (אחר) יכול ללמוד לפניו לפי שלא ילמוד ממעשיו אבל אם אינו תלמיד חכם אינו רשאי ללמוד לפניו:

אף דברי תורה וכו'. וכן נמי אמרינן בעירובין פ' כילד מעברין (דף נה.) לא בשמים היא ולא מעבר ליס היא כלומר לא תמצא התורה במי שמגביה עצמו כשמים שדעתו גבוה ולא בסוחרים ההולכים במדינת הים בעבר הים (ו) דאי אפשר לא סייפא ואי סייפא לא אפשר (ז) והכי נמי איתא התם לא בסחרנין ולא בתגרין ולא (ח) באיסטרולגין כלומר באותן ערוגין בכוכבים אמרו ליה לשמואל והא מר איסטרולגוס הוא אמר להו תיתי לי דלא מעיינא בהו אלא בעידן דנפקא (ט) למיא פירוש להטיל מים ולא אי מבטל לעצמי: (ט) **אי** הוו סנו הוו חבימי טפי. (ח) פי' אם היו שוגאים היופי הוו תלמידי חכמים ביומר:

גרמתים

א) [ברכות נט: ס:] מגילה כא:, ב) [ברכות לג.], ג) [ב"ב יב.], ד) [ל"ל ברבי], ה) ברכות סג: מכות י. ע"ש, ו) [מכות י. ע"ש], ז) [ל"ל אמרן], ח) ל"ל אמר, ט) נדרים נ: ע"ש, י) [עי' פרש"י בע"ז נז: סד"ה פפיא אוכמא], כ) [וע"ש תוס' ברכות ח. ד"ה העוסקה], ל) [ע"ז יח:], מ) [אין זה בעירובין אלא במדרש פ' נצבים איתא קלת מוכן], נ) [במדרש הנ"ל איתא לנית המים], ס) שיין לע"ב.

תורה אור השלם

1. יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי
תִּזַּל בַּטַּל אִמְרָתִי
כִּשְׂעִירִם עֲלֵי עֵשֶׂב
וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב:
דברים לב ב

2. כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי
לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:
משלי ד ב

3. עֵץ חַיִּים הִיא
לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ
מְאֻשָּׁר: משלי ג יח

4. רְפֻאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ
וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ:
משלי ג ח

5. כִּי מוֹצְאַי מָצָא חַיִּים
וַיָּפֶק רָצוֹן מִיְיָ:
משלי ח לה

6. וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר
הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל
נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד
בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ שָׁם
אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל:
דברים כא ד

7. כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים
רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ
לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת
עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי
מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא
תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ
הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ
בַּמָּצוֹר: דברים כ יט

8. רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע כִּי
לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ
תַשְׁחִית וְכָרַתָּ וּבָנִיתָ
מָצוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר
הִוא עֹשָׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה
עַד רִדְתָּהּ: דברים כ כ

9. בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחֵד
וְאִישׁ יַחֵד פְּנֵי רֵעֵהוּ:
משלי כז יז

10. הֲלוֹא כֹה דְבָרַי
כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכְפַטִּישׁ
יְפֹצֵץ סָלַע:
ירמיהו כג כט

11. חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים
וְנֹאָלוּ חֶרֶב אֶל גִּבּוֹרֶיהָ
וָחָתּוּ: ירמיהו נ לו

12. וַיֹּאמַר אַהֲרֹן אֶל
מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל נָא
תָּשֶׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר
נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ:
במדבר יב יא

13. נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן
נִשְּׁאוּ שָׂרֵי נֹף הִתְעוּ אֶת
מֹצְרַיִם פִּנַּת שִׁבְטֶיהָ:
ישעיהו יט יג

14. לִקְרַאת צָמֵא הָתִיזוּ
מַיִם יֹשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא
בִּלַּחְמוֹ קִדְּמוּ נֹדֵד:
ישעיהו כא יד

15. הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ
לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כָּסֶף
לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ
שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא
מְחִיר יַיִן וְחָלָב:
ישעיהו נה א

16. יִפְרְצוּ מַעְיְנֹתָיִךְ
חוּצָה בְּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי
מָיִם: משלי ה טז

17. יִהְיוּ לָךְ לְבַדֶּךָ וְאֵין
לְזָרִים אִתָּךְ: משלי ה יז

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ה מהל' ת"ת הלכה יג]:

כא ב מיי' פ"ד מהל' ת"ת הל' ז עוש"ע י"ד סימן רמו סעיף ז:

כב ג מיי' שם פ"ג הלכה ט:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא נמי שדעתו שפלה עליו כדאמרה ליה כו' בכלי מכוער אמר לה אי בת מלכא אבוך במאני דמי אמרה ליה במאני דפחרא אמר לה כ"ע במאני דפחרא ואבוך במאני דפחרא אמרה ליה אלא במאי נירמי אמר לה כגון אתון דחשביתון רמו: (ב) רש"י ד"ה (רשעי עובדי כוכבים) תת"מ וי"נ ס"א רשעים: (ג) ד"ה שמוסיפין טפשות דכתיב אשר נואלנו מתרגם כו' עכ"ל: (ד) ד"ה יפוצו כו' אמור לו (שחזי תורה) תת"מ וי"נ ס"א דברי תורה: (ה) ד"ה כלשה כו' מים יין וחלב בלא כסף ו' התורה מי שאינו נותן: (ו) ד"ה כפחות כו' דפחרא הם"ד ותת"כ מה"ד א"ל אי בת מלכא את כו' בשחוק אמר: (ז) ד"ה כי היכי כו' הכי אמרי לה כי היכי דיין משמר: (ח) תוס' ד"ה לא הוו כו' פי' אם היו שוגאים. נ"ב ולהא פירוש ויתא משופריה דיעקב ולרבי אבהו אבל לפרש"י קשיא:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה אף ד"ת וכו'. וה"ל איתא התם במדרש דברים רבה פ"ה:

רבינו חננאל

אמר ר' אבהו גדול יום הגשמים כיום שנתנה בו תורה כו'. בל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה והמתעסק שלא לשמה נעשית לו סם המות, שנאמר יערף כמטר לקחי, ואין עריפה אלא הריגה. אמר ר' יוחנן, כתיב כי האדם עץ השדה, אם תלמיד חכם הוא הגון, ממנו תאכל ואותו לא תכרת, ואם אינו הגון, אותו תשחית וכרת. דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. שנאמר חרב (על) [אל] הבדים ונואלו. והקטנים מחדדין את הגדולים. והיינו דאמ' ר' דאמ' ר' הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבריי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם.

רבינו גרשום

ששקולה בתחיית המתים. ששניהם חיים לעולם. אלא להכי כתיב כי האדם (עץ השדה), שת"ח נמשל כו. וממני תאכל. כלומר, שיכול להבין בתורה. אותו תשחית וכרת, שהתורה משחתת בו. נואלו שרי צוען. והרי הן היו חוטאין. בפחות שבכלים. כלי חרס.

בראתים לא נאמר אלא בראתיו. פי' דמשמע דמהדר אגשם ואם כן משום דגדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ משתבח ביה הקב"ה אי הוה כתיב בראתים הוה משמע דאהדר אשמים וארץ: **פנים** נזעמים לשון סתר. פירוש נשביל לשון שקר שאומר לשון הרע הרוח לפון תנטל הגשם והיינו פנים נזעמים: **מותר** לקרותו רשע. אף על גב דאמרי' בקדושין (דף כח.) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו לזה מותר דודאי נכשל בעבירה ועומד במורדו דהכרת פניו ענתה בו: **בהורין.** לשון בהרות ערוק"ש בלע"ז:

אי הוו סנו טפי הוו גמירי דבר אחר מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח הדעת אמר רבי חמא בר' חנינא גדול יום הגשמים (ו) כיום שנבראו שמים וארץ שנאמר [1]הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר. אם אינו הוון סנו טפי פרה ורבה בו אוש[2]עיא גדול יום הגשמים שאפי' ישועה פרה ורבה בו שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר [2]רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [3]ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו' אמר ר' תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שנאמר [4]ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [5]ועצר את (ב) השמים ואבדתם מהרה אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג. מאי משמע (ג) תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר [6]רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר [7]וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' ואמר רב סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנאמר ומצח אשה זונה היה לך רב נחמן אמר בידוע שנכשל בעבירה שנאמר היה לך ולא נאמר יהיה לך אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע שנאמר [8]העז איש רשע בפניו רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנאמר [9]ועז פניו ישונא אל תקרי ישונא אלא ישנא אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה שנאמר [10]בעצלתים ימך המקרה (ג) בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר [11]ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר [12]המקרה במים עליותיו רב יוסף אמר מהכא [13]ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם ואין אור אלא תורה שנאמר [14]כי נר מצוה ותורה אור בהיר הוא בשחקים תנא דבי ר' ישמעאל אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין להוריד טל ומטר רוח עברה ותטהרם אמר ר' אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנאמר [15]על כפים כסה אור בעון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס שנאמר [16]ומן החמס אשר בכפיהם ואין אור אלא מטר שנאמר [17]יפיץ ענן אורו מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנאמר [15]ויצו עליה במפגיע (ג) ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [18]ואתה אל תתפלל בעד העם הזה [וגו'] ואל תפגע בי וא"ר אמי מאי דכתיב [19]אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית רקיע שקיהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין שנא' והוא לא פנים קלקל מה תקנתן יתגברו ברחמים שנא' [19]וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד

שלמודו

מפזרת העניים: (ד) המלאך אף בני (ה) שמו יפיץ ענן אורו גשם שלו: ויצו. הקדוש ברוך הוא: **עליה.** על הגשם שתרד: **במפגיע.** כשיתפלל עליה כמו ואל תפגע בי: **קהה הברזל.** כמו הקהה את שיניו (ו) ישיני בניס תקהינה (ירמיה לא): **והוא לא פנים קלקל.** שקלקלו הדור: **וכ"ש אם הוכשרו מעשיהן.** קודם לכן והכי משמע ויתרון הכשיר שהכשיר לחכמה אם הכשירו מעשיהן מתחילה שינוהו הגשמים יותר מבחיילים יגבר שהן מגבירין חיילים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו:

שלמודו

תורה אור השלם

1. הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יי בראתיו: ישעיהו מה ח
2. רצית יי ארצך שבת שבית יעקב: תהלים פה ב
3. ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עמך וישראל והשבתם אל האדמה אשר נתת לאבותם: מלכים א ח לד
4. ציה גם חם יגזלו מימי שלג שאול חטאו: איוב כד יט
5. וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יי נתן לכם: דברים יא יז
6. רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר: משלי כה כג
7. וימנעו רבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם: ירמיהו ג ג
8. העז איש רשע בפניו וישר הוא יכין דרכו: משלי כא כט
9. מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא: קהלת ח א
10. בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית: קהלת י יח
11. ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אתו הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן: ויקרא כז ח
12. המקרה במים עליותיו השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח: תהלים קד ג
13. ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם: איוב לז כא
14. כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: משלי ו כג
15. על כפים כסה אור ויצו עליה במפגיע: איוב לו לב
16. ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם: יונה ג ח
17. אף ברי ישריח עב יפיץ ענן אורו: איוב לז יא
18. ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי כי אינני שמע אתך: ירמיהו ז טז
19. אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה: קהלת י י

לעזי רש"י

קל"ר. בהיר, צלול.

מסורת הש"ס

(א) שנת נב:. ב) [מגילה יא.]. ג) [נקמן ח. ברכות כו: סוטה יז. סנהדרין נה:]. ד) נס"ל: שמכה, ה) [נ"ל סתרון, ו) ויקרא יט, ז) [נ"ל בפי"ן שמלות וא' עי' מהרש"א בח"ל], ח) [איוב לז, ט) [כהגהה של פסח],

הגהות הב"ח

(א) נב"א גדול יום הגשמים כיום שנברא ס"ל מיום: (ב) שם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ואבדתם: (ג) יש"י ד"ה שנאמר כו' ומתפלל בו הקב"ה (ומיית שמים) תמ"מ וי"ב ס"ל אין זה ילפפרים דגדסי גדול יום הגשמים מיום שנברא הי' ניחא ומכרית ממה שמנית שמים אלמא דגדול מיום: (ד) ד"ה אמי' כו' המלאך אף בני. נ"ב לשון רש"י בא"ח אף בני אם אם מלאך המעונה על הענינים והוא יפיץ ענן מטרו של המקום:

רבינו חננאל

(למה) אין הגשמים יורדין בעולם אלא אם כן נמחלו עונותיהם של ישראל. שנאמר רצית ה' ארצך וגו', נשאת עון עמך וגו', ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתת מטר על ארצך אשר נתת לעמך לנחלה. אין הגשמים נעצרים אלא אם כן נתחייבו שונאי ישראל כליה כו'. או בשביל הרומה המעשרות. ובשביל מספרי לשון הרע. ובשביל עזי פנים. וכל מי שיש לו עזות פנים ודאי נכשל בעבירה. ומותר לקרותו רשע. שנאמר העז איש רשע בפניו. ומותר לשנאותו [שנאמר] ועז פניו ישונה, אל תקרי ישונה אלא ישנה. אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל. שנאמר על כפים כסה אור. ואין כפים אלא גזל. שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם. וכן נמי נעצרין בשביל ישראל שמעשיהם מקולקלין. [שנאמר] והוא לא פנים קלקל.

רבינו גרשום

נפסלין בהיסח הדעת. כלומר מפסידין כשאין משתמרין. אלא בראתיו. דהיינו בריית עולם. שצוייתי אתכם בימות החמה. היינו תרומות ומעשרות. שנאמר ומצח. שהוא עז פנים. מיד אשה זונה היה לך. ועוז פניו. שמעיז פניו, ישונא. ימוך. שאינו נותן מטר. בהרים בהרים. גדודים. וכ"ש הייכא דהוכשרו מעשיהם מעיקרא. דהיינו יתרון הכשר.

שלמודו קשה עליו כברזל. שקשה הוא לו מרוב קושיות בשביל משנתו שאינה סדורה לו ואינו זוכר מה כתיב בה ולפיכך אינו יודע לפרק מי שמי שגורסה בטעות פוטר על החיוב ומחייב על הפטור ומקשי עלה מדוכתא אחריתי והכי משמע קרא והוא לא (ב) שאינו יודע שמועתו מפני שפנים קלקל שקלקל במשנה שהיא קודם לגמרא: **ירבה בישיבה.** שיסדירו בני הישיבה משנתם שנאמר וחיילים בין תלמידים שהן חיילות חיילות: **ויתרון הכשיר.** כשסידר משנתו תמתילה: **כנגד מ' יום שניתנה הפורה.** שמתקיים בידו והדר עייל קמיה דר' יוחנן למיגמר גמרא: **כנגד תנ"ך.** שהן כ"ד ספרים: **שפיס קלקל.** שהראה לו פיס רעות: **ירבה עליו רעים.** לפיס הימנו שסביר לו פיס: **משתכין עליו כנחושת.** מתלימין פיס בעין רודיליי"ל כדאמרי' בבבא מציעא (דף כו.) דשתיך טפי שהעלה חלודה. שנעלרין ו) מלהוליד טל ומטר: **לוחשי לחישות.** בשביל שאין מתפללים תפלה בלחש: **יגיד עליו רעו.** יתפלל עליו חבירו ובני גשמים כתיב באיוב: **ואין יתרון לבעל הלשון.** כלומר מה הנאה יש לבעל הלשון שיודע ללחוש ואינו לוחש: **מקנה אף על עולה.** מקנה אף מי שמגיש דעתו ועולה: **ואין נוחין זה לזה כו'.** והכי משמע בשביל שצריך להגיד זה לזה והיות נוחין בהלכה ואינן עושין מקנה מתקנאים מתגרים באף ומעלים אותו ומביאים אותו עליהן. ויש גורסין ונוחין זה לזה בהלכה מתקנאים באף וכו' משיגיד עליו רעו שנוחין זה לזה מתקנאים באף ומעלים אותו מעליהם: **ארי דורס ואוכל.** מיד ואינו מתירא: **עורף ואוכל.** שמוליך לחוריו ואוכל שם שמפחד מן הנבריות. ולכולן יש להם הנאה: **ולך מה הנאה יש לך.** שאתה עושה בני אדם והורגן. והוא אומר מה יתרון לבעל הלשון שמספר לשון הרע אע"פ שאין לו הנאה. ולפיכך מביאו (ג) הקב"ה בדין אצל נחש כדי שיתביישו מפני שהשיא אדם הראשון ומתביישין עמו מספרי לשון הרע: **ולכם לא נכון עמו.** עם הקב"ה: **ואעפ"כ.** כתוב בשמוע והוא רחוס יכפר עון ושומע תפלתם והיכי אמרת שאין תפלתם נשמעת אע"כ משים נפשו בכפו כלומר שנפשו מכוונת בכפו (ד): **בצבור.** תפלתם נשמעת ואע"פ שאין לב כולם שלם כדכתיב ויפתהו בפיהם בדבריהם לי רגיש: **ביחיד.** אינו אלא א"כ נגד מכוון: **בזמן שאתה מארץ תצמח.** שיש אמונה במשא ומתן אז לדק משמים נשקף דהיינו גשמים שהן לדקה: **מחולדה ובור.** שהמיתו שני בני אדם. מלוי הוא באגדה (ה) מעשה בבחור אחד שנתן אמונתו לריבה אחת שישאנה אמרה מי מעיד והיה שם בור אחד וחולדה אמר הבחור בור וחולדה עדים בדבר לימים עבר על אמונתו ונשא אחרת והוליד שני בנים אחד נפל לבור ומת ואי' נשכתו חולדה ומת אמרה לו אשתו מה מעשה הוא זה שבנינו מתים במיתה משונה ואמר לה כך וכך היה המעשה: **המאמין בהקדוש ברוך הוא.** שמשימו עד בינו לבין חבירו על אחת כמה וכמה: **המלדיק עלמו.** שמכשיר ומקשט מעשיו: **מצדיקין עליו.** מלקדקין עמו אפילו כחוט השערה יותר משאילו מקנקל מעשיו כדי לתרק עונותיו: **שנאמר אמת מארץ תצמח.** אז לדק משמים נשקף לדקה אין כתיב כאן אלא לדק דמשמע דין: **וצדק משקיף.** על מי שהוא ירא אותך אתה מחזיק עברתך כדי לתרק עונותיו. ופשט המקרא מי יודע עוז אפך מי יודע עוז וכך לתרוא אותו לנוס מפניך ביום אפך וצדקתך עברתך כשם שאתה ירא ומפוחד כך יש להתירא ולהתפחד מעברתך: **פגעת את שם ועושה לדק.** בתי שאתה ועושה לדק שהן העושים כך בדרכיך יזכירוך אתה פוגע בו אם חוטא כלום כמו ויפגע בו וימת). קרא הכי הוא פגעת את שם ועושה לדק והן העושין כך בדרכיך יזכירוך באותם דרכים שאתה מייסרן ביסורין יזכירוך לטובה ואומרים הן אתה קצפת בשביל שחטאתו בהם עולם ונושע בשבילם נושע לעולם הבא: **שחוכלם.** כמו חבלי יולדה. אף השמים עושין כן וקשה לעולם ועל חטא הוא:

נאמרה

אם ראית דור שהשמים משתכין עליו כנחושת מלהוריד גשם עליו וכו'. מכאן מוכיח ר"ת דהא דאמרי' בבבא בתרא (דף יט. ושם) אין טומנין בסלעים מ"ע משום דמשתכי ליה לקדירה ר"ל משתכי מקלקלים המאכל שבקדירה ובלע"ז אורמשי"ל והא דאמר לקדירה לאו דוקא לקדירה אלא למאכל שבקדירה דהכי נמי קאמר (שבת דף יח:) הא' קדרה חייתא שרי ואין לפרש כפרש"י שפי' התם משתכי משברים הקדירה דא"כ מאי קאמר הכא שהשמים משתכין (ו) ר"ל שהשמים משתברין אלא ולאי משתכים ר"ל מעלין חלודה כמו דבר שבטל ממלאכתו ימים רבים ומחליד ובלע"ז לאוליי"ר: **ואי** לוחש ועלתה בידו ומגיס דעתו **מביא אף לעולם שנאמר** יגיד עליו ריעו וגו'. כלומר אם יגיד עליו ריעו שעל ידו באו הגשמים והוא מגיס דעתו מקנה אף עולה כלומר הוא קונה אף ועולה כלומר אם עולה שמגיס דעתו עליו הוא מקנה אף:

בחולדה וכור כך בהקב"ה על אחת כמה וכמה.

פי' מאמין בחולדה ובור מעשה היה בנערה אחת היתה רוצה לילך לבית אביה והיה בור בדרך ונפלה ובא בחור אחד ואמר אם אני אעליך תגאלי לי אמרה לו הן ונשבעו ביניהן שהוא לא יבא אצה אחרת והיא לא תגאל לאיש אחר ואמרו מי מעיד ביניהן והיתה חולדה אחת הולכת לפני הבור ואמרו אלו שיש בור וחולדה יהיו עדים ביניהן והלכו לדרכם והיא עמדה בשבועתה והוא נשא אשה אחרת וילדה בן באת חולדה ונשכתו ומת וילדה לו בן שני ונפל לבור ומת אמרה לו אשתו מה זה המעשה שהגיע לנו שלא כשאר בני אדם נזכר השבועה וסיפר לאשתו כל המעשה אמרה לו א"כ חזור וקחנה וכתב לה גט והלך ונשא את הבתולה והיינו דאמרי המאמין בבור וחולדה שהעמידו עדותן:

ונאומה

שאינה סדורה עליו שנאמר [1] והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה בישיבה שנאמר [1] וחילים יגבר ויתרון הכשיר כ"ש אם משנתו סדורה לו מעיקרא כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתני' ארבעין זמנין בנגד מ' יום שניתנה תורה ועייל לקמיה דר' יוחנן רב אדא בר אהבה מסדר מתני' עשרין וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא רבא אמר אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים שנאמר והוא לא פנים קלקל מאי תקנתיה ירבה עליו רעים שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כ"ש אם הוכשרו מעשיו בפני רבו מעיקרא ואמר ר' אמי מאי דכתיב [2] אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אם ראית דור שהשמים משתכין (ח) כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין בדור מאי תקנתן ילכו אצל מי שיודע ללחוש דכתיב [3] יגיד עליו רעו ואין יתרון לבעל הלשון ומי שאפשר לו ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו ואם לחש ולא נענה מאי תקנתיה ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה שנאמר [4] ויצו עליה במפגיע [5] ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [5] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ואם לחש ועלתה בידו ומגיס דעתו עליו מביא אף לעולם שנאמר [3] מקנה אף על עולה רבא אמר שני ת"ח שיושבין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף ומעלין אותו שנאמר מקנה אף על עולה [6] אמר ר"ל מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר [6] נשא לבבנו אל כפים [7] [אני והא] אוקים שמואל אמורא עליה ודרש [7] ויפתהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואף על פי כן [8] והוא רחום יכפר עון וגו' [7] לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור אמר ר' אמי אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר [9] אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף וא"ר אמי בא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מניין מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך המאמין בהקב"ה עאכ"ו אמר רבי יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף רבי חייא בר אבין אמר רב הונא מהכא [10] וכיראתך עברתך ריש לקיש אמר מהכא [11] פגעת את שש ועושה צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע אמר ריב"ל כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר בהם עולם ונושע אמר ריש לקיש מאי דכתיב [12] ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד [7] (טל ומטר) דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא נאמרה עצירה בגשמים ונאמרה עצירה באשה

נאמרה

מסורת הש"ס

(א) [נעיל ז: יש"ן], ב) ערכין טו:, ג) גי' רש"ל, ד) [בכאלמות ס"ם קסב אימת קניין אהדדי לא קשיא כאן ביחיד וכו' וכי"ל בע"י מעמה אין צורך להגהת רש"ל לעיל בסמוך אינו והלן], ה) [בילקוט אימת מטרן], ו) [ל"ל מלהוריד], ז) [מלכים א כז],

הגהות הב"ח

(א) גב' דור שהשמים משתכין עליו כנחשת מלהוריד כו' לאיסות שאין באותו הדור מאי: (ב) רש"י ד"ה שלמודו כו' משמע קרא והוא לא פנים קלקל שאינו יודע: (ג) ר"ה ולך כו' מנינו הקב"ה נדין (אגל נחנ) תא"ת. וי"ב ס"ל אינו ונגיעה שנפגיעו ל"ל מביאן: (ד) ר"ה ואעפ"כ כו' מכוונת בכפו מבחוץ הס"ד. נ"ב כלומר עם כפו: (ה) ר"ה ממולדה כו' מעשה בבחור אחד. נ"ב עי' בערוך ערך חלד מבאר המעשה בחילות: (ו) תוס' ד"ה אם כו' קאמר הכא שהשמים משתכין שאין ר"ל שהשמים:

לעזי רש"י

רודיליי"א [רידויל"א]. חלודה.

רבינו חננאל

תלמיד שתלמודו קשה עליו, מפני שאין רבו מסביר לו פנים, בהלכה. אם ראית הגשמים נעצרין ומתכסין, שאין בדור לוחש לחישות כראוי כו'. אין הגשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמונה שנאמר אמת מארץ תצמח. א"ר יוחנן כל המצדיק עצמו מלמטה, ומחזיק דרך החסידות, אפילו מעט אם יטה מדקדקין עליו מלמעלה ולוקחין הדין ממנו. שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. ועוד מהכא, וכיראתך עברתך. לפי דקדוקך ביראתך כן מדקדקין עליך בעברתך. ועוד מהכא, בדרכיך יזכירוך. כפי דרכך מזכירין אותך מלמעלה. אמר ר' יהושע בן לוי כל ששמח ביסורין הבאין עליו מביא ישועה לעולם שנאמר הן אתה קצפת ונחטא [בהם] עולם ונושע. הן קצפת והכית אותנו בשביל חטאתינו שחטאנו, שמחנו בהן, כלומר הודינו, כי הכאה זו בשביל עונותינו היא עולם ונושע. ראויה זו להיות (תשובר) [ישועה] לעולם. אמר רבי שמעון בן לקיש נאמרה עצירה ולידה ופקידה באשה, וכנגדן ברקיע ובארץ.

תורה אור השלם

1. אם קֹהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל וְחֵילִים יַגְבִּיר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר הַחְכָּמָה: קהלת י י
2. אם יִשַּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: קהלת י יא
3. יָגִיד עָלָיו רֵעוֹ מְקָנֶה אַף עַל עוֹלָה: איוב לו לג
4. עַל כְּפָיִם בְּקָה אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְּמַפְגִּיעַ: איוב לו לב
5. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז
6. נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם: איכה ג מא
7. וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ: תהלים עח לו
8. וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: תהלים עח לח
9. אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף: תהלים פה יב
10. מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּבְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: תהלים צ יא
11. פָּגַעְתָּ אֶת שֵׁשׂ וְעֹשֵׂה צֶדֶק בְּדַרְכֶיךָ יִזְכְּרוּךָ הֵן אַתָּה קָצַפְתָּ וְנֶחֱטָא בָהֶם עוֹלָם וְנוֹשֵׁעַ: ישעיהו סד ד
12. וְחָדֵל אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: דברים יא יז

רבינו גרשום

והוא לא פנים קלקל. שלא הראה פנים במשנה, קלקל בהלמוד. והוא לא פנים. שאין רבו מסביר לו פנים, ירבה עליו רעים לדרות את רבו שיסביר לו פנים. משתכין. מחליד. לוחשי לחישות. שיודעין להתפלל ואין מתפללין. מקנה. שמגים דעתו, אף על עולה. מעלה כעס על העולה. ומעלין[ן] אותו. שמסלקין אותו מן העולם. מה הנאה יש לך. שאחה נושך ואינך אוכל. כאן ביחיד. נשא לבבנו. כאן בצבור. ויפתוהו בפיהם. מצדיקים עליו מלמעלה. כדכתיב וסביביו נשערה מאד.

ונצומה ונבקשה מאלהינו. ויעתר לנו פירוש מדקאמר על [זמן] משמע דאיכא מילתא אחריתא וכן פירש בסמוך על דנא: **אלא** בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' וגו'. תימה דאמרינן פרק כל הבשר (חולין דף קכ:) גבי הני שקולאי דדרו חביתא דחמרא בעו לאתפוחי אותבוהו תותי מרזיבא פקע חביתא ומפרש שם בשביל הסד שהיה שם עד דאכפייה מר בר רב אשי לסד לשלם אמר ליה שידא למר בר רב אשי ליקבע לי מר זימנא דאיזיל ואשלם קבע ליה זימנא כי מטא זימניה איעכב ואמר ליה אמאי לא אתית בזמנך אמר ליה כל מידי דלייר ואתיס וכייל ומני לית לן רשות למיסקל מיניה אלמא בדבר המדוד והמנוי לית ליה רשות למסקל מיניה ובדבר הסמוי אית ליה רשות אלמא אין ברכה בדבר הסמוי וי"ל דלא קשה מידי דהא דקאמר התם (פ) היינו טעמא דלית להו אלא בדבר הפקר ולא דבר דכייל ומנוי או לייר ואתיס היינו בשביל דאין ברכה מצויה בהני ולית בהו דבר הפקר והאי דבעלים מיהו אלא בדבר הסמוי והיינו מטעם דהברכה מצויה בדבר הסמוי ומה שמתברכה בשביל הברכה אית להו רשות למיסקל בסמוי דהיינו כמו הפקר אמין לשיס אדם זכות בו אי נמי הכא מיירי בדבר המנוי והמדוד בלא לייר ואתיס ובהא אית להו רשותא והתם מיירי במדוד ומנוי וכייל ולייר ואתיס ובהא לית להו רשותא: **גדול** יום גשמים כיום קיבוץ גליות שנאמר **שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב** וגו'. ותס תאמר אמאי לא קאמר גדול יום הגשמים יותר מקיבוץ גליות דהא כאפיקים בנגב כתיב ומי נתלה במי קטן נתלה בגדול שאפיקים גדולים מיום קיבוץ גליות דהכי נמי אמר (לעיל דף ז.) יערוף כמטר לקחי מי נתלה במי קטן נתלה בגדול וי"ל דה"פ אנו מתפללים הכי שובה ה' את שביתנו כאפיקים היורדין בנגב שגדול יום קיבוץ כאפיקים בנגב ל"ל עשה עמנו לעובה אות בקבוץ גליות בהיות כי זה כמו זה ואפיקים בנגב תמיד בכל יום כיום קיבוץ גליות אבל יותר לא:

עשר

נאמרה עצירה באשה שנאמר [1]כי עצר עצר ה' בעד כל רחם ונאמרה עצירה בגשמים דכתיב [2]ועצר את השמים נאמר לידה באשה ונאמר לידה בגשמים נאמר לידה באשה דכתיב [3]ותהר ותלד בן ונאמר לידה בגשמים דכתיב [4]והולידה והצמיחה נאמר פקידה באשה ונאמר פקידה בגשמים נאמר פקידה באשה דכתיב [5]וה' פקד את שרה ונאמר פקידה בגשמים דכתיב [6]פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים מאי פלג אלהים מלא מים תנא כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאין אמר רבי שמואל בר נחמני מאי דכתיב [7]אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימציאהו אם לשבט בהרים ובגבעות אם לחסד ימציאהו לארצו בשדות ובכרמים אם לשבט לאילנות אם לארצו לזרעים אם לחסד ימציאהו בורות שיחין ומערות בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד [8]ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא ליבעי רחמי אמותנא וכפנא ניסבול אמר להו ר' שמואל בר נחמני [9]ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב [8]פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומגלן דלא מצלינן אתרתי דכתיב [9]ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי במערבא אמרי משמיה דר' חגי מהכא [10]ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא מכלל דאיכא אחריתי בימי ר' זירא גזר גזרה וגזור דלא למיתב בתעניתא אמר להו ר' זירא [3]נקבליה עילוון ולכי בטיל הגזירה ליתביה אמרי ליה מנא לך הא אמר להו דכתיב [11]ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך אמר רבי יצחק אפילו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה היינו [6]דאמר רבה בר שילא [3]קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא אמר אמימר אי לא דצריך לברייתא בעינן רחמי ומבטלינן ליה ואמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר [12]וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא ואמר רבי יצחק גדול יום הגשמים שאפילו פרוטה שבכים מתברכת בו שנאמר [13]לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך ואמר רבי יצחק [2]אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר [14]יצו ה' אתך את הברכה באסמיך תנא דבי ר' ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ת"ר [7]הנכנס למוד את גרנו אומר יר"מ ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד ואח"כ בירך הרי זו תפלת שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין: קיבוץ גייסות צדקה [7](מעשה) פרנס סימן: אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות שנאמר [15]שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב ואין אפיקים אלא מטר שנאמר [16]ויראו אפיקי ים ואמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים שאפילו פוסקות בו שנאמר [17]תלמיה רוה נחת גדודיה ואמר רבי יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין שנאמר [18]נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר וא"ר יוחנן מאי דכתיב

עשר

נאמרה עצירה באשה כו'. כמין קובה. אם לשבט. אם לחסד. שיורדין בנתת ימציאהו לארצו לארץ ישראל: אחרתי. לא בעינן רחמי אהדדי כדלקמן: נכבי רחמי אכפנא. דליתיב שובעא ומותנא ליבטל ממילא: דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב. לחיים ולא למתים דאינו מביא שובעא כדי להמית בני אדם אלא כדי שיחיו: משביע לכל חי רצון. שובע ונתן לבני אדם חיים: על ואת. על אדם משמע. בעורא כתיב: על רזא דנא. בדניאל כתיב: דלא ליכבו כתעניתא. דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן: ניקבל עילוון. יומי תעניתא דמשום קבלה מהני לן כתעניתא וכי בעול גזרה? עבדין להו: ומנלן דעבדינן הכי. כלומר דמהני לי עבדינן הכי: אשר נתם לבך להתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך. אלמא משקיבל עליו נשמעו דבריו: כשני אליהו. בימי אחאב שהיה העולם צריך לגשמים דכתיב (מלכים א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: סימן קללה. שבני אדם צריכים לחזר בשוק לקנות סעודת שבת (א): קשי יומי דמיטרא. שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן: ביומא דדינא. שני וחמישי שמתקבצין בני אדם לדון עם חבריהן כתקנת עזרא. שיש הימות וקולות וחוזות ביום הגשמים כיום הדין. ובערב שבת כל שכן דקשי מיטרא: (ב) והיינו דאמר ר' שילא: ומבטלינהו. לירידת גשמים שעורחין בני אדם ואין יכולין לצאת ולבא: לדקה לעניים. שמתעדנין בה ויוח להן יום ברור ומתחממין בה ביום הגיה: ירא שמי. שומרי שבת: פרוטה שבכים. אפי' מעשה ידיס שאינן צריכים לגשמים מתברכין: ברוך השולח ברכה. (ג) שיפוע. ומזכיר בה מלכות ואזכרה בכל הברכות כולן: הרי זו תפלת שוא. (ד) ושוב אין ברכה נכנסת בה: בדבר הסמוי מן העין. שאינו יודע הסכום: כאפיקים. כאפיקי נחלים: בנגב. (ג) יבשה. והנה מרבו (ה) מתרגמין נגיבו: אפיקי ים. מולאי (ד) יס. אלמא אפיק לשון מים ואפיקים בנגב נמי לשון גשמים: גייסות. חיילות. כשאתה מרווה תלמי הארץ בגשם מיד גדודים נוחין בדלקמן: פוסקי לדקה ברבים. לשם ולפנים. ואורחא דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק לדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: נשיאים ורוח. בחין לעולם כאילו גשמים יורדין ואינן יורדין בשביל האיש המתהלל במתת שקר בשהוא עושה לפנים ומחניף את העניים אף שמים מחניפין את הארץ שמראין נשיאים ורוח וגשם אין. אי נמי אין קאי אשלמתם דמכל אנו נעצרין: ליוקא

כלומר על כולן מבקשים רחמים: אחרתי. אהל מלא מים: אם לשבט. אם גזר הקב"ה רוב גשמים לרעה אז יורדים בכח בשבט שמכה בכח וחזרו בתשובה הקב"ה מורידן על הרים וגבעות מקום שאין שם מים: אבל אם לחסד. שיורדין בנתת ימציאהו לארצו לארץ ישראל: לא בעינן רחמי אהדדי כדלקמן: נכבי רחמי אכפנא. דליתיב שובעא ומותנא ליבטל ממילא: דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב. לחיים ולא למתים דאינו מביא שובעא כדי להמית בני אדם אלא כדי שיחיו: משביע לכל חי רצון. שובע ונתן לבני אדם חיים: על ואת. על אדם משמע. בעורא כתיב: על רזא דנא. בדניאל כתיב: דלא ליכבו כתעניתא. דלא בעו דליתי ברכה לעולם בשבילן: ניקבל עילוון. יומי תעניתא דמשום קבלה מהני לן כתעניתא וכי בעול גזרה? עבדין להו: ומנלן דעבדינן הכי. כלומר דמהני לי עבדינן הכי: אשר נתם לבך להתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך. אלמא משקיבל עליו נשמעו דבריו: כשני אליהו. בימי אחאב שהיה העולם צריך לגשמים דכתיב (מלכים א יז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי: סימן קללה. שבני אדם צריכים לחזר בשוק לקנות סעודת שבת (א): קשי יומי דמיטרא. שאין בני אדם יכולין לעשות צרכיהן: ביומא דדינא. שני וחמישי שמתקבצין בני אדם לדון עם חבריהן כתקנת עזרא. שיש הימות וקולות וחוזות ביום הגשמים כיום הדין. ובערב שבת כל שכן דקשי מיטרא: (ב) והיינו דאמר ר' שילא: ומבטלינהו. לירידת גשמים שעורחין בני אדם ואין יכולין לצאת ולבא: לדקה לעניים. שמתעדנין בה ויוח להן יום ברור ומתחממין בה ביום הגיה: ירא שמי. שומרי שבת: פרוטה שבכים. אפי' מעשה ידיס שאינן צריכים לגשמים מתברכין: ברוך השולח ברכה. (ג) שיפוע. ומזכיר בה מלכות ואזכרה בכל הברכות כולן: הרי זו תפלת שוא. (ד) ושוב אין ברכה נכנסת בה: בדבר הסמוי מן העין. שאינו יודע הסכום: כאפיקים. כאפיקי נחלים: בנגב. (ג) יבשה. והנה מרבו (ה) מתרגמין נגיבו: אפיקי ים. מולאי (ד) יס. אלמא אפיק לשון מים ואפיקים בנגב נמי לשון גשמים: גייסות. חיילות. כשאתה מרווה תלמי הארץ בגשם מיד גדודים נוחין בדלקמן: פוסקי לדקה ברבים. לשם ולפנים. ואורחא דמילתא נקט שאין אדם עשוי לפסוק לדקה בינו לבין עצמו ואינו נותן: נשיאים ורוח. בחין לעולם כאילו גשמים יורדין ואינן יורדין בשביל האיש המתהלל במתת שקר בשהוא עושה לפנים ומחניף את העניים אף שמים מחניפין את הארץ שמראין נשיאים ורוח וגשם אין. אי נמי אין קאי אשלמתם דמכל אנו נעצרין: ליוקא

עין משפט נר מצוה

כג א ב טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף עו:

כד ג שם סימן תקעא סעיף ג:

כה ד מיי' פ"ו מהל' ברכות הלכה כב סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן רל סעיף ג:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה סימן כו' פעולת שבת הס"ד ואחר כך מס"ד והיינו דאמר ר' שילא קשי יומי דמיטרא שאין כו' עד כ"ש דקשי מיטרא מס"ד ומבטלינהו לירידת גשמים כו': (ב) ד"ה הרי זו תפלת שוא דשוב אין נכנס: (ג) ד"ה בנגב לשון יובש והנה מרגנו: (ד) ד"ה אפיקי ים מולאי מים אלמא אפיק כו': (ה) הוס' ד"ה אלא כו' דהא דקאמר התם הכי היינו טעמא:

מוסף רש"י

אין הברכה מצויה. שמתברך וכנס מאליו, פרש"י בלע"ז (ב"מ מב ב) באסמיך. דליש ליה לשון דבר הסמוי מן העין (שם). שאין העין שולטת בו. שנאמר באסמיך. לשון גנוז (שם).

רבינו חננאל

פקידה שנאמר פקדת ארץ ותשוקקה. לידה שנאמר והולידה והצמיחה. עצירה שנא' ועצר את השמים. תנא כמין קובה יש ברקיע ומשם גשמים יורדים. שנאמר פלג אלהים מלא מים. הוה כפנא ומותנא, אמרי לא אישבר למיבעי רחמי אתרתי, דכתיב ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת. במערבא אמרי, ורחמין למיבעי מן קדם אלהא על רזא דנא, מכלל דאיכא (אחר) אחרתי. אלא מיבעי רחמי אכפנא ומותנא [לא] נסבול, דכי יהב דיהמנא שובעא לחיי הוא דייהב, שנאמר פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. בימי רבי זירא גייר שמדא, ומנעום מלקבוע תענית. אמר ר' זירא ניקבליה עילון מהשתא, ולכי בטיל שמדא ניתוב בתעניתא, שנאמר ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר נתת לבך להבין ולהתענות וגו'. גשמים (בלילי) [בערבין] שבתות אפילו שנים כשני אליהו סימן קללה הן. אין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר יצו ה' אתך את הברכה באסמיך. א"ר יוחנן אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין וגו'.

רבינו גרשום

אם לשבט. דאחי ברזיא. להרים, שילך על ההרים. אם לחסד. שיורד בנחת, ימציאהו, ליישוב. צדקה לעניים. שמתחממין שהן ערומים. בערבי שבתות. סימן קללה הוא, שאין יכולין לטרוח לכבוד שבת.

מסורת הש"ס

א) כ"מ פה., ב) עיין כרי"ף בע"א פירושו, ג) כ"מ מנ., ד) [ל"ל מעכ"ן], ה) כס"ה: ממלא, ו) [ד"ה והיינו לפני ד"ה קסין] ז) [ל"ל ומפנ], ח) [כרלאשים ח].

תורה אור השלם

1. כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם: בראשית כ יח
2. וחדה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם: דברים יא יז
3. ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי: בראשית ל כג
4. כי באשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: ישעיהו נה י
5. וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר: בראשית כא א
6. פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים תכין דגנם כי כן תכינה: תהלים סה י
7. אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימצאהו: איוב לז יג
8. פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: תהלים קמה טז
9. ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת ויעתר לנו: עזרא ח כג
10. ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזה דנה די לא יהבדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל: דניאל ב יח
11. ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ואני באתי בדבריך: דניאל י יב
12. וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם בעגלי מרבק: מלאכי ג כ
13. יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלויתי גוים רבים ואתה לא תלוה: דברים כח יב
14. יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך: דברים כח ח
15. שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב: תהלים קכו ד
16. ויראו אפקי ים מסדות תבל בגערת ה' מנשמת רוח אפו: שמואל ב כב טז
17. תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמגגנה צמחה תברך: תהלים סה יא
18. נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר: משלי כה יד

לינוקא דריש לקים. כן אחותו של ר' יוחנן ולאחר מיתתו של ריש לקיש כדמוכח לקמן: **אמר.** יונקא לר' יוחנן מאי עשר תעשר: **א"ל יונקא.** והכתיב לא תגנבו: **שיבלו.** כלומר שייגעו דולורא"ט בלע"ז: **אי הוה מטיגא להפס.** להאי קרא דהביאו את כל המעשר הוה יודעית ליה ממילא: **לר' הושעיא רבך.** דאמרית לי משמיה: **אולא אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו.** כשאדם חוטא מסלף דרכו שבאין עליו פגועים ועל השם יזעף לבו שכועס ואומר מפני מה אינו לי פגע זה: **ולא רמזו.** משה באורייתא שהחומש הוא יקוד נביאים וכתובים ובכולן יש סמך למצות מן התורה: **דל עיניה.** רבי יוחנן שהיו עפעפיו מכסין את עיניו ומגביהן במזלגי דכספא בבבא קמא בפ' אחרון (דף קיז.) שהיה רואה לראותו מפני שהוא חריף: **דלא ליעביד לך כדעבד לאכוך.** שלא יתן עיניו בך כמו שנתן באביך והמיתו בבבא מציעא (דף פד.): **מטר בשביל יחיד.** א"ל מטר אלא לאדם אחד כגון שזרע אחר זמן זריעת בני אדם או שדר בעיר שכולה נכרים ונריך למטר בא בזכותו (א). ופרנסה שפע טובה ומחיה לכל העולם אינו בא לעולם בזכות אחד אלא בשביל רבים שאם רבים צריכין שובע שתשלח ברכה בתבואה הקב"ה עושה אם זכו אבל יחיד הצריך שיתברכו תבואותיו אין הקב"ה משנה בעבורו דין השנה אלא כפי ברכותיה ואע"פ שמוריד (ב) בשביל יחיד מטר זה להשביח תבואותיו אלא יהו גרועות משל אחרים אבל לעשות שדהו כשדה שובע לא: **מטר ארלך.** של אחד משמע: **ממטיר לכם.** לשון רבים: **באיר של מרים.** אגם ובריכה מתגלגל והולך עם ישראל והוא הסלע שבו הכה משה אלא היה רואה להזיל מימיו בשבילו לפי שמתה מרים: (ג) **ונסתלקו ענני כבוד.** ענני רקיע. וענני עשן ושאר ענניה אינן של כבוד: **חזרה בזכות שניהן.** שכן כתיב (ד) ובזרתם שניכם אל הסלע ונתן מימיו: **כי משמש ארבע לשונות אי דלמא אלא דהא.** כל מקום שצריך לדרוש כי בין לענין דרשה בין למשמעות המקרא תוכל לשנותו באחד מהני ארבע לשונות דלשון כי משמע בכולם וכן וכד וכרס ואדי בכלל הני ד' הן. והאי דכי גוע אהרן משתמש בלשון דהא ושמעינן מינה טעמא דקרא דמה טעם נתרלו דהא מיתת שהרי מת אהרן. ורש לקים לא אתי למימר דלא מתרגמין שום כי בעולם אלא (ה) מהני לשונות אלא אפי' מתרגם (ו) דלמא אדי דרשינן משמעותיה כמשמעות דהא. ומאן דמתרגם וחזיתו כל כניסתא דהא מית טוענא הוא דאם כן ואתחזיתו מיבעי ליה וירלו כל העדה במשקל וירלו דאשי הכנסיה) וירפו המים) ועלו מעל משכן קרח (ח): **חזרו שניהם בזכות משה.** מדכתיב ואכחיד את שלשת הרועים פשיטא לן דבדידהו משתעי אלא מצינו פרנסים לישראל שאשה כאחד אלא הם: **מפה בניסן.** שנאמר (במדבר כ) ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחדש הראשון ושב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם (ט) (בפרה) אדומה: **אהרן מת.** באחד לחדש (י): **מוספתיא.** מאותו מקום: **אמרו להדדי.** מראין ומביטין זה לזה דלא סלקא להו שמעתא כרבא: אקרויה

עשר תעשר. הכי איתא בסיפרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל דהוה מצי למימר את תבואתך מאי כל לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו והכי נמי איכא בהגדה (ט) היוצא השדה שנה שנה [שנה] כלומר אם לא תעשר שדך כהוגן לא יהיה לך אלא היוצא מן השדה כלומר לא יעשה שדך אלא כפי מעשרות שהיו קודם לכן דהיינו היוצא מן השדה כלומר מה שהיית רגיל להוציא למעשר מן השדה ומעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפרים כל שנה ושנה וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו ואמר לו בני דע שהשדה זו שאני מורים לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הזהר שתפרים ק' כורין כאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היה עושה בחיי האב והפרים ממנה ק' כורין בשנה שניה נשתכל ולאה הבן שמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפרים לשנה אחרת נתמעטו השדה ולא עשה כי אם מאה כורין נצטער עליו ושמעו קרוביו שכך מיעט ולא הפרים מעשר בא כולם אצלו מלוכשים לבנים ושמחים אמר להם כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי אמרו לו נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי היטב בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית ואתה כהן שאין שדך עושה (ג) מה שהיה עושה מתחלה אלף כורין והפרים לך מאה כורין והיינו דכתיב (במדבר ה) ואיש את קדשיו לו יהיו כלומר (ד) כשאינו מפרים כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים כלומר המעשר ועל זה אמרו חכמים המעבר מעשרותיו לסוף בא שלא יהיה לו אלא אחד מעשר כדכתיב (ישעיה ה) וזרע חומר יעשה איפה דהיינו המעשר דאיפה ג' סאין וכתומר יש (לו) ל' סאין וכן כתיב (ה) כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת וה"ר נתן האופניל"ל פי' (ו) היוצא מן השדה כלומר ואם לאו שאין אתה מפרים העיסור יהיה לאותו היוצא לשדה דהיינו עשו הרשע כלומר שיקחוהו העובדי כוכבים:

תלמוד

1 עשר תעשר (ו) עשר בשביל שתתעשר אשכחיה ר' יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך א"ל עשר תעשר א"ל ומאי עשר תעשר א"ל עשר בשביל שתתעשר אמר ליה מנא לך א"ל זיל נסי אמר ליה ומי שרי לנסוייה להקב"ה והכתיב 2 לא תנסו את ה' א"ל הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנאמר 3 הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די (ז) מאי עד בלי די אמר רמי בר חמא אמר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די א"ל אי הות מטי התם להאי פסוקא לא הות צריכנא לך ולהושעיא רבך ותו אשכחיה ר' יוחנן לינוקיה דריש לקיש דיתיב ואמר 4 אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו יתיב רבי יוחנן וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא א"ל אטו הא מי לא רמיזי והכתיב 5 ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו דל עיניה וחזא ביה אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך (ח) (א"ר) יוחנן מטר בשביל יחיד פרנסה בשביל רבים מטר בשביל יחיד דכתיב 6 יפתח ה' לך את אוצרו הטוב לתת מטר ארצך פרנסה בשביל רבים דכתיב 7 הנני ממטיר לכם לחם מיתיבי ר' יוסי בר' יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר 8 ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה וחזרה בזכות שניהן מת אהרן נסתלקו ענני כבוד שנאמר 9 וישמע הכנעני מלך ערד (ט) מה שמועה שמע שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל והיינו דכתיב 10 ויראו כל העדה כי גוע אהרן אמר ר' אבהו אל תקרי ויראו אלא ויירא כדדריש ר"ל (י) דאר"ל כי משמש בארבע לשונות אי דלמא אלא (יא) דהא חזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו כולן שנאמר 11 ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד וכי בירח אחד מתו והלא מרים מתה בניסן ואהרן באב ומשה באדר אלא מלמד שנתבטלו ג' מתנות טובות שנתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד אלמא אשכחן פרנסה בשביל יחיד שאני משה (יב) כיון דלרבים הוא בעי כרבים דמי רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מוותניא הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי חלש דעתיה

אקרויה

מסורת הש"ס

א) [שבת קיט.], ב) [לקמן כב.] שבת לב: מכות כג., ג) [ל"ל ואמר רבי], ד) ר"ה ג., ה) גיטין ל. שבועות מט., ו) [פסחים לג.], ז) ס"ח כיון דלגלים זכותו כרבים דמי, ח) בשביל זה מטר להשביח, רש"ל, ט) [ר"ה יפתלקו אחרי ד"ה חוכה], י) [במדבר כ], כ) [מלכים ח מ], ל) [מ"כ כז], מ) [במדבר טו], נ) [ל"ל בפרשת פרה], ס) [ל"ל באחד למדש בחדש החמישי כפ' אלה מסעיו], ע) [עי' יקרוט רמז תתלג וכן איתא בתנחומא פ' לחה], פ) [עי' ברכות קג.], צ) [שם רישא דקרא], ק) [גם זה איתא בילקוט רמז תתלג וכן בתנחומא].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מטר כו' בא בזכותו הס"ד ומה"ד ופרנסה כו' ואף על פי שמוריד בשביל זה מטר להשביח: (ב) ד"ה כי משמש כו' שיש כי בעולם אלא באחד מהני לשונות: (ג) תוס' ד"ה עשר כו' ואתה כהן שאין שדך עושה עתה מה שהיה עושה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה כי משמש יכי' אלא אפי' מתורגם אדי כל"ל:

לעזי רש"י

דולוראנ"ט [דולורי"נ"ט]. שפתיים יגעות.

מוסף רש"י

אלא ויירא. נתגלו (ר"ר ג.). כדדריש ר"ל. כי גוע, נתינת טעם הוא לדבר, שלפניו נתגלו העדה לפי שגוע אהרן, שלשון כי בד' לשונות משמש במקרא, פעמים בא במקום אם, פעמים בא במקום דלמא, שמא, פעמים בא במקום דהא, שיתן טעם לדבר, פעמים בא במקום אלא ופוסחת אם דיבור שלפניו (ר"ה ג. עי"ש וגיטין צ.).

רבינו חננאל

עשר תעשר. כלומר עשר כדי שירבה קניינך ותעשר עוד פעמים אחרים. ואמרינן, מי שרי למימר הכי, והכתיב לא תנסו את ה' אלהיכם. ושנינן חוץ מזו, שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו'. כתיב, אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. כיוצא בו בתורה, דכתיב ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו. א"ר יוחנן מטר בזכות יחיד. שנאמר לתת מטר ארצך בעתו. ריש לקיש אמר מהכא, שאלו מה' מטר וגו', הנא ומטר גשם יתן לכם [לאיש], יכול לכל השדות שלו ת"ל בשדה. יכול לכל השדה ת"ל עשב השדה. וכדר' דניאל בר רב קטינא, דהוה סייר גינתיה ואמר האי מישרא בעי מיא, והאי מישרא לא בעי מיא, ואתי מיטרא להאי מישרא דאמר בעי מיא. פרנסה בשביל רבים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו'. ואקשינן, והא משה רבינו יחידי הוה, (וקומא) [וקאמר] כי המן יורד בזכותו והענן בזכות אהרון והבאר בזכות מרים, וכולן כיון שמתו נסתלקו כל אחד ואחד הדבר שהיה [ב]זכותו, וחזרו בשביל משה רבינו, וכיון שמת נסתלקו הכל, שנאמר ואכחיד [את] שלשת הרועים בירח אחד. ושנינן, שאני משה רבינו כיון דאלים זכותיה כרבים דמי. שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל ואלו הן, משה ואהרן ומרים, וג' מתנות נתן להם הקב"ה על ידם ואלו הן, מן ובאר וענמוד הענן כו'. תלמידי דרבא כד נח נפשיה אתו לקמיה דרב פפא, לא הוו מסתברי להו שמעתתיה הוה מרמזי להדדי, חזנהו חלש דעתיה,

תורה אור השלם

1. עֲשֹׂר תַּעֲשֵׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה:
דברים יד כב
2. לֹא תְנַסּוּ אֵת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה:
דברים ו טז
3. הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָזֹאת אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי:
מלאכי ג י
4. אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וְעַל יְיָ יִזְעַף לִבּוֹ:
משלי יט ג
5. וַיֹּאמַר אֵל אַחָיו הוֹשֵׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֱרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מַה זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:
בראשית מב כח
6. יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: דברים כח יב
7. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא:
שמות טז ד
8. וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם:
ולא הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן: במדבר כ א-ב
9. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי:
במדבר כא א
10. וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל:
במדבר כ כט
11. וְאַכְּחִד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד וְהִקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי:
זכריה יא ח

רבינו גרשום

כדעבד לאכוך. שנעשה גל של עצמות. **מטר** אתי בשביל תפלת יחיד [שנאמר], ולברך את מעשה ידיך, שבשביל יחיד אתי מטר.

תלמוד לומר עשב. פי' שאם לא יהיו צריכים אלא לעשב אחד ירד על אותו עשב ועל שאר כל השדה לא ירדו: **נהילא** מקמי מיטרא. פי' גשם דק וסימנך מהולתא פירוש שמתחילה יולא הפסולת ואח"כ הסולת פירוש אלא היו עושין כמו דעבדינן האידנא (ג) היו כותשין החטין במכתשת עד שנקלף כל הסובין מעל החטים וכי הוו מרקדין על גבי נפה היה הפסולת הסובין שעליו יולא לכתחילה ואחר כך היה יולא הסולת: **חריא** דעייו. פי' ריעי של עזים שבתחילה ריעי גדול וכשהיא פוסקת מתרזת וגל דק: **ואמר** רבי יוחנן מעליותיו של הקב"ה במאן בר' יהושע. פי' כרבי יהושע דאמר כל העולם כולו ממים העליונים הם שותים דאי כרבי אליעזר הא אמר מימי אוקיינוס הוא שותה: קרי

אקרויה בחלמיה [1] ואכחיד את שלשת הרועים למחר כי הוו מיפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן [6] בשלמא: רב שימי בר אשי הוה שביה קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה ואף ר"ל סבר מטר בשביל יחיד דאמר ר"ל מנין למטר בשביל יחיד דכתיב [2] שאלו מה' מטר בעת מלקוש ה' עושה חזיזים ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה יכול לכל תלמוד לומר לאיש ותניא אי לאיש יכול לכל שדותיו ת"ל שדה אי שדה יכול לכל השדה ת"ל עשב כי הא דרב דניאל בר קטינא הוה ליה ההיא גינתא כל יומא הוה אזיל וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא מישרא לא בעיא מיא ואתא מיטרא וקמשקי כל היכא דמיבעי ליה מיא מאי ה' עשה חזיזים א"ר יוסי [3] (בר) חנינא מלמד שכל צדיק וצדיק הקב"ה עושה לו חזיז בפני עצמו מאי חזיזים אמר רב יהודה פורחות אמר רבי יוחנן סימן למטר פורחות מאי פורחות אמר רב פפא עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא אמר רב יהודה נהילא מקמי מיטרא אתי מיטרא בתר מיטרא פסיק מיטרא מקמי מיטרא אתי מיטרא וסימנך מהולתא דבתר מיטרא פסיק מיטרא וסימנך חריא דעייו: עולא איקלע לבבל חזא פורחות אמר להו פנו מאני דהשתא אתי מיטרא לסוף לא אתי מיטרא אמר כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו [4] עולא איקלע לבבל חזי מלא צנא דתמרי בזוזא אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא בלילא צערוהו אמר מלא צנא דסכינא בזוזא ובבלאי עסקי באורייתא תניא [7] ר' אליעזר אומר כל העולם כולו ממימי אוקיינוס הוא שותה שנאמר [3] ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה אמר לו רבי יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן אמר לו [5] ממתקין בעבים ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר [4] למטר השמים תשתה מים אלא מה אני מקיים ואד יעלה מן הארץ מלמד שהענגנים מתגברים ועולים לרקיע ופותחין פיהן כנוד ומקבלין מי מטר שנאמר [5] יזקו מטר לאדו ומנוקבות הן ככברה ובאות ומחשרות מים על גבי קרקע שנאמר [6] חשרת מים עבי שחקים ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימא ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ [1] שנאמר [7] עושה גדולות עד אין חקר וכתיב [8] הנותן מטר על פני ארץ וכתיב להלן [9] הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' אין חקר לתבונתו [א] [10] (וכתיב [10] מכין הרים בכחו וגו') כמאן אזלא הא דכתיב [11] משקה הרים מעליותיו וא"ר יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן כרבי יהושע ור' אליעזר כיון דבלקי להתם משקה מעליותיו קרי להו דאי לא תימא הכי [12] אבק ועפר מן השמים היכי משכחת לה אלא כיון דמדלי להתם מן השמים קרי ליה הכא נמי כיון דבלקי להתם מעליותיו קרי ליה כמאן אזלא [הא] דא"ר חנינא [13] כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר תהומות (ח) כרבי אליעזר ור' יהושע ההוא בברייתו

אליעזר. אמר לעולם מעליותיו של הקב"ה כרבי יוחנן וכו': **תהומות.** מים של מטה דדכתיב תהומות יכסיומו (שמות טו): בברייתו

אקרויה. היו מקרין אותו מקרא זה בחלום ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד שרוצין לעוקרן בשמים משום דמכספי ליה: **קבל עליו.** רב שימי שתיקותא מלהקשות עוד: **יכול לכל.** כלומר יכול אין נותן מטר אא"כ הכל צריכין לו: **ת"ל לאיש.** אפילו בשביל אחד: **אי לאיש יכול לכל שדותיו.** כלומר אינו יורד עד שהוא צריך לכל שדותיו: **ת"ל שדה.** אפי' אינו צריך אלא בשדה אחד: **אי בשדה יכול עד שיצטרך לכל השדה ת"ל עשב.** אפילו אינו צריך אלא לעשב אחד (עשב) בשביל ירק אחד יורד עליו מטר: **וסייר.** מעיין: **מישרא.** ערוגה: **עושה לו חזיז.** לכל צדיק הבא בעולם הזה להריק לו גשמים על שדותיו. כרישא בעי מאי חזיזים לשון רבים והדר בעי ומאי אינהו חזיזים מאי אינהו דקרי חזיזי: ה"ג **עיבא קלישא דתותי עיבא סמיכתא.** דתותי עיבא כלפי המרן: **נהילא.** (ב) כמו קיטמא נהילא (חולין דף נא:) שהיא דקה. גשמים דקים כקמחא נהילא שהיא דקה הבאין תחילה למטר ואח"כ בא מטר: **אתי מיטרא.** גשמים יורדין לרוב ואין פוסקין מהר אבל בא מטר תחילה ומתחילין דקין ואבא פוסקין מיד: **מהולתא.** שמתחילה יולא קמח דק ולבסוף סובין גסין: **חריא דעייו.** ריעי של עזים בתחילה יולאה גסה ולבסוף דקה ופוסק: **דתמרי.** דבש עושין מהן: **ובבלאי לא עסקי.** כלומר יכולין הן לעסוק תמיד שם להן מזונות בזול ובלא טורח: (ג) **מצערים.** בשלשול לאמרו (גיטין דף ע.) תמרי משחנן ומשלשלן: **מלא צנא דסכיני בזוזא.** שמתוך שלוקחין אותו בזול אוכלין מהן הרבה ומצערים אותן: **ממימי אוקיינוס.** כלומר ממים של מטה ולא ממים של מעלה שנאמר ואד יעלה מן הארץ ששתה בארץ ועלה: **מלוחין הן.** (ד) ואין תבואה גדילה מהן: **יזקו מטר לאדו.** רקיעין מוליאין מים לעבים: **יזקו.** כמו יזוקו. לא לעס ויאכלו (מלכים ב ד): **חשרת מים עבי שחקים.** העבים מחשרין כלומר משירין המים לארץ: **ללמדך.** אקרא דלקמן קאי: **ואומר מכין הרים** לא גרסינן הכא: ט) **כרבי יהושע.** דאמר ממים העליונים: **ואמר רבי יוחנן מעליותיו של מעלה.** כלומר ממים העליונים. ורבי יוחנן מים העליונים אתא לאשמועינן דאי לאו רבי יוחנן הוי אמינא דהכי קאמר מעליות שהקדוש ברוך הוא עומד בהם הוא משקה אותן למטה ולעולם המים מאוקיינוס: **ור' אליעזר.** אמר לעולם מעליותיו של הקב"ה כרבי יוחנן וכו': **תהומות.** מים של מטה דדכתיב תהומות יכסיומו (שמות טו): בברייתו

תורה אור השלם

1. וְאֶכְחַד אֶת שִׁלֹּשֶׁת הָרֹעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד וְתִקְצַר נַפְשִׁי בָהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי:
זכריה יא ח
2. שְׁאֲלוּ מֵיְ מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ יְיָ עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר גֶּשֶׁם יִתֶּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה:
זכריה י א
3. וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֵת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה: בראשית ב ו
4. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם:
דברים יא יא
5. כִּי יִגָּרֵע נִטְפֵי מָיִם יָזֹקוּ מָטָר לְאֹדֶה: איוב לו כז
6. חֵשֶׁת חֹשֶׂךְ סְבִיבֹתָיו סִכּוֹת חֹשֶׁרֶת מָיִם עָבֵי שְׁחָקִים:
שמואל ב כב יב
7. עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר: איוב ט י
8. הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת: איוב ה י
9. הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְיָ בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ: ישעיהו מ כח
10. מֹכִיחַ הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה:
תהלים סה ז
11. מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ:
תהלים קד יג
12. יִתֵּן יְיָ אֶת מָטַר אַרְצֶךָ אָבָק וְעָפָר מִן הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ: דברים כח כד
13. כֹּנֵס כַּנֹּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת:
תהלים לג ז

רבינו חננאל

אקרויה בחלמה ואכחיד את שלשת הרועים וגו'. כי הוו מפטרי מיניה אמר להו נילו רבנן בשלום. רב שימי בר אשי הוה מקשי לרב פפא טובא, יומא חד [חזייה] דנפל על אפיה קבל עליה רחמי ואמר רחמנא שזבן מכיסופא דשימי, קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה. **עבים** הדקים נקראים חזיזים. אמר רב פפא עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא, תקראות פורחות. אמר רב יהודה נהילא. פי', מטר היורד דק כמו קמח, אם הם תחלת ירידת המטר ירד מטר וסימנך נפה. שכיון שמתחלה לפלוט הדק הדק פולטת סולת וצריך וכיוצא. אבל אם זו נהילא באחרית מטר, דע דפסק מטרא והוו תמצית המטר, וסימנך רדיא דעיזא. כיון שאינו בא בקילוח אלא כעין שותת טפה לא נשאר בו כלום. תניא רבי אליעזר אומר כל העולם כולו מימי אוקינוס שותה, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה. ואע"פ שמלוחין מתמתקין הם בעבים. ר' יהושע אומר כל העולם כולו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים. והאי דכתיב ואד יעלה מן הארץ, מלמד שעניני כבוד מתגברות ועולות לרקיע ופותחות פיהם כנוד ומקבלות מטר, שנאמר יזוקו מטר לאדו, ומניקבות ככברה ומחשרות על הארץ, שנאמר חשרת מים עבי שחקים, ובין טפה לטפה כמלא נימא כו'.

הגהות הב"ח

(א) נב' לאלעזר שיתמלאו כר תהומות כמאן כר"ח: (ב) ר"ש ד"ה נהילא כמו קיטמא נהילא. נ"ב כפ"ק דערכין אותא הלי ליטנא אבל כאן צריך לפרש דמדמה ליה לקמח שיש בו דק וגס כמו גשמים וכמ"ש ומימנך מהולתא: (ג) ד"ה מצערים נ"ל צערוה: (ד) תוס' ד"ה נהילא מו' כמו דעבדינן האידנא אלא היו מותשין:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מלוחים ואין תבואה נדלה מהן. לא ידעתי למאי צריך לזה ולא כפשוטו שאנו רואים בחיים שאינם מלוחים:

הגהות הגר"א

[א] נב' (וכתיב מכין הרים כבחו וגו') תל"מ:

רבינו גרשום

יכול לכל. כלומר, שאינו יורד גשם אלא בשביל כולם, ת"ל לאיש. שמוריד לו מטר בשביל תפלתו. נהילא. מטר דקה, סימן דאתי מיטרא. מהולתא. שבתחלה מוציא קמח דקה ולבסוף מוציא עבה. חריא דעייו. ריעי של עזים שמוציא ריעי לבסוף דק. כמאן כר' יהושע. דאמר ממים העליונים הם. כמאן כר' אליעזר. דאמר מן הארץ עולה מטר.

א) [בע"י הגיר' בגלמא ועי' ברכות סד. ומי"ק מנ.], ב) [ע"ל כר'], ג) פסחים פח. ע"ש, ד) עיתוסין מה:, ה) [ע"ל מתמתקין], ו) [ע"ל כ.], ז) [ע"ל עושה גדולות ואין חקר (איוב ה פסוק ט)], ח) [לא גרסינן הכא עי' רש"י ד"ה לגלמך אלא לעיל כ.], ט) [דיבור זה שייך בסמוך לאחר דיבור המתחיל ואמר ר' יוחנן].

בברייתו של עולם. כתיב שהיה כל העולם שטוף במים והקב"ה כיעקין במקום אחד כמכנים מים בנאד (ב) שנתנם בחוגרות דכתיב (ג) נותן בחוגרות תהומות שם חול גבולו ואומר ליה: **משיורי המלים.** מה שנשאר בעצים אחר שמייתה: **על פני ארץ.** ל"י: **כתחילה שופה.** שם יורדין הגשמים תחילה כך שמעתי: **תשרת מים ותשכח מים.** שני מקראות הן חד בתהלים וחד בשמואל בדאבר דוד: ה"ג **שקול כף ושדי אריש.** כלומר קח כף שנמלא תשכת ונרפו עם מלא תשרת וקרי ביה (ג) תכשרת שממתקין ומכשירין בעצים: **חשוך עניי סגיאין מימוהי.** והיינו דכתיב תשכת מים: **נהור עניי.** כשהענן קלים זעירין מימוהי ומכלל חשוך סגיאין אתה למד אבל נהור זעירין ותשרת לשון השרה כמו אין שורין ליו (שבת דף יח:) (כו') כדדרים ליה רבי יהושע לעיל (ע:) אבל תשכת מיעני ליה להכי ולהכי: **כמאמר הן תלוין.** אינן נחות על שוס דבר אלא מכונסות ועומדות כמין בריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה: **ופירותיהן מי גשמים.** משוס ליגא דקרא נקט הכי משוס דכתיב מפרי מעשיך תשבע הארץ ופירותיהם כלומר מזיעת המים שאין נחסרין כלום כדכתיב (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בבראשית רבה (ד): **ונהר יוצא מעדן.** (ד) אימן לדבר שגן עדן שותה מן הגשמים תחילה דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו': **אבל מתמלית בית כור.** כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמלילתו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד מששים בבית כור. והכי נמי עולם אחד מששים בגן עדן ודי לו בתמלית הענגים המשקין את הגן. (ה) גן לפני כל העולם כולו כעדן לגן: **נמצא כל העולם כיסוי קדרה.** הקטן כנגד הקדרה: **שוכנת על מים רבים רבת אומות.** בא קצר אמת בצעך (ו): **ערבו אומות.** שמשקין בדשנין ועמוקה מכל האומות ונשמים מטפטפין ויורדין שם: **עתידה בכל.** עתידה היא בכל שקולרין בה תבואה אלא מטר שאין לריכים לגשמים: **נקיעין.** דהכי (ז) חלמא בכל אלא מיטרא: **דעובעני.** היא מקום מצולה ורקק: **ולא יובשני.** שאינה יבשה: **מתני' כשלשה במרחשון שואלין את הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר בשבעה בו בתשעה בו בע"ו יום אחר החג.** כלומר קודם ניאת מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר: **גמ' וכגולה ששים.** וגגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין לריכים מטר כל כך: **מכי מעיילי ליבי לבי טבוח רישבא.** משעה שמכניסין עלים לאוצר לצורך יומות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא משם ואילך ולא היו יכולין לחטוב עלים ביער: **רישבא.** לייד עופות כמו אין פורשין (ג"ק דף עט:). עבות שם אדם: **כלאחר ס.** ולא מדכרינן: **כלאחר ס'.** ומדכרינן: **עילאי כעו מים.** העומדים בהרים לריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: **אפאי לא כעו מים.** שמתכנסין כל מימי ההרים לנקעה. ה"ג רב שהיה מארץ ישראל דדאמרינן בעלמא (גיטין דף ו.) מכי אתא רב לבבל ואתרן ישראל גזרוהה מכל האדלות משום הכי אמר כלאחר ששים ובבבל גגולה מתון שאין לריכין לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי. וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל: **מתני' הגיע שבעה עשר וכו'.** אוכלין ושותין משמשיכה שאין אוכלין מנעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: **גמ' מאי קמ"ל.** הא דקאמר שני וחמישי ושני: **תגיגא.** בפיקרין דלקמן (דף עו:) אין גוזרין תענית כו' אלא להפקיע את השערים אשם היו מתחילין להתענות בחמישי היו קוין למוצאי התענית שתי שעות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת וכשבור המוכר שרעב בא לעולם ואתי לאפקועי שערים: **אפקועי.** מבטל שיעור מדה הראשונה וממעטה: **אבל יחידים לא.** אלא תעניות שהיחידין עושין קודם לגבור אינן זקוקין להתחיל בשני לביכא אפקעת שערים משום יחידים לחודייהו. והללו ג' תעניות דיחידים אינן בכלל י"ג תעניות דלבור מדע דקא חשיב במתני' מ) אלא ושלא ושבע: **ומפסיקין בראשי חדשים.** שאם חל ר"ח בשני וחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם וכן

קרי ביה חבשרת. פי' הטל הכ"ף מן חשכת ושדי עם חשרת ויהיה חכשרת כלומר שהמים בענגים מתכסרים שהענגים שותים לבסוף הם ממתקים בעבים: **טובעני ולא יובשני.** פי' מוטב להיות בארץ שקיא לאה מכשהיא יבשה:

הלכתא יום ס' כלאחר ס'. וכן עמא דבר ויום תקופה מתחיל: **אין** גוזרין **תענית** על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים. פי' שע"י שעשו הצבור תענית יקנו מזון של חמישי ושל שבת וכשבורים העם יוקר היא ויפקיעו השערים:

מיזהו

בברייתו של עולם ת"ר א"י נבראת תחילה וכל העולם כולו נברא לבסוף שנאמר [1]עד לא עשה ארץ וחוצות א"י (ה) משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח שנאמר [2]הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' א"י שותה תחילה וכל העולם כולו לבסוף שנאמר הנותן מטר על פני ארץ וגו' משל לאדם שמגבל את הגבינה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת אמר מר ממתקין הן בעבים מנליה דא"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן כתיב [3]חשכת מים עבי שחקים וכתיב [4]חשרת מים עבי שחקים שקול כף ושדי אריש וקרי ביה [6]חכשרת ור' יהושע בהני קראי מאי דריש בהו סבר לה כי הא דכי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא נהור עניי זעירין מוהי חשוך עניי סגיין מוהי כמאן אזלא הא דתניא מים העליונים במאמר הם תלוים ופירותיהן מי גשמים שנאמר [5]מפרי מעשיך תשבע הארץ כמאן כר' יהושע ור' אליעזר ההוא במעשה ידיו של הקב"ה הוא דכתיב אריב"ל כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה שנאמר [6]ונהר יוצא מעדן וגו' תנא מתמצית בית כור שותה [7]תרקב: ת"ר [8]ארץ מצרים הויא ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והוא אחד מששים בכוש וכוש אחד מששים בעולם ועולם א' מששים בגן וגן אחד מששים לעדן ועדן אחד מם' לגיהנם נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדרה לגיהנם וי"א גיהנם אין לה שיעור וי"א עדן אין לה שיעור א"ר אושעיא מאי דכתיב [7]שוכנת על מים רבים רבת אוצרות מי גרם לבבל שיהו אוצרותיה מליאות בר הוי אומר מפני ששוכנת על מים רבים אמר רב עתידה בבל דחצדא בלא מיטרא אמר אביי נקיטינן [7]טובעני ולא יובשני: **מתני'** [9]בג' במרחשון שואלין את הגשמים רבן גמליאל אומר [8]בשבעה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת: **גמ'** [1]א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל תניא חנניה אומר [2]ובגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניה איני והא בעו מיניה משמואל מאימת מדכרינן ותן טל ומטר אמר להו מכי מעיילי ציבי לבי טבות [3]רישבא דילמא אידי ואידי חד שיעורא הוא איבעיא להו יום ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ת"ש רב אמר יום ששים כלאחר ששים ושמואל אמר יום ששים כלפני ששים א"ר נחמן בר יצחק וסימנך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא אמר רב פפא [4]הלכתא יום ששים כלאחר ששים: **מתני'** [5]הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין ג' תעניות אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה [6]הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה: **גמ'** מאן יחידים אמר רב הונא רבנן ואמר רב הונא יחידים מתענין שלשה תעניות שני וחמישי ושני מאי קמשמע לן תנינא [7]אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע את השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני מהו דתימא הני מילי צבור אבל יחיד לא קמשמע לן תניא נמי הכי כשהתחילו היחידים להתענות מתענין שני וחמישי ושני [7]ומפסיקין בראשי חדשים ובימים

כלומר כשבעה במרחשון הוא ט"ו אחר החג: **כדי שיגיע האחרון.** כלומר קודם ניאת מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר: **גמ' וכגולה ששים.** וגגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין לריכים מטר כל כך: **מכי מעיילי ליבי לבי טבוח רישבא.** משעה שמכניסין עלים לאוצר לצורך יומות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא משם ואילך ולא היו יכולין לחטוב עלים ביער: **רישבא.** לייד עופות כמו אין פורשין (ג"ק דף עט:). עבות שם אדם: **כלאחר ס.** ולא מדכרינן: **כלאחר ס'.** ומדכרינן: **עילאי כעו מים.** העומדים בהרים לריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: **אפאי לא כעו מים.** שמתכנסין כל מימי ההרים לנקעה. ה"ג רב שהיה מארץ ישראל דדאמרינן בעלמא (גיטין דף ו.) מכי אתא רב לבבל ואתרן ישראל גזרוהה מכל האדלות משום הכי אמר כלאחר ששים ובבבל גגולה מתון שאין לריכין לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי. וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל: **מתני' הגיע שבעה עשר וכו'.** אוכלין ושותין משחשיכה שאין אוכלין מנעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: **גמ' מאי קמ"ל.** הא דקאמר שני וחמישי ושני: **תגיגא.** בפיקרין דלקמן (דף עו:) אין גוזרין תענית כו' אלא להפקיע את השערים אשם היו מתחילין להתענות בחמישי היו קוין למוצאי התענית שתי שעות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת וכשבור המוכר שרעב בא לעולם ואתי לאפקועי שערים: **אפקועי.** מבטל שיעור מדה הראשונה וממעטה: **אבל יחידים לא.** אלא תעניות שהיחידין עושין קודם לגבור אינן זקוקין להתחיל בשני לביכא אפקעת שערים משום יחידים לחודייהו. והללו ג' תעניות דיחידים אינן בכלל י"ג תעניות דלבור מדע דקא חשיב במתני' מ) אלא ושלא ושבע: **ומפסיקין בראשי חדשים.** שאם חל ר"ח בשני וחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם: וכן

והיא גבוהה והן המבקשים מים, וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה, והן אינם מבקשים מים, כלומר כיון שהם תחתיים נקרין המים כדם ומתקיימין אצלם. אמר רב (ספא) **הלכתא יום** ס' כל(אחר ס'. **מתני' הגיע** י"ז במרחשון **ולא ירדו** גשמים התחילו היחידים מתענין. ואוקים רב הונא להני (יחידים) דבבל. ומתענין שני וחמישי ושני, ומפסיקין בראש חדש ובימים טובים הכתובים במגילת תענית.

במרחשון הוא ט"ו אחר החג, כדי שיגיע האחרון כו' קודם הגשמים. **וגגולה.** אין שואלין את הגשמים עד ששים בתקופה, לפי שהן במקום נמוך ואין צריכין למטר כל כך. ציבי דטבות הלשבא. דהוה עשיר, והיו עצים שלו מונחים ליבש בשדה עד שיכנסם במרחשון. **כלפני ששים.** ואין שואלין בו, או כלאחר ששים, ושואלין בו. **עילאי כעו מיא.** רב דהוה מא"י בעי מים בשיטים. **תתאי לא בעי מיא.** שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא, עד ששים ואחד. אוכלין ושותין משחשכה. שאין אוכלין מבעוד יום ביום"כ וכתשעה באב. **שלא להפקיע את השערים.** דבני כפרים הבאים ליום הכניסה מספקים מים ומזון לאחיהן שבכרכין, וכשהן באין בחמישי לא ידעו שקבלו עליהם תענית, ואין מביאין מזון אלא לצורך ליל חמישי לפי שהתענו בו, ומתייקר המזון לצורך השבת, ולוקחין הכל לצורך השבת, אבל כשגוזרין בשני לעיר שומעין כשגוזרין תענית, וכשבאין בחמישי מביאין מזון כדי למכור בלילי חמישי ולשבת. **מפסיקין בראשי חדשים.** אם אירעו בחמישי ושני.

בכריתו של עולם. כתיב שהיה כל העולם שטוף במים והקב"ה כיעקין במקום אחד כמכנים מים בנאד (ב) שנתנם בחוגרות דכתיב (ג) נותן בחוגרות תהומות שם חול גבולו ואומר ליה: **משיורי המלים.** מה שנשאר בעצים אחר שמייתה: **על פני ארץ.** ל"י: **כתחילה שופה.** שם יורדין הגשמים תחילה כך שמעתי: **תשרת מים ותשכח מים.** שני מקראות הן חד בתהלים וחד בשמואל בדאבר דוד: ה"ג **שקול כף ושדי אריש.** כלומר קח כף שנמלא תשכת ונרפו עם מלא תשרת וקרי ביה (ג) תכשרת שממתקין ומכשירין בעצים: **חשוך עניי סגיאין מימוהי.** והיינו דכתיב תשכת מים: **נהור עניי.** כשהענן קלים זעירין מימוהי ומכלל חשוך סגיאין אתה למד אבל נהור זעירין ותשרת לשון השרה כמו אין שורין ליו (שבת דף יח:) (כו') כדדרים ליה רבי יהושע לעיל (ע:) אבל תשכת מיעני ליה להכי ולהכי: **כמאמר הן תלוין.** אינן נחות על שוס דבר אלא מכונסות ועומדות כמין בריכה ותלויות במאמרו של הקב"ה: **ופירותיהן מי גשמים.** משוס ליגא דקרא נקט הכי משוס דכתיב מפרי מעשיך תשבע הארץ ופירותיהם כלומר מזיעת המים שאין נחסרין כלום כדכתיב (תהלים סה) פלג אלהים מלא מים כל שעה והקרן קיימת ופירותיהן מי גשמים וכן מפורש בבראשית רבה (ד): **ונהר יוצא מעדן.** (ד) אימן לדבר שגן עדן שותה מן הגשמים תחילה דכתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו': **אבל מתמלית בית כור.** כלי שמשקין במימיו בית כור יכולין להשקות בתמלילתו שיעור זריעת תרקב שהוא אחד מששים בבית כור. והכי נמי עולם אחד מששים בגן עדן ודי לו בתמלית הענגים המשקין את הגן. (ה) גן לפני כל העולם כולו כעדן לגן: **נמצא כל העולם כיסוי קדרה.** הקטן כנגד הקדרה: **שוכנת על מים רבים רבת אומות.** בא קצר אמת בצעך (ו): **ערבו אומות.** שמשקין בדשנין ועמוקה מכל האומות ונשמים מטפטפין ויורדין שם: **עתידה בכל.** עתידה היא בכל שקולרין בה תבואה אלא מטר שאין לריכים לגשמים: **נקיעין.** דהכי (ז) חלמא בכל אלא מיטרא: **דעובעני.** היא מקום מצולה ורקק: **ולא יובשני.** שאינה יבשה: **מתני' כשלשה במרחשון שואלין את הגשמים וכו' רבן גמליאל אומר בשבעה בו בתשעה בו בע"ו יום אחר החג.** כלומר קודם ניאת מים לנהר פרת שהוא רחוק יותר: **גמ' וכגולה ששים.** וגגולה אין שואלין עד ששים בתקופה לפי שהוא מקום נמוך ואין לריכים מטר כל כך: **מכי מעיילי ליבי לבי טבוח רישבא.** משעה שמכניסין עלים לאוצר לצורך יומות הגשמים שכן היו נוהגין לפי שהיו יודעין שזמן גשמים הוא משם ואילך ולא היו יכולין לחטוב עלים ביער: **רישבא.** לייד עופות כמו אין פורשין (ג"ק דף עט:). עבות שם אדם: **כלאחר ס.** ולא מדכרינן: **כלאחר ס'.** ומדכרינן: **עילאי כעו מים.** העומדים בהרים לריכין יותר מים מפני שהגשמים מתגלגלים ויורדין למטה: **אפאי לא כעו מים.** שמתכנסין כל מימי ההרים לנקעה. ה"ג רב שהיה מארץ ישראל דדאמרינן בעלמא (גיטין דף ו.) מכי אתא רב לבבל ואתרן ישראל גזרוהה מכל האדלות משום הכי אמר כלאחר ששים ובבבל גגולה מתון שאין לריכין לגשמים אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי. וכן אנו נוהגים שכל מנהגינו אחר בני בבל: **מתני' הגיע שבעה עשר וכו'.** אוכלין ושותין משחשיכה שאין אוכלין מנעוד יום כיום הכפורים ותשעה באב: **גמ' מאי קמ"ל.** הא דקאמר שני וחמישי ושני: **תגיגא.** בפיקרין דלקמן (דף עו:) אין גוזרין תענית כו' אלא להפקיע את השערים אשם היו מתחילין להתענות בחמישי היו קוין למוצאי התענית שתי שעות גדולות אחד לתענית ואחד לשבת וכשבור המוכר שרעב בא לעולם ואתי לאפקועי שערים: **אפקועי.** מבטל שיעור מדה הראשונה וממעטה: **אבל יחידים לא.** אלא תעניות שהיחידין עושין קודם לגבור אינן זקוקין להתחיל בשני לביכא אפקעת שערים משום יחידים לחודייהו. והללו ג' תעניות דיחידים אינן בכלל י"ג תעניות דלבור מדע דקא חשיב במתני' מ) אלא ושלא ושבע: **ומפסיקין בראשי חדשים.** שאם חל ר"ח בשני וחמישי לאחר שהתחילו להתענות פוסקין תעניתם: וכן

עין משפט נר מצוה

כו א ב ג מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה עו סמג עשין יט טור ש"ע א"ח סי' קיח סעיף ה:

כז ד ה מיי' פ"ג מהל' תענית הלכה ה הלכה ב טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ה ב:

כח ו מיי' שם פ"ה הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעב סעיף ה:

כט ז מיי' שם הלכה ט ופ"ג הלכה [טן] י טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ז:

מוסף רש"י

כביסוי קדרה. דבר מועט (פסחים צד.). בג' במרחשון שואלין את הגשמים. מכי קיס לבו דהוי זמן גשמים (לעיל ד:). הלכה כרבן גמליאל. דליגו שואל עד שבעה במרחשון (שם). היחידים. מקיים (לעיל ד:). שלא להפקיע את השערים. דשריאין נעלי מגיות שקוינן למוצאי יום חמישי שתי פעמים גדולות אחת ליום התענית ונגיל חמישי ואחת לשבת, פגיריס שבת רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער, אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו אלא מפני התענית (לקמן טו.).

רבינו חננאל

ארץ ישראל נבראת תחלה. שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות. ארץ ישראל הקב"ה משקה אותה [בעצמו] וכל העולם כולו על ידי שליח. שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם שותה תמצית, שנאמר הנותן מטר וגו', משל לאדם מגבל גבינה נוטל מאכל ומניח הפסולת. ת"ר מצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ואחד מששים בכוש, וכוש אחד מששים בעולם, והעולם אחד מששים בגן, וגן אחד מששים בעדן, ועדן אחד מששים בגיהנם, נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדירה לגיהנם. א"ר יהושע בן לוי כל העולם מתמצית הגן הוא שותה שנאמר, ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תנא מתמצית בית כור שותה תרקב. פי', התרקב הוא חצי סאה, יהכור יש בו ל' סאין, נמצא א' מס' בכור. וכיון ששנה בחיצונה והעולם א' מס' בגן, נמצא העולם כולו חלק א' מס' חלקים בגן, ומתמצית שותה כל העולם. דיקדק התנא [ש]מתמצית בית כור שותה תרקב, שהוא זה התרקב א' מס' בכור כמו שהוא העולם א' מס' בגן, ושותה תמציתו. **מתני'.** בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים, (כו'), רבן גמליאל אומר בשבעה בו. א"ר אלעזר הלכה כרבן גמליאל. תנא חנניה אומר ובגולה עד ס' יום בתקופה. אמר שמואל הלכתא כחנניה. וזמן הכנסת עצים דבי טבות רישבא מן השדה הוה ס' בתקופה. ואיבעיא לן יום ס' כלפני [ס'] דאינו שואל, או כלאחר ס' ושואל. רב אמר כלפני ס', ושמואל אמר כלאחר ס'. וסימנך עילאי בעי מיא, תתאי לא בעו מיא, ורבי יוחנן אמר דשמואל הוה אמר דרבי יוחנן אמר דרבי אלעזר אמר דרבי יוסי הגלילי אמר דרבי עקיבא אמר דרבי אליעזר אמר דרבי יהושע אמר דרבי אלי

איזהו יחיד בו' שראוי למנותו פרנס על הצבור (ד) להיות פרנס **ואיזהו תלמיד בל ששואלין דבר הלכה בכל מקום וכו'.** וקשה דהכא משמע דקרי תלמיד אותו שיודע להשיב כששואלין לו דבר הלכה בכל מקום ואומרה והתם אמרינן במס' שבת פרק ואלו קשרים (דף קיד.) איזהו תלמיד הראוי למנותו פרנס על הצבור כשיודע להשיב כל ששואלין (ה) דבר הלכה ואפילו במסכת כלה אלמא הראוי למנותו פרנס על הצבור הוי כשיודע להשיב והכא משמע דאותו הראוי למנותו פרנס הוי מילתא אחריתי ועוד דהכא משמע דיחיד עדיף מדקאמר בסמוך גא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה אבל הרוצה לעשות עצמו תלמיד עושה ויש לומר דיש חילוק בתלמיד דדוקא כשהרב גא אל מקום אחד וכל התלמידים אצלו זה שואל אל הרב ממה שהוא לומד וזה שואל ממקום אחר ואותו הרב יודע להשיב לכל התלמידים לכל אחד ואחד כפי שאילתו ואפילו במס' כלה זהו יחיד דעדיף מתלמיד דהכא ונקרא תלמיד התם בפרק אלו קשרים אותו ודאי ראוי למנותו פרנס על הצבור אבל אם אינו יודע להשיב אלא במסכת שלו נקרא גם כן תלמיד ומזה מייתי הכא:

ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי מתענה ימשלים. ל"ש דעתו לחזור ל"ש אין דעתו לחזור הואיל וקבל עליו התענית: **למה** תתראו. כמו שמפרש אל תראו עצמכם בפני בני עשו וכו' ויש במדרש למה תתרלו פירוש למה תהיו כחושין:

אל תרגזו בדרך. ויש מדרש אל תפסיקו מדבר הלכה:

ואין ביניהם דברי תורה ראוים לישרף דבתיב ויהי המה הולכים הלוך ודבר וגו' מעמא דאיכא דבור יבי'. ויש מדרש שהם היו מדברים דברים בעלים ומש"ה ראוין לישרף: **פסיעה** גסה נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. ואין להקשות אם כן בחמש מאות פסיעות גסות יהיה ניטל כל מאור עיניו של אדם והא קא חזינן דלאו הכי הוה וגרלה לפרש דהפסיעה ראשונה נוטל אחת מחמש מאות והפסיעה שניה נוטל פחות מן הראשונה שניה אינה נוטלת אלא אחד מחמש מאות הנשאריים כמו בעשוריים דבי רבי (כתובות דף פח.) ר"ל העשור ממה שנשאר אבל עדיין קשה דמ"ש פסיעה ראשונה דנוטלת יותר מן השניה אלא יש לומר דלא נוטלת אלא פסיעה ראשונה דוקא ומכאן ואילך כיון דדש דש אי נמי פסיעה ראשונה נוטלת טפי משום (ו) דכל התחלות קשות: **לעולם יצא אדם בבי טוב.** פי' בפרק קמא דפסחים (דף נ.) [וע"ע תוס' ב"ק ס:]:

משום מעיינא. פירוש משום שהבני מעיין הוי קשה להו: אסור

ובימים טובים הכתובין במגילת תענית תנו רבנן אל יאמר אדם תלמיד אני איני ראוי להיות יחיד אלא [א]כל תלמידי חכמים יחידים אי זהו יחיד ואיזהו תלמיד יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הצבור תלמיד [ב]כל ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו ואומר ואפילו במסכת דכלה תנו רבנן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי ר' מאיר רבי [ג]יוסי אומר [ד]עושה וזכור לטוב לפי שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו תניא אידך לא [ה]כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה דברי רבי שמעון בן אלעזר רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בדבר של שבח אבל בדבר של צער עושה וזכור לטוב שאין שבח הוא לו אלא צער הוא לו [ו]ת"ר [ז]מי שהיה מתענה על הצרה ועברה על החולה ונתרפא הרי זה מתענה [ח]ומשלים [ט]ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן [י]ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה [יא]ומשלים [יב]שכח ואכל ושתה אל יתראה בפני הצבור ואל ינהיג עידונין בעצמו שנאמר [1]ויאמר יעקב לבניו למה תתראו אמר להם יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם [2]אל תרגזו בדרך אמר רבי אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך איני והאמר ר' אלעאי בר ברכיה [יג]שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לישרף שנאמר [3]ויהי המה הולכים [יד](הולך) ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו בין שניהם מעמא דאיכא דיבור הא ליכא דיבור ראויין לישרף לא קשיא הא למיגרם הא לעיוני במתניתא תנא אל תפסיעו פסיעה גסה והכניסו חמה לעיר אל תפסיעו פסיעה גסה דאמר מר [טו]פסיעה גסה נוטלת [טז]אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם והכניסו חמה לעיר כדרב יהודה אמר רב [יז]דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יצא אדם בבי טוב ויכנס בבי טוב שנאמר [4]הבקר אור והאנשים שלחו אמר רב יהודה אמר רבי חייא [יח]המהלך בדרך אל יאכל יותר משני רעבון מאי מעמא הכא תרגימו משום מעיינא במערבא אמרי משום מזוני מאי בינייהו איכא בינייהו

דיתיב

וכן בימים טובים הכתובים במגילת תענית: תלמיד אני. ואיני תשוב כל כך כיחידים כלומר אינו ראוי להתחיל תענית עם היחידים: **לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד.** לענין תענית: **עושה.** דנראה מגמי הרוח ותנן (אבות פ"ג משנה י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו כו': הכי גרסינן **התלמידים עושין עצמן.** כדאמרינן לעיל שכל התלמידים רחיין לכך ואין בהם משום גסות הרוח: **רבי יוסי אומר.** כל אדם ואפילו שאינו תלמיד עושה עצמו יחיד להתענות וזכור לטוב דנער הוא לו ולא גסות. ליישנא אחריינא גרסינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה תלמיד עושה כלומר ולא כל הרוצה נמי לעשות עצמו תלמיד להתנהג עצמו במדת [1]תלמיד בחלוקו ובמטתו ולהתנאות בסודר של תלמידי חכמים ושאר דברים עושה דכל הרוצה ליטול לו את הסם לא יטול ורבי יוסי אריש ומסתבר כי האי ליישנא מדקא מהדר רבן שמעון בן גמליאל דבר של שבח אינו עושה מכלל דאיירי בשבח: **על החולה ונתרפא.** הוא הדין אם מת החולה בעי לקיומי נדרו: **על הצרה ועברה.** מתענה ומשלים ואם לאו נראה כמתנה עם קונו אם תעבור [2]אתענה ואם לאו (לא) אתענה: **למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים.** כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו דומתנין עליו חומרי המקום שילא משם: **אכל ושתה.** דיעבד: **אל יתראה בפניהן.** שנראה כמתן בין אבנים ומתקנאו בו: **ואל ינהיג עדוניים בעצמו.** שלא יאמר הואיל ואכלתי כל שהוא אוכל הרבה: **אל תרגזו עצמכם.** שיש לכם חטיס הרבה ולא הלכו אלא בשביל דבר זה שלא להתראות בפני בני עשו שהיו נעורים ורעבים: **תרגזו עליכם הדרך.** תתעו: **לישרף באש.** דכתיב והנה סוסי אש וכתיב בהתוא עניינא הלוך ודבר. ואהכי מתניה לאשמועינן דאי לאו שהיו הולכין [3]בעומקה של הלכה לא [היו ניצולין]: **הא למגרם.** מבעי ליה באורחא אבל במלחא דמבעי ליה לעיוני לא: **במתניתא תנא.** מאי אל תרגזו בדרך אל תזיקו עצמכם בפסיעה גסה: **והכניסו חמה לעיר.** כשאתם בלין ושוכבין בדרך בעירות הכניסו לעיר בעוד שהחמה זורחת: **יצא אדם בבי טוב.** שימתין עד שיאור כמו וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א): **ויכנס בבי טוב.** בערב בעוד שהחמה זורחת שלא ליסמין מלוין. אי נמי שלא יפול בגורות ובקעים שבעיר ושלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה או גנב: **הבוקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם.** מיכן שילחו בבי טוב והוא הדין ליכנס בבי טוב. יש ספרים דלא כתיב בהו האי קרא אלא מילתא דדב יהודה סברא הוא ולא בעי קרא: **לא יאכל יותר ממה שאוכל בשני רעבון.** דאמר לקמן (דף יא.) שצריך להרעיב עצמו בשני רעבון: (**הכא** (יב). תלמוד זה בבלי הוא וכי משמעי בבבל קאמר הכא וכל הא לן והא להו בבבל קאמר): **משום מעיינא.** שלא יתחלחלו מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך. יש אומרים יהיו מעיו של אדם שיפכין זה לזה כעין מעיין: **משום מזוני.** שמא (ג) אין לו לאח"כ:

דיתיב

ל א ב מיי' פ"ג מהלכות תעניות הלכה ג טוש"ע א"ח סי' תקצה סעיף ג:

לא ג מיי' פ"ג מהלכות תעניות הלכה טו טוש"ע א"ח סי' תקסט סעיף ג:

לב ד מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקעד סעיף כ:

לג ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

לד ו מיי' שם הלכה (יד) טו טוש"ע שם סעיף ג [וסימן תקסח סעיף יב]:

מוסף רש"י

ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו. מלחד מן המקומות (קדושין מט: לגי' שם בכל מקום) כל הש"ס (שבת קיד לגי' שם בכל משום). **ואפילו במסכת דכלה.** שלין עומק כה וגרייתא היא וכך היא שנויה כלה בלא כרכה אמורה לגמלה כגרה (קדושין שם) אי: אפילו במסכת כלה בלא רגלי כה אינו חוב נתן לבו וגרסה (שבת שם). **ויהי המה הולכים הלוך ודבר.** כדברי תורה, בלילכו ובלילכם כתיב (בראשית מט ו). **הא ליכא דיבור ראויין לישרף.** שעל מנת כן בא הרכב אש עליהם (שם). **פסיעה גסה.** יותר מלמה, פסיעה ביניתית אמה (שבת קיג ו). **לעולם יצא אדם בבי טוב ויכנס בבי טוב.** היינא לדרך יכנס ערבית לנית מלון בעוד החמה זורחת ולמחר יתמין עד הנץ החמה ויצא ואז עוד לי, שהאור טוב לו שנאמר באור בי טוב, ומה היא טובתו, מפני המיות ומפני הלסטים (פסחים ב לגי' שם לעולם יכנס כו' ויצא כו').

רבינו חננאל

ת"ר לא יאמר תלמיד איני ראוי לכך, אלא כל התלמידים ראוין לכך. איזהו יחיד, כל שראוי למנותו פרנס על הצבור. ואיזהו תלמיד, כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה. פי', בכלום מקום, כלומר [בכל] מקום מן התלמוד. ואפי' במסכתא דכלה שמתעסקין בה כל תלמיד חכם שרוצים לשנותה בלילה [של אליל או בכלה] של אדר. תניא [לא] כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה, שנראה כיהירות. התלמידים עושין דברי ר' שמעון בן אלעזר. רבן שמעון בן גמליאל אומר דבר של שבח אינו עושה, דבר של צער עושה עצמו יחיד. וכן ר' יוסי אומר עושה חכור לטוב, שאינו שבח לו התענית אלא צער הוא לו. ת"ר הדי שהיה מתענה על החולה ונתרפא, על צער צרה ועברה מתענה ומשלים. ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין וכו'. זה [שאמר] יוסף לאחיו אל תרגזו בדרך, אל תתעסקו בדרך [בדבר] הלכה. שלא תתור עליהם הדרך.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ליסרף בלא כי' שהיו הולכין בדבר של הלכה: (ב) ד"ה הכא תרגימו. בבבל תלמוד זה כו': (ג) ד"ה משום מזוני שמא לא יהיו לו לאח"כ: (ד) תוס' ד"ה אזהו כו' פרנס על הצבור ואיזהו תלמיד כו' כל"ל ותיבות לעיון פרנס נמחק: (ה) בא"ד כל ששואלין אותו דבר הלכה ואפילו:

גליון הש"ם

גמ' המהלך בדרך אל יאכל כו'. עי' מג"א סי' קי ס"ק י:

רבינו גרשום

הכתוב במגילת תענית. דלא להתענאה בהון. אל יאמר תלמיד איני ראוי לכך. להתענות. ר' יוסי אומר. כל אדם נמי עושה עצמו וזכור לטוב. אפילו במס' כלה. שאין רגילין להתעסק בו. שאין שבח היא לי. שמתענה. דבר של שבח אינו עושה. כגון חתן קורא ק"ש בלילה הראשון. של צער. מתענה. וח"ח עושה. בין של שבח בין של צער. הרי זה מתענה ומשלים. שנוחנין עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם. אל יתראה בפניהם. כשהוא שבע. אל ינהיג בעצמו עידונין. שלא יאמר הואיל שאכלתין כל שהוא אוכל הרבה. הן רעיבין. מפני הייבב. שמא ירגז עליכם הדרך. שהרואה אתכם שאתם חולקין בדבר הלכה סבור נלחמים אחם ומתרגזים עליכם. בעיני. לא עיני באורחא. משום מעיינא. שאם אוכל הרבה מתכבד במיעיו ואין יכול לילך. משום מזוני. דלא שכיחי באורחא.

תורה אור השלם

1. וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ׃
בראשית מב א
2. וַיִּשְׁלַח אֶת אֲחָיו וַיֵּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃
בראשית מה כד
3. וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וָדֹבֵר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם׃
מלכים ב ב יא
4. הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שִׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃
בראשית מד ג

דיתיב בארבא. שהולך בספינה. משום מזוני ליכא משום מעיינא ליכא: **מאוונא לאוונא.** מקום מלון התגרים מכפר לכפר דמשתכחי מזוני וליכא למיתם למזוני ולמעיינא ליכא למיתם: **כל פרסה ופרסה אכל ריפתא.** קסבר רב פפא הא דאמור רבנן לא ליכול עפי משום מעיינא ואיהו לא מיסתפי ממעיינא דבעל (ע) בטן הוה. ענין אחר כריסו רחבה כדאיתא בגבא מציעא (דף פד.) דקא משיב אבריה דרב פפא ולאיש גבורתו ולפיכך יכול לאכול הרבה ואינו מזיק לו: **מיפה משונה.** מת בחרב וברעב וכל מיתה שאינה בידי מלאך המות כדרך כל אדם על מטתו: **כשכר שמלעיר עצמו.** כשישראל בצער: **אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון.** דלריך אדם לנהוג לער בעצמו: **חסוכי בנים.** חסירי בנים (ב) דגרסינן במנחות (דף כט.) לגבי מנורה ומי חסיכי כולי האי?). אלא קיימו פריה ורביה: **שני מלאכי שרת** (ג) **מלוין לו לאדם.** אחד מימינו ואחד משמאלו דכתי' (תהלים לא) כי מלאכיו יצוה לך: **הגה שון ושמחה הרוג בקר ושחוט לאן אכול בשר ושתות יין כי מחר נמות ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: זו מדת בינונים.** שילאין מן המיתה דכתיב הבו כי מחר נמות: **אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר.** גדול יותר מאד: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב.** מפני מה הוא מת. מפני הרעה נאסף הצדיק מפני שלא יצטער הוא ברעה ואחר שהיא גזרה מלפניו כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ל"א מפני רעות של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שינקם עליהם רממיס: **כפים.** חלי לביה (ב) ורגילין לתתה בין שתי נדבכי העלים: הכי גרסינן **אבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדי נאום ה': מאי דכתיב אל אמונה ואין עול כשם שמשלם כו' כך משלם לרשעים בעולם הזה.** כדי לטורדן מן העולם הבא וכדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: **ואין עול.** שאין עושה (ד) דין בלא דין אמת ולדק: **צדיק וישר.** מצדיק הדין על הצדיקים לפרוע מהם ועושה עוונה וישרות עם הרשעים לפרוע כל זכותם בעולם הזה כדי לטורדן: **כיד כל אדם יחתום.** כותב מעשה כל אדם וממתים (ה) יד על כל מעשיו: **למען תצדק בדברך.** שהוא מצדיק עליו בדבריך שאתה מראה לו (ו): **לשמואל קדוש יהיה אגדל פרע קאי.** שבשעה אסור בהנאה אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש. ולר' אלעזר חוטא דסאיב בדברים לא מתפרש מאשר חטא על הנפש פשט המקרא על שנטמא במת: **וכי באיזה נפש חטא זה.** מי הרג שנקרא חוטא שאין מצוה לצער עצמו כדאמרינן לדיקי (ז) מי אכלי האי עלמא (והאיך) מי סני להו בטס הוריות (פ"ג דף י.): **נקרא קדוש.** ריסיה דקרא קא דריש בשביל שמתוך כך מתמרקין עונותיו שמתענה:

אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון. ואם תאמר הרי יוכבד (ח) נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה וע"כ שימשו מטותיהן בשני רעבון ויש לומר דלכ"ע לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל אחר בני אדם שימשו: **אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא.** וקשיא דאמרינן בפ' החובל (ב"ק דף לא: ושם) החובל בעצמו רשאי אבל אחרים שחבלו בו חייבים ומפרש התם הא דקאמר החובל בעצמו רשאי אמר שמואל דיושב בתענית אלמא משמע דשמואל קאמר דיושב בתענית לא נקרא חוטא ואם לומר דודאי הוי חוטא כדאמרינן הכא מקל וחומר מנזיר ומה נזיר שלא ליער עצמו אלא מיין וכו' אבל מכל מקום המצוה שהוא עושה התענית גדול יותר מן העבירה ממה שהוא מצער נפשו דמצוה לגדול כדאמרינן (שבועה דף ג.) הרואה שבועה בקלקולה יחיר עצמו מן היין ומכל מקום יש קצת חטא מידי דהוה ח) אתענה תענית חלום בשבת דקורעין גזר דינו ונפרעין ממנו תענית של שבת ומאי תקנתיה ליתב תעניתא לתעניתיה ט):

כאילו

דיתיב בארבא אי נמי דקאזיל מאוונא לאוונא רב פפא כל פרסה ופרסה אכיל חדא ריפתא קסבר משום מעיינא אמר רב יהודה אמר רב [8]כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר [1]ברעב פדך ממות מרעב מיבעי ליה אלא הכי קאמר בשכר שמרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה אמר ריש לקיש [2]אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר [2]וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב תנא [6]חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון תנו רבנן [2]בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר [3]והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות [4]אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר מה כתיב בתריה [5]הצדיק אבד ואין איש שם על לב כי מפני הרעה נאסף הצדיק [3]אלא יצער אדם עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר [6]וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור [3]ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו שנאמר [7]כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה דבי רבי שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם הן מעידין עליו שנאמר [8]כי מלאכיו יצוה לך רבי חידקא אומר [7]נשמתו של אדם היא מעידה עליו שנאמר [9]משוכבת חיקך שמור פתחי פיך ויש אומרים אבריו של אדם מעידים בו שנאמר [10]אתם עדי נאם ה' [11]אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעולם הבא אפילו על עבירה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה על עבירה קלה שעושין ואין עול כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעולם הבא אפילו על מצוה קלה שעושין כך משלמין שכר לרשעים בעולם הזה אפילו על מצוה קלה שעושין צדיק וישר הוא [9](אמרו בשעת) פטירתו של אדם לבית עולמו כל מעשיו [1](נפטרין) לפניו ואומרים לו כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני והוא אומר [1](הין) ואומרים לו חתום וחותם שנאמר [12]ביד כל אדם יחתום ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני לקיים מה שנאמר [13]למען תצדק בדברך אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא (ח) סבר כי האי תנא דתניא [9]ר' אלעזר הקפר ברבי אומר מה תלמוד לומר [14]וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה ר' אלעזר אומר נקרא קדוש שנאמר [15]קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגידול פרע קאי ולר' אלעזר הא נקרא חוטא ההוא דסאיב נפשיה ומי אמר רבי אלעזר הכי והאמר ר' אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו כאילו

מסורת הש"ס

ע) [נסון מיסור כמו לא תסבת. ערוך], ב) [ולפי לדיק גמור לריך לצער עלמו פס הלבור שכן מלינו במשה רבינו שלילער עלמו וכו' כך מ' בשבלמות פ' אמרו סימן קכנ], ג) תנינה עז. [ע"ש כמה שיטיסין, ד) ב"ו שם, ה) [ל"ל מלמד שבעבת. כך מ' בשבלמות], ו) [ל"ל ופרטין וכ"ל בשבלמות], ז) [ל"ל הן], ח) [שבועות ח. סוטה טו. כריתות טו.] ב"ק לא: מיר יט. כב. גדרים י.], ט) נ' רש"ל בשה. י) עי' בהגהת מהרי"ף בערוך שם, כ) [ב"ב ג.], ל) [ד"ה לשמואל אחרי ד"ה נקרא], מ) [ל"ל לא], נ) [כדאי' סוטה יב.], ס) [גרסת לא: ולקמן יב.], ע) [וע"ע תוס' ב"ק לא: ד"ה אלא ותוס' מיר ב: ד"ה ואמאי].

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל היושב בתענית נקרא חוטא (סבר כי האי תנא) תמ"מ וב"ב ס"ח שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער נפשו מן היין דתניא וכו' ולשמואל הא איקרי קדוש. ב"ג פירוש מדפליג לשמואל אלמא לשמואל לא נקרא קדוש אבל לר' אלעזר הקפר לא קאיש דלמא מודה דנקרא קדוש אלא דנקרא ב"ב חוטא אבל לשמואל קאיש דמשמע דדיהיה לא נקרא קדוש ואפ"ש דמודה שמואל דעושה מלוה בגוירתו מ"מ לא נקרא קדוש ובתר הכי פריך אר' אלעזר הא נקרא חוטא דמדפליג לשמואל אלמא דס"ל דלא נקרא חוטא: (ב) ר"ש ד"ה חסוכי בנים חסירי בנים כמו דגרסינן במנחות: (ג) ד"ה שני וכו' שמלוין: (ד) ד"ה ואין עול שאין עושה דבר בלא דין: (ה) ר"ה כיד כל כו' ומתחיים יד כל אדם על כל: (ו) ד"ה למען כו' שאתה מראה לו מה"ד ימי בחיה נפש חטא זה מי הרג שנקרא חוטא הס"ד ואמ"כ מה"ד אלא שציער עצמו וכו' שאין מלוה לצער עלמו כדאמרינן אטו לדיקי אי אכלי תרי עלמא וכו' עד עוניתיו שמתענה מה"ד לשמואל קדוש יהיה וכו' לא נקרא קדוש הס"ד ואמ"כ מה"ד ולר' אלעזר וכו' שנטמא במת הס"ד:

מוסף רש"י

וכפים. תחיכה עץ כמו כפיסין בגבא בתרא (ב חגיגה טז.). אתם עדי. הוא מעיד בעצמו בכל עונות שלוכיח בפניו (שם). וכפר עליו. נמחל כתיב. מאשר חטא על הנפש. משמע שחטא בנפש אדם (ב"ק צא.). המצער עצמו מכל דבר ודבר. התפנף עצמו בתענית (שם).

רבינו גרשום

דיתיב בארבא. ליכא משום מעיינא, ואיתא משום מזוני. דאזיל מאוונא לאוונא. דשכיחי מזוני, משום מזוני ליכא, משום מעיינא איכא. רב פפא. הוי אכיל סני. חסוכי בנים. ולא כולי עלמא. זו מדה בינונית. שהרי מזכירין יום המיתה, כדכתיב כי מחר נמות. ההוא דמדכי בנפשיה. כלומר, שנזיר שמצער עצמו מן הטומאה קרוי קדוש, ולא ליושב בתענית. ההוא. אשר חטא על הנפש, דמסאב נפשיה על המת.

תנא חשוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. חייב אדם לצער עצמו עם הצבור, שבזמן שפורש עצמו מן הצבור שני מלאכי השמ' המלוין לו מניחין ידיו על ראשו ואומרים פלוני שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת ישראל. אלא מיבעי ליה לצעורי עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר וידי משה כבדים וגו', וכי לא היה לו כר או כסת לישב כה. אלא רצה להיצטער בצער ציבור. ושמא יאמר מי מעיד בו, אבני ביתו שנאמר כי אבן מקיר תזעק, ומלאכים השומרים אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך וגו'. כתיב אל אמונה ואין עול. כשם שנפרעין לעולם הבא מן הרשעים אפילו בעבירה קלה, כך נפרעין מן הצדיקים בעולם הזה, וכשם שמשלמין שכר טוב בעולם הבא לצדיקים, כך משלמין שכר טוב לרשעים אפילו על מצוה קלה בעולם הזה. בשעת פטירתו של אדם כל מעשיו במקום פלוני והוא אומר הן. אומרים לו חתום והותם שנאמר ביד כל אדם יחתום. ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני, שנא' למען תצדק בדברך וגו'. אמר שמואל היושב בתענית נקרא חוטא. סבר לה כר' אלעזר דאמר הנזיר בשביל שציער עצמו מן היין קראו הכתוב חוטא, שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, המצער עצמו מכל מאכל ומשתה לא כל שכן. ומפני מה כתיב בו קדוש יהיה, משום דמדכי נפשיה ח) מטומאה. ור' אלעזר פליג עליה ואמר המצטער עצמו לשם שמים, כגון הנזיר וכיוצא בו, [נקרא] קדוש, כדכתיב קדוש יהיה. אם כן מה ת"ל מאשר חטא על הנפש, בנזיר שנטמא נקרא חוטא.

ח) נראה מזה דרבינו היה לו גי' אחרת בכאן ההוא דמדכי נפשיה וכ"כ גי' רבינו גרשום כאן.

עין משפט נר מצוה

לה א ב מיי' פ"ג מהל' תענית הלכה ח טוש"ע א"ח [סימן רמ סעיף יב] וסי' תקנד סעיף ד:

לו ג טוש"ע שם סי' תקנד סעיף ה:

תורה אור השלם

1. בְּרֶעֶב פָּדְךָ מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִיַּדִי חָרֶב:
איוב ה כ

2. וְלִיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אֲסְנַת בַּת פוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן און:
בראשית מא נ

3. וְהִנֵּה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה הָרֹג בָּקָר וְשָׁחוֹט צֹאן אֹכֹל בָּשָׂר וְשָׁתוֹת יַיִן אֹכוֹל וְשָׁתוֹ כִּי מָחָר נָמוּת: וְנִגְלָה בְּאָזְנָי יְיָ צְבָאוֹת אִם יְכֻפַּר הָעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תְּמוּתוּן אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים צְבָאוֹת:
ישעיהו כב יג-יד

4. אֹתְיוּ אַקְחָה יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כַּזֶּה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֹתֵר מְאֹד:
ישעיהו נו יב

5. הַצַּדִּיק אָבַד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב וַאֲנָשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק:
ישעיהו נז א

6. וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ:
שמות יז יב

7. כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה:
חבקוק ב יא

8. כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ:
תהלים צא יא

9. אַל תֹּאמִינוּ בְּרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֵךְ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ:
מיכה ז ה

10. אַתֶּם עֵדַי נְאֻם יְיָ וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:
ישעיהו מג י

11. הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:
דברים לב ד

12. בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם לְדֵעַת כָּל אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ:
איוב לז ז

13. לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תּוֹכֵחַ בְּשָׁפְטֶךָ:
תהלים נא ו

14. וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:
במדבר ו יא

15. כָּל יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר יַזִּיר לַיְיָ קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ:
במדבר ו ה

רבינו חננאל

והמרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה שנאמר ברעב פדך ממות. אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון.

יא: מאימתי פרק ראשון תענית

כאילו קדוש. הקב"ה (י) פירוש והא אמר לעיל שנקרא קדוש כלומר שהיוצא בתענית נקרא קדוש ומשני לא קשיא: **גומל נפשו.** פירוש שגומל חסד לנפשו שאינו מתענה נקרא חסיד: **אין** תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד. פירוש שהיה להם הרבה גשמים: **יחיד** שקיבל עליו תענית אע"פ שאכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית. תימה אמאי נקט יחיד דלבור נמי דאמרינן במתני' (לעיל דף י.) דעושין שלשה תעניות ואוכלין משחשיכה וא"ע: **לן בתעניתו.** פירוש שהתענה היום ובלילה לא אכל ולן בתעניתו אע"ג שהלילה היה מכח תענית שקיבל עליו אינו מתפלל תפלת תענית ובה"ג יש אוכל ומתפלל תפלת תענית ומפרש כמו הכא דבשחרית אומר תפלת תענית אע"פ שאכל כל הלילה ויש מתענה שאינו מתפלל כמו בערבית אע"פ שלא אכל ומפרש בהלכות גדולות דאין אומרין עננו בתפלת שחרית שמא נמלא שקרן בתפלתו דשמא לא יסיים התענית ולי נראה דלא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות אפילו אקרי אונס אחר כך ולא מצי לגער נפשיה לא גרע ממתענין לשעות וכן משמע מהא דתנן (לקמן דף יט.) ירדו להם גשמים קודם חצות אינן משלימין ומסתמא משמע שאמרו תפלת תענית מכל מקום אין זה ראיה גמורה דשמא לא אמרוה ומהא דלקמן (דף יב:) גבי רב הונא בריה דרב יהושע בריה דרב אידי דתיב בתעניתא מדאמרו ליה ליזוף מר וליפרע ואמר להו תענית חלום הוא אמאי לא אמר מפני שאמר תפלת תענית אין זה ראיה (ב) לדברי ה"ג דלא היה דעתו להתענות מבעוד יום ולא קבל עליו וכתב הר"מ מי שלא קבל עליו מבעוד יום דאין אומר עננו אי לאו דתענית חלום הוא ונוהגים ששליח צבור אומרו בשחרית כדי להודיע לעולם ולהזכיר התענית אבל יחיד אינו אומר עד המנחה [ובטור אורח חיים (סי' תקסה) אומר שליח צבור אומר בכל פעם שאי אפשר שלא יתענו קצת מקהל עכ"ל]: כל

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו. כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישן דהכי משמע בקרבן קדוש כלומר דאסור להתענות (ג): **בקרבך קדוש.** ריש"י דקרא קדריש בשביל שקדוש שרוי בעצר לא אכנא בעיר של מעלה עד שאבנה ירושלים של מטה ורמיזא בעלמא הוא: **הא דמלי מלער נפשיה.** שיכול לפדות התענית משבתו הקב"ה אבל מי שאינו יכול להתענות נקרא חוטא: **נקרא חסיד.** המתענה דכתיב גומל נפשו איש חסד מפרש עצמו ממאכל ומשתה כמו ביום הגמל את יצחק (בראשית כא) שברי"ר בלע"ז מפי מורי. אי נמי גומל לשון תגמול שמשלים נפשו לקונו (ד): **ועוכר שארו.** המתענה ומכחיש בשרו נקרא אכזר: (ו) **שממעט במלאכת שמים.** חלש הוא ואינו יכול ללמוד: **שירוחים.** סעודתו. כלבא ליכול סעודתו ולכך המתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל: **אין תענית לבור בבבל.** לענין איסורי חומרי תענית אמר ר' ירמיה למילתיה שהיו נוהגין בו כעין אבילות שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל אלא תשעה באב בלבד: **יחיד שקיבל עליו תענית.** מאתמול (ח) הרי אני יושב בתענית למחר אפילו אכל ושתה כל הלילה עד עמוד השחר למחר מתפלל תפלת תענית עננו: **לן בתעניתו.** באותו תענית שקיבל עליו שלא אכל במוצאי תעניתו ולן כל אותו הלילה בשם תענית עד הבקר: **למחר אין מתפלל תפלת תענית.** אינו יכול להתפלל (ו) עננו קודם שיאכל כדי לגמר ידי חובת תענית של לילה אע"פ שהוא יום אחד כדכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ולקמן מפרש ואזיל מאי קסבר רב הונא מאי טעמא אין מתפלל למחר עננו: והכי גרסינן **מאי קסבר רב הונא מיסבר קסבר אין מתענין לשעות או דלמא קסבר מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר אביי לעולם קסבר מתענין** (ז) **ומתפלל תפלת תענית כו'.** פירוש מאי קסבר רב הונא אין מתענין לשעות כלומר האי דקאמר למחר אין מתפלל תפלת תענית לשעות כגון זה שלא קיבל תענית בידו דאין מקבלין תענית הרשות בידו לן בתעניתו דמשמע מאליו כשהמשיך ובא לעשות עמוד ולא אכל כלומר שהיה בדעתו לאכול עד שעבר מקצת הלילה שעה אחת או שתי שעות ואחר כך נמלך ולן בתעניתו או דלמא האי דקאמר רב הונא למחר אין מתפלל תפלת תענית עליו ואם רוצה לאכול ולעשות אחר שהתחיל בתענית אינו יכול אלא להכי אינו מתפלל תפלת תענית דסבר אין תענית של שעות חשוב ואחמור כל כך שיהא צריך להתפלל עליו עננו: **לעולם קסבר.** בעלמא דמתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית והכא מאי טעמא אין מתפלל תפלת תענית דשאני הכא היכא דהתענה אתמול ובלילה לן בתעניתו דלא קיבלה עלויה (ח) שלא קיבל עליו תענית זה בפני עצמו מאתמול כדרך שאר מתענין לשעות ואינו חשוב להתפלל עליו עננו: **מר עוקבא איקלע לגיגוק** גרסינן. דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הכך בעיי ועוד דבלשון בריתא הוה משמעי ביה מעשה ברבי עקיבא כו' ולא בגמרא (ט): **קנקנים של חרס.** שמכניסין בהן יין לקיום אסור להשתמש בהן: **כמה שימש משה.** דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה ובלבשתם שבשעה שהיה משה עובד אהרן היה לבוש בגדי כהונה ועבודה דמשה גזירת הכתוב הוא ומיעוטו בו ומסתמא אין הדבר כשר שהיה עובד בבגדיו של חול שיולא בהן לשוק: **לאחר שנים עשר חדש.** הולך טעם יין נסך ומותרים בלא עירוי מים אבל תוך י"ב חדש צריך עירוי שלשה ימים מעת לעת: **בחלוק לבן.** של פשתן עשוי לשם כך: **רב כהנא מתני.** כי האי ליטמא: **בחלוק לבן שאין בו אימרא.** שפה מתרגמינן אימרא (שם כח). (ט) כלומר (ט) תחוב היה מחוט אחד כל החלוק ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מדובקין בבגד הגוף בתפירה כדי שלא יתפשדוהו שמא באותה שפה הוציא מעות הקודש משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל: הא

כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר [1]בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר לא קשיא [2]הא דמצי לצעורי נפשיה הא דלא מצי לצעורי נפשיה ר"ל אמר נקרא חסיד שנאמר [2]גומל נפשו איש (א) (חסיד) ועוכר שארו וגו' אמר רב ששת האי בר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה אמר רבי ירמיה בר אבא [3]אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד [4](אמר) ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש [5]אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים: אוכלין ושותין משחשיכה כו': אמר רבי זעירא אמר רב הונא [6]יחיד שקיבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה [7]למחר הוא מתפלל תפלת תענית [8]לן בתעניתו (ב) אינו מתפלל של תענית אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא סבירא ליה אין מתענין לשעות או דלמא מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית אמר ליה אביי לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ושאני הכא דאיכא שעות דיליא דלא קביל עליה מעיקרא [9]מר עוקבא איקלע לגיזוק בעו מיניה מתענין לשעות או אין מתענין לשעות לא הוה בידיה קנקנין של נברים אסורין או מותרין לא הוה בידיה [10]במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים לא הוה בידיה אזל ושאיל בי מדרשא אמרו ליה [11]הלכתא מתענין לשעות ומתפללין תפלת תענית [12]והלכתא קנקנין של נברים לאחר שנים עשר חדש מותרין במה שימש משה כל ז' ימי המלואים בחלוק לבן רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין לו אימרא אמר רב חסדא

הא

(ג) [ל"ל חסד], (ד) [ולקמן יב: ע"ש] ספסים כד: ע"ש, (ה) [ל"ל ואמרן], (ו) ע"ז לד. [ע"ש כתוס' ד"ה ר' עקיבא], (ז) [ע"ז תוס' תגיגה ו: ד"ה מאי ר"מ ותוס' סנהדרין טו: ד"ה שור סיני], (ח) [ד"ה שממעט אמרי ד"ה אין תענית], (ט) [ל"ל מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפללן], (י) [ועמ"ש תוס' בע"ז לד. ד"ה ר"ש וכו' על דברי רש"י דהכא], (כ) [ל"ל אחוב. יעב"ץ], (ל) [ולפנינו איתא שזה היה רב יהושע בר' דרב אידי].

הגהות הב"ח

(א) גס' שגאמר גומל נפשו אים חסד אמר ר' ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש אין ת"ח וכו' שממעט במלאכת שמים אמר רב ששת האי בר בי רב וכו' אלא הבשה בא בלבד אוכלין כו': (ב) שם לן בתעניתו למחר אינו מתפלל: (ג) רש"י ד"ה כאילו כו' לאסור להתענות הס"ד ומה"ד בקרבך קדוש כו': (ד) ד"ה נקרא כו' שמשלים נפשו לקונו חסיד ועוכר שארו כו' כל"ל והר"ח: (ה) ד"ה יחיד כו' מאתמול שאמר הרי אני יושב: (ו) ד"ה למחר כו' אינו יכול להתפלל. נ"ב פי' אינו יכול אע"פ שרוצה להתפלל אלא מיום ונראה דלא פירש כן אלא למאי דקס"ל דאין מתענין לשעות ס"ל לרב הונא דלא תענית היא אבל נתקבלה דמתענין לשעות אם תענית עליו אפי' לן בתעניתו ואינו חשוב ואמור להתפלל עננו במורת מיום מ"מ הרשות בידו להתפלל עננו שהרי אם תענית עליו שאסור לו לאכול: (ז) ד"ה ומ"מ מאי כו' תענית של לילה זה מאתמול. נ"ב פירוש מאתמול מזמן המנחה: (ח) ד"ה לעולם כו' דלא קיבלה עליה. נ"ב ר"ל דלא קיבלו כלל מאתמול לאף בלילה לא קיבלו: (ט) ד"ה רב כהנא כו' (כלומר תחוב) תפ"מ וכ"ב ס"ל כלי חשוב: (י) תוס' ד"ה כאילו קדוש הקב"ה שרוי בתוך מעיו ואסור להכחישן פי' הא אמרינן לעיל: (כ) ד"ה לן כו' אין זה ראיה לדברי ה"ג איבא למימר דלא היה דעתו:

גליון הש"ם

גמ' הא דמצי לצעורי. עי' לקמן דף כב ע"ב תוד"ה כי יוסי: שם למחר הוא מתאבל תפלת תענית. מדברי רש"י שבת כד ע"א ד"ה ערבית נראה שלא היה לרש"י כה הגי' כאן מיבת למחר:

לעזי רש"י

שיברי"ר. לגמל.

רבינו גרשום

כאילו קדוש שרוי בתוך מעייו. ולא יתענה. ר"ל אמר יושב בתענית נקרא חסיד שנא' גומל נפשו איש חסד. שפירש עצמו מליכל, כמי ויגמל. ממעט **במלאכת שמים.** שאינו יכול לעסוק בתורה. **יחיד שקיבל עליו תענית.** כראוי מבעוד יום. **לן בתענית.** ד"ק אם לא קבל מבעוד יום. **אלא בצפרא** קבל עליה להתענות חצי היום, ובחצי היום קבל עליה עד לאורתא, ולן בלילה בתעניתו ולא קבל עליה כלום, והתענה אף למחר, אין מתפלל תפלת תענית, שכבר יצא בתפלת תענית דאתמול. **ושאני הכא דלא קביל עליה מאורתא.** כלומר, באותו יום שמתענה לשעות שהתפלל תפלת תענית, אבל הכא דלן בתעניתו, עבדיה להאי תענית שני כתענית אריבא שהוא מאתמול, שעדיין לא אכל וכיון שהתפלל אתמול תפלת תענית אין צריך להתפלל היום. **מתענין לשעות.** שמקבלין תענית בין היום. אע"ג דלא קבל עליה מאורתא. **קנקנים** של עובדי כוכבים. שנשתמש בהן יין. **לאחר שנים עשר חדש.** לאחר שנשתכשו בו עובדי כוכבים. **חלוק לבן שאין לו אימרא.** שאין לו שפה, כדי שלא יתפשדוהו שמא באותה שפה הוציא מעות הקודש משום שנאמר (במדבר לב) והייתם נקיים מה' ומישראל.

(א) דברי רבינו כמו שכתב לפנינו אין לו טוס ביאור כלל ועי' בגר"א כאן ותמצא גי' רבינו ז"ל ופירושו כאר היטב. (ב) הוכלם ע"פ הרי"ף ועי' בר"ן ובמלחמות בשם רבינו. (ג) אולי נ"ל לא נקרא תענית שעות. (ד) אולי נ"ל לעצמו להשלים התענית מתפלל תפלת תענית.

הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום כל אותו היום. כלומר לא אמרו במתענה שאכל בו ביום כגון שהתחיל להתענות עד חצי היום ואח"כ אכל דאין זה עינוי ואם אכל קודם חצות אין בכך כלום דאינו תענית של כלום אלא כשהגיעו כל היום אע"פ שלא קיבלו עליו מאתמול. ופריך אי דקבל עליו להתענות עד חצי יום והדר מתענה כל היום הא תענית מעליתא הוא ופשיטא דתענית גמור הוא ואפילו תפלת תענית נמי מתפלל עליו ולא איצטריך לאוקומי הלכה בהכי דזהו תענית גמור והאי מקשה סבר דהאי הלכה מתענין לשעות כשמעמו דיכול להתענות עד חצי היום מתענה קרינא ביה: **לא לריכנא דממליך אימלוכי.** כלומר לא היה בדעתו כלל להתענות אלא אתא ליה עכדא ולא אכל עד חצי היום והתענית מעליתא עד חצי היום אתענה כל היום: **אלא שקעה עליו חמה.** אלא התענה עד אותה שעה: **אנשי משמר.** כהנים ולוים העובדין מתענין כדלקמן בפרק סדר תעניות[1]: **ולא משלימין.** לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים. אלמא אע"ג דאינו משלים מתענה קרי ליה: **לצעורי נפשייהו.** עם הצבור אבל אינו תענית לא להתפלל תפלת עננו ולא לקובעו עליו חובה כלל וכל שעה שהוא רוצה לאכול אוכל: **מכני** [2]**סנאב בן בניימין.** משבט בניימין: **שיו"ט שלנו היה.** כדלקמן בשלשה פרקים (דף כו.) זמן עלי כהנים והעם כו' עד בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בעשרה בו בני [3]סנאב בן בניימין שעל ידי מעשה קבעו להן חכמים להתענות עניים ולהביא למערכה ולסמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עניים הרבה. משא"כ בשאר מתנדבי עניים דאין מבערין אותן בזמן שיש עניים אחרים. במסכת מנחות (דף קו:) אמרינן המתנדב עניים לא יפחות משני גזירין ועניים טעונין קמיצה טעונים הגשה כו': **דאמר רבי יוחנן.** פעמים שהיה אומר אהא בתענית עד שאכנוס לביתי ואי מטי לביתיה בשתים או בג' שעות ביום הוה אכיל וקרי ליה מתענה: **לשמועיה נפשיה מבי גשיאה.** דלא ליטרחוהו למיכל בהדייהו שהיה מבקש הימנו שיאכל עמו היה אומר כן שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא הוי תענית שאם היה רוצה היה אוכל מיד ואין בנדרו כלום: **ואי יביב מאי.** מי סליק לתענית אי לא: **למפותח.** הוא המפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמצא ברוח אף זה נתמצא רוח שלא אכל בחנם: **במנחה.** בזמן המנחה ואפילו בשוק אומר הריני מחר בתענית: **בתפלת המנחה.** בקופה (ג) תוספת רילוי ותחנונים עד שאומר הריני מחר בתענית. ודוקא נקט מנחה משום דסמוך לתחלת יום תעניתו לאפוקי תפלת יונר ודיקא נמי מדפסיק שמואל ופליג אדרב דאמר בזמן המנחה שיעורא ימלא: **כדכסיב במגילת תענית.** לסוף ימים טובים הכתובים במגילת תענית כתיב בה מקדמת דנא ייסר לעיל מינה תני אילין יומיא די לא להתענאה בהון להן כל אינש דייתי עלוהי תענית מן קדמת דנא לפני אלו ימים טובים כגון שקיבל עליו עשרה תעניות או עשרים וכנסו אלו הימים בהם: **ייסר בגלו.** בתפלה ואי לא קבליה עליה בתפלת המנחה לא דחי להנך ימים טובים. אלמא דעיקר תענית בעי לקבולי בתפלת המנחה עילויה ואי לא קבליה עלויה בתפלת המנחה לא עבה כלום: **ייסר.** לשון ואסרה אסר (במדבר ל): **בגלו.** גלותא. איכא דאמרי לשון נדר שקבל עליו להתענות כמו הרימותי ידי אל ה' (בראשית יד) דמתרגמינן ארימית ידי בגלו ואין רבי מודה. האי דקתני דכתיב משום דמגילת תענית היתה נכתבת לבד לזכרון נסים: **ותד אמר יאסר.** דלא הוה תני ייסר (ד) בגלו דמשמע דוקא כדאמרינן אי מקבל בתפלת המנחה אין ואי לא לא אלא אסור לאכול אי אתי עליה תענית מן קדמת דנא אין בתפלה בין שלא בתפלה: **מאי היא.** מאי קסבר. ומשני כדתניא יחיד שקבל עליו תענית שני וחמישי של כל השנה כולה כלומר כדתפרש בהדיא אם נדרו קודם לגזרתנו כו' ולא שנא בין בתפלה בין שלא בתפלה: **קודם גזרתנו.** קודם שגזרו חכמים ימים טובים הללו אבל משגזרו אע"פ שהתחיל בתענייתו קודם הזמנים הללו לא דחו: **עד מתי אוכל ושותה.** אפילו כשמתענה למחר כל תעניות שהוא אוכל משתחך ואפילו בתענית יחיד קא מירי: **עד קרות הגבר.** אפילו פעם ראשונה קאמר מדקאמר גבי יונא יחידי בלילה בסדר יומא (דף כא.) עד שישלש: **שלא נמר סעודתו.** אבל גמר דברי הכל אינו אוכל: **אכל ועמד.** אע"פ שציך ועמד משלחנו חוזר ואוכל ואין בכך כלום: **שלא סילק.** את הטבלא דלאו עקירה היא ולא אסח דעתיה מאכילה וכסעודה אריכתא דמיא: **איכא דאמרי אמר רבא כו'.** והלכה כאיכא דאמרי אוכל ושותה עד שייצן קבע ועד שיעלה עמוד השחר כרבי: **אכל יצן.** הפסקה היא ושוב אינו אוכל: **הפס.** לאו יצן ממש אלא מתנמנם שומיליי"ר בלע"ז: תיר

[1] שיתכוון כל"ל וכ"ה בערוך. [2] עי' בכל"ס כאן שהביא כל דברי הריטב"א בכאן ומתב"א לדברי ע"ש.

---

[1] [ע"ז פרק ד' ע"ז לד. ד"ה מתענין ותוס' מנחות כ: ד"ה נפסלו, [2] לקמן עו:, [3] עירובין מא., [4] [ל"ל בדבר], [5] [ל"ל קנאה עי' תוס' עירובין מא. ד"ה מבני, [6] [מכות כד.], [7] [תוספ' פ"א] פסחים כ: ע"ש [עי' תוס' שבת קיח. ד"ה לפי שאין], [8] [בי' רא"ש ר' אלעזר אומר], [9] ס"י אבי, [10] [פסחים קכ: מגילה יח: יומות נד. נדה סג.], [11] [דף עו:], [12] [ל"ל קנאה].

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואחד אמר יאסר בשלמא מ"ד ייסר כדאמרינן אלא למאן דאמר יאסר מאי היא בדתני' במגילת תענית: (ב) שם אימיניה אבי אכל ועמד הכי זה אוכל: (ג) רש"י ד"ה בתפלת המנחה בקופה אומר תוספת רילוי: (ד) ד"ה ואחד אמר יאסר דלא הוה תני ייסר דמשמע בצלו דוקא: (ה) תוס' ד"ה הפס כו' קודם התורכן אמרינן בזמן שיש שלוש אין שם צום אלא מגת סגרי: (ו) ד"ה יאסר כו' ויהיה מוסר: (ז) ד"ה ואם כו' אבל יגליס אותו ליום אחר וכן יש ליזהר:

לעזי רש"י

שומיליי"ר. לנמנם.

מוסף רש"י

אנשי משמר. של אותה שבת, מתענין ולא משלימין. שעדיין אינן תמוהין כל כך, וכגמרא (יח.) מפרש שמא מבצד העגילה על אנשי בית אב שהיו עוברין אותו היום ובאין הם לפיעם, ואם היו מתענים ומשלימין לא היה להם כח לעמוד בעבודה (לקמן טו:). **מבני בניו של סנאב בן בניימין.** משפחה היא מסנאב בניימין שנפל לגן גורל לקרבן עצים כי' נאב בימי עזרא, וי"ש היה להם לעולם כדתנן בפרק בתולה דתענית (ערובין מא.). **ודחינוהו לאחר השבת.** שהוא עשרה באב והוי יו"ט שלנו (שם).

רבינו גרשום

דקא מימלך מימלוכי. שקיבל עליו תענית בשחרית עד הצהרים, ובצהרים קבל עליו להתענות עד לאורתא. שלא שקעה עליו חמה. כלומר, שלא התענה כל היום עד לאורתא. לצעורי נפשייהו מיכונו. אבל תענית לא מיקרי אלא א"כ משלים כל היום. מפני שיו"ט (שלהם) [שלנו] היה. שמכיאין בו עצים למערכה. התם לצעורי נפשייהו בעלמא מיכונו. ולא לתענית, שהרי יו"ט שלהן היה. עד שאבא לביתי. אלמא דאין משלימין. התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה. שהיה מבקש ממנו שיאכל עמו, היה אומר כן כדי שלא יטריחו לאכול עמו. במנחה. בט' שעות ומחצה. כל אינש דאתי עליהון. שקיבל עליו תענית. מקדמת דנא. קודם שהגיעו אותן ימים שאמרו חכמים במגילת תענית שלא להתענות בהן, ואירע התענית באותן ימים. מאי לאו ייסר עצמו בצלו. כלומר שייסר עצמו בתענית ממה שקבל עליו בתפלת המנחה. מאן דאמר ייסר בדאמרן. דאפי' קיבל עליו התענית לאחר שנתקנו אותן ימים טובים שלא להתענות בהן, אלא שקיבל עליו קודם שהגיעו. שייך נפשיה בתענית ממה שקיבל עליו תענית בתפלת המנחה. אם נדרו קודמת לגזירתנו. אם קיבל עליו תענית קודם שתיקנו חכמים אותן ימים טובים. תדחה גזירתנו מפני נדרו. דאסור באכילה, הואיל שקיבל עליו בתפלת המנחה. אם גזירתנו קודמת לנדרו. שתיקנו אותן ימים טובים קודם שקיבל זה עליו אלו תעניות, תדחה נדרו מפני גזירתנו, שאינו מתענה מפני אילו ימים טובים. ועוד הוריה, ששמע משום אב ב"ד שבירתני. אם נדרו קודמת לגזירתנו, קודם שקבעו ב"ד את החדש שבו אלו ימים טובים, היינו גזירתנו קיבועה חדש, תדחה גזירתנו מפני נדרו, דהואיל ושקיבל עליו תענית לא ידע באיזה יום יארע ימים טובים אלו, אבל קדם גזירתנו לנדרו, שקבעו ב"ד את החדש קודם זה שקיבל עליו תענית, וכשקיבל כבר ידע באיזה יום יארע ימים טובים אלו ואעפ"כ קבל, לפיכך יתדחה נדרו, דאינו מתענה באילו ימים טובים. עד מתי אוכל והולך. מי שיש לו להתענות למחר. שלא סילק. השלחן.

---

[1]**הא דאמרת מתענין לשעות והוא שלא טעם כלום עד הערב א"ל אביי הא תענית מעלייתא היא** [2]**לא צריכא דאימלך אימלוכי ואמר רב חסדא** [3]**כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מיתיבי** [4]**אנשי משמר מתענין ולא משלימין התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע** [5]**דא"ר אליעזר** [6](בן) **צדוק אני מבני בניו של** [7]**סנאב בן בניימין ופעם אחת חל ט' באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו** [8]**מפני שיו"ט שלנו הוא התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע** [9]**דאמר רבי יוחנן אהא בתענית עד שאבוא לביתי התם לשמוטיה נפשיה מבי נשיאה הוא דעבד אמר שמואל** [10]**כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמיה תענית ואי יתיב מאי אמר רבה בר שילא דמי למפוחא דמליא זיקא אימת מקביל ליה רב אמר במנחה ושמואל אמר** [11]**בתפלת המנחה אמר רב יוסף כוותיה דשמואל מסתברא דכתיב במגילת תענית אם נדרו קודם לגזרתנו יבטיל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו תבטל גזרתנו את נדרו תנו רבנן** [12]**עד מתי אוכל ושותה** [13]**עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי** [14]**רבי אליעזר בר שמעון אומר עד קרות הגבר אמר** [15]**אביי לא שנו אלא שלא גמר סעודתו אבל גמר סעודתו אינו אוכל איתיביה** [16]**רבא גמר ועמד הרי זה אוכל התם כשלא סילק איכא דאמרי אמר רבא** [17]**לא שנו אלא כשלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי** [18] **ישן ועמד הרי זה אוכל התם במתנמנם** [19]**היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי** [20]**כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית.** פי' במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף לד.) וכן בחולין אמין לו אימרא פירש התם וכל הפסק דמתענין לשעות דכל תענית צריך לקבלו מבערב בתפלת המנחה בשומע תפלה ואם הוא שבת בתלמי צור וצריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דליכא למטעי בתענית בצבור: **התם לצעורי נפשיה בעלמא.** ואע"ג דאמרינן (ר"ה דף יח.): משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר לדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרינן (שם) [21]מין שיש שלוש אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה: **יאסר.** פי' יאסר בתלי"ף הוי לשון אסור שאסר עצמו וייסר הוי לשון הסרה כלומר יסור מן הגדר (ו) יהיה מותר לאכול למחר שיהיה יום טוב ואין להתענות:

ואם גזרתנו קודם לנדרו ידחה נדרו **מפני** גזרתנו. אומר רש"י ידחה נדרו מכל וכל ולא יגליס אותו תענית והר"י מסופק בדבר ויש להחמיר לדוקא אותו יום לא יתענה אבל יגליס אותו ליום (ו) מחר וכן יש ליזהר שלא להתענות בראש חדש ובמנוכה ובפורים דמאלו ודאי לא בטלה מגילת תענית: ניס

מד א ב מי' פ"ח מהל' תענית הלכה יג סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקסד סעיף י:

מה ג שם סעיף ח:

מו ד מי' י"ו מהלכות כלי מקדש הלכה ט:

מז ה מי' פ"ח מהלכות תענית הלכה י טור שו"ע שם סעיף ה:

מח ו מי' שם טוש"ע שם סעיף ו וסימן תקסג:

ז [מי' פ"ג מהלכות נדרים הלכה ט טוש"ע א"ח סימן תקפ סעיף א]:

מט ח ט מי' פ"ח מהל' תעניות הלכה ח סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקסד סעיף א:

רבינו חננאל

הא דאמרת מתענין לשעות, ומתפלל תפלת תענית, **והוא שלא טעם כלום עד הערב.** ואע"ג דאימלך אימלוכי. רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית. ואותבינן עליה הא דתנן אנשי משמר מתענין [ולא] משלימין, והא דאמר ר' אלעזר בר (יצחק) [צדוק] והתענינו בו [ו]לא השלמנוהו, הנה תעניתם תענית אף על פי שלא שקעה עליו חמה. ומשני התם אינה תענית [אלא] רצו להצטער גם הם בצער ציבור, ולא משום דחורת דין [תענית] עליהם. ור' יוחנן לא הוה מסכים תענית בלבו, ולא היה אומר אלא להשתמט מבי נשיאה, שלא היה רוצה לסעוד אצלם. אמר שמואל כל תענית שלא קבלה מבעוד יום אינה תענית [וכו']. אימת מקבלה רב אמר במנחה. משעה [6] שיסכן לתפלת המנחה, ואפי' מתעסק במלאכתו אומר. מחר אהיה בתענית יהיה רצון שתהיה תפלתי ביום תעניתי מקובלת. ושמואל אמר בתפלת המנחה. כלומר צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה (וגו'). אמר רב יוסף כשמואל מסתברא דכתיב במגלת תענית לדן כל אינש דייתי עליהו מן קדמת דנא יאסר. מאי יאסר עצמו בצלו. מקודם שיקבל עליו תענית מקבל עליו בתפלתו תענית, שנמצא אוסר עצמו באכילה ובשתייה בקבלתו תענית בתפלתו. פליגו בה ר' חייא ור' שמעון בר' חד תני ייסר וחד תני יאסר. מאן דתני ייסר דאמרן. ייסר עצמו בצלו בתפלת המנחה, ואיסור אוסר על עצמו בתפלתו. ומאן דתני יאסר כדתניא להן כל אינש דייתי עלוהי [מקדמת דנא] יאסר. כיצד יחיד שקיבל עליו תענית שני וחמישי (ושני) של כל השנה, ואירעו בהן ימים טובים הכתובים במגלת תענית, בגון שמונת ימים שמראש [חדש] ניסן וכיוצא בהן דלא להתענאה בהן, אם נדרו קודם לגזירתנו ידחה נדרו את גזירתנו כו'. פי' כל אינש דייתי עלייהו נדר תענית מקדמת גזירה דנא להיות היום יום טוב ושיהיה אסור בתענית, יאסר באכילה ובשתייה [ו]מקיים נדרו. הגיע ראש חדש כסלו ולא ידרו נשמים בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור אוכלין ושותין משחשיכה ומותרין במלאכה וכו'. ת"ר עד מתי אוכלין ושותין עד שיעלה עמוד השחר דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר עד קרות הגבר. אמר רבה לא שנו עד שיעלה עמוד השחר, אלא אם לא ישן שנת תרדמה אלא נים ולא נים, כגון זה אע"פ שמתנמנם אוכל. אלא אם ישן שנת קבע ונרדם לא היא, אלא ישן לגמרי אינו אוכל. ירושלמי. ישן ועמד אסור, לא שנו אלא שלא התנה, אבל התנה מותר. קיימא לן דלגבי תענית דאכיל בלילא ומפסיק, אם גמר וסילק לא יאכל, אבל אם [לא] סילק ודעתו עוד ליכל [נ"א: לאכול] אע"פ ששיך עומד ואוכל. אבל בתענית שפוסק בו מכעוד יום אע"פ שפוסק חוזר [ו]אוכל עד שיבא השמש, כי הא דכתי' באגדת איכה, ר' יהודה בן בתירה אזל לנציבין בערובת צומא רבא אתא ריש נשתא לומוניה, א' ליה כבר אכלי ופסקי לי, א' ליה אשגח עלי דלא (לימא) [לימא אינשי] ההוא רבנן לא אשגח עליו, אזל עמיה, ובסיפא אמרין אכל מן כל עיגול חד פתיח, ואכל מן כל תבשיל חד פה, ושתה מן כל כוס וכוס, חד כוס, ש"מ דאע"ג דפסק אכיל. ולענין מישתו מיא, היכא דאית ליה למיכל אית ליה למישתי וכו'. וכן כתב ופירש רבינו הגאון זקו"ל [7].

[6] שיסכן כל"ל וכ"ה בערוך. [7] עי' בכל"ס כאן שהביא כל דברי הריטב"א בכאן ומתב"א לדברי ע"ש.

נים ולא נים תיר ולא תיר. [6] אומר רבי [7]נים ולא נים כתוך הסיעה כשנעור משנתו תיר ולא תיר בתחילת הסיעה [8] אך לא נראה [9] בערבי פסחים (דף קכ:) דקאמר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ואמר רב אשי ה"ד נתנמנמו נים ולא נים וכו' והתם מיירי בתחילת הסיעה בין נים ולא נים בין תיר ולא תיר ר)לכו"ל כפירוש רש"י דאי הוה אמר נים ולא נים הוה אמינא דתיר הוי טפי מנים ואי הוה אמר תיר ולא תיר ה"א דנים הוי טפי מתיר הלכך אינטריך תרווייהו וכולהו בתחילת הסיעה כדמפרש התם (ו) ובירושלמי מפורש גבי הך ברייתא עד כמה אוכל ושותה עד קרות הגבר וה"ה עד שיעלה עמוד השחר ובל"א שהתנה אכל לא התנה ויש אינו יכול לאכול:

אביי ורבא סיימי אפנתא. פירוש כמנעל שאין (ו) שוליים שול"א בלע"ז: **דאי מצי מצער נפשיה עביד אי לא מצי מצער נפשיה לא עביד.** ומשום הכי קאמר שמואל דלוה תעניתו ופורע דוקא היכי דלא מצי מצער נפשיה אבל היכי דמצי מצער נפשיה לא מצי לגוות תעניתו והכי מסקנא דאם אמר הריני בתענית למחר צריך לצעורה נפשיה ואינו יכול לגוות ופורע כמנס ואפילו אכל בשוגג ישנים אותו והר"י מסופק בדבר אם יכול לגוותו ולפרוע היכי דקביל עליה כבר להתענות והתענה עד חצי היום או רגיע יום ואפילו לא מצי לצעורי נפשיה אבל לא התענה ודאי דיכול לגוות אחר בשבילו או אם טעה ואכל בשוגג יאכל ויגלים יום אחר ואם התענה בשבת כגון תענית חלום לצריך לפרוע כדאמר ובלבד דיתיב תעניתא לתעניתא אם אירע שיהיה ר"ח אותו יום אז ידחה לתעניתו עד יום אחר בשבוע וכן נראה למ"ר ש"י:

מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום. אבל בלילה לא תימה אמאי אוכלים ושותים מבעוד יום כל הלילה ומי היו יכולין לאכול ולשתות מה אסיפת זקנים ביום אף צום ביום אבל בלילה לא ויש לומר דלא יליף צום מאסיפה אלא לענין עשיית מלאכה דדוקא מלאכה גמרינן מאסיפה דהא לא כתיב בקרא אלא אספו זקנים וקדשו צום אבל אכילה לא כתיב בקרא:

איפוך

[6] נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע אהדורי סברא וכי מדכרי ליה מדכר אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקיבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו היכי ליעבד אמר רבה בר רב שילא לימא הכי [א]למחר אהא לפניך בתענית יחיד אמרו ליה רבנן לרב ששת הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו ואתו לבי תעניתא איקפד ואמר להו דלמא מיכל נמי אכול אביי ורבא מעיילי כי מסיימי אפנתא מרימר ומר זוטרא מחלפי דימינא לשמאלא ודשמאלא לימינא רבנן דבי רב אשי נפקי כי אורחייהו סברי כי הא דאמר שמואל [ב]אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב [ג]בלבד אמר רב יהודה אמר רב [ד]לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי וכי נדר קבל עליה א] דלא סגי דלא משלם לצעורי נפשיה קביל עליה אי מצי מצער נפשיה אי לא מצי לא מצער נפשיה איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר נדר מי לא מצי בעי לשלומי ומיזל למחר וליומא אחרינא [ה]רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אסי עבדו ליה עגלא תילתא אמרו ליה ליטעום מר מידי א"ל בתעניתא יתיבנא אמרו ליה ולוזיף מר וליפרע לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע אמר להו תענית חלום הוא ואמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב [ו]יפה תענית לחלום כאש לגעורת [ז](אמר) רב חסדא [ח]ובו ביום ואמר רב יוסף [ט]ואפילו בשבת [י]מאי תקנתיה [יא]ליתיב תעניתא לתעניתא: **מתני'** [יב]עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין ג' תעניות אחרות על הצבור [יג]אוכלין ושותין מבעוד יום ואסורין במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ונועלין את המרחצאות [יד]עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עליהן עוד שבע שהן י"ג תעניות על הצבור [טו]הרי אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות [טז]בשני מטין עם חשיכה ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת [יח]עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין [יט]ובשאילת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום [כ]היחידים חוזרין ומתענין עד שיצא ניסן [כא]יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה שנא' [כב]הלוא קציר חטים היום וגו': **גמ'** בשלמא כולהו אית בהו תענוג רחיצה וסיכה ותשמיש המטה אבל מלאכה צער הוא אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא אמר קרא [2]קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים כעצרת מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה אי מה עצרת מאורתא אף תענית נמי מאורתא אמר רבי זירא לדידי מיפרשא לי מיניה דר' ירמיה בר אבא אמר קרא אספו זקנים דומיא דאסיפת זקנים מה אסיפת זקנים ביום אף צום נמי ביום ואימא [כג]מטיהרא אמר רב שישא בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר [כד]מצפרא כינופיא [כה]היכי עבדי אמר אביי מצפרא עד פלגא דיומא מעיינינן במילי דמתא מכאן ואילך ריבעא דיומא קרינן בספרא ואפטרתא מכאן ואילך בעינן רחמי שנא' [3]ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת ה' אלהיהם רביעית היום ורביעית מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם

איפוך

[7] פסחים קכ: מגילה יח: יבמות נד. נדה סב., [8] לעיל יח: פסחים נד: ע"ש, [9] גיר' הרא"ש בפ' יט אלא ע"כ ויומ"כ), [ד] שבת יח. ע"ש, [ה] [ל"ל ואמר], [ו] [ברכות לח:], [ז] פסחים נד., [ח] [לקמן יד. ושם איתא מה אלו וכן הוא גיר' ירושלמי], [ט] [פרש"י על זה לקמן דף יד:], [י] מגילה ה: [וע' תוס' שם], [יא] [מועד קטן טו.], [יב] [לעיל ב:], [יג] [תרגום של ממש נלהרים בביהרא דברים כח כט], [יד] מגילה ל:, [טו] [ל"ל אתנעיתן], [טז] [ל"ל ביומא אם לא דמלא אלא היא בטבעות], [יח] [שבועות לג], [יט] [ושעיה נה], [כ] [עמ"ש הטו"ז ס"ח סי' תכ"ג ס"ק ח הגיה הכא קלא בתריכות], [כא] [ועי' תוס' נדה סב. ד"ה ניסן],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יחיד כי' אם של צבור אסור כו' הס"ד ואח"כ מה"ד שמא מ"ל בשלש אחרונות אי בשבע כו': (ב) ד"ה קאתו כו' בפ' מקום שנהגו דליאסר בנעילת הסנדל: (ג) ד"ה לצעורי כו' ואי לא מצי לא מצער נפשיה הס"ד ואח"כ מה"ד לא יהא אלא נדר וכי אינו משלם את נדרו ליומא אחרינא: (ד) ד"ה היכי עבדי ל"ל קודם ד"ה תעיינין: (ה) תוב' ד"ה ניס כי' אך לא נראה הכי בגרני פסחים: (ו) בא"ר ובירושלמי מפורש גבי הך ברייתא. נ"ב פי' דתני בה יפן ועמד ה"ז אוכל: (ז) ד"ה אמר כו' שאין לו שלים שו"ע:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה נים וכו' אוסר רבי נים ולא נים בתוך השיעה. בתחלת הסיעה. תיר ולא תיר בסוף הסיעה כל"ל: **בא"ר אך לא נראה בע"ם.** כאן ובע"פ כל"ל ע"ז ת"ש פי' תכ"ל פ"ק ת:

הגהות מהר"ב רגשבורג

א] נב' דלא פני דלא מצלם. עי' ר"ן וריטב"א ומשמע דלא הוי זה בגירסתם וכן בפסיקות אמר שפיר פרש"י ותוס' וא"ל ל"מ בעל אהבת עולם ישער המלך:

לעזי רש"י

אישקרפ"ר-ט. נעל לילה.

רבינו גרשום

היכי עביד. כשקיבל עליו שיהא למחר בוחר בנעילת הסנדל, דאמר למחר הריני בתענית יחיד. דילמא מיכל נמי אכיל. כלומר כי היכי דסיימי סנדל ה"נ יכולין לאכול. סיימי אפנתא.

עין משפט נר מצוה

[1] א מיי' פ"ח מהלכות תענית הלכה י טוש"ע ח"מ סי' תקפח סעיף ו:
[2] א ב מיי' פ"ד מהלכות מלכים הלכה עז סמג עשין רמב טוש"ע שם סעיף ב:
[3] ב ג מיי' פ"ח מהלכות תענית הלכה יב סמג עשין יד"ס ג טור וש"ע שם סי' רכ סעיף ב:
[4] ג ד מיי' שם טוש"ע שם סי' תקפח סעיף כ:
[5] ד ה ו מיי' וסמג שם טוש"ע שם סי' רפח סעיף יד:
[6] ה ז מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ג והלכה ד טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג:
[7] ו ח מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ז:
[8] ז ט מיי' שם הלכה ח וטוש"ע שם סעיף ז:
[9] ח מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם:
[10] ט כ מיי' פ"ח שם הלכה יז [טור ח"מ סימן תקעה] ש"ע שם סי' תקעו סעיף עז:

תורה אור השלם

1. הִלּוּא קִצִּיר חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל יְיָ וְיִתֵּן קֹלוֹת וַמְטַר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי רָעָתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי יְיָ לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ:
שמואל א יב יז
2. קַדְּשׁוּ צוֹם קְרָאוּ עֲצָרָה אַסְפוּ זְקֵנִים כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּיתָה יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל יְיָ:
יואל א יד
3. וַיָּקוּמוּ עַל עָמְדָם וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרַת יְיָ אֱלֹהֵיהֶם רְבִעִית הַיּוֹם וְרְבִעִית מִתְוַדִּים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַיְיָ אֱלֹהֵיהֶם:
נחמיה ט ג

מוסף רש"י

אהדורי סברא. דבר הנא מבינת הלב (מגילה יח.). אין תענית צבור בבבל. הואיל ואין לריכין לנסמיס, אם נחרין על דבר אחר אין מוחר תענית ליבור נוהג בו לאכול מבעוד יום ולילאחר במלאכה ושאר מומרי המתירים שם (פסחים נד:). עגלא תילתא. שלישי לנטן, שהוא משונה, מפני שהבהמה נקטומה אינה עדין בכחה והולך לאשון ואני אינו כריא (שבת יא.). ליתיב תעניתא לתעניתא. ומענה לאחר ברוכות לא.). בשני מטין עם חשיכה. ולא נועלין ולא פותחין, ובחמישי מותרין. לפמות לגמרי (לקמן יד.). עברו אלו. י"ג תעניות שב"ד מתענין על הגשמים, ולא נענו. אין הגשמים (מגילה ה:). מצפרא כינופיא. מאספין בני אדם ומוקנין ומזהירין אם יש בידם עבירה ויחללו כדי שיתקבל התענית (מגילה ל.).

רבינו חננאל

אמר רב יחיד שקבל עליו תענית [וכו'] אמר רבה בר רב שילא לימא הכי מחר אהא בתענית יחיד. דאי לא, חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליה ואסור בנעילת הסנדל כו'. ואסיקנא [ד]רבנן דבי רב אשי, באילו התענית השניות במשנתינו, הוו (מאימיו) [בסיימן] מסאנייהו כי אורחייהו ואתו לבי תענית, סברי לה כשמואל דאמר אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד, וכך הלכה. אמר רב יהודה אמר רב לוה אדם תעניתו ופורע. פירי היכא דאיכא צערא או אונס וכיוצא בו לוה תעניתו ופורע, דאמרי' לא יהא אלא נדר, מי לא פרע למחר וליום אחרא, כך (מ)[כ]תענית. ושמעינן הא סברא מדברי שמואל דאמר צערא קיבל עליה אי מצי מצער נפשיה כו', מכלל דרב כמצטער הוא דאמר. יפה תענית לחלום כאש בגעורת, וכו ביום אפילו בשבת, וכן הלכתא. ויתיב תעניתא לתעניתא, ומפורש בשבת בפרק א'. [מתני'] עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שלש תעניות וכו'. ואקשינן, בשלמא רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל כיוצא בהן משום (תענית) [תענוג], אלא מלאכה אמאי, צערא הוא. ומשנינן, אמר קרא קדשו צום קראו עצרה, פי' קראו עצרה לקידוש (היום) [הצום], מה עצרת אסור במלאכה אף צום אסור במלאכה. ומאימתי איסורו משעת אסיפת זקנים, ואיכתי אסיפת זקנים ביום, שנאמר תקעו שופר בציון [ו]הריעו בהר קדשי ירגזו כל יושבי [ה]ארץ כי בא יום ה'. אמר רב כהנא כינופיא מצפרא. היכי עבדינן, אמר אביי מצפרא עד פלגיה יומא מעיינינן [וכו'], ולפניא ריבעא דיומא קרינן בסיפרא ובאפטרתא, ורבעא בתרא מצלינן ומתודינן.

מסורת הש"ס

[1] פסחים קכ: מגילה יח: יבמות נד. נדה סב., [2] לעיל יח: פסחים נד: ע"ש, [3] [גיר' הרא"ש בפ' יט אלא ע"כ ויומ"כ], [4] שבת יח. ע"ש, [5] [ל"ל ואמר], [6] [ברכות לח:], [7] פסחים נד., [8] [לקמן יד. ושם איתא מה אלו וכן הוא גיר' ירושלמי], [9] [פרש"י על זה לקמן דף יד:], [10] מגילה ה: [וע' תוס' שם], [11] [מועד קטן טו.], [12] [לעיל ב:], [13] [תרגום של ממש נלהרים בביהרא דברים כח כט], [14] מגילה ל:, [15] [ל"ל אתנעיתן], [16] [ל"ל ביומא אם לא דמלא אלא היא בטבעות], [17] [שבועות לג], [18] [ישעיה נה], [19] [עמ"ש הטו"ז ס"ח סי' תכ"ג ס"ק ח הגיה הכא קלא בתריכות], [20] [ועי' תוס' נדה סב. ד"ה ניסן],

איפוך אנא. פי' דנימא פלגא קמייתא דיומא מלגו ובעו רחמי ואידך פלגא מעייני במילי דמתא ומשני לא ס"ד: **אמר** רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב (ו) אסור אפילו בצונן ואבל אסור בין בחמין בין בצונן וכו'. ירושלמי יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי בתשעה באב וביום"כ מרחץ ידיו ומקנח במפה ומעבירה על גבי עיניו רבי יונה תרי סמרטוטי ויחיב חומי כרעיה פי' היה מניח סמרטוט תחת הכר כדי לנגבם ומעבירו על גבי עיניו: **וכל** שהוא משום תענוג וכו'. ועכשיו שאין תענית לצור בנגל אלא תשעה באב מותרין אפילו בחמין אפילו י"ז בתמוז ואוס גדליה כך פסק רא"י"ר ור' יוחל מביו אסר לרחוץ בחמין:

ונועלין המרחצאות. פי' שהן חמין: **אמר** סוברין נהרות כו'. כלומר לי הוה אסור בצונן מי איכא למיתני סוברים נהרות פשיטא דלא מלי למסבר כלומר כן לא תידוק מהא דקתני ונועלין המרחצאות: **טבילה** בחמין מי איבא. הא שאוכים ניהו מדלא קאמר משכחת לה טבילה (בחמין) דכשירה בחמין כגון שהוחמו והומשכו לברייכה אלא שאמר בחמי טבריא יש להוכיח דכולו שאוב אפילו ע"י המשכה לא מהניא טבילה והא דאמר[ט] דהמשכה טולה כשירה ר"ל לענין שאינה פוסלת את המקוה כשאר מים שאוכים אבל טבילה ודאי אינו עולה בהם:

וכן אתה מוצא במנודה ואבל מאי לאו אבולהו. פי' (ו) אהא דקאמרינן ובצונן מותר דאבל נמי מותר בצונן וקשיא לרב חסדא דאמר אבל אסור בין בחמין בין בצונן ומשני אשארא כלומר אשאר דיינן (מ) אנעילה וסיכה אבל לא קאי אהא דבצונן: **הכביד** שערו מיקל בתער. פי' דרך חתיכה אבל לא כדרכו דרך גילוח מדקאמר מיקל ולא קאמר מגלח:

איפוך אנא ואידך פלגא מעייני במילי דמתא ומשני לא ס"ד: **אמר** רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב (ו) אסור אפילו בצונן ואבל אסור בין בחמין בין בצונן וכו'. ירושלמי יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי בתשעה באב וביום"כ מרחץ ידיו ומקנח במפה ומעבירה על גבי עיניו רבי יונה תרי סמרטוטי ויחיב חומי כרעיה פי' היה מניח סמרטוט תחת הכר כדי לנגבם ומעבירו על גבי עיניו: **וכל** שהוא משום תענוג וכו'. ועכשיו שאין תענית לצור בנגל אלא תשעה באב מותרין אפילו בחמין אפילו י"ז בתמוז ואוס גדליה כך פסק רא"י"ר ור' יוחל מביו אסר לרחוץ בחמין:

ונועלין המרחצאות. פי' שהן חמין: **אמר** סוברין נהרות כו'. כלומר לי הוה אסור בצונן מי איכא למיתני סוברים נהרות פשיטא דלא מלי למסבר כלומר כן לא תידוק מהא דקתני ונועלין המרחצאות: **טבילה** בחמין מי איבא. הא שאוכים ניהו מדלא קאמר משכחת לה טבילה (בחמין) דכשירה בחמין כגון שהוחמו והומשכו לברייכה אלא שאמר בחמי טבריא יש להוכיח דכולו שאוב אפילו ע"י המשכה לא מהניא טבילה והא דאמר[ט] דהמשכה טולה כשירה ר"ל לענין שאינה פוסלת את המקוה כשאר מים שאוכים אבל טבילה ודאי אינו עולה בהם:

וכן אתה מוצא במנודה ואבל מאי לאו אבולהו. פי' (ו) אהא דקאמרינן ובצונן מותר דאבל נמי מותר בצונן וקשיא לרב חסדא דאמר אבל אסור בין בחמין בין בצונן ומשני אשארא כלומר אשאר דיינן (מ) אנעילה וסיכה אבל לא קאי אהא דבצונן: **הכביד** שערו מיקל בתער. פי' דרך חתיכה אבל לא כדרכו דרך גילוח מדקאמר מיקל ולא קאמר מגלח:

איפוך אנא. כדמוקמת לה דבצונן שרי מאי קא מהדר ליה רבי חייא לתנא קמא מאיבור טבילה נהי דלא טבלי בחמין משום כבוד בית אלהינו הא מלו טבלי בצונן אלא לאו בצונן נמי אסירי והיינו דאמר לאבל: **אמר רב פפא.** לעולם בחמי טבריא והיינו דקאמרי' חייבי טבילות אין כולי עלמא לא ובצונן כ"ע שרי ומאי לאבל דקאמר ר' חייא כגון בתשעה באב דלא שכיח לוגן: **כשאמרו אסור** (ד) [**במלאכה**]. גבי תענית לצור לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר. מהכא (ה) משמע דבלילי תשעה באב מותר במלאכה ואין ביטול אלא ביום אבל אין מפרסמין הדבר: **יצא לדרך.** חוץ לעיר: **וכן אתה מוצא במנודה ואבל: הכי גרסינן כמאי אילימא בחמין מי שרי והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן מאי לאו אכולהו כו'.** הא דקתני וכן אתה מוצא במנודה ואבל אבל הכי קאי ואפילו אדאילמא ושמע מינה דבתענית לצור אסור לרחוץ כל גופו ואפילו בצונן ותיובתא לרפרם בר פפא: **לא אשארא קאי.** אנעילה (ה) וסיכה ולעולם הך דאילמא בחמין היא אבל בצונן שרי לרחוץ כל גופו. והשתא דאמרת במנודה ואבל לאו אדאילמא קיימי ליכא לאקשויי כדפרכת לעיל אילימא בחמין מי שרי: **וריקן בצונן בתוך שבעה** גרסינן. אלמא בצונן שרי: **שתכפוהו אבליו.** בזה אחר זה כדקתני שמתו בניו שניהם ולפיכך התירו לו כדאשכחן גבי שיער: **מיקל בתער.** דשקיל פורתא מייעיהו: **ובתער.** דרך שיורי: **נתר.** קרקע הוא או אבן כעין שקורין קרי"א בלע"ז: **בנתר וחול.** דרך לכסס שיתלגן: **מידי דהוה אבשרא וחמרא.** דתענוג הן לצונן: אין

איפוך אנא. דלפלגא דיומא קמא הוו קרו ומפטרי ובעו רחמי ובאידך פלגא מעייני: **על מעל הגולה.** ואני יושב משומם עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי אל ה' אלהי: **ובמנחת הערב קמתי** באידך פלגא בעו רחמי עד פיגא מכלל דפלגא קמא מעייני במילי דמתא: בנחמיה בן חכליה כתיב בעזרא ואלי יאספו. לי היו מתאספין ובאין טובים שבהן להגיד לפני על מעל ואחוא הגולה להפרישם: משומם אישתומדי"ן בלע"ז. על מעלם שמתומדין עד מנחת הערב מחלות ואילך שהלל נוטה כדאמרינן במס' יומא (דף פ:) לגותיה דאהברהם מכי משחרי כותלי: **קמתי מתעניתי.** לא שמתענה עד המנחה ואח"כ אוכל אלא כלומר מצער נפשיה. ובקרעי ואם שאני קורע בגדי ומעילי הייתי מתפלל כדי שאתרצה: **כל שהוא משום אבל.** כל תענית שאסרו חכמים רחיצה משום אבל כגון ט' באב שהוא משום אבילות תורבן וכל שכן אבל ממש שמתו לפניו דאית ליה נערא טובא אסור בין בחמין וכו': **משום תענוג.** שמלטערין ואוסרין עצמן בתענוג: ה"ג **אמר רב אידי בר אבין אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות וא"ל אביי ואי בצונן אסור סוברין את הנהרות** שבעי ליה מכדי תנן אסור ברחיצה נועלין את המרחצאות למה לי אלא לאו ש"מ בחמין אסור בצונן מותר לימא מסייע ליה (ו) כל חייבי טבילות טובלין בדרכן בין בט' באב בין ביום"כ במאי אילימא בחמין (ז) טבילה בחמין מי איבא [א] שאובין נינהו אלא לאו בצונן וחייבי טבילות אין אינש אחרינא לא אמר רב חנא בר קטינא לא נצרכה אלא לחמי טבריא אי הכי אימא סיפא א"ר חנינא סגן הכהנים כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה ואי אמרת בצונן מותר ירחץ בצונן אמר רב פפא באתרא דלא שכיח צונן תא שמע (ז) כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר (ז) וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר הא כיצד יוצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ (ז) וכשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר וכן אתה מוצא במנודה ובאבל מאי אלו אכולהו ובמאי (ז) עסקינן אילימא בחמין פניו ידיו ורגליו מי שרו והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן לא לעולם בחמין ודקא קשיא לך וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אשארא קאי תא שמע דאמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בן רבי חנינא ורחץ בצונן כל שבעה והתם כשתכפוהו אבליו הוה דתניא (ז) תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבבם בסותו במים אמר רב חסדא בתער אבל לא במספרים במים ולא בנתר ולא בחול אמר רבא אבל מותר לרחוץ בצונן כל שבעה מידי דהוה אבשרא וחמרא מיתיבי

[א] שאובין נינהו אלא לאו בצונן וחייבי טבילות אין אינש אחרינא לא אמר רב חנא בר קטינא לא נצרכה אלא לחמי טבריא אי הכי אימא סיפא א"ר חנינא סגן הכהנים כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה פעם אחת בשנה ואי אמרת בצונן מותר ירחץ בצונן אמר רב פפא באתרא דלא שכיח צונן תא שמע (ז) כשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר (ז) וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר הא כיצד יוצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ (ז) וכשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר וכן אתה מוצא במנודה ובאבל מאי אלו אכולהו ובמאי (ז) עסקינן אילימא בחמין פניו ידיו ורגליו מי שרו והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן מאי לאו אכולהו כו': **ואם איתא.** כדמוקמת לה דבצונן שרי מאי קא מהדר ליה רבי חייא לתנא קמא מאיבור טבילה נהי דלא טבלי בחמין משום כבוד בית אלהינו הא מלו טבלי בצונן אלא לאו בצונן נמי אסירי והיינו דאמר לאבל: **אמר רב פפא.** לעולם בחמי טבריא והיינו דקאמרי' חייבי טבילות אין כולי עלמא לא ובצונן כ"ע שרי ומאי לאבל דקאמר ר' חייא כגון בתשעה באב דלא שכיח לוגן: **כשאמרו אסור** (ד) [**במלאכה**]. גבי תענית לצור לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר. מהכא (ה) משמע דבלילי תשעה באב מותר במלאכה ואין ביטול אלא ביום אבל אין מפרסמין הדבר: **יצא לדרך.** חוץ לעיר: **וכן אתה מוצא במנודה ואבל: הכי גרסינן כמאי אילימא בחמין מי שרי והאמר רב ששת אבל אסור להושיט אצבעו בחמין אלא לאו בצונן מאי לאו אכולהו כו'.** הא דקתני וכן אתה מוצא במנודה ואבל אבל הכי קאי ואפילו אדאילמא ושמע מינה דבתענית לצור אסור לרחוץ כל גופו ואפילו בצונן ותיובתא לרפרם בר פפא: **לא אשארא קאי.** אנעילה (ה) וסיכה ולעולם הך דאילמא בחמין היא אבל בצונן שרי לרחוץ כל גופו. והשתא דאמרת במנודה ואבל לאו אדאילמא קיימי ליכא לאקשויי כדפרכת לעיל אילימא בחמין מי שרי: **וריקן בצונן בתוך שבעה** גרסינן. אלמא בצונן שרי: **שתכפוהו אבליו.** בזה אחר זה כדקתני שמתו בניו שניהם ולפיכך התירו לו כדאשכחן גבי שיער: **מיקל בתער.** דשקיל פורתא מייעיהו: **ובתער.** דרך שיורי: **נתר.** קרקע הוא או אבן כעין שקורין קרי"א בלע"ז: **בנתר וחול.** דרך לכסס שיתלגן: **מידי דהוה אבשרא וחמרא.** דתענוג הן לצונן: אין

בצונן. אבל כל שהוא משום תענוג כגון תענית ציבור בחמין אסור ובצונן מותר. ודייק רב אידי ממתני', מאחר דקתני אסורין ברחיצה למה לי למיתנא תוב ונועלין את המרחצאות, אלא רחיצה דאסרנא רחיצה במרחץ בחמין הוא דאסור אבל בצונן שרי. ואתינן לסיועיה לרב חסדא דאמרא דהנינא כל חייבי טבילות טובלין בדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכיפורים, ואמרי' [בחמין] ליכא לאוקומה דשאי"בין נינהו, אלא בצונני, ואי אמרינן לכולי עלמא רחיצה בט' באב בצונן שרי, איצטריך לאשמועינן טבילה בצונן שהיא מצוה בזמנה דשרי, אלא ש"מ רחיצה אפי' בצונן אסור, ובטבילה דמצוה שרי, ולכולי עלמא אסור. ואדאחי', לעולם בצונן לכולי עלמא שרי, והא ברייתא בחמין היא, ואם תאמר מים שאובין הן, כגון חמי טבריא דמים חמין נינהו. ואקשינן, אי הכי סיפא דקתני ר' חנניא [סגן] הכהנים אומר (מים חמין) כדי הוא בית אלקינו (לעבור) [לאבד] עליו טבילה אחת בשנה. לטבול בצונן דשרי וליכא עבירה. ודחי באתרא דליכא צונן, ורחיצה בחמין אסור משום כבוד בית אלקינו שחרב, כדי הוא בית אלקינו לאבד מצות טבילה (אחת) בזמנה פעם אחת. ת"ש כשאמרו בתענית אסור ברחיצה לא אמרו [אלא] בל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר. וכשאמרו אסור במלאכה לא אמרו אלא ביום אבל בלילה מותר. וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר אבל בדרך מותר, הא כיצד יצא לדרך נועל, הגיע לעיר חולץ הסנדל מיגלו ימהלך יחף. וכן אתה אומר במנודה ובאבל. ורחינן לא, כי קא קתני וכן באבל בנעילת סנדל ואמלאכה אבל רחיצה לא, ולעולם בחמין.

למאן דאמר כל שהוא משום אבל אסור בין בחמין ובין בצונן. לא אשאראא. לכך מרחיצה קאמר וכן אתה מוצא באבל, אבל ברחיצה מוחלקין. דאילו בתענית קתני ברחיצה דמשמע בחמין אבל לא בצונן, ואילו באבל אסור בין בחמין בין בצונן.

ו) אולי ל"ל אמרי אלא הכי יכו'. ז) לכאורה תמוה דהא גם לר"ח בת"כ אסור בצונן ומאי מייתי מינה לאיה ואולי דלבינו לא היה נוהם בדברי ר"ח בגון ב"ב ועדיין ל"ע.

נט א מיי' פ"ה מהלכות תענויות הלכה ה' סמג עשין תד"ש ג טוש"ע א"ח סי' תקנד סעיף ו:

סא ב מיי' פ"ה מהלכות תענית הלכה ה' טור וש"ע א"ח סי' תקנה סעיף ג:

סב ד מיי' פ"ג מהלכות שביתת עשור הלכה ב טוש"ע שם סי' תקנד סעיף ח:

ה [טוש"ע יו"ד סימן לח סעיף עה]:

סג ו ז ח מיי' פ"ג מהלכות תענית הלכה ה טור ש"ע שם סימן תקנה סעיף ג:

סד ט מיי' פ"ה מהלכות אבל הלכה ד סמג עשין ג טוש"ע י"ד סי' שפא סעיף א:

י [טוש"ע י"ד סימן שפא סעיף ד]:

סה כ מיי' שם פ"ו הלכה יג טוש"ע י"ד סי' שם סעיף ג:

סו ל מיי' שם טוש"ע שם סי' שפט סעיף א:

סז מ מיי' שם טוש"ע שם סי' שם סעיף ג:

סח נ מיי' שם טוש"ע שם סי' שפט סעיף א:

תורה אור השלם

1. וְאֵלַי יֵאָסְפוּ כֹּל חֲרֵד בְּדִבְרֵי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל מַעַל הַגּוֹלָה וְאֲנִי יָשֵׁב מְשֹׁמָם עַד לְמִנְחַת הָעָרֶב: עזרא ט ד

2. וּבְמִנְחַת הָעָרֶב קַמְתִּי מֵתַעֲנִיתִי וּבְקָרְעִי בִגְדִי וּמְעִילִי וָאֶכְרְעָה עַל בִּרְכַּי וַאֲפָרְשָׂה כַּפַּי אֶל יְיָ אֱלֹהָי: עזרא ט ה

מוסף רש"י

בין בתשעה באב בין ביום"כ. ופע"פ שאסורין בחמה (ביצה יח:). **כשאמרו אסור במלאכה.** גבי עבדו אלו ולא נעמו (חו"ק סו:). **וכשאמרו אסור בנעילת הסנדל בו' אסור ברחיצה.** בתענית לצור (שם).

רבינו חננאל

ונ)תפלת התענית בשחרית לא יכלינן למימר, דכתיב ואלי יאספו כל חרד בדברי אלקי ישראל על מעל הגולה ואני יושב משומם עד למנחת הערב, ובמנחת הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי אל ה' אלקי, ש"מ דתפלת התענית באחרית היום הוא ברבינית האחרון. אמר רב חסדא כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב ואבל אסור ברחיצה בין בחמין בין

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל שהוא משום אבל כגון תשעה באב. נ"ב פי' בדרבנן אית לפלוגי בין שהוא משום אבל ובין שהוא משום תענוג אבל בייחס"כ שהוא דאוריתא אע"פ שהוא משום תענוג אסור בין בחמין בין בצונן: (ב) שם מאי לאו אכולהו ובמאי אילימא בחמין כו' כל"ל ותיבת עסקינן נמחק: (ג) רש"י ד"ה ה"ג כ"ע לא לא בחמין: (ד) ד"ה כשאמרו אסור ברחיצה גבי תענית: (ה) ד"ה לא אשארא קאי אנעילה ומלאכה ולעולם הך: (ו) תוס' ד"ה אמר ר"ח כו' כגון תשעה באב ואבל אסור בין כו' כל"ל ותיבות אסור אפילו בצונן נמחק: (ז) ד"ה וכן כו' פירש דקאי אהא דקאמרינן דבצונן מותר: (ח) בא"ד כלומר אשאר דיינן קאי אנעילה ומלאכה אבל לא:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה וכן. מותר בצונן וקש' לר"ח. ק' לי הא אדרבה כיון דמיירי בצונן ופע"ה תני כל גופו אסור אפילו ע"י הקוקיא בהיסון דמוכח דבתענית ג"כ אסור בצונן כל גופו וקשיא לר"ח וכמ"ש רש"י:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (שאובין ניהו) תפ"מ (ועפ"ז רבינו ביו"ד סי' רל ס"ק קכה וצ"ע):

לעזי רש"י

אישתורדי"ן (אישטורדי"ן). המגם. קר"א (קרייד"א). גיר.

רבינו גרשום

איפוך אנא. דמצפרא מצלי ולאורתא קרו ומפטרו. במנחת הערב (וכו') ואכרעה על ברכי. אלמא דרבינית בתרא הוו מצלי. אף אנן נמי תנינא. דבתענית צבור אינו אסור אלא בחמין, דקתני נועלין את המרחצאות. (ו) אבל היכי איבעי ליה למיתני, מי מצי למיתני סוכרין את הנהרות. א"ר ששא בר אבא רב אידי בר אבין הכי קשיא ליה מכדי קתני אסורין ברחיצה.

אין הבוגרת רשאה לנוול עצמה. אומר ר"י דהא רשאה נמי דוקא (1) אלא ה"ק אין הבוגרת חייבת הא נערה חייבת:

אלא (1) **בצונן.** וקאמר נערה רשאה כלומר דאסורה ואת אמרת דבצונן מותר וקשה לרבא דאמר דבצונן מותר ומשני כי קתני אכיחול ואפילכוס: **אלא** אמר רב יצחק **בשומע תפלה.** והכי פסק בשמעתא דתפלת תענית בשומע תפלה ואין יחיד קובע ברכה לעצמו לכך צריך כשאומר עננו בש"ת (דצריך) לאומרו קודם שאומר הברכה כשמגיע לעננו קודם שיתחיל לומר כי אתה ש"ת עמך ישראל ברחמים יאמר עננו ולא יתמוה אלא יאמר כי אתה ה' עונה בעת צרה ומושיע ואח"כ כי אתה ש"ת עמך ישראל ברחמים בא"י שומע תפלה אבל שליח צבור אומר גואל ישראל וקובע ברכה ואותם: **תנא** ושייר. פי' תנא עשיית מלאכה ושייר כ"ד ברכות פי' כ"ד ברכות שבתענית היו מוסיפין ו' ברכות כדמפרש לקמן ברפ"ב (דף טו.): **מאי** שייר דהאי שייר בו'. פי' דמשום הא מילתא לא הוי (2) לתנא לשייר וא"ת הכא קאמר דלא תנא ושייר דהא אין בין קאמר דמשמע דאין בין זה לזה אלא אלו בלבד ובשה דהא במגילה (דף ח.) קתני אין בין גדרים לנדבות אלא שהגדרים חייב באחריותן ונדבות אינו חייב באחריותן ואנו יודעין דיש (3) חילוק אחר דגדרים אינן באים אלא מן החולין דכל דבר שבאותה אינו בא אלא מן החולין ונדבות באות מן המעשר כדאמר (בגדרים פ:) וזבחת שלמים ואכלת דכתיב גבי מעשר וי"ל דהתם נמי זה וזה שוה והני מילי גבי שלמים יש חילוק והא דקתני אין בין מיירי בעולות דאין בין עולות לגדרים לעולות דגדבה אלא שהגדרים חייב באחריותן מה שאין כן בנדבה דהא אין בין עולות לגדרים לעולות לנדבות אלא חילוק זה דהא כל עולות אינן באין אלא מן החולין (4): **ותסברא** והא שייר תיבה. פי' (5) מפרש לקמן (דף עו.): שמולאין התיבה ברמוז העיר (6) (באמצעיות) באחרונות ותסברא דהא שייר תיבה פי' וליכא למימר דבאמצעיות קמיירי דהא דמתריעין ונועלין מאי איסור איכא אלא אין בין הבוגרת לנערה רשאה לנוול עצמה. אומר ר"י דהא רשאה אלא אין בין הבוגרת חייבת הא נערה חייבת:

אלא (1) בצונן. וקאמר נערה רשאה כלומר דאסורה ואת אמרת דבצונן מותר וקשה לרבא דאמר דבצונן מותר ומשני כי קתני אכיחול ואפילכוס: **אלא** אמר רב יצחק **בשומע תפלה.** והכי פסק בשמעתא דתפלת תענית בשומע תפלה ואין יחיד קובע ברכה לעצמו לכך צריך כשאומר עננו בש"ת (דצריך) לאומרו קודם שאומר הברכה כשמגיע לעננו קודם שיתחיל לומר כי אתה ש"ת עמך ישראל ברחמים יאמר עננו ולא יתמוה אלא יאמר כי אתה ה' עונה בעת צרה ומושיע ואח"כ כי אתה ש"ת עמך ישראל ברחמים בא"י שומע תפלה אבל שליח צבור אומר גואל ישראל וקובע ברכה ואותם: **תנא** ושייר. פי' תנא עשיית מלאכה ושייר כ"ד ברכות פי' כ"ד ברכות שבתענית היו מוסיפין ו' ברכות כדמפרש לקמן ברפ"ב (דף טו.): **מאי** שייר דהאי שייר בו'. פי' דמשום הא מילתא לא הוי (2) לתנא לשייר וא"ת הכא קאמר דלא תנא ושייר דהא אין בין קאמר דמשמע דאין בין זה לזה אלא אלו בלבד ובשה דהא במגילה (דף ח.) קתני אין בין גדרים לנדבות אלא שהגדרים חייב באחריותן ונדבות אינו חייב באחריותן ואנו יודעין דיש (3) חילוק אחר דגדרים אינן באים אלא מן החולין דכל דבר שבאותה אינו בא אלא מן החולין ונדבות באות מן המעשר כדאמר (בגדרים פ:) וזבחת שלמים ואכלת דכתיב גבי מעשר וי"ל דהתם נמי זה וזה שוה והני מילי גבי שלמים יש חילוק והא דקתני אין בין מיירי בעולות דאין בין עולות לגדרים לעולות דגדבה אלא שהגדרים חייב באחריותן מה שאין כן בנדבה דהא אין בין עולות לגדרים לעולות לנדבות אלא חילוק זה דהא כל עולות אינן באין אלא מן החולין (4): **ותסברא** והא שייר תיבה. פי' (5) מפרש לקמן (דף עו.): שמולאין התיבה ברמוז העיר (6) (באמצעיות) באחרונות ותסברא דהא שייר תיבה פי' וליכא למימר דבאמצעיות קמיירי דהא דמתריעין ונועלין מאי איסור איכא אלא אין בין הבוגרת לנערה רשאה לנוול עצמה מאי לאו

והא שייר תיבה. דבאחרונות איתא והכא ליתא כדקתני לקמן (דף טו.) סדר תעניות כילד מוליאין את התיבה כו' ומותבינן בגמרא בהדיא מתיבה דליתא אלא באחרונות ומשני כי קתני נמי מתעניתין ו) בקמייתא: **מילי דינעא.** מתריעין בבית הכנסת וכ"ד נמי בבית הכנסת: **כפרהסיא.** תיבה ברחובה של עיר: **דיקא נמי.** דלכ"ד זה וזה שוין דקתני מתניתין מה אלו יתירות על הראשונות כו' ואלו כ"ד לא קא חשיב גבי אחרונות: **והא מה אלו קתני.** דמשמע דווקא: **דהא קתני לה באידך פירקין.** דמי ששנה מתניתין דהכא תנא נמי דהתם דקתני דלא תנא בהאי סמיך אהתם דקתני באחרונות מוליאין התיבה מה שאין כן באמצעיות: **השתא דאתית להכי.** דמשום דקתני לה באידך פירקין דאמרת דלא הוי שיור כ"ד נמי דאמרת דשוין ניהו איכא למימר דלא הוי שוין דהא אפי' שיורא נמי לא הוי דבהדיא קתני לה באידך פירקין דבאחרונות איתנהו באמצעיות לא ואיכא למרוצי כתירוצא קמא בקמייתא דליכא כ"ד: **מאי הוי עלה.** היכן אומרה יחיד: **נקוט מצעיתא כידך.** כלומר תרין דבשלש אמצעיות הוי מתענין ומתרצת לכולהו הכי מתניתא הא דקתני בראשונות ולא באחרונות הכי דראשונות לאו אחרונות ממש ניהו אלא אמצעיות דאיהו הוו ראשונות לאחרונות ולא אחרונות לא מיתענו דכיון דשבע ניהו לא מצו עוברות ומיניקות למיקם בהו והא דקתני באחרונות ולא בראשונות הכי דאחרונות אמצעיות ניהו והראשונות ראשונות ממש ואין מתענין בהן דלא תקיף רוגזא כולי האי. ונחות לשון הוא לתנא למיקרי לאמצעיות ראשונות לאחרונות ואחרונות לראשונות: **בשופרות.** היו עושין ההתרעות. ולשון התרעה כמו תרועה ומתם תרועה פשוטה לפניה ולאחריה במסכת ראש השנה (דף לד.) ואהכי מתריעין בשופרות דכתיב (במדבר י) ותקעתם בחצוצרות וגו' תוקעין בשופרות כדי שיכניעו לבם לקול השופר ויהיו נתעים מתעתם. ומשם ברכות שהיו מוסיפין ביום התענית היו תוקעין על כל ברכה יבבא אחת שהן י"ח תרועות: **רב יהודה אמר.** מתריעין עננו בקול רם. היו זועקים עננו אבינו עננו עננו אלהי אברהם עננו עננו אלהי יצחק עננו עננו אלהי יעקב עננו הכל כפי שאומרים בסוף הסליחות אבל עננו דתפלת תענית אומר אפי' בראשונות ואפי' יחיד מוקימנא דאומרה בשומע תפלה. ותפלה קרי ליה התרעה דאי בשופרות מיעבי ליה. ומאן דמפרש עננו של תפלת תענית משתמש דהא קתני בסמוך שהן י"ח התרעות וקא פריך מן וסימן לדבר יריחו ואם איתא ליפריך בהדיא י"ח תפלות של שמונה עשרה ברכות מי מיכא בשבע תעניות: **אין פוחתין מז' תעניות.** בחחרונות: **שמונה עשרה התרעות.** שהן מוסיפין ו' ברכות מי"ח עד כ"ד ולכל אחת שלש תרועות: **וסימן לדבר.** שלא תטעה אם התרעה הזו תרועה או תפלה: **יריחו.** דכתיב בה שופרות. לישנא אחרינא סימן לדבר כלומר לכך מתריעין כדי שיעמו כדרך שנעמו ביריחו על ידי שופרות דכתיב (יהושע ו) ויתקעו בשופרות וגו' וכתיב (שם) ותפול החומה תחתיה: **אלא בשופרות כולי עלמא וכו'.** דהא מתריעין דקתני הכא במתניתין דעבדינן בתעניות בשופרות: **כי פליגי בעננו.** כי פליגי במתריעין דאמרינן בעלמא על שאר פורעניות מ"מ עננו נמי התרעה והאי דקתני בעלמא מתריעין בעננו ומאן דאמר בשופרות אבל בעננו לא: **תנא.** נכנסין בעיניו ובחוטמו: **חיכוך.** כמו נתחכך בכותל: **הא לצעקה בפה היא.** אלמא דצעקת פה לא קרי ליה התרעה: **פגאי היא.** האי תנא דאשאר מיני פורעניות סבר לעקת פה לאו שמה התרעה ואידך סבר כו': **גיים.** ולרוח עליה: **נהר.** המתפשט ויולא לחוץ לשטוף את השדה ואת הכתים: **המטורפת.** כמו ביצים מוריפות (חולין דף סד.). שהולכת ונדה ועתידה להיטבע במים: **לעזרה.** לועקין לבני אדם שיבואו לעזרם: **ולא לצעקה.** תפלה שאין אנו בטוחין כל כך שתועיל תפלתנו לצעוק עליהן בשבת. אלמא לעקת פה קרי התרעה מפי מורי. ל"א לעזרה דקאמר תנא קמא מתריעין דמשמע בקול רם ואמר ליה רבי יוסי לעזרה שיהו מתפללין כל אחד בביתו לעזרה בעלמא:

גזר

בית דין גזורין עוד כו'. מתריעין דתני במתני' כיצד הוא, רב יהודה אמר התרעה בשופר, משמיה דרב אמרו התרעה בעננו. ומוחבינן [עלה] דרב, אין פוחתין משבע תעניות על הציבור יבהן שבע התרעות. יסימן לדבר יריחו. יהתרעות יריחו בשופר הוו. ושנינן, בשופר דברי הכל התרעה היא, כי פליגי בעננו, רב יהודה סבר עננו לאו התרעה, ורב סבר עננו נמי התרעה היא. ותוב מותבינן עליה, ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות על העולם כגון חיכוך תנב זבוב צרעה ויתושים ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין. והנה עניני הצרות ויריחו ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא בשופרות דכולי עלמא לא פליגי דקרי לה התרעה כי פליגי בעננו מר סבר קרי לה התרעה ומר סבר לא קרי לה התרעה למ"ד בעננו כל שכן בשופרות ולמ"ד בשופרות אבל בעננו לא והתניא ו) ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות כגון יחיכוך חגב יזבוב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעין אלא צועקין (ו) מדצעקה בפה התרעה בשופרות תנאי היא ז) דתניא ח) על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גייס או נהר ועל ספינה המטורפת בים ר' יוסי אמר לעזרה אבל לא לצעקה במאי אילימא בשופרות שופרות בשבת מי שרי אלא לאו בעננו וקרי לה התרעה ש"מ: בשני דר' יהודה נשיאה הוה צערא

גזר

לאו שיורא הוא דהא קתני לה **באידך פירקא.** והוא הדין דהוה מצי לתרוצי כדלעיל מילי דבפרהסיא לא קתני:

תני חדא מתענות בראשונות **ולא** באחרונות **ותנא** אידך מתענין באחרונות ולא בראשונות ותני אידך לא מתענין לא בראשונות ולא באחרונות (ב) נקוט מצעיתא בידך. פירש הקונטרס השלש תעניות אמצעיות בידך דבאותן תעניות עוברות ומיניקות מתענות וה"ק מתענות בראשונות פי' בראשונו' ר"ל אמצעיות דהם ראשונות לאחרונו' שהיו חמורות אבל לא באחרונות דעפשי ולא מצו עבדי להו והא דקתני באחרונות ולא בראשונות הא' אחרונו' היינו אמצעיות וקרי להו אחרונות שהם אחרונות מן הראשונות במחלה גוזרין שלש תעניות וכן בשניה שלש אבל אין מתענות בראשונות שהם קלות והא דקתני לא בראשונות ולא באחרונות כלומר לא בשלש הראשונות הראשונות ממש ולא בשבע האחרונות האחרונות ממש אלא דווקא באמצעיות:

ורב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר עננו. אומר הר"י (ג) והאי עננו לא ר"ל עננו שבתפלת תענית אלא עניינו שאומרים בסליחות וביום הכפורים עננו אביינו עננו אבל עננו דתפלה לא קאמר הא בשלש ראשונות נמי אמר לה:

ובהן י"ח תרועות וסימן לדבר יריחו. פירוש שביריחו עשו כן שהקיפוה ז' ימים והיו תוקעין בכל יום כמו כן תקנו בתעניות ובכל תענית מוסיפין שם ברכות ועל כל ברכה תוקעין מריעין ותוקעין מ"כ היינו י"ח תרועות:

מתריעין לעזרה. פי' שיבואו לעזור העיר וכו' ומתריעין בפה פירוש והאי תרועה ר"ל מתריעין בפה דאין להתיר תרועה בשופר בשבת:

רבי

ו) [נעיל יב: ע"ש], ז) [סוכה מד. וש"נ], ח) כ"ק פ:, ד) [ל"ל דתנן], ט) [לקמן יט.], י) ל"ל ש"ל בחחרונות,

הגהות הב"ח

(ב) נמ' לא היו מתריעין אלא לוקין הא צעקה בפה הוא ומדצעקה בפה התרעה: (ג) תוס' ד"ה תני כו' אלא בראשונות ולא באחרונות אמר רב אשי נקוט מצעיתא בידך פי' הקונטר' נקוט השלשה תעניות: (ד) ר"ה וכ' יהודה כו' אומר הר"י דהאי עננו:

גליון הש"ם

נמרא אמר רב אשי נקוט אמצעי"תא. כעין זה נדה דף כ ע"א:

הגהות הגר"א

[א] נמ' אין פוחתין משבע בכהן כ"ש התרעות כל"ל (ועי' לחם משנה פ"ד מהלכות תענית הלכה יז):

מוסף רש"י

בגון חיכוך. סמין שממתכך האדם עליה, פרוטר"ר בלע"ז (ב"ק פ:). מתריעין. בעננו (לקמן יט:). המטורפת. מלשון טרף אכנא ומלשון ביזה טורופה (לקמן יט:).

רבינו גרשום

הא שייר תיבה. דבאחרונות איבא ובאמצעיות ליבא. אי משום תיבה לאו שיורא הוא דמילי בצינעא קתני. בגון מתריעין ונועלין, מילי דפרהסיא בגון תיבה שמוציאין לרחוב לא קתני, ולעולם איבא תיבה באחרונות ולא באמצעיות, אבל כ"ד דהוי בצנעא אם איתא דליבא באמצעיות הוה קתני שבאילו מתפללין כ"ד ובאילו אין מתפללין כ"ד, אלא ש"מ דבאמצעיות איבא כ"ד, ולא מצית לתרוצי אב"א באמצעיות ליבא כ"ד. ולעולם אמרינן הא דקתני אין כ"ד ג' ראשונות לג' אמצעיות כו' הא לכ"ד שוין, דהיכי דבאמצעיות איבא כ"ד ה"נ איבא בראשונות. ולא מצית לתרוצי הא דתני שצבור מתפלל י"ט [בש"ן], דהא איבא כ"ד, אלא מוקמינן ליה ביחיד שקיבל עליו תענית צבור, ותפשוט דיחיד קובע ברכה לעצמו. מתניתין נמי דיקא. דבאמצעיות איבא כ"ד. מה אילו. אחרונות, יתירות על הראשונות. דהיינו אמצעיות. שבאלו אחרונות מתריעין ונועלין, אבל לכל דבריהם זה וזה שוין, אלמא דכי היכי דאיבא כ"ד באחרונות איבא נמי באמצעיות. וכי תימא ה"נ תנא ושייר. כלומר, דה"נ איבעי ליה למיתני שבאילו יש כ"ד ובאילו אין כ"ד אלא ששיירו, הא מה אילו קתני, דמשמע דהוי דוקא, דליבא ביניהו אלא להני דתני בהדיא. אבל לכ"ד זה וזה שוין, דכי היכי דאיבא כ"ד באחרונות איבא נמי באמצעיות. אי משום תיבה לאו שיורא הוא. אלא כיון דשייר כ"ד, אלמא ש"מ דכי היכא דבאחרונות איבא כ"ד ה"נ איבא כ"ד באמצעיות. השתא דאתית להכי. דהרצית דקתני באידך פרקין, דכ"ד [נמי] לא הוי שיורא. כלומר. לעולם באחרונות איבא כ"ד ובאמצעיות לא, והא דלא קתני שבאילו יש כ"ד ובאילו אין כ"ד, משום דקתני לה באידך פירקא דבאחרונות איבא כ"ד ולא באמצעיות. והא דקתני אין בין שלש ראשונות לשלש אמצעיות וכו', אמר הא לכל דבריהם זה וזה שוין, דכי היכי דבאמצעיו]ת ליבא כ"ד דקתני שצבור מתפללין י"ט בש"צ בקמייתא דליבא כ"ר ולא ביחיד, דאין יחיד קובע ברכה לעצמו. נקוט אמצעיתא בידך. כלומר, כולהו אמרו דבאמצעיתא מתעניות ולא בראשונות ולא באחרונות, בראשונות דקשי עלה להתענות שבעת ימים. ומתרצו כולהו. הא דקתני מתענות בראשונות ולא באחרונות היינו אמצעי]ות שהן אחרונות לראשונות, ולא בראשונות ממש, ואהי דקתני בראשונות ולא באחרונות, היינו ראשונות ממש, היינו אחרונות ממש שהן שלש עשרה, דהאי שלש שהיחידים אין מתענות לא בראשונות ולא באחרונות, היינו אחרונות ממש שהן שלש עשרה, והא דלא קתני שבאילו מתענין לא חשיב כלום. בעננו. והיינו התרעה דהוו בביניפיא. ובהן י"ב תרועות. כדאמרן בפירקין דלקמן, דבברכה ראשונה אמר להם קודם הברכה תקעו, ולאחר הברכה תקעו שניה אומר להם הריעו ומריעין, ולאחר ברכות אומר להם הריעו ומריעין ותוקעין ומריעין, נמצא בברכה ראשונה מריע אחת ובשניה ג', וכן בכל אלו ו' ברכות בראשונה תרועה אחת יכשניה ג' תרועות, נמצא לד' ברכות י"ג (תקיעות) [תריעות]. וסימן לדבר. דעבדינן תרועה יריחו, הא יריחו בשופרות הוות, ומדנקט סימן יריחו ש"מ דתרועה בשופר. דחיכוך. שחין היה. צעקה בפה. ומדקתני לא הוו מתריעין אלא צועקין, אלמא דצעקה בפה ותרועה בשופר. לעזרה ולא לצעקה. כל אחד מתפלל בפני עצמו. אבל אין עושין כנופיא. ר' יהודה גזר תליסר תעניתא. הני דקתני במתניתין

רבינו חננאל

אמר רב אשי, הא דדייקת מתניתא דייק ממתני', דקתני מה אילו יתירות על הראשונות. אלא שבאילו מתריעין ונועלין החנויות הא לכל דבריהם זה וזה שוין. תנא מקצת ושייר מקצת. ומאי שייר דהאי שייר, [שייר] תיבה, דלא קתני ומוציאין התיבה אלא אמרינן תנא ושייר, כשם ששייר התיבה שייר כ"ד ברכות, ולעולם [אין] מתפללין באמצעיות כ"ד ברכות. ודחינן, תיבה לאו שיורא הוא, דקתני באידך פרקין סדר תעניות כיצד מוציאין התיבה, הנה מפרש אכולהי תעניות מוציאין את התיבה. ואמרינן, השתא דאתית להכי, גם זה השינויא, שני בהא נמי, דאימא מדקתני סדר תעניות כיצד ולא מפרש כ"ד ברכות, ש"מ אכולהי תעניות קא מיירי. זוז שינויא היא ולא סמכינן עליה, דהא באידך פרקין [אמרינן] דאין מוציאין התיבה אלא בשבע אחרונות. מאי הוי עלה. ואסיקנא, הלכתא יחיד מתפלל עננו לא שנא יחיד קאי בצבור ולא שנא יחיד דקאי בעלמא, וקימא לן דכל יחיד מזכיר עננו בשומע תפלה. תני הדא עוברות ומיניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות, ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות, ותניא אידך אין מתענות לא באחרונות ולא בראשונות. אמר רב ששת נקוט אמצעייתא בידך, כי מתענין בהן, דמתרצינן אכולהו. פי' הא דקתני בראשונות מוקמינן לה בשלש אמצעיות, דלגבי שבע אחרונות (הני שלש אחרונות) הני שלש אמצעיות ראשונות מהני שבע ניגה. ואמצעיות דקתני מתענין באחרונות, הן שלש אמצעיות, דלגבי שלש הראשונות האמצעיות האחרונות מיקרו. וכרייתא דקתני אין מתענות לא בראשונות, [בראשונות] ממש שהן שלש ראשונות, ולא באחרונות, [באחרונות] ממש] שהן [ד'] האחרונות, מכלל [ד'] שלש (ראשונות) [האמצעיות] מתענות, לדברי שלשתן יש לומר דכולהו מהדו באמצעיות דמתענות. ירושלמי. עוברות ומיניקות מתענות בט' באב ובשלש שניות ולא בשבע אחרונות. **מתני'.** אין נחוررין תענית בתחלה בחמישי כו' עד ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא השניות ולא האחרונות. **מתני'.** עברו אלו ולא עננו

עה א מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה ה טוש"ע א"ח סימן תקעה סעיף ה:
עו ב מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ד:
עז ג מיי' שם פ"ג הל' יג טוש"ע שם סימן תקעו סעיף ה:
עח ד מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ה:
עט ה מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף ז:
פ ו מיי' פ"ש שם הל' ו טוש"ע שם סימן תקעו סעיף יג [וסימן רפח סעיף ט]:

עין משפט נר מצוה

רבי יהודה נשיאה גזר תליסר תעניות. על שאר פורעניות (ג) ומיהו קאמר ליה רבי אמי דאין מטריחין דהכי נמי משמע דהוה אשאר מיני פורעניות מדמייתי עלה הא דקאמר רבי יוחנן ל"ש אלא לגשמים אבל לשאר מינים וכו':

שיצאה זמנה של רביעה. דזמן רביעה דיורה הוי במרחשון ואלא מרחשון: **שלח** להו ביחידים דמיתו. פירוש ובשומע תפלה תאמרו תפלת (ד) תענית והא דיחיד אומר ותן טל ומטר בברכת השנים אע"ג שמתפלל בעצמו הואיל וזמן גבור הוא אבל בני מינה הוו יחידים לפי' בתקופת תמוז צריכין למטרא:

הכל לפי השנים. אם צריכים אותה שנה גשמים שהיא שחונה ואם צריכים גשמים בבני מינה שיאלין ותן טל ומטר בברכת השנים:

גזר תלת עשרה תעניות ולא איעני סבר למיגזר טפי אמר ליה ר' אמי הרי אמרו אין מטריחין את הצבור יותר מדאי אמר ר' אבא בריה דרבי חייא בר אבא רבי אמי [6]דעבד לגרמיה הוא דעבד אלא הכי אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לא שנו אלא לגשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו מן השמים תניא נמי הכי כשאמרו שלש וכשאמרו שבע לא אמרו אלא לגשמים [1]אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו לימא תיהוי תיובתיה דר' אמי אמר לך רבי אמי תנאי היא דתניא אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי רשב"ג אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שיצא זמנה של רביעה שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא היכי נעביד כיחידים דמינן או כרבים דמינן כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כרבים דמינן ובברכת השנים [2]שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה מיתיבי אמר רבי יהודה [3]אימתי בזמן שהשנים בתיקנן וישראל שרוין על אדמתן אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן אמר ליה מתניתא רמית עליה דרבי רבי תנא הוא ופליג מאי הוי עלה רב נחמן אמר בברכת השנים רב ששת אמר בשומע תפלה והלכתא בשומע תפלה: בשני מטין עם חשיכה ובחמישי כל היום מפני כבוד השבת: איבעיא להו היכי קתני בב' מטין עם חשיכה ובה' כל היום מפני כבוד השבת או דילמא בשני מטין ובחמישי פותחין כל היום כולו תא שמע דתניא [4]בשני מטין עד הערב ובחמישי פותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל אחד היה לו אצטבא כנגד פתחו פותח כדרכו ואינו חושש: עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה: תנא [5]בבנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה אי זהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע [7]אבוורנקי של מלכים: ובשאילת שלום: תנו רבנן [8]חברים אין שאילת שלום ביניהן עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש [9]והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין בבני אדם הנזופין למקום עד שירחמו עליהם מן השמים [10]אמר ר' אלעזר [11]אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון שנאמר [12]ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך ואמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אלא אם כן נענה כיהורם בן אחאב שנאמר [13]ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו וגו' ואמר ר' אלעזר לא הכל בקריעה ולא הכל בנפילה משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה משה ואהרן בנפילה דכתיב [14]ויפל משה ואהרן על פניהם יהושע וכלב בקריעה דכתיב [15]ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם מתקיף לה ר' זירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני אי הוה כתיב יהושע כדקאמרת השתא דכתיב ויהושע הא והא עביד ואמר ר' אלעזר לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה מלכים בקימה ושרים בהשתחויה מלכים בקימה דכתיב [16]כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה

של מלכים. שכך היו נוהגין כשגולד בן למלך היו נוטעין אילן לשמו ויום שממליכין אותו עושין לו כסא ממנו. ליפנא אחרינא אילן גדול המיסך על הארץ לטייל המלך תחתיו ודומה לו בעירובין (דף כה:) הוהא אבוורנקא דהוה ליה לרים גלותא בנוסתניה: **של מלכים.** דרך מלכים נוטעין אותו לגל הוא נוטעו כמו כן לגל היא והיא נטיעה של שמחה: **אבל ומנודה חייבין בנטיעה.** [17] דכתיב ועל ספס יעטה [18] במועד קטן (דף טו.): **רשאי ליפול על פניו.** לבזות עצמו בפני הצבור אם אם כן נענה כיהושע בן נון, שנאמר ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך. וכן אין אדם חשוב [רשאי] לרגוז שק על בשרו אלא אם כן נענה כיהורם, שנאמר ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו [וכתיב] וירא העם והנה השק על בשרו. **ואמר ר' אלעזר משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה.** הכפקנא, יהושע הא והא עבד. ועוד אמר. מלכים בקימה שרים בהשתחויה.

מתענין יותר מי"ג, דאי מתענין יותר מי"ג) כבר יצאה זמנה של רביעה, דבר"ח כסלו [מתחילין להתענות, ואין גוזרין בתחילה תענית על הציבור אלא בשיני, ובעשיר נימא דראש חדש כסלו הוה ביום ראשון, וגזרו תענית בשני ובחמישי ושני דהיינו ט"ו יום בכסלו, ומתחיל השניות בשני וחמישי ושני, הרי כבר יצא כל כסלו, ועכשיו בר"ח שבת מתחילין הז' תעניות חמישי ושני בכל שבוע, הרי יצאו בו' תעניות ג' שבועות, וגזרין (בשביעי) [השביעי] ביום שני בשבוע רביעי, הרי יצא כל טבת וי"ג תעניות, ואם היו גוזרין ביום שני אין תעניות לא היו יכולין לגזור בטבת, דאין גוזרין בתחילה אלא ביום שני, ושני דטבת כבר עבר, אלא היה להם לגזור ביום שני שבשבט, וכבר עבר מקצת שבט, ובר"ח כבר יצא ומן רביעה וכבר יצאו רוב גשמי שנה, דלהכי הוי אמר ז) [באחד] בשבט ר"ח לאילן דכבר יצאו רוב גשמי שנה. ביחידים דמין ובשומע תפלה. ושואלים מטר ביחיד ששואל צרכיו בשומע תפלה. א"ר יהודה אימתי. סדר כל אילו התענית. **הכל לפי השנים.** ושנה שחונה צריכה לרוב גשמים, ושאינה שחונה אינה צריכה גשמים מרובים. **הכל לפי המקומות.** כגון נינוה שואלין הגשמים [בתקופת תמוז], ומרכילל הכי ש"מ דשיאלין

ב) גזר. **מטין עם חשיכה.** לא נועלין ולא פותחין, לא נועלין משום בני כפרים שבאין להספיק מים ומזון לאחיהם שבכרכין. ולא פותחין הזאיל דלאו לכבוד שבת הוא. **ובחמישי מותרין.** לפתוח לגמרי. יש לו שני פתחים. בשני, פותח אחד לגמרי הואיל ונועל אחד. ואם אין לו אלא פתח אחד ולפניו אצטבה, פותח [ונועל] כדרכו לגמרי אפילו בשני, דואיל ויש לפניו איצטבא דיש דיכר. ה"ג. **תנא בנין בנין של שמחה.** כלומר, הא דקתני ממעטין בבנין דיינו בבנין של שמחה. ג) **אבוורנקי של מלכים.** שכשנולד בן נוטעין אילן אחד לשמו, וכשמעמידין אותו למלך ערשין ממנו כסא מלכות. ומנא לן דיהושע נענה, דכתיב ויאמר ה' אל יהושע וגו'. **ויהושע.** ו' מוסיף על ענין ראשון. **לבזה** שעומדין כנגד ישראל.

ד) [כרכות מח. וש"נ].
ה) מגילה ג. ע"ש, ו) מגילה ה.: ד) [בי' הענין מגזירתן], ה) מי"ק עו., ו) מגילה כב.:
ז) [דיבור זה איך לעיל במשנה יב.], ח) ולאו לכבוד שבת הוא לא מטין כל היום שיהו בני אדם ויעטעו אלא לעת ערב כל"ל וכל זה עד לאכול בגלילה היה דיבור אחד.: ט) [וקרא יגו.], י) [ל"ל בגמילה].

תורה אור השלם

1. ויאמר יי אל יהושע קם לך למה זה אתה נפל על פניך: יהושע ז' י
2. ויהי כשמע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עבר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו מבית: מלכים ב' ו' ל
3. ויפל משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל: במדבר יד' ה
4. יהושע בן נון וכלב בן יפנה הן החרים את הארץ קרעו בגדיהם: במדבר יד' י
5. כה אמר יי גאל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יי אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך: ישעיהו מט' ז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא מן השם וכו' שאין זה הטעם: (ב) ד"ה פותח כדרכו אפילו בשני מ"ש הלא קציר חטים וגו' ודעו וראו כי רעתכם רבה אלמא סימן קללה הוי הש"ל. וע"ש זהו פי' לפוף המשנה לעיל בדף יב ע"ב: (ג) תוס' ד"ה ר' יהודה כו' אבל פורענות ואהא קאמר ליה כו' והכי נמי משמע: (ד) ד"ה שלח כו' תאמרו תפלת מטר והא דיחיד אומר כו' הוי יחידים דאפילו בתקופת תמוז:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אבל המנודה רבים ועל שם יעטה. תמוה לי מא הך קרא במגורע כתיב ואנן נקטא לן במי"ק מדאיהו ליתוקמא לא תעטה ע"ש הא אחר לריך עיטוף. ומעולה לא מייתי קרא כלל והוא מיבעיא לא תעטיה אם ועש"ג:

רבינו גרשום

רב אמי. דאמר אין מתענין יותר מי"ג. לגרמיה עבד לא הוה כהלכה. לא שנו. שאין מטריחין יותר מדאי. אלא לגשמים. אבל לשאר פורעניות מתענין והולכין עד שיענו. והאי דר' יהודה נשיאה שאר מיני פורעניות הוה. שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי. אפילו בשאר מיני פורעניות. ור' אמי דאמר כר'. לא מן השם הוא זה. כלומר, לאו (ו)הכי הוא דבשאר מיני פורעניות אין מטריחין יותר מי"ג, אלא לגשמים אין

רבינו חננאל

הא דא"ר אמי אין מטריחין על הצבור יותר מדאי, ואמרינן לגרמיה הוא דעביד, כלומר לא היה יכול להתענות ובשביל עצמו [אמר] אין מטריחין. דתניא כשאמרו י"ג תעניות לפי שאין מטריחין על הצבור, לא אמרו אלא לגשמים בלבד. אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו. ומשני ר' אמי תנאי היא, דתניא אין גוזרין על הצבור יותר מי"ג תעניות לפי שאין מטריחין על הצבור יותר מדאי דברי [רבין]. רבן שמעון בן גמליאל אומר לא מן השם הוא זה, אלא מפני שיצא זמנה של רביעה. בני נינוה בעי מר. אנן דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא. אנה נזכיר ותן טל ומטר. בברכת השנים. או כשומע תפלה כיחיד ששואל צרכיו בשומע תפלה. אמר להי בשומע תפלה כיחידים. אותבינן עליה. א"ר יהודה אימתי שואלין את הגשמים בפרקים הללו, בזמן שהשנים בתיקונן וישראל שרוין על אדמתם, אבל בזמן הזה הכל לפי דשנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן, תשיא לרבי. ודחיי, דבי תנא יחולק על התנאים. מאי הוה עלה. ואסיקנא, רב ששת אמר בשומע תפלה וקיימא לן כוותיה, ותוב לגבי אסורא ר"לכתא כרב ששת וזו איסורא היא. פיסקא. בשני מטין עם חשכה. ומיבעיא לן ובשנה ממתינתא. דתניא בשני מטין לעת ערב ובחמישי פותחין כל היום כדני כבוד השבת. היו לו שני פתחים פותח אחד ונועל [אחד]. היתה לו איצטבא כנגד פתחו נועל ואינו חושש. עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה. תנא [5]בבנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה אי זהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבוורנקי של מלכים. תנו רבנן חברים אין שאילת שלום ביניהן עמי הארץ ששואלין מחזירין להם בשפה רפה ובכובד ראש והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין בבני אדם הנזופין למקום עד שירחמו עליהם מן השמים. אמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון שנאמר ויאמר ה' אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך ואמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי לחגור שק אלא אם כן נענה כיהורם בן אחאב שנאמר ויהי כשמוע המלך את דברי האשה ויקרע את בגדיו והוא עובר על החומה וירא העם והנה השק על בשרו וגו' ואמר ר' אלעזר לא הכל בקריעה ולא הכל בנפילה דכתיב ויפל משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה דכתיב ויהושע בן נון וכלב בן יפנה קרעו בגדיהם מתקיף לה ר' זירא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני אי הוה כתיב יהושע כדקאמרת השתא דכתיב ויהושע הא והא עביד ואמר ר' אלעזר לא הכל בקימה ולא הכל בהשתחויה מלכים בקימה ושרים בהשתחויה מלכים בקימה דכתיב כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען יי אשר נאמן קדש ישראל ויבחרך. ר' מוסיף על ענין ראשון. **ויהושע כן נון.** כתיב בתריה דהוה דויפל וי"ו מוסיף על ענין ראשון: **לבזה**

ו) אלוי ל"ל אחד בשבט אבל ל"ש דמ"ש שנה משנתו כ"ש ואפשר דל"ל ע"י בשבט ומ"ש. ז) אלוי ל"ל ובנטיעה הייני נטיעה של שמחה כגון אבוורנקי וכו'

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחויה דכתיב שרים וישתחוו מתקיף לה רבי זירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים ישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עבוד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב [1]אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי לב שמחה:

הדרן עלך מאימתי

סדר [א]תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר [ב]ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן בראשו הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא [2]וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר [3]וקרעו לבבכם ואל בגדיכם עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה [4]ואומר לפניהן עשרים וארבע ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות [5]אל ה' בצרתה לי קראתי ויעננני [6]אשא עיני אל ההרים וגו' [7]ממעמקים קראתיך ה' [8]תפלה לעני כי יעטוף ר' יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחתיהן [9]רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה [10]אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות ואומר חותמיהן על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' גואל ישראל על השניה הוא אומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות על השלישית הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תרועה על הרביעית הוא אומר מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע צעקה על החמישית הוא אומר מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תפלה על הששית הוא אומר מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' העונה בעת צרה על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. פירוש ואין לומר כדלעיל ולישרים אלי והאי שמחה ואורה (ה) א"כ דאמרינן דלישרי לב קאי אהא דלעיל כמו כן אמרינן דצדיקים קאי אהא דאבתריה כיון דסמוך לדיק ליישרי לב וכודאי יש הפרש בין זה לזה דאם לא כן לערבינהו ולכתוב לצדיקים ולישרי לב אורה ושמחה אבל הכיא דלעיל לא הוו מלכים ושרים כי הדדי אלא ירלו וקמו ביעייהו וכמו ירלו וקמו דהוי קודם שרים קאי על מלכים דלעיל קאי נמי אשרים דכתיב אבתריה אבל הכא אין לפרש אלא אור זרוע לצדיקים ולישרי לב שמחה (ו):

הדרך עלך מאימתי

ואפילו

לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחויה דכתיב שרים וישתחוו מתקיף לה רבי זירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים ישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עבוד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה דכתיב לישראל הכוזרים ומתועבים ועבדים מושלין בהן: (ג) **ולא הכל בקימה.** לקראת ישראל לעמיד לבא מלכים ירלו וקמו שרים וישתחוו: ה"ג **לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.** ישרים לשמחה דישרים עדיפי מצדיקים:

הדרן עלך מאימתי

סדר תעניות כילד כו'. אפר מקלה. אפר ממש ולא עפר. אפר סתם הוא עפר דכתיב שאפר קרוי עפר דכתיב (במדבר יט) מעפר שרפת החטאת כך עפר קרוי אפר סתם. והיינו דקתני אפר מקלה אפר שריפה אי הוה תני אפר סתם הוה משמע עפר ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם. וכגמרא (ג) מפרש מאי טעמא נותנין אותו: **כבושין.** לשון עלירה כמו מכבש בלע"ז פרים"ל (ה) שכובשין את הלבנות להחזירם למוטב. ואלו הן דברי כבושין אחינו כו': **וכקבלה.** שהגניא מצוה לישראל (ב) (עמדו בתפלה). והקשה תוספות מאן דהו מאי שנא בהאי קרא דכתיב ביונה וירא האלהים את מעשיהם וגו' (ד) ולא קרי ליה דברי קבלה ובהאי קרא דוקרעו לבבכם קרי ליה קבלה ופריק אינו כל מקום שהגניא מצוה ומודיע ומזהיר את ישראל קרי ליה קבלה ובכל דוכתא דלא אתפקד גניא כי האי וירא האלהים שהוא כמספר והולך דליף מיניה אגב אורחיה מילתא לא קרינן ליה קבלה: **ברחובה של עיר.** בגלוי וכי הך דאמרינן במסכת מגילה (דף כה:) בני העיר שמכרו רחובה של עיר והתם מפרש בהדיא (ו) אמר ר' זירא הואיל והעם מתפללים בו בתעניות ובמעמדות: **ורגיל.** רגיל להתפלל ותפלתו שגורה בפיו ולא יטעה שכל (ג) חזן שטועה סימן רע לשולחיו (ז): **וביתו ריקם.** משמע דהוא עני ואין לו מחיה בביתו. וכגמרא (ו) מפרש טעמא אחרינא וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא יצא עליו שום שם רע בשום עבירה כו': **זכרונות ושופרות.** כל הפסוקים שאומרים בראש השנה: **אל ה' בצרתה לי כו'.** כולן הן מזמורים: **ואומר חותמיהן.** על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות תחתיהן זכרונות ואחר שופרות תחתיהן שופרות וכן אחר כולם מעין הפרשה כדמפרש ואזיל: **על הראשונה.** בפעם ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. בגואל ישראל היה מתחיל להאריך והולך ואומר לכולן שם ברכות: **על השניה.** זו היא ברכה ראשונה של שם ברכות דאמרינן בגמ' (ו) והיאך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה ואינה מחותם שם אלא שנה היה מתחיל להוסיף ולהאריך. על הזכרונות הוא אומר זוכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למעינה ועל אל ה' בצרתה לי והיא שלישית למעין שם שומע צעקה (ד) שלישית וכן כולן: **ומי שענה אם אבותינו על ים סוף.** לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים ונתייאשו מן הגאולה וזכרם המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את בריתי: **וכשופרות היה אומר מי שענה את יהושע בגלגל.** לפי שענה בשופרות ביריחו וזהו בעוד שהיו ישראל בגלגל: **ואליהו בהר הכרמל.** כנגד אשר עיני אל ההריס וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בהר הכרמל מעין אשא עיני אל ההרים ושמואל במצפה דכתיבי קראי ומעין אל ה' בצרתה לי: **ממעי הדגה.** מעין ממעמקים קראתיך ה' ועונה בעת צרה שכן כתיב ביונה קראתי מצרה לי (יונה ב) ובשמואל כתיב ויזעק אל ה' (שמואל א ז) ובאליהו כתיב (מלכים א יח) ענני זו תפלה: **ועל השביעית.** מפרש בגמרא (ו) מאי שביעית. מי שענה דוד ויהי רעב בימי דוד שלש שנה אחר שנה (שמואל ב כא): **ושלמה.** כשהכניס הארון לבית קדש הקדשים. אי נמי רעב כי יהיה בארץ וגו' (מלכים א ח) ולפיכך חותם מרחם על הארץ שהן התפללו על ארץ ישראל ותפלה לעני כי יעטוף על דוחק גשמים טופל וכתיב ביה (שם) בהעלר שמים: (ו) **בימי רבי אלעזר בן אפורי.** אביו של רבי יוסי דאמרינן בסנהדרין (דף לב:) אחר רבי יוסי בן אפורי [אחר ר' חנינא בן תרדיון] בסיכוי: וגומר

מסורת הש"ס

(א) [ע' תוספות לקמן ע"ב ד"ה ומתענין]. (ב) [שיך לדף יד:]. (ג) [לקמן טז.]. (ד) [לפניו שם פתחא דגמרא הוא ולא ר' זירא אמרה]. (ה) [ברכות לד:]. (ו) [לקמן עז:]. (ז) שיך לע"ב. (ח) [וע' תוספי' מנחות יט. ד"ה בתקלא].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כבושין כו' (שכובשין את הלבנות להחזירם למוטב) תא"מ וע"כ ס"א שבובשין ודוחקין את הלב לעשות תשובה. עו' ענין אחר שמנגנה להם אחרי מעשיהם כמו בהדי כבשי דרחמנא כו' פר"ח ז"ל: (ב) ד"ה ובקבלה כו' לישראל והקשה כפ"ל ותיכות עמדו בתפלה נמתק לא קרינן ליה קבלה מה"ל עמדו בתפלה ברחובה של עיר: (ג) ד"ה ורגיל כו' שכל ש"צ שטועה: (ד) ד"ה על הסניה ס' שומע צעקה וכן כולם כפ"ל ותיכת שלשת שעה וד"ה ובשופרות וד"ה ואליהו וכו' ושמואל במצפה בדכתיבי קראי וכו' והל"ל עד בימי רבי מלאתא: (ה) תוספות ד"ה אור כו' שמחה ואורה דאם כן אמרינן דלישרי לב מי כמו כן אמרינן דצדיק קאי אהא דאבתריה כו' ולכתוב לצדיק ולישרי לב אורה ושמחה אבל בההיא דלעיל לא הוו מלכים ושרים כתובים אהדדי אלא כו' אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה יבקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה. עיין חולין דף קלו ע"ב רש"י ד"ה מותא מסה:

לעזי רש"י

פריש"א. מכבש.

רבינו גרשום

(ו) הא והא עבוד. קימה והשתחויה. ה"נ. הכל לאורה ולא הכל לשמחה. (ו) צדיקים לאורה (ולזו) [ולא] לשמחה ישרים אף לשמחה. דישרים עדיפי מצדיקים.

הדרן עלך מאימתי

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ד מהלכות תענית הלכה ה' ב ג טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף ה':

ב ב מיי' שם ה"ז טור א"ח סימן תקעט:

תורה אור השלם

1. אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה:
תהלים צז יא

2. וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:
יונה ג י

3. וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵיכֶם כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל הָרָעָה:
יואל ב יג

4. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל יְיָ בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי:
תהלים קכ א

5. שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי:
תהלים קכא א

6. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ:
תהלים קל א

7. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעְטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ:
תהלים קב א

8. רָעָב כִּי יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר כִּי יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה חָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר לוֹ אֹיְבוֹ בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל נֶגַע כָּל מַחֲלָה:
מלכים א ח לז

9. אֲשֶׁר הָיָה דְבַר יְיָ אֶל יִרְמְיָהוּ עַל דִּבְרֵי הַבֹּצְרוֹת:
ירמיהו יד א

מוסף רש"י

אנשי משמר. לכהנים ולויים העומדין, מתענין ולא משלימין. לפי שהן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים (לעיל יב:). **ואם התחילו.** שהתחילו להתענות כ' או ל' יום ונכנסו בהן ימי תענוה או כ"ח (ערובין חא:). **שאין משלימין.** תענית בתענוכה וכ"ח להתענות כל היום (שם). **וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת.** נמי אין משלימין (שם).

רבינו חננאל

ואני אומר צדיקים [לאורה] וישרים בשמחה, שנא' אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. **הדרן עלך מאימתי מוציאין**

ואפילו בקמייתא. כלומר ואפי' בג' תעניות הראשונות ובג' שניות קאמר במתני' דמוליאין את התיבה לרחובה של עיר ואומר כ"ד ברכות כו' ורמינהו והתניא ראשונות ושניות נכנסין כו' פי' ומתפללין כה כדרך כל השנה כולה כלומר שיאמר י"ח ברכות כדרך שמתפללין כל השנה וקשה דהא לעיל (ד) בפ"ק (דף יג:) קאמרינן אין בין ג' תעניות שניות לשאר ראשונות אלא שבאלו (ה) מתפללין ומותרין בעשיית מלאכה ובאלו אסורין בעשיית מלאכה הא לענין עשרים וארבעה זה וזה שוין דבין בראשונות בין באמצעיות היו אומרים כ"ד ועוד קשה דאמרינן לעיל ואיבעית אימא באמצעיות נמי לא מצלו כ"ד ואמאי לא מייתי לה סיועא מהא דהכא וי"ל דהא דקאמר הכא ומתפללין כדרך כל השנה לאו בעשרים וארבע ברכות קאמר אלא קאמר שמתפללין כדרך כל השנה שלא היו מוליאין את התיבה לרחובה של עיר:

ו) **ונותנין אפר** על גבי כו'. ואותו אפר הוי מעלה אדם שהרי (ו) הוא האפר הוי לזכרון העקידה ובעקידה היה עלמות: במקום

בימי רבי חלפתא ור' חנניא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן תקעו הכהנים [א] ותקעו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה הריעו בני אהרן הריעו מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה (ח) [ז]וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגין כן אלא בשער מזרח ובהר הבית שלש תעניות הראשונות [ט]אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין שבע אחרונות אלו ואלו מתענין ומשלימין דברי רבי יהושע וחכמים אומרים [י]שלש תעניות הראשונות אלו ואלו לא היו מתענין כלל [יא]שלש שניות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל [יב]שבע אחרונות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין [יג]אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים [יד]ואנשי בית אב לא ביום ולא בלילה [טו]אנשי משמר [טז]ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס [יז]ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר רבי יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור דלא להתענאה לפניו ולאחריו מותר ר' יוסי אומר לפניו אסור לאחריו מותר [יח]אין גוזרין תענית על הצבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי שני וחמישי ר' יוסי אומר [יט]כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות ולא אחרונות [כ]אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל אמר רבי מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת: **גמ'** סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה כו' ואפילו בקמייתא ורמינהו שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה ובשבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד [כא] נוטל ונותן בראשו רבי נתן אומר אפר מקלה הן מביאין אמר רב פפא [כב]כי תנן נמי מתניתין אשבע אחרונות תנן: ובראש הנשיא: והדר תני כל אחד ואחד [כג] [כד](נוטל ונותן) בראשו איני [כה](והתנן) [כו]רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול שנאמר [כז]ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר ובקללה מתחילין מן הקטן [כח](דאמר מר) [כט]בתחלה נתקלל נחש ואחר כך נתקללה חוה ואח"כ נתקלל אדם הא חשיבותא לדידהו דאמרי להו אתון חשיבתו למיבעי עלן רחמי אכ"ע: [ל](כל אחד ואחד [לא] [לב](נוטל ונותן) בראשו: אמר רב אדא) וכל אחד ואחד [לג](נוטל ונותן) בראשו נשיא ואב בית דין נמי נשקלו אינהו ונינחו בראשייהו מאי שנא דשקיל אינש אחרינא ומנח להו אמר רבי [לד]אבא דמן קסרי [לה]אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש

וגומר כל הברכה. כל אותה ברכה עצמה: ה"ג. **ולא ענו אחריו אמן תקעו בני אהרן תקעו.** חזן הכנסת אומר להן על כל ברכה וברכה והוא השמש ולא שליח צבור: **לא היינו נוהגין.** שלא לענות אמן: **אלא בשער מזרח ובהר הבית.** כלומר בזמן שבית המקדש קיים כשמתפללין בהר הבית נכנסין בדרך שער המזרח. לפי שלא היו עונין אמן במקדש כדאמרינן בגמרא (לקמן דף טז:) ואין לומר לא היו נוהגין כן לתקוע אלא במקדש דודאי תוקעין בגבולים כדמוכח בכולה הך מסכת ומסכת ראש השנה (דף כו: כז.): **אנשי משמר.** של אותה שבת: **ולא משלימין.** שעדיין אינן תמורין כל כך. ובגמרא (לקמן דף יח.) מפרש שמא מכבד העבודה על אנשי בית אב שהיו עובדין אותו היום ובאים הן לסייעם ואם היו מתענים [כ] לא היה להם כח לעמוד בעבודה: **אנשי בית אב.** המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום: **אנשי [מעמד].** אחד כהנים ולוים וישראלים הקבועים ועומדין ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל לרצון ועומדים לשם בשעת עבודה דהיינו קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו [כא]. וכולהו מפרש בפרק אחרון (דף כו.): **מותרין לשתות יין.** לאו גבי תענית איתמר אלא אגב דמיירי בבני משמר מייתי לה: **בלילות.** אין לחוש שמא תכבד העבודה שהרי לאו מצערא שפקעו הקרבנות ולא כבדה העבודה [כב]שיציאו רוב קרבנות ולא יספיקו בני בית אב של אותו היום ולריכין אלו לסייען והרי אינן רגילין לעבודה משום שכרות: **אנשי בית אב אסורין בין ביום בין בלילה.** לפי שהיו מענין כל הלילה אבלים ופדרים שפקעו מעל המזבח ח"נ לא גמרו ביום גוזרים בלילה. אבל אנשי משמר אינן לריכין לסייע בלילה להפך במזלג דבית אב יכול להסקיע לבד היפוך המערכה: **אסורים לספר ולכבס.** משנכנסו למשמרתם כל אותה שבת אלא מסתפרין קודם לכן. וטעמא מפרש בגמרא (כג): **וכחמישי.** של משמרתן מותרים. דרך רוב בני אדם להסתפר בחמישי ולא בערב שבת מפני הטורח: **כל הכתוב במגילת תענית דלא למיספד.** דאית יומיא דלא להתענאה ומקלתהון דחמירי טפי דלא למיספד ואותן שהן תמורים ואסורים בהספד לפניו אסור בהספד דילמא אתי למיעבד ביו"ט גופיה: **ולאחריו מותר.** דכיון שעבר יום לא מייסינן. ואותן שאינן תמורין ליאסר בהספד אלא דלא להתענאה בין לפניו כו': **שלא להפקיע את השערים.** כשרואין בעלי חניות שקונין למולאי יום חמישי שתי סעודות גדולות אחת (ג) בליל חמישי ואחת לשבת שבת רעב לעולם ומייקרים ומפקיעים השער אבל משהתחילו להתענות יודעין שאינו אלא מפני התענית: **בראשי חדשים.** לאיקרי מועד (ר): **ואם התחילו.** שקיבלו תענית מקודם לכן ונכנס בהן ראש חדש אין מפסיקין דאף על גב דאקרי מועד לא כתיב ביה יום משתה ושמחה [ד]: **אין משלימין.** להתענות כל היום אלא אוכלין סמוך לערב: [ה]מגילת תענית נכתבה בימי חכמים אע"פ שלא היו כותבין הלכות והיינו דקתני כל הכתוב במגילת תענית כאילו היא מקבלת: **גמ' אפילו בקמייתא.** מוליאין את התיבה בתמיה: **כי קתני נמי מתני'.** סדר תעניות כילד בסדר תעניות אחרונות קא מיירי: ה"ג בגמרא **ונותנין אפר על גבי התיבה.** ולא גרסינן אפר מקלה [ו]. אפר שריפה עדיף משום אפרו של יצחק דלקמן [ז]: **בגדולה.** מצוה בעלמא שלא לפורענות וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר וגו' [ח]. הא נמי דיהבינן בראשייהו דנשיא ואב ב"ד בריש אשיותא הוא דאמרי להו אתון חשיבתו דמי נותנין אלא כל אחד ואחד [ט]נוטל כו' ועל ראש הנשיא כו' דמשמע על ידי אחר וגבי שאר כל אדם לא אמי נותנין אלא כל אחד ואחד [י]נוטל כו'.

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ד מהלכות תענית הלכה יז עור ס"מ סימן תקפט:
ד ב מיי' שם פ"ג ה"ב:
ה ג מיי' שם הלכה ג:
ו ד מיי' שם הלכה ו:
ז ה ו מיי' פ"ח מהלכות כיאת מקדש הלכה ו:
ח ז מיי' שם הלכה יב:
ט ח מיי' פ"ו מהלכות כלי המקדש הל' יא:
י ט מיי' פ"ח מהלכות תעניות הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעב סעי' א:
יא י מיי' שם פ"ג הל' ג והל' ה טוש"ע שם סי' תקעה סעיף ג ד:
יב כ מיי' שם פ"ג הל' ז טוש"ע שם סימן תקעב סעיף ג וסימן תיח סעיף א:
יג ל מיי' פ"ד שם הלכה א טוש"ע שם סימן תקעט סעיף א:

רבינו חננאל

ראקשינן. סדר תעניות מכלל דבכולהו מוציאין את התיבה, והתניא שלש תעניות הראשונות [משניות] נכנסין לבתי כנסיות ולמדרשות ומתפללין בדרך שמתפללין כל השנה, שבע אחרונות מוציאין את התיבה לרחובה של עיר כו'. ושני רב ספא, כי תנן מוציאין את התיבה בשבע אחרונות תנן. ואקשינן איידך. [אמאי אין] מתחילין מן הקטן. דתניא ר' אומר בגדולה מתחילי מן הגדול, שנאמר ויאמר משה אל אהרן [ט] ואל אלעזר ואל איתמר בניו, ובקללה מתחילין מן הקטן. דאמר מר בתחלה נתקלל הנחש ואחריו חוה ואחריה אדם. ושנינן, נתינת אפר על ראש הנשיא חשיבות היא לו, דאמרינן ליה חשיבה קמי קודשא בריך הוא למבעי רחמי אכולי עלמא. ולמה אינו נותן הנשיא ואב בית דין הם בעצמם על ראשיהם. שהמתבייש מן אחרים גדול הוא מהמתבייש [מן]עצמו. כלומר בושה גדולה היא, כדי שיכוין כל לבו.

תורה אור השלם

1. ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר בָּנָיו הַנִּשְׁאָרִים אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמותו ועל כָּל הָעֵדָה יִקְצף ואחיכם כָּל בית ישראל יבכו את הַשְּׂרֵפָה אשר שָׂרַף יי׳:
ויקרא י׳ ו׳

הגהות הב"ח

(א) גב' אתיתינו על יס סוף מ' היום הזה וכן בכל ברכה וברכה וכסגא הדבר אלא חכמים: (ב) הב"י ד"ה ולא מצלמין מ' יאם היו מתענים ומשלימין לא היה להם: (ג) ד"ה שלא להפקיע מ' מעלית גדולות אחת ליום החענית לגיל חמיסי: (ד) תוספות ד"ה ואפילו מ' וקשה הכא לעיל. נ"ב פיוים המקשה קאמר הכי לעיל ואם כן אמרי דברי המקשה אהדדי הכא קס"ל דאין מתפללין אלא י"ח: (ה) בא"י אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה מ' לעיל ותיבת מתפללין נמחק: (ו) ד"ה ונותנין מ' שהרי האפר הוי מ' לעיל ותיבת הוא נמחק:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה בגילת תענית נכתבה. עיין לעיל דף יב ע"א רש"י ד"ה בגלה:

הגהות הגר"א

[א] בבשנה ותקעו. ע"ל תקעו (וכ"ה במשניות): [ב] גב' וכל אחד ואחד נוטל כל"ל ובגמרא מוקף: [ג] שם כל אח"א נוטל כל"ל: [ד] שם כל אח"א נוטל בראשו אמר מ' כל"ל ובגמרא מוקף:

רבינו גרשום

ואפ' בקמייתא. כלומר, דתני בסתם מוציאין את התיבה. דמשמע אפילו בראשונות.

ז) ע"ל ולאלעזר ולאיתמר אל ע"ל ויקרב משה וכו'.

מסורת הש"ם

ח) [לעיל יב.], ט) [מו"ק יד.], י) [לקמן כט.], יא) [לעיל ד.], יב) [ע"ל ד.], יג) [לקמן כט.], יד) [ע"ל נזקין], טו) [ע"ל תענית], יז) [ברכות סח.], יח) [בב"מ יקלקלה יכן בסמוך], יט) [ע"ל בברכות יסס משולי הבנין], כ) [שם. עיריכין יח.], כא) [ע"ל מוקף זה והפיסקא מתחיל מן אילך יכל אחד ואחד וכו'], כב) [ע"ל נזקין], כג) [ע"ל נזקין], כד) [ע' ריי"ף מלא ובר' רא"ש ז"ל], כה) [סנהדרין מב.], כו) [לקמן מ.], כז) [בימים. שיציאו ריב ע"ל יהוא ביהוי בפ"ש], כח) [לקמן ח.], כט) [פסחים נז.], ל) [ע' תוי"טון], לא) [ע"ש מגלת לפני ד"ה ולאחריו], לב) הם"ד ואח"כ תוד"ש אפר מקלה אפר כו'. ע"ל], לג) [דף טו.], לד) [ויקרא יז.], לה) [ע"ל נזקין], לו) [שיך לע"ל במשנה],

למתבייש מאחרים. דאיכא עגמת נפש טפי ומשום תשיבותם הם מתביישים מאחרים אבל אחר בני אדם דלא תשיבי לא מתביישי בתענית אחרים וסגי להו בתענית עצמן: **פאר תחת אפר.** ש"מ במקום תפילין דכתיב בהו (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך ומתרגמינן (ברכות דף יח.) אלו תפילין ומתרגמינן נמי טוטפתך הוין עלך והיכא מניחין תפילין במקום שמוחו של תינוק רופף: **בגינעא.** בבית הכנסת: **גלינו.** שיצאנו מכניסתנו: (ב) **גלותינו.** תהא מכפרת עלינו: **דגלו מבי כניישתא לבי כניישתא אחריתא.** גלות איכא פרהסיא ליכא: **נחבוה בעווניגו.** וידוי: [**ולמה מתכסין**]. חוגרין שקין. תניגן בירושלמי[1] שהיו חוגרין שקין ויושבין בבית הכנסות ותוקעין בקרנות ובעי ליה מיבעיא שקין למה ובית הכנסות למה ותקיעת שופר למה: **בבמה.** דמשער בהמה וינהו מנולה של עזים: **עפר מתם.** שאינו אפר מקלה זכיות אפרו של יעקב ליכא. סתם לא גרסינן אלא איכא ביינייהו עפר: **קברי עכו"ם.** במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפי' על עצמן ליכא כל שכן עלינו: **מאי הר המוריה וכו'.** אידי דאיירי בפלוגתא דרבי לוי ור"ח תנא נמי הא פלוגתא מאי הר מוריה דאברהם קרא למקום העקידה הר יראה וכתיב (בראשית כב) [2]אל ארץ המוריה: **חד אמר הר שיצא** (ג) **הוראה.** תורה לישראל כי מציון תצא תורה (ישעיה ב) יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל: **מורא לעובדי כוכבים.** ששומעין גדולת ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם שמעתי. ליטא אמרינא הר המוריה הר שיני מורא לעובדי כוכבים דמתן תורה דכתיב (תהלים עו) [3]ארץ יראה ושקטה: **אע"ג דגלו מכם.** אלא עם הארץ בתמיהה הא ודאי חכם עדיף: **אם יש זקן והוא חכם.** אומר זקן והוא חכם: **אדם של צורה.** בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו להמריך את הלב: **מאי אמור.** אנשי נינוה דכתיב בחזקה דמשמע בכח וגילוח דין: [4]**מי נדחה מפני מי.** הוי אומר לדיק מפני רשע: **אם אין אתה מרחם כו'.** כלומר כשם שאתה אומר לרחם על אלו דכתיב (תהלים קמה) ורחמיו על כל מעשיו כן תרחם עלינו: **מרשע קורה: בירה.** מגדל: **שיש בידו עבירה.** גזל: **ואינו חוזר בו.** לשלם את הגזל למה הוא דומה וכו': **נשא לבבנו אל כפים.** עם הכפים לריך לשא הלב לשמים כלומר שיחזור מקלקולו: **מטופל ואין לו.** יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס אלבו דומה עליו [והוא לריך לקרות מקרות לבו עליהן]: **ויש לו יגיעה.** שמתכוין יותר בתפלת הגשמים: **ופרקו נאה.** מפרש לקמן[5]: **ושפל ברך.** עניו: **ומרוצה לעם.** נוח לבריות ומסכימין לתפלתו: **נעימה.** נסומי קולא שמושך הלב: **ורגיל לקרות בו'.** שיהו הפסוקים של תפלה סדורין בפיו: היינו

במקום תפילין. פירוש לתת האפר במקום הפאר דאילו התפילין נקראו פאר כדכתיב לשוש לתת להם לתפארת וגו': **איכא** ביניהו דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא. פירוש למ"ד משום גלות איכא ולמ"ד משום פרהסיא ליכא דהא בי כנישתא הוי כמו בגנעא:

אפר מקלה. פירוש אותו אפר הוה מדבר הנשרף מעצמות אדם כדי לזכור עקידת יצחק דאלמלא שלא היה בא אלא כדי לומר שהרי אנו לפניך כאפר כמו כן מהני עפר סתם והיינו פירוש איכא ביניהו עפר סתם:

יוצאין לבית הקברות. מכאן נוהגין בכל מקום לילך לבית הקברות בט' באב שהרי ט"ב הוי תענית לבור כמו שהיו עושין מפני הגשמים:

הר שיצאה ממנו הוראה לישראל. י"מ [6]דזה ירושלם שנקרא על שם אברהם שקראוהו הר ה' יראה (בראשית כב) (ד) והעיר היה נקרא כבר שלם כדכתיב (שם יד) ומלכי צדק מלך שלם ונקרא ירושלם על שם יראה ועל שם שלם לכך אין אנו נותנין יו"ד בירושלם בין למ"ד למ"ם על שם שלם וההר נקרא מוריה על שם תורה לדכתיב (ישעיה ב) כי מציון תצא תורה וכתיב (דברים לג) יורו משפטיך ליעקב והוא לשכת הגזית. המוריה זה סיני ונקרא מוריה על שם שממנו יצא מורא לעובדי כוכבים ממתן תורה לדכתיב (תהלים עו) ארץ יראה ושקטה אי נמי דלא לומר דירושלם נקרא מוריה על שם שיש מורא לעובדי כוכבים על גדולתה ומתפחדים: **אדם** שיש לו צורה. פירוש בעל קומה כדי שישמעו דבריו ויקבלו ממנו להמריך הלב ופרקו נאה פירוש כשעמד על פרקו אפילו כשהיה נחור היה בלא שם רע: מאי

למתבייש מאחרים והיכא מנח להו אמר רבי יצחק [8]במקום תפילין שנאמר [1]לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר: רחוב תיבה ושקים אפר אפר קבורה ומוריה סימן: למה יוצאין לרחוב [6]ר' חייא בר אבא אמר לומר זעקנו בצנעא ולא נענינו נבזה עצמנו בפרהסיא ריש לקיש אמר גלינו גלותינו מכפרת עלינו מאי ביניייהו איכא ביניייהו דגלי מבי כנישתא לבי כנישתא ולמה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר אמר ר' יהושע בן לוי לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעווגינו ולמה מתכסין בשקים אמר ר' חייא בר אבא לומר הרי אנו חשובין כבהמה ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה אמר רבי יהודה בן פזי כלומר [2]עמו אנכי בצרה ריש לקיש אמר [3]בכל צרתם לו צר אמר ר' זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דיהבי אפר מקלה על גבי תיבה מזדעזע לי כוליה גופאי ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד פליגי בה ר' לוי [3]בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כאפר וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק מאי ביניייהו איכא ביניייהו עפר סתם למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר [2]הרי אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר [4]כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים מאי ביניייהו איכא ביניייהו קברי עכו"ם מאי [4]הר [3]המוריה פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעובדי כוכבים: הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין: ת"ר אם יש זקן אומר זקן ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה אטו זקן דקאמרי אף על גב דלאו חכם הוא אמר אביי הכי קאמר [2]אם יש זקן והוא חכם אומר זקן והוא חכם ואם לאו אומר חכם ואם לאו אומר אדם של צורה אחינו לא שק ותענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא [5]וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה [6]ויתכסו שקים האדם והבהמה מאי הוו עבדי אסרא הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו [6]ויקראו אל אלהים בחזקה מאי אמור אמרו לפניו [7]רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב (ו) צדיק ורשע מי נדחה מפני מי [6]וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם מאי ומן החמס אשר בכפיהם אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו אמר רב אדא בר אהבה [7]אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם [8]שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה שנאמר [7]ומודה ועוזב ירוחם ואומר [8]נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים: עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן כו': תנו רבנן [7]עמדו בתפלה אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל [9](איזהו רגיל) ר' יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן ויהבו ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי

היינו

והוציא את הפר אל מחרץ למחנה, שידעו הכל חטאתו של כהן גדול. נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים. נשוה לבבינו לכף ידינו כשם שכף ידינו נקיה כך נקיה לבינו, ואחר אל אל בשמים. שלשה דברים מבטלין רוע גזירה, תפילה צדקה תשובה, ושלשתן בפסוק אחד נאמרו, ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני. ויתפללו זו תפילה, ויבקשו פני זו צדקה, שנא' אני בצדק אחזה פניך. וישובו (איש מדרכו הרעה) [מדרכיהם הרעים] זו תשובה. מה כתוב תמן, ואני אשמע (הין) השמים.

ולמה [יוצאין] בבית הקברות, אם נתחייבנו רעב הרי אנו רעבים מתענים, ואם נתחייבנו גלות הרי גלינו ממקום למקום, ואם נתחייבנו מות הרי אנו קרובים בגדיכם על בגיכם, כי חניי ורחום הוא מארץ (חמיר) [רוחיה]. תנו רבנן אם יש שם זקן חכם אומר זקן וחכם ואם לאו אומר אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו דומה למי שיש בידו שרץ שאפילו הוא טובל בכל מימות שבעולם אין [לו] טהרה, שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח זרקי כיון שטובל [כמ"] סאה כו', שנאמר ומרדה ועוזב ירוחם. **מתני'.** עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל. תנו רבנן אע"פ שאמרו אם יש שם זקן חכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל רבי יהודה אומר דל שיש לו טף ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם, מעבירה, ופירקו נאה, שלא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בתלמוד בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן. יהבי ביה רבנן עינייהו בר' יצחק בר אמי

מסורת הש"ס

א) [גר' רש"ש אמר רבי לומר כו'], ב) [גר' רי"ף ורא"ש ר' לוי בר לחמא ור' אמא בר מניומי], ג) [בילקוט שה"ש ד' אלף לי אל הר המור כו' הר המור פליגי בה כו'], ד) (מגילה כט.), ה) [תוספתא פ"א], ו) [ליתא בכל אלפסי וגם בהרא"ש ע"ש], ז) [פ"ב ה"א], ח) [עי' מדושי אגדות], ט) (ד"ה מי אמרי ד"ה אם אין), י) (ע"ב), כ) [כל זה מתאחר במדרש רבה בראשית פ' נ"ו והביא הערוך ערך ירושלם].

הגהות הב"ח

(א) גמ' עונה ושאינו עונה יכול ושאינו יכול ל"ק ורש"ש ר' ומאחר מרים לנעליו. נ"ב ממכן יהיו דמי ולא רצו ליפטר בתענות: (ב) רש"י ד"ה גלינו כו' וד"ה גלותינו כו' הל"ל: (ג) ד"ה מד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל תורה שנאמר מ' מציון: (ד) תוס' ד"ה הר כו' הר ה' יראה וה"פ מתחלה היה נקרא כך שלם כדכתיב ומלכי צדק מלך שלם ואח"כ נקרא ירושלים:

גליון הש"ס

גמרא כדי שיבקשו עלינו רחמים. עיין מטה דף לד ע"ב תוס' ד"ה אבותי:

מוסף רש"י

נשא לבבנו אל כפים. נשא לבבנו בתמת הקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף (איכה ג מא).

רבינו גרשום

פאר. זו תפילין, דכתיב פארך חבוש עליך. דגלו מבי כנישתא [לבי כנישתא]. למ"ד גלות הא איכא למ"ד פרהסיא ליכא. הרי אנו חשובין לפניו כבהמה. שהרי לובשין שק שהן של שיער בהמה. א"כ עפר סתם. למ"ד הרי אנו חשובין לפניו כעפר, בעפר סתם סגי, למ"ד כדי שיזכור אפרו של יצחק, מיבעי ליה אפר מקלה. קברי (כותים) [גוים]. למ"ד הרי אנו חשובין כמתים, ה"נ מצי למיפק לך לקברי אבות של גוים, ומ"ד כדי שיבקשו עלינו רחמים איבעי להו למיפק לקברי ישראל. מאי הר המוריה. למה נקרא שמה הר המוריה. (ו) דאברהם קראו יראה, ומלכי צדק קראו שלם, ועשה הקב"ה פשרה ביניהם וקראו ירושלם. הר (המוריה) שיצאה ממנו הוראה לישראל. שכן יושבין סנהדרין בלשכת הגזית ומורין הוראות. דברי כיבושין. דברים שאדם מכבש ללבו. מי נדחה מפני מי. כלומר דחה גזירתם מלפנינו. מריש. קורה. רעבה. שחוזר בו. ורגיל. להתפלל. שצ"ל זכרונות ושופרות, לפי שאין זכרונות ושופרות אלא בר"ה. ואומר חותמיהן. שחותם בברכה לכל פסוק. מיטפל (ובגין) [ואין] לו. בלומר. שיש לו טיפול בנים ואין לו עושר. ויש לו יגיעה בשדה. ששדותיו זרועות שצריכין לגשמים. וביתו ריקם. שאין לו עושר. שפל ברך. עניו. ויש לו נעימה. שיודע לבסם קולו.

(ו) נראה דמקר כאן איזה מיכות ואולי צ"ל דירושלים נקראת על שם אברהם וכו' ועי' בתוס' כאן ד"ה הר.

יד א מיי' פ"ד מהלכות תעניות הלכה ח טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף ח:
טו ב מיי' שם הלכה יח טוש"ע שם ס"ג:
טז ג מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם ס"ח:
יז ד מיי' פ"ג מהל' תפילה הלכה ג:
יח ה מיי' פ"ד מהל' תעניות הלכה ג [ד] טוש"ע א"ח סימן תקעט סעיף ח [וסימן נג סעיף ד]:

תורה אור השלם

1. לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח כהה וקרא להם אילי הצדק מטע יי להתפאר:
ישעיה סא ג
2. יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: תהלים צא טו
3. בכל צרתם צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם: ישעיהו סג ט
4. ויחל שלמה לבנות את בית יי בירושלם בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי:
דברי הימים ב ג א
5. וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה: יונה ג י
6. ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם: יונה ג ח
7. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם:
משלי כח יג
8. נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים:
איכה ג מא

רבינו חננאל

והיכא מחית ליה לאפר זה בראשו, במקום תפילין, שנאמר לתת להם פאר תחת אפר. יוצאין לרחובה, כדי לשבר הצבור לבם, כלומר צעקנו בצנעא ולא [נ]ענינו נבזה עצמנו בפרהסיא. וריש לקיש אמר שתחשב לנו גלות, כי הגלות מכפרת עון. ולמה מוציאין את התיבה לרחובה א' ר' יהושע בן לוי כלי צנוע היה לנו [ונתבזה]. נתינת אפר על גבי התיבה משום שנאמר בכל צרתם לו צר. ולמה מתכסים בשקים, לומר כי נחשבנו כבהמה. וכל אחד נותן אפר בראשו לומר הנה אנו כאפר, [ור"א] אולי יזכור זכות אפרו של יצחק. ופעמים שיוצאין לבית הקברות, כלומר הרי אנו כמתים, ויש אומ' שיבקשו מתים עלינו רחמים. מאי הר המוריה. הר שיצא ממנו הוראה לישראל, ויש אומרין שיצא ממני מורא לאומות. [ירושלמי]. ותנתין אפר בראש נשיא, ד' אבהו ורבנן חד אמר חטא הנשיא הגדולה במקומה, כל ישראל נשאים, חטא הצבור נדחית הגדולה. וחד אמר לפי שחטאו הלמד והמלמד, לפיכך יצאו ויתפרסמו על שם

מאי שביעית שביעית לארוכה. פירוש שמתמילין להאריך ולומר בקשות ותחינות בתוך ברכה של גואל ישראל אבל מ״מ אינה בכלל הנוספות בימי תענית דלא היו מוסיפין רק ששה ועל כל הברכות יש טעם על מה הם חותמות בכך הראשונה של גואל אינה מן המנין וכה אומרים מי שענה לאברהם לפי שהיה ראשון לגאולין שניטול מנמרוד ובשניה שהיא ראשונה מן הששה הנוספות אמר מי שענה לאבותינו על ים סוף וחותם ברוך זוכר הברית ולפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו במצרים ותיילשו מן הגאולה ועליו נאמר (שמות ו) ואזכור את בריתי וכן בשלישית שהיא שניה מן המנין שומע תרועה ביהושע שענה בירחו דהיינו בעוד ישראל בגלגל בשופרות היה אומר מי שענה ליהושע בגלגל לפי שענה בשופרות על הרביעית והיא שלישית מן המנין מי שענה לשמואל וכו׳ ובשמואל כתיב לעקה ותפלה וגבי אליהו כתיב תפלה עניני ה׳ עניני ומאמרינן בגמרא לעקה גבי שמואל ותפלה גבי אליהו וי״א תפלה גבי שמואל ולעקה גבי אליהו דהא דכתיב עניני גבי אליהו הוא לעקה שמואל במצפה מעין אל ה׳ בצרתה לי לאליהו בהר הכרמל בנגד אשה עיני אל ההריס וכן כולם:

ברוך מרחם על הארץ. דגבי דוד ושלמה שייך לומר על הארץ דוד ושלמה התפללו על הארץ גבי מלאך המות בגורן ארונה ושלמה בתפלה דקאמר רעב כי יהיה בארץ ועוד יש לומר משום דאתקין בהמ״ק בארץ ולא קשיא הא דאשיב יונה מקמי דוד אע״ג שהיה קודם משום דבעי למיתתם על הארץ כדמפרש בגמרא: ויודע

היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם אמר רב חסדא [א]זהו שביתו ריקם מן העבירה: ופרקו נאה: אמר אביי [ב]זה שלא יצא [ג](לו) שם רע בילדותו [ד]היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה מאי נתנה עלי בקולה אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר זה שליח צבור [ה](היורד לפני התיבה שאינו הגון): ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש: הני שש שבע הוויין כדתנן על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ אמר רב נחמן בר יצחק מאי שביעית שביעית לארוכה כדתניא [ו]בגואל ישראל מאריך ובחותמה הוא אומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם תקעו בני אהרן תקעו [א] וחוזר ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו אמן וחזן הכנסת אומר להם הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו: במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש אינו כן [ז]לפי [ח]שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן [ב]במקדש שנאמר [ב]קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת ת״ל ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה תן לו תהלה ואלא במקדש מהו אומר ברוך ה׳ [ג] אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר להם תקעו הכהנים בני אהרון תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה׳ אלהי ישראל [ג] זוכר הנשכחות והם עונים אחריו בשכמל״ו וחזן הכנסת אומר להם הריעו הכהנים בני אהרן הריעו וכו׳ וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר׳ חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית ואית דאמרי כדתניא אומר לפניהן עשרים וארבע ברכות שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש ואותן שש היכן אומרן בין גואל לרופא חולי ומאריך בגאולה והן עונין אחריו אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין אבל במקדש היו אומרים ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל ולא היו עונין אחריו אמן וכל כך למה לפי שאין עונין אמן במקדש ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם ויברכו (את) שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל ברכה ותהלה תן לו תהלה: תנו רבנן [ד]על הראשונות הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר תקעו כהנים תקעו וחוזר ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה [ה](והן תוקעין ומריעין ותוקעין) ועל השניה הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וחזן הכנסת אומר הריעו בני אהרן הריעו ואומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה והם מריעין ותוקעין ומריעין וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור את הברכות כולן וכך הנהיג ר׳ חנניה בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית: ר׳ יהודה אומר לא היה צריך לומר זכרונות כו׳: א״ר אדא דמן יפו מאי טעמא דר׳ יהודה לפי שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא

היינו מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם מן העבירה. היינו כמו ה״מזהו: **ביתו ריקם מן העבירה.** שאין חמס וגזל בביתו: **ופרקו נאה.** אפילו כשעמד על בחרותו היה נאה בלי שם רע: **זה המעמיד חזן שאינו הגון לפני התיבה.** רש״ש שהקב״ה שונא אותו יותר מכולן והוא נותן בקולו לפניו: **שביעית לארוכה.** שביעית לאותה ברכה שהתחיל להאריך בה ואותה אינה מן המוספת אלא מי״ח ברכות היא כדתניא בגואל ישראל הוא מאריך: **הוא אומר לפניהן.** אותו הזקן הרגיל ומאריך בגאולה כדקתני מתני׳: **בד״א.** להן עונין אחריו אמן בגבולין: **אבל במקדש.** אומר אותו הזקן לאחר הפרשיות מי שענה את אברהם הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה בא״י אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל והן עונים אחריו בשכמל״ו וכן בכל ברכות שבמקדש: **לפי שאין עונין אמן במקדש.** כדליף לקמן מקרא: **מניין שאין עונין אמן במקדש.** דכתיב בתפלת עזרא בבית שני קומו [ו]וברכו את ה׳ אלהיכם והיינו ברוך ה׳ אלהי ישראל כו׳: **וברכו שם כבודך.** היינו שעונין אחריו בשכמל״ו כך הוא הפסוק וברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ה״ג **יכול על כל הברכות כולן תהלה אחת ת״ל על כל ברכה על כל ברכה תן לו תהלה: חזן הכנסת.** לא אותו זקן ניהו. וחוזר חזן הכנסת ואומר להן מי שענה כו׳ אע״פ שאמרו אותו זקן: כשמריעין תחלה הוא אומר להן הריעו בני אהרן וכשתוקעין תחלה הוא אומר להן תקעו בני אהרן כו׳: **וכך הנהיג.** כל מנהג זה רבי חלפתא בצפורי: **לא היו נוהגין כן.** שיהו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא עונין אמן בגבולין: **ואית דאמרי כדתניא כו׳.** כלומר ואיכא דאמרי הכי: **וכן הנהיג.** מנהג זה אמקדש קאי: אלא

מסורת הש״ס

עין משפט נר מצוה

יט א ב מיי׳ פ״ד מהל׳ תענית הלכה ד טוש״ע א״ח סימן תקעט סעיף א (וסימן נג סעיף ד):
ב ג מיי׳ שם הלכה ו טור א״ח סי׳ תקעט:
כא ד ה מיי׳ שם הלכה טו:

מוסף רש״י

קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם ועד העולם. בספר עזרא כתיב שבל ברכה שהיי מברכין במקדש כך היו מברכין ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם למען אברהם וכן למחיה המתים (מוסה ח״ב). ויברכו שם כבודך. ושאר העם יעני ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. (שם) שהעם עונין להלל ולהודות (שם) והמברך אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, מפרש בתוספתא שהקנו מן העולם ועד העולם להודיע שאין העולם העוה״ז לפני העוה״ב כלום אלא כפריחזור לפני הטרקלין, כלומר הנהיגו ברכותיו בעוה״ז כדי להיות רגילים לעוה״ב שהוא אריך (ברכות פג ב).

ש״ך לעוזר הבא

אינו מביר כו׳ אסור לשתות יין כל השנה. שמא עכשיו ומני הוא ים לחוש שמא יבנה בית המקדש, רבי אומר אומר אני. אם כאנו לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם, ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו, שמא יבנה וכל הקודם ואיפתמה עיל ובניה, אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. תורכן הבית שקלקלן יעירבב סדר משמרותיהן, שהיה אוסרן ביין בזמן משמרתן ומתירן שלא בזמן משמרתן, הוא תיקנו עכשיו לשתות יין לעולם, דלא חיים שמא יבנה פתאום (סנהדרין כב:).

כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי. שהרי רוב הכהנים אינן נזקקין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם כרבנן (שם). הואיל ומשמרות מתחדשות. מתחלפות ומתחדשות בשבת, זו יוצאה זו נכנסת, ולריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שילאיהו בייפי (סנהדרין כב:). לא לידבו כלל. ואפילו עד שלשים (שם). אמר ליה. פרע מקרי בשלשים יום, אי הוה כתיב לא ישלחו פרע. היה משמע לא יגדלו פרע, השתא דכתיב ופרע לא ישלחו. דקאמר פרע והלל לא ישלחו, משמע פרע דשלשים יום ליהוי, אבל שלוחי עפיי לא לשלחו (שם). דומיא דשתויי יין. דסמוך ליה יין לא ישתו בנוסח וגו׳, מקיש פריעי לאלם לשתויי יין, וכתיב ביין בנוסח (שם).

רבינו חננאל

היתה לי נחלתי כאריה ביער [וכו׳]. א״ר אלעזר זה שליח צבור היורד לפני התיבה, שאינו הגון. ירושלמי. ר׳ אחא בשם רב אמר אין תענית עכשיו, א״ר יוסי הרא אמרה אילין תעניתא ד[א]נ׳ עבדין ליה תמן תעניתא. אמר ליה כאן אמרו דבנ׳ כל תענית שאינה נעשית בהצעותה, עליו הכהוב אומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. אומר לפניהם כ״ד ברכות י״ח שבכל יום [ו]מוסיף עוד שש, ואילו הן זכרונות ושופרות כו׳. ואקשינן, והתנן על השביעית הוא אומר כו׳, הנה שבע ברכות מוסיף, ואמאי תנינן ומוסיף עוד שש. ושנינן שביעית לארוכות, כלומר מוסיף ומאריך בגואל ישראל, נמצאת ברכת גואל ישראל ארוכה שהיא מכלל י״ח ברכות. ושש מוסיפין היינו שבע ארוכות, ועלה תנן על השביעית הוא אומר. ודתניא בגואל ישראל הוא מאריך ובחותמה אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה ה׳ יע׳ א׳ ר׳ ק׳ ב׳ הז׳ ב׳ גואל ישראל, והן עונין אחריו אמן, וחזר הכנסת אומר תקעו בני אהר״ תקעו ותוקעין ומריעין ותוקעין. וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר תקעו בני אהרן תקעו, [ובאחת] אומר הריעו בני אהרן הריעו. **במה דברים [אמורים] בגבולים.** אבל במקדש אינו אומר אלא ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל, והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לפי שאין עונין אמן במקדש. שנא׳ קומו ברכו את ה׳ אלהיכם, ואומר ויברכו שם כבודך ומרומם וגו׳, על כל ברכה תו לו תהלה. וכן הנהיג רבי חלפתא בצפורי, וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו עושין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד. **תניא** אומר לפניהם כ״ד ברכות י״ח שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש, והיכן אמרן הני שש ברכות בין גואל לרופא, יעונין אמן אחר כל ברכה ותוקעין על כל אחת ואחת כו׳.

תורה אור השלם

1. הָיְתָה לִּי נַחֲלָתִי כַּאֲרִיֵה בַּיָּעַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ: ירמיהו יב ח
2. וַיֹּאמְרוּ הֲלוּם יִשְׁוַע וְקִדְמִיאֵל בְּנֵי חֲשַׁבְנְיָה שַׂרְבִּיָה הוֹדִיָה שְׁבַנְיָה פְּתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה: נחמיה ט ה

הגהות הגר״א

[א] גמ״א (וחזר ואומר) תמ״מ: [ב] שם (אלהים) מז״מ: [ג] שם כרוך ה׳ אלהי ישראל. נ״ב מן העולם ועד העולם:

רבינו גרשום

שבע לארוכות. כלומר וראי אין מוסיפין על שש, אלא הא דקתני שבע, דארוכות הן שבע, דגואל ישראל שבתפלה הוא מאריך, ומכאן ואילך אמר אילו שש שהן כמו ארוכות. בד״א. שעונין אמן. ו) קומו (ו)ברכו את ה׳ מן העולם ועד העולם. כלומר, במקום אמן יש לענות אחר (בדבו אמרו) [הברכה ולומר] כרוך ה׳ מן העולם ועד העולם. יכול על כל הברכות. אין עונה אמן אלא פעם אחת, [ת״ל וכו׳]. וכן הנהיג ר׳ חלפתא בצפורי. לומר (שן)אחר ברכה זו מי שענה כו׳. לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח. במקדש, אבל בגבולין אומר העניות קודם ברכות, כדאמרן לעיל. ואמר כל הברכות כולן. על הסדר, וענו אחריו אמן. אחר כל ברכה וברכה. וכשבא דבר לפני חכמים. שאמרו העניה אחר הברכה, אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח. במקדש, אבל בגבולין אומר העניה ואח״כ אומר הברכה, כדאמר לעיל.

ו) נראה דחסר כאן וכ״ל כד״א שעונין אמן בגבולין אבל במקדש אינו כן שנאמר קומו כו׳.

ו) [ע״ל עליו כך גי׳ הערוך ערך פרקן, ב) [ע״ל שאינו הגון הילד לפני התיבה וכ״א כדש״י ד״ה והן], ג) ברכות סג. סוטה מ:, ד) רש״א מומק זה, ה) [ע״ל והיוב״א בגרש״י שבע״י וכ״א בר״ף ובגרא״ם], ו) ע״ל ברכי.

אלא בראש השנה וביובלות ובשעת מלחמה: על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם כו': תנא יש מחליפין צעקה לאליהו ותפלה לשמואל בשלמא גבי שמואל כתיב ביה תפלה וכתיב ביה צעקה אלא גבי אליהו תפלה כתיב צעקה לא כתיב [1]עניני ה' עניני לשון צעקה היא: על הששית הוא אומר מי שענה את יונה כו' על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד כו': מכדי יונה בתר דוד ושלמה הוה מאי טעמא מקדים ליה ברישא משום דבעי למיחתם מרחם על הארץ תנא משום סומכוס אמרו ברוך משפיל הרמים: שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין כו': תנו רבנן [2]מפני מה אמרו אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב ויבואו ויסייעו להם מפני מה אמרו אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה [3]מכאן אמרו כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל אותו היום [4]במכיר משמרתו ואין מכיר משמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל אותה שבת אינו מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל השנה [5]רבי אומר אומר אני אסור לשתות יין לעולם [6]אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו אמר אביי כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי: אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת: מאי טעמא [7]אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן [8]כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין ת"ר [9]מלך מסתפר בכל יום [10]כהן גדול מערב שבת לערב שבת [11]כהן הדיוט אחת לשלשים יום מלך מסתפר בכל יום מ"ט אמר רבי אבא בר זבדא אמר קרא [12]מלך ביפיו תחזינה עיניך כהן גדול מע"ש לערב שבת מ"ט אמר רב שמואל בר יצחק הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחת לשלשים יום מנלן אתיא פרע פרע מנזיר כתיב הכא [13]וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתיב התם [14]קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים ונזיר גופיה מנלן אמר רב מתנה [15]בתם נזירות שלשים יום מנלן אמר קרא יהיה בגימטריא תלתין הוי א"ל רב פפא לאביי ודילמא ה"ק רחמנא לא לירבו כלל אמר ליה אי הוה כתב לא ישלחו פרע כדקאמרת השתא דכתיב ופרע לא ישלחו פרע ליהוי שלוחי הוא דלא לישלחו אי הכי אפילו האידנא נמי [16]דומיא דשתויי יין מה שתויי יין בזמן ביאה הוא דאסור שלא בזמן ביאה שרי אף הכא נמי והתניא [17]רבי אומר אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו ואמר אביי כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי

[1]עניני ה' עניני לשון צעקה היא. [2]מפני מה אמרו אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב ויבואו ויסייעו להם מפני מה אמרו אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה. [3]מכאן אמרו כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל אותה שבת. [4]במכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל השנה. [5]רבי אומר אומר אני אסור לשתות יין לעולם. [6]אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. [7]אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן. [8]כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין. [9]מלך מסתפר בכל יום. [10]כהן גדול מערב שבת לערב שבת. [11]כהן הדיוט אחת לשלשים יום. [12]מלך ביפיו תחזינה עיניך. [13]וראשם לא יגלחו. [14]קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו. [15]בתם נזירות שלשים יום. [16]דומיא דשתויי יין. [17]רבי אומר אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם.

ויודע שבתי אבותיו קבועין לשם אסור לשתות יין וכו'. פירוש לאסור לשתות יין חוץ לסעודתו אבל בסעידתו מותר דיין שבתוך הסעודה אינו משכר:

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מאי טעמא. פי' מאי טעמא אין הכהנים מותרין להסתפר אלא דווקא בחמישי בשבת כדי שלא יכנסו למשמר כשהן מנוולין פי' ולא יתמתינו עד יום אחד מימי השבוע הבא ויסתפרו קודם שיכנסו למשמרת דאם לא יסתפרו קודם יהיו אסורין כל השבוע הבא עד יום החמישי ומתוך זה שאסרו לספר כל השבוע הבא יסתפרו קודם שיכנסו למשמרתם ולא יהיו מנוולים:

כהן גדול מסתפר מע"ש לערב שבת וכהן הדיוט אחד לשלשים יום. פירוש שאינו יכול להשהות יותר והאי דקתאמר בסמוך השתא דכתיב פרע לא ישלחו פרע ליהוי פי' פרע ליהוי עד שלשים יום אם ירצה:

לא לירבו בכלל. פירוש ואפילו עד ל' יום וקשה דאם כן ג"ש דפרע למה לי (ג) וי"ל דשמא ר"ל לא לירבו עד ל' יום אלא יגלח בכ"ע: **שלוחי לא** משלחו. יותר משלשים יום:

מכלל

אלא בראש השנה וביובלות ובשעת מלחמה. כדתנן בר"ה (דף מ".) אמרו לפני מלכיות וזכרונות וכו': **וביובל.** ביום הכפורים של יובל כדתנן התם (דף מ".) שהם היובל לר"ה לתקיעה ולברכות כו': **ובשעת מלחמה.** דכתיב (במדבר י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם וגו'. ולא ידענן מנא איתפרש דאומר ברכות ופסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בשעת מלחמה: **נעקה לאליהו.** על מי שענה את אליהו מותם שומע צעקה ובשמואל שומע תפלה דכתיב ביה תפלה (שמואל א ז) קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם: **לעקה.** דכתיב (שם טו) ויחר לשמואל ויזעק אל ה' כל הלילה ואיכא למימר במצפה הוה ההיא לעקה דבתר פרשת קבצו כל ישראל המצפתה כתיב בפרשה [1]נחמתי כי המלכתי את שאול וגו' כך שמעתי: **גבי אליהו.** במעשה דהר הכרמל כתיב תפלה דכתיב עניני ה' עניני דמשמע לשון בקשה ותפלה ולא לשון צעקה ומשני עניני ה' עניני לשון צעקה הוא כך שמעתי: **יונה בתר דוד ושלמה.** דהוה בימי אמציהו בסדר עולם: **דבעי למחתם.** בסוף כל ברכות ברוך מרחם על הארץ ולהכי בעי באותה תתימה דוד ושלמה שהן התפללו על ארץ ישראל (ה) כך שמעתי. אי נמי משום דאיכא תקון בית המקדש דהוא עיקר הארץ כך שמעתי: **ברוך משפיל הרמים.** היו אומרים במקום ברוך מרחם שהכניעם במטר שאינו בתשובה: **מכאן אמרו.** מדקתני הכא דאפילו אנשי משמר שלא היו עובדין באותו היום כלל אפילו הכי אסורין לשתות יין: **כהן.** בזמן הזה: **המכיר משמרתו.** היודע מאיזו משמרת הוא מיהוריב או מידעיה או אחת מכ"ד משמרות שיודע שמות אבותיו ואבות אבותיו עד יהויריב ויודע איזה יום ואיזה שבת היו עובדים: **קבועין.** שיודע ודאי שבית אב שלו עובד במקדש לפי שהרבה היו מבני אבות הכהנים שלא הוקבעו. שוב אמר לי רבי קבועין שלא נתחלל בית אב שלו להיות מגולל מן הכהונה ויודע שראוי בית אב שלו לעבוד: **אסור לשתות יין כל אותו היום.** [א] ואם לא שמא יבנה בית המקדש ותבנה העבודה ויהיה זה צריך לעבוד: **מכיר משמרתו.** שיודע איזה שבת בשנה עובדין: **ואינו יודע מאיזה בית אב.** דעכשיו אינו מכיר באיזה יום בשבת עובדין ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל השנה ולא חיישינן שמא יבנה ישמא בית אב שלו יעבדו היום. כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בשת אחת ומעלא זה צריך לעבוד אבל מה תעשה (ב) שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא ולשמא יבנה לא חיישינן: **כשהן מנוולין.** שלא יהו סומכין על יום אחד מימי שבת ואין מסתפרין בשבת שעברה: **מספר בכל יום.** מלוה: **מערב שבת לערב שבת.** ולא יהא מלגלח ויתר: **ומשמרות מתחדשות.** בכל שבת ושבת ומשמרה שלא נתחדשה בזמן בית אב לא לירבו כלל. [ג] שלא יסתפרו בכל יום דהכי משמע ופרע דהייגו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו: **שלוחי לא משלחו.** הכי משמע פרע שגדלו אינן רשאין לגדל עוד: **מי הכי.** כיון דמקרא מפקת לה האידנא נמי לא לישלחו. ומשני כיון דומיא דיין דכתיב בסמוך להמי ופרע לא ישלחו ויין לא יפתו כל כהן: **מה יין בזמן ביאה הוא דאסור.** דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר וגו' בזמן שבית המקדש קיים שבאין אם לעבוד: **שלא בזמן ביאה.** כגון האידנא שהבית חרב ולא זמן ביאה היא: **והתניא רבי אומר אומר אני כו' ואמר אביי כו' מכלל דרבנן אסרי.** דחיישינן לשמא יבנה. ומלי נמי מייתי ריש"ל דברייתא מפני מה אמרו אנשי משמר כו' ואייתי סיפא בלשון קלרה ולייק מינה מכלל דרבנן אסרי:

ויודע שבתי אבותיו קבועין לשם אסור לשתות יין וכו'. פירוש לאסור לשתות יין חוץ לסעודתו אבל בסעידתו מותר דיין שבתוך הסעודה אינו משכר:

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מאי טעמא. פי' מאי טעמא אין הכהנים מותרין להסתפר אלא דווקא בחמישי בשבת כדי שלא יכנסו למשמר כשהן מנוולין פי' ולא יתמתינו עד יום אחד מימי השבוע הבא ויסתפרו קודם שיכנסו למשמרת דאם לא יסתפרו קודם יהיו אסורין כל השבוע הבא עד יום החמישי ומתוך זה שאסרו לספר כל השבוע הבא יסתפרו קודם שיכנסו למשמרתם ולא יהיו מנוולים:

כהן גדול מסתפר מע"ש לערב שבת וכהן הדיוט אחד לשלשים יום. פירוש שאינו יכול להשהות יותר והאי דקתאמר בסמוך השתא דכתיב פרע לא ישלחו פרע ליהוי פי' פרע ליהוי עד שלשים יום אם ירצה:

לא לירבו בכלל. פירוש ואפילו עד ל' יום וקשה דאם כן ג"ש דפרע למה לי (ג) וי"ל דשמא ר"ל לא לירבו עד ל' יום אלא יגלח בכ"ע: **שלוחי לא** משלחו. יותר משלשים יום:

מכלל

כב א מי' פ"א מהל' גזילה מקדש הלכה ו סמג עשין קנו:

כג ב ג ד מי' שם הלכה י:

כד ה מי' שם הלכה יב ופ"ז מהלכות כלי המקדש הלכה יא:

כה ו מי' פ"ב מהלכות מלכים הלכה ה:

כו ז מי' פ"ה מהלכות כלי המקדש הל' ו:

כז ח מי' פ"א מהלכות גזילה מקדש הלכה יא סמג עשין קעב:

כח ט מי' פ"נ מהל' מזיקין הלכה ג ופ"א מהלכות גזילה מקדש הלכה יא סמג (עשין רכז) [לאין רמנ]:

כט י מי' פ"א מהלכות גזילה מקדש הל' י:

תורה אור השלם

1. ענני יי ענני וידעו הָעָם הַזֶּה כִּי אַתָּה יי הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסַּבְתָּ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית: מלכים א יח לז
2. מלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תַּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים: ישעיהו לג יז
3. וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יְכַסֵּמוּ אֶת רֹאשֵׁיהֶם: יחזקאל מד כ
4. כָּל יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִים אֲשֶׁר יַזִּיר לַיי קֹדֶשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ: במדבר ו ה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דבעי למחתם כי' על מ"י (כך שמעתי) תמ"מ וי"ב ר"ל דזה טעות: (ב) ד"ה רבי אומר כו' אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן דהוי כמה שנים שלא חזרה עבודה ויקלקלה ו תקנתן: (ג) תוס' ד"ה לא כו' ר"ל. נ"ב לפי זה לא גרס מלא בגו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה אסור לשתות יין וכו' יתו לא שמא וכו'. נ"ב כי' מי לא אסור משום שמא יבנה וכו' יתבטל עבודה דכולי האי לא נזדרגן בס"ם רש"י בד"ה ויהיו יודע וכו' עכ"ל ולפיכך אסור רק אותו יום ואיזה שבת היו עובדים: קבועין. שיודע ודאי שבית אב שלו עובד במקדש לפי שהרבה היו מבני אבות הכהנים שלא הוקבעו. שוב אמר לי רבי קבועין שלא נתחלל בית אב שלו להיות מגולל מן הכהונה ויודע שראוי בית אב שלו לעבוד: אסור לשתות יין כל אותו היום. [א] ואם לא שמא יבנה בית המקדש ותבנה העבודה ויהיה זה צריך לעבוד: מכיר משמרתו. שיודע איזה שבת בשנה עובדין: ואינו יודע מאיזה בית אב. דעכשיו אינו מכיר באיזה יום בשבת עובדין ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל השנה ולא חיישינן שמא יבנה ישמא בית אב שלו יעבדו היום. כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בשת אחת ומעלא זה צריך לעבוד אבל מה תעשה (ב) שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא ולשמא יבנה לא חיישינן: כשהן מנוולין. שלא יהו סומכין על יום אחד מימי שבת ואין מסתפרין בשבת שעברה: מספר בכל יום. מלוה: מערב שבת לערב שבת. ולא יהא מלגלח ויתר: ומשמרות מתחדשות. בכל שבת ושבת ומשמרה שלא נתחדשה בזמן בית אב לא לירבו כלל. [ב] שלא יסתפרו בכל יום דהכי משמע ופרע דהייגו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו: שלוחי לא משלחו. הכי משמע פרע שגדלו אינן רשאין לגדל עוד: מי הכי. כיון דמקרא מפקת לה האידנא נמי לא לישלחו. ומשני כיון דומיא דיין דכתיב בסמוך להמי ופרע לא ישלחו ויין לא יפתו כל כהן: מה יין בזמן ביאה הוא דאסור. דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר וגו' בזמן שבית המקדש קיים שבאין אם לעבוד: שלא בזמן ביאה. כגון האידנא שהבית חרב ולא זמן ביאה היא: והתניא רבי אומר אומר אני כו' ואמר אביי כו' מכלל דרבנן אסרי. דחיישינן לשמא יבנה. ומלי נמי מייתי ריש"ל דברייתא מפני מה אמרו אנשי משמר כו' ואייתי סיפא בלשון קלרה ולייק מינה מכלל דרבנן אסרי:

תורה אור השלם

1. ענני יי ענני וידעו הָעָם הַזֶּה כִּי אַתָּה יי הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסַּבְתָּ אֶת לִבָּם אֲחֹרַנִּית: מלכים א יח לז
2. מלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ תַּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים: ישעיהו לג יז
3. וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יְכַסֵּמוּ אֶת רֹאשֵׁיהֶם: יחזקאל מד כ
4. כָּל יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֹאשׁוֹ עַד מְלֹאת הַיָּמִים אֲשֶׁר יַזִּיר לַיי קֹדֶשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ: במדבר ו ה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דבעי למחתם כי' על מ"י (כך שמעתי) תמ"מ וי"ב ר"ל דזה טעות: (ב) ד"ה רבי אומר כו' אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן דהוי כמה שנים שלא חזרה עבודה ויקלקלה ו תקנתן: (ג) תוס' ד"ה לא כו' ר"ל. נ"ב לפי זה לא גרס מלא בגו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה אסור לשתות יין וכו' יתו לא שמא וכו'. נ"ב כי' מי לא אסור משום שמא יבנה וכו' יתבטל עבודה דכולי האי לא נזדרגן בס"ם רש"י בד"ה ויהיו יודע וכו' עכ"ל ולפיכך אסור רק אותו יום ואיזה שבת היו עובדים: קבועין. שיודע ודאי שבית אב שלו עובד במקדש לפי שהרבה היו מבני אבות הכהנים שלא הוקבעו. שוב אמר לי רבי קבועין שלא נתחלל בית אב שלו להיות מגולל מן הכהונה ויודע שראוי בית אב שלו לעבוד: אסור לשתות יין כל אותו היום. [א] ואם לא שמא יבנה בית המקדש ותבנה העבודה ויהיה זה צריך לעבוד: מכיר משמרתו. שיודע איזה שבת בשנה עובדין: ואינו יודע מאיזה בית אב. דעכשיו אינו מכיר באיזה יום בשבת עובדין ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל השנה ולא חיישינן שמא יבנה ישמא בית אב שלו יעבדו היום. כלומר אי חיישינן לשמא יבנה יהא אסור לעולם אפי' המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בשת אחת ומעלא זה צריך לעבוד אבל מה תעשה (ב) שתקנתו קלקלתו דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא ולשמא יבנה לא חיישינן: כשהן מנוולין. שלא יהו סומכין על יום אחד מימי שבת ואין מסתפרין בשבת שעברה: מספר בכל יום. מלוה: מערב שבת לערב שבת. ולא יהא מלגלח ויתר: ומשמרות מתחדשות. בכל שבת ושבת ומשמרה שלא נתחדשה בזמן בית אב לא לירבו כלל. [ב] שלא יסתפרו בכל יום דהכי משמע ופרע דהייגו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו: שלוחי לא משלחו. הכי משמע פרע שגדלו אינן רשאין לגדל עוד: מי הכי. כיון דמקרא מפקת לה האידנא נמי לא לישלחו. ומשני כיון דומיא דיין דכתיב בסמוך להמי ופרע לא ישלחו ויין לא יפתו כל כהן: מה יין בזמן ביאה הוא דאסור. דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר וגו' בזמן שבית המקדש קיים שבאין אם לעבוד: שלא בזמן ביאה. כגון האידנא שהבית חרב ולא זמן ביאה היא: והתניא רבי אומר אומר אני כו' ואמר אביי כו' מכלל דרבנן אסרי. דחיישינן לשמא יבנה. ומלי נמי מייתי ריש"ל דברייתא מפני מה אמרו אנשי משמר כו' ואייתי סיפא בלשון קלרה ולייק מינה מכלל דרבנן אסרי:

עין משפט נר מצוה

כב א מי' פ"א מהל' גזילה מקדש הלכה ו סמג עשין קנו:

כג ב ג ד מי' שם הלכה י:

כד ה מי' שם הלכה יב ופ"ז מהלכות כלי המקדש הלכה יא:

כה ו מי' פ"ב מהלכות מלכים הלכה ה:

כו ז מי' פ"ה מהלכות כלי המקדש הל' ו:

כז ח מי' פ"א מהלכות גזילה מקדש הלכה יא סמג עשין קעב:

כח ט מי' פ"נ מהל' מזיקין הלכה ג ופ"א מהלכות גזילה מקדש הלכה יא סמג (עשין רכז) [לאין רמנ]:

כט י מי' פ"א מהלכות גזילה מקדש הל' י:

רבינו חננאל

על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה כו'. כשניה מי שענה את משה ואהרון על ים סוף כו'. על השלישית מי שענה את יהושע בגלגל [כו'], ברביעית מי שענה את שמואל במצפה [כו'], בחמישית מי שענה את אליהו בהר הכרמל כו'. על הששית מי שענה את יונה במעי הדגה [כו'] על השביעית מי שענה לדוד ושלמה כו' בירושלים. תנא יש מחליפין צעקה לאליהו, והותמין בברכה החמישית ברוך שומע צעקה, ובברכה רביעית שהיא מי שענה את שמואל תוחמים ברוך שומע תפלה. ואסיקנא עניני ה' עניני דכתיב ביה באליהו לשון צעקה הוא. **ואמאי** חתים לדוד ושלמה בנו בסוף, והלא אינהו קדימי ליונה, משום דבעי למחתם ברוך מרחם על הארץ. תנא סומכוס אומר בשביעית הוא אומר ברוך **משפיל רמים. מתני'.** שלש תעניות הראשונות אנשי משמר כו'. פי' הכהנים היו חלוקין כ"ד חלקים, משמש שבוע ומתחלף, ויצא זה ונכנס אחר. ואותו החלק המשמש שבוע נקרא משמר. וכל המשמר היו חולקין שבע חלקים, כל אחד משמש יומו ויצא, ונכנס אחר משמש למחר, ונקרא חלק שהוא אחד משבעה במשמר בית אב. יכך הוא מפורש בתוספתא. משמר שיש בו ד' בתי אבות או ד' בתי אבות אי' ח' אי' ט'. כשמר שיש בו ד' בתי אבות, ג' מהן מקריבין כל אחד שני ימים, והרביעי מקריב יום אחד, ומשמר שיש בו ח' בתי אבות כו', משמר שיש בו ד' בתי אבות כל אחד (משמר) [ומשמש] יומו, [וכן] כל אחד ואחד. **ועל** זה הסדר שנו בתיצונה אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים, שמא יודמנו אנ[ו]חנו הוים ובחים הרבה, ותכבד העבודה על אנשי (בתי דין) בית אב, וייסייעו אותם, אבל אנשי בית אב אסורין לשתות יין, בין ביום ובין בלילה, מפני שהן תדירין בעבודה. ויש באלו כ"ד משמרות שהפילו גורלות, מי שעלה גורלו ביום ראשון, מ) נקבע במשמרתו להיות הוא משמש ביום ראשון לעולם, ומי שנקבע

מ) יהיו עוזנין עבודה בזמן שהמש"ק היה קיים כל"ל.

מ) נראה דל"ל ונקבע במשמרתו לחיות כן הוא משמש וכו'. נ) נראה דל"ל וכדאמרי רבנן אבל תקנתי כו'.

מכלל דרבנן אסרי. פי' מכלל דרבנן אסרי לשמות יין משום דשמא יבנה ביהמ"ק וצעינן כהן לאוי לעבוד וליכא ומשני אפשר דמספר ועייל:

בעינן כהנים הראויים לעבודה וליכא. וא"ת והלא בלא יין נמי אסורין בעבודה דטמאי מתים נינהו ולריכין הזאה ג' [וז'] ואמאי אסרי להו יין וי"ל דמ"מ מוהרין בעבודת לבור דטומאה הותרה בלבור **פרועי** ראש דלא מחלי עבודה.

פי' (ה) דלא כתיב בסמוך ולהבדיל וגו': (דבר תורה): **דבר** זה מתורת משה לא למדנו.

וא"ת נילף מק"ו ומה בעל מום שמותר באכילת קדשים כדדרשינן במסכת קדושין פרק האיש מקדש (דף נג.) וכל מנחת מחבת וכל מרחשת לכהנים יהיה איש כאחיו ואפ"ה בעל מום אסור לעבוד עבודה ועל שאסור באכילת קדשים דדרשינן פרק הערל (יבמות דף ע.) בג"ש מוסב ושכיר מפסח דערל אסור בו אינו דין שאסור לעבודה וי"ל דחלב יוכיח שאינו אוכל בקדשים ואפ"ה כשר לעבודה וכדאמר פרק האומר (קדושין דף סו:) מדכתיב בדך ה' אינו ופועל ידיו תלה דמשמע אפילו [אוכלין שבו] הוא רוצה בעבודתו אי נמי מבעל מום לא מצי ליף דאיכא למיפרך מה לבעל מום שכן עשו בו קרבין כמקריבים שכל הקרבין פסולים (ו) שהם בעלי מומים כמו המקריב תאמר בערל שלא עשה בו קרבין כמקרבין דמה ערלות שייך בהמה: **שתויי** יין דמחללי עבודה. פי' דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל בין הקודש ובין הטמא: **מריש** ירחא דניסן ועד תמניא (דהא) [ביה] איתוקם תמידא. פי' כדמפרש במגילת תענית (פ"א) (ז) שהיו הבייתוסים אומרים שיחיד מתנדב תמיד משום דכתיב תעשה את הכבש אחד תעשה בבקר תעשה משמע יחיד והדרי להו את קרבני לחמי לאשי תשמרו להקריב לשון רבים:

הלכו

בהון ומקצתהון דלא למיספד בהון מריש ירחא דניסן ועד תמניא איתוקם תמידא דלא למיספד בהון מתמניא ביה עד סוף מועדא איתוקם חגא דשבועיא דלא למיספד בהון אמר מר מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דלא למיספד למה לי מריש ירחא לימא מתרי בניסן ור"ח גופיה יו"ט הוא ואסור אמר רב לא נצרכה אלא לאסור יום שלפניו ושלפניו נמי תיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ראש חדש ר"ח דאורייתא הוא ודאוריית' לא בעי חיזוק דתניא (ח) הימים האלה הכתובין במגילת תענית לפניהם ולאחריהם אסורין שבתות וימים טובים הן אסורין לפניהן ולאחריהן מותרין ומה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה (ט) ודברי תורה אין צריכין חיזוק הללו דברי סופרים (י) ודברי סופרים צריכין חיזוק אמר מר מתמניא ביה עד סוף מועדא איתוקם חגא דשבועיא דלא למיספד למה לי עד סוף מועד לימא עד המועד ומועד גופיה יום טוב הוא ואסור אמר רב פפא כדאמר רב לא נצרכא אלא

שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת (יא) ניטפל להן רבן יוחנן בן זכאי וא"ל שוטים מניין לכם ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט בנגדו ואמר משה רבינו אוהב ישראל היה ויודע שעלולת יום אחד הוא ומתקנה אחר שבת כדי שיהיו מתענגים שני ימים וכו' ולחו אותן והלכו להן בייתוסים מכח הפסוקין על כרחן יחזרו בהן (ע"כ הג'): **איתוקם תמידא דלא למיספד** גרסינן. ולא גרסינן להתענאה כדמוכח בסמוך דקתני לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו. ואי גרסינן להתענאה א"כ היינו רבי יוסי דאמר לפניו אסור והא ליכא למימר דרבי יוסי היא דקא פריך כמאן כרבי יוסי בתמיהה מכלל דרבנן פסיקא ליה: **עד סוף מועדא**. פסח: **חגא דשבועיא דלא למיספד**. במגילת תענית (פ"א) מפרש מאי איתוקם: **ור"ח יו"ט הוא**. דכתיב קרא עלי מועד (ב) והוי לאחר תמיד אם בשבת שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת (יב) ניטפל להן רבן יוחנן בן זכאי וא"ל שוטים מניין לכם ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כ

לאסור אם שלפניו. להכי נקט מרש ירחא דניסן לאסור את יום שלפני ר"ח בתענית כדמנית בסמוך לפניהן אסורין דאי משום ר"ח לא היה נאסר כדמפרש דדברי תורה אין נריכין חיזוק: **דמאן כר' יוסי.** דמתני' דאמר אף לאחריו בתמיהה ושנקת רבנן אי הכי דאליבא דר' יוסי מוקמת לה למגילת תענית כ"ט באדר נמי דקתלת נעיל דאדהכי נקט ריש ירחא דניסן דהיינו יום שלשים דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר מכ"ט יום הוא משום דקא בעי למיסר יום כ"ט תיפוק ליה דבלאו הכי הוי אסור יום כ"ט דה"ל יום דנתר כ"ח שהוא י"ט כו' ואסור יום שלאחריו כר' יוסי ואמאי נקט ריש ירחא לאסור את שלפניו: **דלא יעידון.** שלא יהו נריכין ליבטל מתלמוד תורה שנגזר עליהן שלא יעסקו בתורה: **הפנינו.** נעקו. כך מתרגמינן בתהלים כל לשון שועה ונעקה לשון פגיעה: **אי שמים** גרסינן. אהה ה'. להקב"ה היו נועקים על אותם שגזרו עליהם גזרות קשות והיו אומרים להם לפני הקב"ה וכי לא אתיכם וכו': **לא נצרכה אלא לחדש מעובר.** בשנה מעוברת שיש בה שני (ג) אדר והאחד חסר * הסשתא כי הוה אדר שני מלא הוה יום שלשים לפני ר"ח ניסן. א"נ דעבריה לאדר כגון שלא נראה החדש יום ל' דמשום יו"ט דר"ח לא מיתסר אלא כ"ט: (ד) **רבא אמר אפילו תימא חדש חסר.** ואהכי נקט מרש ירחא דאי הוה חסר ליה ליום כ"ט משום בתר כ"ח לא הוה אסר ליה אלא בתענית נחוליה: **דכל שלאחריו כו'.** כלומר כל שאסור משום אחר י"ט בתענית הוא דאסור הא בהספד מותר. ואהכי נקט מרש ירחא דלהוי האי כ"ט דנקט מוטל בין שני ימים משום דאי מיתסר משום דלפני יו"ט אימור לא איתסר בהספד דהאי דנקט כל שלאחריו כו' לאו משום דלפניו נמי אסור בהספד אלא אידי דפריך ליתסר יום כ"ט משום בתר כ"ח הוא דמיהדר ליה כל שלאחריו כו': **וימנית גופיה.** י"ט הוא דהא הוה ליה מהנך ימים טובים דאיתוקם בהו תמידא דכתיב ביה מרש ירחא עד תמנית: **ה"ג דאי איקלע מילתא ובטליה לשבעה תמניא גופיה אסור דהוה ליה יומא** (ו) **דאיתותב חגא דשבועיא.** דאי איקלע מילתא שאם נגזר גזירה ונריכין להתענות תוך אלו ימים טובים דתמיד ובטלו אותן להתענות בכולן שאין לבטלה לחנאין: **אכתי יומא תמניא אסור משום חגא דשבועיא.** ואי קשיא אכתי ליתא תשעה ואפילו אם אירע מילתא דבטלי אכתי הוא אסור תמניא גופיה משום קמא יומא דחג שבועיא דהוה יום שלפניו לאו דהא יו"ט גופיה בטיל ואגזור קמיה יומא דאיתותב חגא דשבועיא. וכה"ג מתרץ לקמן (ח) ביום טוריינון: **כ"ע נמי.** דתרלת לה לעיל לא נצרכה כו' להכי נקט ריש ירחא דאי איקלע כו': **כרבי יוסי.** דאמר בין לפניו בין לאחריו אסור: **כר"מ.** סתם מתניתין דקתני לאחריו מותר: **מה ת"ל בהון בהון.** דלא להתענאה בהון ומקלתהון דלא למספד בהון וקא דרש לה כדדייק לקמן בהון משמע מיעוט: **ואמר שמואל** גרסי': **הלכה כרבי שמעון** (ז). דמדרבנן ניהו ולא מחמרינן כולי האי: **כאלו.** שם חכם: ה"ג **כי אמר רבי יוחנן הלכה אדלא להתענאה.** דימים הכתובים במגילת תענית דלא להתענאה לפניהן אסורים ולאחריו מותרין כר' יוסי ולא כר"מ דאמר לפניו אסור לאחריו מותר: **ומי א"ר יוחנן הכי.** דלפניו מיהא אסור כרבי יוסי: **מקדימין.** שקלו קודם זמנה: **אלא לאסור יום שלפניו ה"נ לא נצרכה אלא לאסור יום שלאחריו כמאן כרבי יוסי דאמר בין לפניו בין לאחריו אסור אי הכי בעשרים ותשעה נמי מאי איריא דהוי יומא דמקמי יומא דמיתותם תמידא תיפוק ליה דה"ל יומא דבתר עשרין ותמניא ביה דתניא** (ט) **בעשרים ותמני' ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא** (י) **שפעם אחת נגזרה גזירה על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות מה עשה יהודה בן שמוע וחביריו הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי רומי מצויין אצלה אמרה להם עמדו והפגינו בלילה הלכו והפגינו בלילה אמרו אי שמים לא אחים אנחנו לא בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות רעות ובטלום ואותו היום עשאוהו יו"ט אמר אביי לא נצרכה אלא לחדש מעובר רב אשי אמר אפילו תימא לחדש חסר** (יא) **כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר וזה הואיל ומוטל בין שני ימים טובים עשאוהו כיו"ט עצמו ואפילו בהספד נמי אסור אמר מר מתמניא ביה ועד סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למיספד למה לי למימר מתמניא ביה לימא מתשעה ביה ותמניא גופיה אסור דה"ל יומא דאיתוקם ביה תמידא כיון דאילו מקלע** (ליה) **מילתא ובטליניה לשבעה תמניא גופיה אסור דה"ל יומא קמא דאיתותב ביה חגא דשבועיא השתא דאתית להכי עשרים ותשעה נמי כיון דאילו מיקלע מילתא ובטליניה לעשרים ותמניא עשרין ותשעה גופיה אסור דה"ל יומא דמקמי יומא דאיתוקם תמידא איתמר ר' חייא בר אסי אמר רב הלכה כר' יוסי ושמואל אמר הלכה כר' מאיר ומי אמר שמואל הכי והתניא רשב"ג אומר ומה תלמוד לומר בהון בהון שתי פעמים לומר לך שהן אסורין לפניהן ולאחריהן מותרין ואמר שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל מעיקרא סבר כיון דליכא תנא דמיקל כרבי מאיר אמר הלכה כרבי שמעון** (ח) **דמיקל טפי אמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל וכן אמר באלי אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן הלכה כרבי יוסי א"ל רבי חייא לבאלי אסברא לך כי אמר ר' יוחנן הלכה כרבי יוסי אדלא להתענאה ומי אמר רבי יוחנן הכי והאמר** (יב) **ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן** (יג) **אע"פ שאמרו מקדימין** [א] **ולא מאחרין מותרין**

הלכו והפגינו. הפיגו לשון נהי ונעקה. אי שמים גרסינן פירוש שמים להקב"ה היו נועקין למה יאמרו הגויים איה אלהיכם ולהם אמרו וכי לאו אחיכם אתנו וכו': **לא נצרכה אלא לחדש מעובר.** פירוש דעברוה לאדר שלא נראה הלבנה עד יום ל' והוי ר"ח ניסן יום ל"א פירוש (ח) דאי כ"ט לא מצינו לאוסרו (ט) משום יום שלפני ר"ח ניסן דיום ל' מפסיק בינתים משום הכי איצטריך לאוסרו משום יום שלאחר עשרים ותמנית: **דאילו אי איקלע** וכו'. שום גזרה מרש ירחא וכו' תמנית גופיה אסור דה"ל וכו' והקשה הקונטרס אכתי ליתא תשעה ואפילו אי מיקלע שום גזרה ובטליה לג' ימים וכו' אכתי אסור תמנית גופיה משום דהוי יומא דמקמי יומא דאיתותב חגא דשבועיא ותירץ הקונטרס הא לאו פירכא דהא מיו"ט גופיה דתמיד מבטלין ליה ואגא ניקום ונגזור משום קמי יומא דאיתותב חגא דשבועיא (יא) וכי אי מתבלינן לקמן ביום טוריינון: **רב** אמר הלכה כר' יוסי דאמר **לפניו אסור אבל לאחריו מותר.** ואע"ת כיון דאמר הלכה כר' יוסי היאך אנו מתענין לפני הפורים דאי משום דבטלה מגילת תענית מ"מ אחנוכה ואפורים לא בטלו וי"ל דהא דאמר חנוכה ופורים לא בטלו ר"ל הדינין שלהם לעשותן י"ט ודלא להתענאה בהון אבל בדיעים לבפייהם בטלו עוד י"ל (יב) דכיון דיום שלפני הפורים שנתבטל מיו"ט דידהו שהיו רגילין לעשות בהן ונתבטלו יו"ט שלהם ה"ג יש לנו לומר שיבטלו משום טעם לפני הפורים דה"ג אמרינן בסמוך גבי יום שלפני נקנות וכו' וכן גבי יו"ט טוריינון דכיון דבטלו מיום (י) שלהם לא יאסרו משום יו"ט הבא אחריהם דאסורים משום יום שלפניהם כמו כן ה"ג דכיון דיום שלפני הפורים נתבטל משום עצמו ומותר להתענות לא יאסר משום יום שלפני הפורים:

הלכה

לה א מי' פ"ג מהלכות מגילה הלכה יג:

מוסף רש"י

בעשרים ותמניא ביה. נאדר קא' כמגילת תענית (ד"ה יח:). **דלא יעידון מן אורייתא.** שלא יעבלכו לנתק עצמן מן התורה (שם). **והפגינו.** נעקו נשוקים ובכתובות כדי שישמעו הגויים דירמחו עליכם (שם). **אי שמים.** לשומר למען הקב"ה (שם). **הלכה כסתם משנה.** כדי הוא פרק המשנה וכגמרא דכרי חכם יאכרו בעיניו שנתן סתם ולא הזכיר שם אומרו עליהן כדי שלא יהו שניהן מפי יחיד ונראין כאילו נשנו מפי המרובים ויעשו כמותן (ביצה ב:).

רבינו חננאל

ושנינן, לאסור שלאחריו, כר' יוסי דאמר ימים הללו בין לפניהם בין לאחריהם אסורין. אי הכי, רישא דתני מרש ירחא דניסן, ואוקימנא דלא תנא ראש חדש אלא לאסור יום כ"ט באדר, למה לי, תיפוק ליה דהוה ליה יום שלאחר כ"ח באדר, ועשאוהו יום טוב משום (דכי) [דבר] בטל שמרא ואתא בשורתא טבא ליהודאי דלא יעידון מן אורייתא. ושני אביי, לא נצרכה זו הו אלא אם יזדמן להתעבר יהיה יום כ"ט אסור בו משום שהוא יום אחר כ"ח בו, ויום ל' נמי יהיה אסור משום שהוא יום דמיקמי יומא דאיתוקם ביה תמידא. ואקשינן נמי, למה לי למימר מתמניא בניסן דימים טובים דקבעו דאיתותב חגא דשבועיא, תיפוק ליה דהוה ליה מן הימים טובים דאיתוקם בהו תמידא. ושנינן לא צריכא אלא דאי הדרי ביה רבנן ובטלי להני יומי דקבעו משום דאיתוקם תמידא, לא בטלי מנייהו אלא ז' יומי, ויום ח' אסור מכלל יומא דאיתותב בהו חגא דשבועייא. השתא דאתית להכי כ"ט נמי דאי מיקלעא (כלל) [כולל]. איתוקם תמידא ואיתותב חגא דשבועיא. מפורש במנחות בפרק רבי ישמעאל אומר, עומר היכ כולל איתוקם תמידא שהיו הצדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד, דהוו דרשי את הכבש תעשה לשון יחיד, ואהדרו להו רבנן את קרבני לחמי [חשמרו] שיהיו באין מהרומת הלשכה, ודחו דבריהם, ונתקיימו דברי רבותינו שלא יהיה תמיד בא אלא משל צבור. וכן הוו חולקים ואמרין אין עצרת חלה אלא לאחר שבת, ואהדרו להו רבנן ונדחו, והחזירו הדבר לישנו שיהיו (ה)סופרים ז' יום ממחרת יום טוב של פסח. ולפי שנדחו דברי צדוקים ונתקיימו דברי חכמים, עשאום אותם הימים טובים כימי גאולה מידי צרריהם. רב אמר הלכה כר' יוסי. דאמר כל הכתוב במגלת תענית די לא למיספד, בין לפניו בין לאחריו אסור [רי לא להתענאה, לפניו אסור] לאחריו מותר. ושמואל אמר הלכה כתנא קמא והוא ר' מאיר, ואסתמא דמתני' דליה היא, דא' בדילא למיספד לפניו אסור לאחריו מותר, [כ]ר(א)י לא לאתענאה, בין לפניו ובין לאחריו מותר. אינו והא' שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דאמר לפניהם ולאחריהם מותרים. ומשנינן שמואל הלכה לקולא נמירי, [מעיקרא] סבר ליכא תנא דמיקל טפי מתנא קמא דמתני' דהוא ר' מאיר, ואמר הלכתא כתנא קמא, כיון דחזא רבן שמעון בן גמליאל דמיקל טפי, אמר הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל. אמר **בן[א]לי** א"ר יוחנן **הלכה כר' יוסי.** אדלא להתענאה דלפניו אסור. איני והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן במסכת מגילה אע"פ שאמרו מקדימין כפרים ליום הכניסה ולא מאחרין

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא יעידון מן אוריי"תא דלא למספד שפעם אחת מי' ואמרו אי שמים לא אחיכם אמנו: (ב) שם כיון דשמעיה לרבן שמעון בן גמליאל דמיקל: (ג) רש"י ד"ה לא נצרכה כו' שני אדרים והראשון חסר והשני מלא דהשתא כי הוה: (ד) ד"ה רבא אמר כו' הד"מ עם ד"ה דכל שלאחריו וכו' מוטל בין שני ימים והא דלא קאמר דאסור בהספד משום דהוי יום שלפניו משום דאי מיתסר כו' והאי דנקט כל שלאחריו: (ה) ד"ה לימא מתשעה ביה וחמנית: (ו) ד"ה ה"ג דאי כו' דהוה ליה ליומא קמא דאיתותב ביה חגא כל"ל והל"ל עם ד"ה אכתי וכו' אסור תמנית גופיה משום קמיה יומא דחג: (ז) ד"ה הלכה כר"ש ב"ג דמדרבנן: (ח) תוס' ד"ה אאלו כו' וכה"ג נמי מתרלינן: (ט) ד"ה רב כו' ועוד י"ל דכיון דימים שלפני הפורים דנטלו מיום טוב שלהם כו' הנא אחריהם דלהוי אסורים משום:

גליון הש"ם

גמ' כי אמר רבי יוחנן הלכה כר' יוסי אדא"ל לתתענאה. וכעין זה פסחים יג ע"ו: מנחות לב ע"א: רש"י ד"ה לא נצרכה וכו' דהשתא כי הוה אדר שני. ע' מג"א ס' תקפא ס"ק כ: תוס' ד"ה לא נצרכה. משום יום שלפני ר"ח ניסן. כלשון מגומגם דהא עיקר מה שאמר דינן דהיינו משום יום ל' לאיני שלאחריו דיום כ"ח:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ולא מאחרין) תא"מ:

רבינו גרשום

כמאן כר' יוסי דאמר די לא למספד בין לפניו בין לאחריו אסור. בהספד, דאי דרבנן הא אמרו לאחריו מותר. אי הכי. כיון דמוקמת ליה כר' יוסי, עשרין ותשעה באדר נמי, מאי איריא דהוה יומא מקמי דאיתוקם תמידא, דקאמר (ד)קתני אמר מרש ירחא דניסן לאסור כ"ט באדר שלפניו, תיפוק ליה דלהכי הוה אסור דהוה ליה יומא דבתר כ"ח, דהוי יו"ט דאסור למספד, ודוי כ"ט אסור, דהא אמר ר' יוסי בין לאחריו אסור. עדיין פריכא למה לי למימר מרש ירחא דניסן ליומא מתרי דניסן. והפגינו בלילה. כדי שישמע קולם. אמר אביי. להכי קאמר מרש ירחא לאסור שלפניו, לחדש מעובר דהוי ל"א, (ה) (כ"ח) [ר"ח] קאסר לי' שלפניו, דאילו משום כ"ח לא הוי אסור אלא כ"ט. ה"ג, רב אשי אמר אפי' תימא בחדש חסר. דדפרכת כיון דמוקים לה כר' יוסי למה לי למימר מרש ירחא דניסן משום כ"ט כדי לאסור [לכ"ט] לאדר שלפניו, תיפוק ליה דהוי יומא דבתר כ"ח, תריץ כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר, כלומר, האי דאמר ר' יוסי בין לפניו בין לאחריו אסור, לא אמר לאחריו אסור אלא להתענאה, אבל בהספד מותר, ולהכי איצטריך מרש ירחא דניסן כדי שיהא כ"ט מוטל בין שני ימים טובים, בין כ"ח (לכ"ח) [לר"ח], דליהוי כיו"ט עצמו דאסור אפי' בהספד וכ"ש בתענית. נפרש מתניתין שלא פי' לעיל, כך דורה המורה, כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד, כלומר, אותם ימים טובים הכתובים במג"ת (שמונחרין) [שתמורין] כל כך דאסור להו למספד וכ"ש להתענאה, לפניו אסור (ו) בהספד ובתענית, הואיל וחמור הרבה שביו"ט עצמו אסור אפי' בהספד, לאחריו מותר בהספד ובתענית. ר' יוסי אומר הואיל וחמור [כל] כך שאסור אפי' בהספד, נחמיר נמי שבין לפניו ובין לאחריו אסור בהספד בין בתענית. ודלא להתענאה, כלומר ואותן ימים טובים דמג"ת שאינו חמור כל כך, שאינן אסורין אלא בתענית אבל בהספד מותרין, בין לפניו בין לאחריו [מותרין] הואיל וקל כ"כ, ר' יוסי מחמיר מכ"מ, אע"פ שקל כ"כ, לפניו אסור. ת"ר אלין יומיא דלא להתענאה. כלומר כל ימים טובים הכתובים במג"ת אסורין בתענית, אבל יש בהן שאין אסורין בהספד, ומקצתתן די לא למספד בהון, יש מהן שחמורין הרבה שאפי' בהספד אסורין. עכשיו נחזור ונפרש ההלכה כסדרה. מתמניא ביה עד סוף מועדא איתותב ביה חגא דשבועיא. למה לי למימר מתמניא ביה לימא מט' ביה ותמניא גופיה אסור. דהא אמרינן לעיל מרש ירחא עד תמניא ביה איתוקם תמידא. תריץ, להכי אצטריך למימר מתמניא, דאי מקלע מילתא לההוא יו"ט דתמידא, דלא ניבטיל אלא שבעה, אבל תמניא אסור משום דאיתותב ביה חגא דשבועיא. השתא דאתת להכי. דתרצת משום דאי איקלע מילתא ובטיל ליה. עשרין ותשעה נמי. דפרכת למה לי' למימר מרש ירחא דניסן משום לאסור כ"ט באדר, תיפוק ליה דהוה יומא דבתר כ"ח, לעולם להכי אמר מרש ירחא' דניסן כדי לאסור כ"ט באדר שלפניו, דאי איקלע מילתא ובטליניה לכ"ח כו'. אמר רב הלכה כר' יוסי. דאמר דאי לא למספד בין לפניו ובין לאחריו אסור. ושמואל אמר הלכה כר"מ. מ"ק דר' יוסי, דסתם מתני' ר"מ, ותקמה לפניו אסור לאחריו מותר. מי אמר שמואל הכי. דאמר לפניו אסור. מעיקרא. דשמעיה לר"מ דמיקל יותר מר' יוסי, דר"מ אינו אוסר אלא לפניו ור' יוסי אוסר בין לפניו בין לאחריו. אדלא להתענאה. דקאמר ר' יוסי לפניו אסור לאחריו מותר, ולא אדי לא למספד דקאמר אסור בין מלפניו בין לאחריו.

ט) נראה דל"ל דהוי ל' יום דנאסר ל' שלפניו וכו'. נ) הגהה נ"ע דהכי כסדרא אמר הש"ס לעיל דכל שלפניו לו לאחריו אינו אסור רק בתענית.

הלכה מתענה ומשלים. פי' הא דקפסק הלכה מתענה ומשלים אר"מ קמי דאי אמנוכה ואפורים אינו יכול להתענות ביום משתה ושמחה כתיב:

הדרך עלך סדר תעניות קמא

מתריעין עליהם מיד ומתענין כמו כן. ואפילו בראשונות שאומר האחרונות נוהגין בו ואם תאמר (ז) הא דמתריעין משמע דמתריעין ומתענין אמאי צריך לפרש במתני' נסמוך אותה העיר מתענה ומתרעת כיון דסתם מתריעות משמע תרוייהו ויש לומר משום דנעי לאפלוגי ר' עקיבא בסיפא דקאמר מתריעות ולא מתענות: לא

מותרין בהספד ותענית אימת אילימא בני חמיסר וקא קרו ליה בארביסר ומי שרי והכתיב במגילת תענית (ח) יום ארבעה עשר בו ויום חמשה עשר בו יומי פוריא אינון דלא למיספד בהון ואמר רבא (ט) אלא נצרכא אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה ואלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתליסר יום ניקנור הוא ואלא בני ארביסר וקא קרי ליה בתריסר יום טוריינום הוא אלא לאו דקא קרו ליה בחדיסר וקתני מותר בהספד ובתענית לא בני ארבעה עשר וקא קרו ליה בתריסר ודקאמרת יום טריינום הוא יום טריינום גופיה בבולי בטלוהו הואיל ונהרגו בו (י) שמעיה ואחיה אחיו כי הא דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמרו ליה רבנן יום טוריינום הוא אמר להו יום טוריינום (א) גופיה בבולי בטלוהו הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו ותיפוק ליה דהוה ליה יום שלפני ניקנור אמר רב אשי השתא איהו גופיה בבטלוהו משום יום ניקנור ניקום ונגזר מאי ניקנור ומאי טוריינום דתניא ניקנור אחד מאפרכי יוונים היה ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלים ואומר אימתי תפול בידי וארמסנה וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו פה שהיה מדבר בגאוה וידים מניפות על ירושלים תעשה בהם נקמה מאי (ב) טוריינום אמרו כשבקש טוריינום להרוג את לוילינום ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר אמרו לו חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו וראויין היו ליעשות להם נס ונבוכדנצר מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו ואנו נתחייבנו (ג) כליה למקום ואם אין אתה הורגנו הרבה הורגים יש לו למקום והרבה דובין וארויות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך אעפ"כ הרגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגזרין: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו' אין גוזרין תענית בראשי חדשים כו': וכמה הויא התחלה (ד) רב אחא אמר שלש רבי אסי אמר (ה) אחת אמר (ו) רב יהודה אמר רב זו דברי רבי מאיר שאמר משום רבן (שמעון בן) גמליאל אבל חכמים אומרים (ז) מתענה ומשלים (ח) דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים:

הדרן עלך סדר תעניות כיצד

סדר (ט) תעניות אלו (י) האמור ברביעה ראשונה אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן (כ) מפני שהיא מכת בצורת ירדו לצמחין אבל לא ירדו לאילן לאילן ולא לצמחין לזה ולזה אבל לא לבורות לשיחין ולמערות מתריעין עליהן מיד וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים דכתיב [1] והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וגו' אותה

סדר תעניות אלו. האמור בפ' ראשון (דף י.) שבתחילה יחידים מתענין (כא) סדר תעניות ואחר כך צבור הולכין ומתענין עד י"ג אם לא נענו: **ברביעה ראשונה.** אם עבר זמן רביעה ראשונה של יורה ולא ירדו גשמים מתענין והולכין כסדר הזה: **אבל צמחים ששנו.** שנשתנו ממנהגן תחת מטר ילא חוזר תחת שעורה נשתה (ו) שלא היו מטיר בשבועים או שינוי אחר מתריעין עליהן מיד אפילו בראשונות שכל חומר האחרונות נוהג בהן: **כין גשם לגשם.** בין רביעה ראשונה לשניה סימן בצורת היא: **ירדו לצמחים אבל לא לאילן.** מפרש גמר' (ז): **לבורות שיחין ומערות.** (ח) בבבא בתרא מפרש מאי בור ומאי שיח ומאי מערה וכולן בית כניסות מי גשמים לשתיה: **אלא ירדו עליה גשמים דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר וגו'.** כגון שהמטיר בעיר זו ובמבירתה לא המטיר דקללה היא:

ה"ג

מותרין בהספד ובתענית. בני ט"ו (כ) קריאת מגילה דכרכין קודם זמנה כדמפרש התם (ל) בי"ל בי"ג בי"ד בט"ו שהכפרים מקדימין ליום הכניסה מותרין אותן ימים שקראוה קודם זמנה בהספד ותענית: **בני חמיסר.** דהיינו כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון וקא קרי בארביסר כגון שהלך לכפר (מ) וקרא עמהן דפרזו בן יומו נקרא פרזו כדאמרינן במגילה (דף יט.): **מי שרי.** וי"ד אפילו לבני ט"ו בהספד ותענית: **ואמר רבא לא צריכא.** לכתוב במגילת תענית לגזור ההספד ותענית לבני י"ד בי"ד ולבני ט"ו בט"ו דהא קרא כתיב בהדיא להיות עושים את ימי הפורים (נ) האלה וגו': **אלא לאסור את של זה בזה.** כגון בני ט"ו (דקרו) בי"ד ובני י"ד בט"ו: **בני ארביסר.** עיהו כפרים ועיירות: **וקא קרי בי"ג.** כגון שחל י"ד בג' בשבת ומקדימין ליום הכניסה: **יום ניקנור הוא.** לקמן מפרש. ואסור בהספד ותענית: **אלא בני י"ד וקרו בי"ב.** שחל י"ד ברביעי בשבת והקדימו ליום הכניסה דהיינו י"ב: **טוריינום.** בסמוך מפרשה: **בחדיסר.** שחל להיות י"ד בחמד בשבת וכפרים מקדימין ליום הכניסה דהוו י"ל ושמע מינה דאע"ג שהוא יום שלפני טוריינום שרי בהספד ותענית: **שמעיה ואחיה.** חסידים היו ולא פירש מי הם דאותו שהלכו האמיה עידו (מ) היה ולא שמעיה (נ): **דיפרכי.** דוכוס: **לוילינום ופפוס אחיו.** לדיקים גמורים היו: **בלודקי.** היא לוד והיינו דאמרינן בכל דוכתא (בב"ב דף י.) (ס) הרוגיו לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן בגן עדן. ויש אומרין שנהרגו על בתו של מלך שנמצאת הרוגה ואמרו היהודים הרגוה וגזרו גזרה על שונאיהן של ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג המלך לאלו בלבד: **אם מעמו כו': נתחייבנו הריגה.** על חטא חייבי מיתות בית דין: **דיופלין.** שני סרים. וכן מטרופולין של מלכים (ע) לשון סרים: **בגזרין.** מקלות כמו גזרי עצים: (ג) **שלש.** תעניות שני וחמישי ושני: **וכמה הויא התחלה.** שאינו מפסיק לאחר מכאן: רבי אחא ורבי יוסי (ד) אמוראי ניהו דלאו אורחא דתנאי לאשתעויי בגמרא כי האי גוונא: **זו דברי ר"מ.** ואדברי ר"מ דמתני' קאי דקתני אין משלימין: **מתענה ומשלים.** עד חציה:

הדרן עלך סדר תעניות קמא

(ל) נמ' ואנו נתחייבנו הריגה לתקום אם אין אתה הורגנו כי' יש לי לתקום הרבה דינין ותריין: (כ) רש"י ד"ה מותרין וכו' בני ט"ו דכרכין ובני י"ד דכפרים ועיירות שקראו מגילה קודם זמנם כדמפרש התם מגילה נקראת בי"ל בי"ג בי"ג בי"ד בט"ו לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה: (ג) ר"ה שלש כו' ל"ל אחר ד"ה וכמה כו': (ד) ד"ה רבי אחא ורבי יוסי אמוראי ניהו. נ"ב לפי הגירסא שלפנינו דגרס רבי אסי לא היה צריך לפרש דפשיטא דאמוראי ניהו: (ה) רש"י ד"ה סדר תעניות כו' שבתחלה יחידים מתענין ואחר כך צבור הולכין ומתענין עד י"ג תעניות אם לא נענו כל"ל ותיבות סדר תעניות ממתק: (ו) ד"ה אבל כו' אחת שעורה בשתה או שינוי אחר כו' כל"ל ותיבות אחר היו מטיס בשבועים ממתק: (ז) תוס' ד"ה מתריעין כו' וא"ת כיון דהא דמתריעין משמע:

הגהות הגר"א

(א) גמ' אמר להו יוסי טוריינום (גוסיה) תז"מ:

רבינו גרשום

מותרין בהספד ובתענית. באותן שמקדימין. לאסור את של זה בזה. (ה)[ה]קורין בט"ו אסור בי"ד בהספד ובתענית. יום ניקנור הוא. ואין מותרין בהספד ובתענית. אלא לאו בחדיסר. וקתני מותרין אע"ג דהוי יומא דמקמי יום טוריינוס, ומי אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי

הגהות הב"ח

(מ) גמ' ואנו נתחייבנו הריגה לתקום אם אין אתה הורגנו כי' יש לי לתקום הרבה דינין ותריין: (כ) רש"י ד"ה מותרין וכו' בני ט"ו דכרכין ובני י"ד דכפרים ועיירות שקראו מגילה קודם זמנם כדמפרש התם מגילה נקראת בי"ל בי"ג בי"ג בי"ד בט"ו לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה: (ג) ר"ה שלש כו' ל"ל אחר ד"ה וכמה כו': (ד) ד"ה רבי אחא ורבי יוסי אמוראי ניהו. נ"ב לפי הגירסא שלפנינו דגרס רבי אסי לא היה צריך לפרש דפשיטא דאמוראי ניהו: (ה) רש"י ד"ה סדר תעניות כו' שבתחלה יחידים מתענין ואחר כך צבור הולכין ומתענין עד י"ג תעניות אם לא נענו כל"ל ותיבות סדר תעניות ממתק: (ו) תוס' ד"ה מתריעין כו' וא"ת כיון דהא דמתריעין משמע:

הגהות הגר"א

(א) גמ' אמר להו יוסי טוריינום (גוסיה) תז"מ:

רבינו חננאל

מותרין בהספד ובתענית בו ביום שקורין בו, וליכא לאוקומה להא מתני' בי"ד וכט"ו, דקימא לן אע"פ שאין קורין בהן אסורין, דתניא בהדיא ארביסר וחמיסר פוריא אינון די לא למספד. בהון. ואמר רבא לא נצרכא אלא לאסור את זה בזה ואת של זה בזה, ואפילו מי שאינו יומו ואינו קורא בו אסור. בתליסר ותריסר נמי ליכא לאוקומה. דהא יום נקנור ויום טוריינוס אינון, וימים טובים נינהו. ליכא לאוקומה אלא בגון שהיה יום הכניסה בי"א וקורין בו ביום, ואע"פ שהוא יום לפני טוריינוס, מותר בהספד ובתענית, קשיא לר' יוחנן דאמר הלכתא כר' יוסי דאוסר לפניהם. ושאינן, יום טוריינוס בטולי בטלוה כו'. ושאר השמועה פשוטה היא. **מתני'** אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי כו'. אין גוזרין תענית בראשי חדשים בחנוכה ובפורים **ואם התחילו** כו'. כמה הויא בתחלה ר' אחא אמר ג' ר' יוסי אומר אחת. וקימא לן כר' יוסי. (ראסיקנא אם התחילו כו'). ט' באב שחל להיות ערב שבת. פי' הא דתנינן בסוף בכל מערבין ומשתתפין, ט' באב שחל להיות בערב שבת קבלה בידינו כי פסח של אותה שנה היה ביום חמישי, ומילאו המוח דההיא שתא וחל ראש חדש אב בחמישי, וחל ט' באב להיות בע"ש, וחיסרו אב, ואלול חל להיות ע"ש, וראש השנה בשבת. דבר ברור הוא שיש לסנהדרין לקבוע חסירין זה אחר זה כפי המסורת שבידם, וכפירוש שנו בענין עצרת, שניהן מלאין ה', חסרין (ו)[ד], והם ניסן ואייר (ז). ור' עקיבא שגמע ביצה מגולגלת, מסוכן היה, משום שהיה חולה ואמרו לו הרופאים כי גמיעת ביצה מיד כלא מלח באחרית היום היא רפואתו, ובין שראהו ר' יהודה נדמה לו דסבר המתענה בערב שבת אינו משלים (ח). ט' באב שחל להיות בערב שבת. כגון דאקלע פסח דההיא שתא בחמישה בשבת וחל ט' באב בערב שבת ולפי שהיה חמוז מלא וחיסרו (עוד לחדש) [אב], וחל ראש השנה להיות בשבת. ירושלמי: אפי' יחיד שקבל על עצמו תענית מתענה ומשלים. ירושלמי: י"ח ברכות שבכל יום כנגד י"ח מזמורים שמראש תילים עד יענך, ולמה רגשו אינו מן המנין, דברכת המינים ביבנה תקנוה. וכנגד י"ח פעמים שכתוב בתורה אברהם יצחק ויעקב, גם ויקרא בהם שמי ושם אבותי בכלל. וכנגד י"ח צורים שכתוב בתורה בפרשת המשכן שני, מואבת אהליאב עד סוף הספר. ד' ברכות של שבת, כנגד ד' קולות שכתוב בהכו לה' בני אלים, וכנגד ד' אזכרות שכתוב כמזמור שיר ליום השבת. ט' ברכות של ראש השנה, כנגד ט' אזכרות הכתוביי בפרשת חנה, ובסוף כתיב ה' ידיו אפסי ארץ. כ"ד ב"רכות של תענית צבור, כנגד כ"ד רנה תחנה תפלה שכתובים בפרשת שלמה. ר' זירא אמר יחיד בתענית צבור צריך להזכיר ענוי ה' עננו כו', ואמיקנא איכן אמיה כלילי שבת וביומו. וקימא לן שליח צבור אומר בין גואל לרופא חולי, יחיד בשומע תפלה. ר' אחא אמר יחיד בט' באב צריך להזכיר מעין המאורע, והוא רחם ה' עליונו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל היעד האבלה ההרוסה כו', עד ואני אודה לה נאם ה' לחומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. והיכן אומרה. הכי (אמר) ר' ירמיה כל דבר שהוא להבא אומרו בעבודה לשעבר אומרו בהודאה, כדתנן ונותן הודאה לשעבר הצועק לעתיד לבא. כל הברכות כולן אחר חותמיהן ואינו אומר ברכה פסוק. כלומר אינו מזכיר פסוק לבדו וחותם [בו] ברכה. ואילין דאמרי צהלי ורתי יושבת ציון וחותם בברכה, אין בו משום ברכה פסוק. ד' זעירא צם תת"ק תענית ולא חשש למגלת תענית. ר' יעקב בר (אחא) מפקיד לספרייא (ג) אין אתת כך אנשי שאיל לכון אמרון ליה בכל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וראשי חדשים וחולו של מועד וחנוכה ופורים. והלכתא אפילו יחיד שקיבל עליו הענית בערב שבת מתענה ומשלים. **הדרן עלך סדר תעניות**

(ל) יכולן ועד וחל ל"ה להיות בשבת הוצא בזמנו' עירובין דף מ"ז ד"ה ביצה בשם הגינו ע"ש הישב. (ב) זה כלל ממ"ש למעלה ופולו ט"ס כלן. (ג) כירושלמי לפניהם הגי' אין אתת אותם מישאל נכון אמרון לה וכו' וע"ש בפרפרש.

ה"ג **אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות.** ולפיכך מתענות (ה) שאותה העיר ילדו עליה גשמים תלך לקנות התבואה באותה העיר ויהיה בה רעב: **או מפולת.** שחומותיה והבתים נופלין ברוח: **מתריעים בל"מ.** אם (ו) ירלו באספמיא מתריעין בנבל בנבל מתריעין באספמיא כדקתני טעמא בסיפא מפני שהיא מכה מהלכת אם במקום אחד היא מתריעין עליה כל השומעין כדי שלא תבא עליהן: **שדפון.** בתבואות: **ירקון.** חולי: **היה רעב.** משכלא בני אדם: **חרב.** חיילות ההולכין להרוג ולהשחית בכל מקום: **מלא חגור.** מפרש בגמ' (ז): **לעריסה.** בא"י: **באשקלון.** בארך פלשתים: **ועל שאכלו זאביס.** שהיא חיה רעה ומכה מהלכת היא: **שנראו.** ובאו בעיר: **מתריעין.** בעננו: **המעורפל.** מלשון טרף אבנא (ברכות דף כח.) ומלשון ביצה טרופה (עדיות פ"ב מ"ד) כו' כדמפרש בפרק שלמעלה (דף יד.): **שמעון התימני.** מתמנה היה: **שלא תבא.** ליבא מעליא נקט: **מרוב גשמים.** לאו כגון שירדה על עיר אחת ועל עיר אחת לא ירדה ששם ודאי שתיהן לקולה כדאמר רב יהודה (לעיל י:) תמטר (ח) מקום מטר שמקלקל תבואה אלא כבר ירדו וטורח הם לבני אדם אבל אין מקלקלין תבואות. וטעמא מפרש בגמרא (ט) למה אין מתריעין: **תנורי פסחים.** שהם בחלות ושל חרס הן ומטלטלין אותן שלא ימוקו בגשמים: **גשמי בורות.** שיפוע גשמים למלאות בורות: **ונדבות.** רצון ועין יפה: **אבן הטוען.** אבן טוען היתה בירושלים וכל מי שאבדה לו אבידה כו' בבבא מציעא (דף כח.): **לנדות.** (י) על כבוד הרב: **מפחטא.** פורפי"ש בלע"ז: **שמח אביך ואמך ויגל יולדתך: גמ' רביעה לאשונה ושניה לשאול.** שאף על פי שלא ירדו גשמים לא בראשונה ולא בשניה לא היו מתענין אלא שוחלין. וקשיין מתני' דקתני סדר תעניות אלו האמור ברביעה לאשונה ובריתא אהדדי: **הכי קאמר כו'.** (יא) וכגון רביעה לאשונה שניה ושלישית דכולי יומא קרי ליה רביעה [א] כך שמעתי: **דוקא נשתנו.** דכי נשתנו ולא הוא דמתריעין מיד לצריך להתפלל עליה (יב) שיחזיר ביופי כתקנו: **אבל יבשו.** לא צריך דמכאן ואילך לא יועיל והוה תפלת שוא אפילו יבשו כשהן חטין עדיין דקין אפילו הכי לא מתריעין: הכי גרסינן **פשיטא** (יג) שנו תנן לא צריכא דאקון מהו דתימא כו': **דאקון.** שעלו בקנה שנתקנו מעט לאחר שנתייבשו: **מהו דתימא אקנתא מילתא היא.** דהואיל ונתקנו מעט אם יתפלל מועיל להם קא משמע לן רב נחמן דאקנתא לאו מילתא. ל"א אבל יבשו לא בממילא מחוברין: **לא צריכא דאקון.** שעלו בקנה מהו דתימא אקנתא מילתא היא דכיון שעלו בקנה ועדיין לא בשלו כל צרכן ודאי אי לא מתריעין תו לא גדלי קמשמע לן דלאו מילתא היא דאף על גב דאקון אכתי גדלי עפי: **נהרא אנהרא בצורתא.** בשאין תבואה בעיר אחת ויש בעיירות אחרות ואפשר להביא מזה דרך נהר בספינה: בצורתא

[א]אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות [ב]וכן עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות [ג]איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה (ד) הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר [ד]על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל [ה]ועל החיה רעה ועל החרב מתריעין עליה מפני שהיא מכה מהלכת מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם [ו]וגזרו תענית על שנראה במלא פי תנור שדפון באשקלון ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן רבי יוסי אומר לא על שאכלו אלא על שנראו: [ז]על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה נכרים או נהר ועל הספינה המיטרפת בים ר' יוסי אומר (ח) [ט]לעזרה ולא לצעקה שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים: על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליהן [י]חוץ מרוב גשמים מעשה שאמרו לו לחוני [יא]המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה [יב]עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים באו ואמרו לו כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן אמר להם [יג]צאו וראו אם נמחית אבן [יד]הטוען [טו]שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך (טז) נידוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך [יז]כבן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו ועליך הכתוב אומר [יח]ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: [יט](מתני') היו מתענין וירדו להם גשמים [כ]קודם הנץ החמה לא ישלימו לאחר הנץ החמה ישלימו ר"א אומר [כא]קודם חצות לא ישלימו לאחר חצות ישלימו מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות אמר להם ר' טרפון צאו ואכלו ושתו ועשו יו"ט ויצאו ואכלו ושתו ועשו יום טוב ובאו בין הערבים [כב]וקראו הלל הגדול: **גמ'** סדר תעניות האלו האמור ברביעה ראשונה ורמינהי רביעה ראשונה ושניה לשאול שלישית להתענות אמר רב [כג]יהודה ה"ק סדר תעניות האמור אימתי בזמן שיצאה רביעה ראשונה ושניה ושלישית ולא ירדו גשמים אבל ירדו גשמים ברביעה ראשונה וזרעו ולא צמחו אי נמי צמחו וחזרו ונשתנו מתריעין עליהן מיד אמר רב נחמן דוקא נשתנו [כד]אבל יבשו לא פשיטא נשתנו תנן לא צריכא (כה) [כו]דאקון מהו דתימא אקנתא מילתא היא קמשמע לן: וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם כו': מאי מכת בצורת אמר רב יהודה אמר רב מכה המביאה לידי בצורת אמר רב נחמן נהרא אנהרא בצורתא

ה) לעיל יד., כ) [ז"ל רש"י מגמות לה: ד"ה לדעגל וכו' כדקתיון מוני המעגל על שם עוגה], ג) [עי' פירש"י לקמן כג. ד"ה עוגה], ד) ב"מ כח:, ה) [שם אימת הטוען וע"ש תוס' מ"ש בשם הירושלמי], ו) [ברכות יט.], ז) טעות הדפוס, ח) [רש"י ע"ז לקמן כה:], ט) [ניר' לא"ש הוגה], י) [גיטין ל. ע"ש ל"ע על לשון אחרון שכתב רש"י וכן תוס' ד"ה לא צריכא], כ) [לקמן כב:], ל) מהא מקום, מ) [לקמן כב:], נ) הקומפרס בל"ל,

גליון הש"ם

גמ' כבן שהוא בתרבא. עי' מגמות דף סו ע"ב תד"ה בגף דנגיס:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה הכי קאמר כו' ליה רביעה. נ"ב לאשונה:

לעזי רש"י

פורפי"ש. אהה עושה עוול.

רבינו חננאל

סדר תעניות האילו האמור ברביעה ראשונה כו'. תרצה רב יהודה הכי, סדר תעניות האילו בזמן שיצתה רביעה ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים, אבל אם ירדו גשמים וצמחו זרעים וחזרו ושנו, כלומר כמשו, מתרעין עליהן מיד. ודוקא שנו כעין כימוש, אבל יבשו לגמרי אף על גב דהדור אקון אין מתרעין עליהן. פי' אקון, שחזרו לירוקן, כלומר חזרו לחיותן. ורבותינו הגאונים ז' לברכה אמרו, האי אקון אקנתא לשון חזקה בלשון ארמית, ובלשונן הזה הוא בגיטין בפרק (מי שאחזו קורדייקוס) [בל הגט]. (לא) (פי' פרצידה דחוטי קלא. זרע תבואה שהיא חחה אבן צומחת. פי' קלא מלשון שקל קלא פתק ביה). מכת בצורת. פי' רב יהודה מכה הבאה לידי בצורת. [אר"ג נהרא אנהרא]. הוצרכו האנשים המסתפקין מים מזה הנהר לילך לנהר אחר,

ה) כל המגות שיך לעיל בגמרא ריש דף ד'.

רבינו גרשום

שלישית להתענות. ומי אמרת לאלתר ברביעה ראשונה מתענין. אבל יבשו לא. דכיון שיבשו ליה להו חקנתא כלל, ראי מתריעין עליהן הוי תפלת שוא. דאקון. שנראה להן קצת תקנה. נהרא אנהרא בצורתא. כשצריכין להביא מים מנהר זה להשקות שדות שעל נהר אחר, לפי שאין באותו נהר אחר מים כדי סיפוק להשקות שדותיו, והו סימן בצורת.

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ב מהלכות תענית ה"כ טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ג וסעיף ג:
ג ב ג מיי' שם הל' [ח] ב ה [יב] טוש"ע שם סעיף ב:
ד ד מיי' שם הל' י יא טוש"ע שם סעיף ח ט:
ה ה מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו:
ו ו מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף ח:
ז ז ח מיי' שם פ"א ה"ו וסי"ב מהלכות שבת הלכה כד סמג עשין ל טוש"ע שם סעיף יג וסי' רפה סעיף ט [וסי' שכט סעי' ח]:
ח ט מיי' פ"ב מהל' תעניות הלע"ו טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף יא:
ט י מיי' שם פ"א הלכה טו טור ש"ע א"ח סימן תקפו סעיף ג וסי' תקעה סעיף יא:
י כ מיי' שם טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף יא:
יא ל מיי' שם פ"ב הלכה טו טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ח:

תורה אור השלם

1. ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך: משלי כג כה

הגהות הב"ח

(א) נמ' ג' מתים בג' ימים זה אחר זה (הכי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר) תא"ל וכ"ב ת"ל אין זה: (ב) שם ר' יוסי אומר לעזרה ולא לצעקה. נ"ב עי' פירושו כדף יד ע"א: (ג) שם אלמלא חוני אתה נחוני עליך לגדות אבל מה אעשה: (ד) שם לא צריכא דהדר אקון מהו דתימא: (ה) רש"י ד"ה ה"ג אותה כו' לפיכך מתענות מפני שאותה העיר וכו' האמורה באותה שסביבותיה ויהיו בה רעב: (ו) ד"ה מתריעים בכ"מ אם נראו באקפמיא כו' שהיא מכה מהלכת ולפיכך אף אם במקום אחד: (ז) ד"ה לגזרות שנמנדין על כצור הרב שהטיח דברים לאמר לא כך שאלתי הס"ד: (ח) ד"ה הכי קאמר כו' כלומר סדר תעניות אלו אמור בשביל רביעה ראשונה כשעברה מכל וכל כגון רביעה לאשונה: (ט) ד"ה דוקא כו' להתפלל עליהן שיחזרו ביופי כתקנו אבל יבשו לא צריך כו' והוא תפלת שוא הל"א ומה"ל אבל יבשו. כשהן חטין עדיין כו': (י) ד"ה ה"ג פשיטא נשתנו תנן לא צריכא דהדר אקון מהו דתימא כו' דאקון שעלו כו' שמתייבשו מהו דתימא כו' דאקנתא לאו מילתא הל"א והס"ד: (כ) תוס' ד"ה נהרא כו' כשאין כל"ל ותיבת הכי נמחק: (ל) בא"ד ולא מיקרי רעב דמאחר שיכולין כו' זעירא ומהאי מילתא נלמוד כו' ע"י חטורים וסוסים כפנא פי' ולא מתריעין: (מ) בא"ד דנמתני' משמע דאפנורת מתריעין דקאמר מתריעין כו' כאשר פירש"י שמתת מטר כו' אע"ג דעדיין אינו בא רעב כ"א בצורת הואיל:

לא צריכא דאקון. פי' לאחר שעלו בקנה נתייבשו מהו דתימא אקנתא מילתא היא פי' דהואיל ועלו בקנה ולא נתבשלו כל צורכם ליבעי התרעה קמ"ל דלאו מילתא היא: **נהרא אנהרא בצורתא.** פי' (כ) (הכי) בשאין תבואה בעיר ויש הרבה בשאר עיירות ויכולין להביא מזו לזו היינו מקרי בצורת ולא מקרי רעב (ל) ומאחר שיכולין להביא ע"י הנהר ליבא אלא טרחא זעירא ומהאי כלומר מדבר מועט כזה אין מתריעין מדינתא אמדינתא פירוש שלריך להוליא ממדינה למדינה אחרת ע"י חמורים וסוסים ולא מתריעין דאי אפשר להביא בשפע כ"כ כמו בספינות ל"ל נהרא אנהרא כלומר אם יבא הנהר זה ולריך להסב נהר אחר לכאן אי נמי לריך להמתין עד שיגדל הנהר האחר ויבא בכאן זה בצורת ולא מתריעין מדינתא אמדינתא אם יבשו כל הנהרות שבזו העיר ולריכין להביא מים מעיר אחרת כפנא וקשה דנמתני' משמע דאבצורת (מ) מתעניין דקתני מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת ויש לומר דמכת בצורת דמתני' הוי כמו דכפנא כאשר פירשתי שתמת מטר יגא חוא ומשום הכי מתריעין אע"ג דעדיין אינו רק בצורת הואיל וסופו רעב מתריעין אע"ג דאמרתי לא הוו כפנא אבל לעולם אין מתריעין על מכת בצורת אי לא מצי לבא לידי רעב והכי קאמר הכא דנהרא אנהרא דלא הוי אלא כי בצורתא ולא מתריעין: נהירנא

כצורתא. בצורת היא זו ולא רעב הואיל ויכולין ליטא בספיגות: **מדינתא אמדינתא.** (ב) וצריכין להולך ממדינה למדינה על ידי חמרים: **כפנא.** רעב ורעב קשה מבצורת לפי שאי אפשר להביא בשופי מ"ר (ו). לשון אחר נהרא אנהרא אם יבש מעיין זה וצריך להסב מעיין אחר בכאן אי נמי להמתין עד שיגדל נהר אחר ויבא כאן בצורת הוא זה: **מדינתא אמדינתא.** אם יבשו כל הנהרות שבתוך העיר וצריכין להביא מים מעיר אחרת. כפנא רעב הוא זה תקיפא מבצורתא: **סאה בסלע ושביתא.** כי זבני סאה של חיטין בסלע דהיינו יוקר ומצויה לקנות בכל עת בצורתא:

מעות ביוקר. אין מעות מצויות להן: **נהירנא.** אני זוכר: **מדלים איסר.** מאין מעות: **דאתיא ניחא.** ואמרינן בפירקא דלעיל (דף ג:) מיטרא ניחא לפירי ולתבואה ומיטרא רזיא לאילני (ז) דאתיא ניחא לפירי ואתיא רזיא לאילנות: **בשפיכותא.** בכח גדול יותר מדאי דאיכא עוברה לא לזה ולא לזה. שוב אמר רבי שפיכותא מטר דק ועבה יותר מדאי לאילני לא מהניא דלאו רזיא היא לצמחים ומי לא שהגשמים מרובין באין ושוטפין אותן: (ח) **בפרום הפסח.** בימי הפסח א) . על בורות שיחין ומערות אם לא ירדו להן גשמים: [ב] **אפילו בפרום החג.** להשקות זרעים ואת בהמתם: **אם אין להם** (ט) **לשתות מהריעין וכו'.** אפילו [ג] בפרום החג דיעות הבמה ניגבו אפילו הכי מתריעין משום דכולן צריכות לשתות: **וכולן.** כל אלו: **בהיפרכיא שלהן.** באותו מלכות שכלו אם מי בורות שיחין ומערות: **ואסברא.** בגמל"ט בלע"ז פעמים שנקבע בתוך פיו של אדם ומת. לשון כי יסבר פי דובדי שקר (תהלים סג) והיא סרוגכה (י) מיתה משונה: **בזמן שיש בה מיסה.** שהיא (יא) משולחת מהלכת ומתיס בה: **על הגובאי.** שמכלה את התבואה כל שהוא אפילו לא נראה אלא קלת בידוע שעתידין לבוא לרוב. אבל חגב כל שהוא מצוי הוא ואינו מכלה כל כך כאריבה: **בשאר שני שבוע.** דשמיטה אבל בשמיטה לא דהפקר הינהו: **אפילו בשביעית.** כל שעה צריכין לשתיה ואע"פ שהגשמים מועילין לקרקע בשביעית: **רבן שמעון בן גמליאל אומר.** מתריעין על האילנות ואף על הספיחין של שביעית שאינן חשובין כל כך: **נמוקין.** שיורדין בקושי מלשון ושדייס לומקים (הושע ט): **למה הוא דומה.** פרנסתו של כל (כ) השנה כולה: **נאפה כתקנה.** שיש לו פנאי לאפותה: **פרנסתו בכה אחת.** פרנסת כל השנה וטומן אותה ביחד: **נמצאת ריחיים במה שאוכלת מן הכור כו'.** שכן דרך שמשתייר מן הקמח ברחיים. וכן כשהגשמים יורדין מרובים ומרביעין את הארץ ומה שהיו טרשים בולעים מן (ל) הרוב בולעין מן המיעוט ומה שהרוח מנשבת ובולעת מן הרוב בולעת מן המיעוט: **נמצאת עיסה.** עריבה שלשין בה את הבצק שמשתייר בשוליה מן העיסה (מ) אף גשמים כשיורדין מעט מעט נבלעין בטרשין ואין מרביעין את הארץ: ה"ג **מימיו מרובין** (נ) **אינן כלין וטיט מתגבל יפה מימיו מועטין הטיט אינו מתגבל יפה.** מים אינן כלין ויוכלו לגבל טיט הרבה כמה שירצה: **נקדימון בן גוריון.** עשיר גדול היה (ס): **ואני אתן לך י"ב מעיינות מים.** כלומר שירדו גשמים ויתמלאו כל המעיינות מים. אותן מעיינות לא היו נובעין מים כל כך ואינן מתמלאין מאליהן כשאין מעיינות: ועכשיו

בצורתא מדינתא אמדינתא כפנא וא"ר חנינא סאה בסלע ושביחא בצורתא ארבעה (מ) ולא שביחא כפנא א"ר יוחנן לא שנו אלא בזמן שהמעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר ופירות בזול מתריעין עליה מיד רא"ר יוחנן (ס) נהירנא כד הוו קיימי ד' סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריא מדלית איסר: ירדו לצמחין אבל לא לאילן: בשלמא לצמחים ולא לאילן משכחת לה דאתא ניחא ולא אתיא רזיא לאילן ולא לצמחין דאתיא רזיא ולא אתיא ניחא לזה ולזה אבל לא לבורות ולא לשיחין ומערות משכחת לה דאתיא רזיא וניחא (נ) מיהו טובא לא אתיא אלא הא דתניא ירדו לבורות לשיחין ולמערות אבל לא לזה ולזה היכי משכחת לה דאתיא בשפיכותא ת"ר (א) מתריעין על האילנות בפרום הפסח על הבורות ושיחין [א] ומערות (ב) אפילו בפרום החג ועל כולן אם אין להן מים לשתות מתריעין עליהן מיד ואיזהו מיד שלהן שני וחמישי ושני (ג) ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באפרכיא שלהן (ד) ואסברא בזמן שיש בה מיתה מתריעין עליה בזמן שאין בה מיתה אין מתריעין עליה (ה) ומתריעין על הגובאי בכל שהוא רבי שמעון בן אלעזר אומר אף על החגב ת"ר מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית רשב"ג אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא אידך מתריעין על האילנות בשאר שני שבוע על הבורות על השיחין ועל המערות אפילו בשביעית רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שיש בהן פרנסה לעניים תניא א"ר אלעזר בן פרטא מיום שחרב בית המקדש נעשו גשמים (ו) צימוקין לעולם יש שנה שגשמיה מרובין ויש שנה שגשמיה מועטין יש שנה שגשמיה יורדין בזמנן ויש שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן שנה שגשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בא' בשבת נמצאת עיסה נאפית כתיקנה ונאכלת כתיקנה שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בע"ש נמצאת עיסה נאפית שלא כתיקנה ונאכלת שלא כתיקנה שנה שגשמיה מרובין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת נמצאו ריחים טוחנות מן הכור (ז) מה שטוחנות מן הקב ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב שנה שגשמיה מועטין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו מעט מעט נמצאו ריחיים מה שטוחנות מן הכור טוחנות מן הקב נמצאת עיסה כמה שנאכלת מן הכור אוכלת מן הקב ד"א בזמן שגשמיה מרובין למה הוא דומה לאדם שמגבל את הטיט אם יש לו מים רבים מים אינן כלין והטיט מגובל יפה אם יש לו מים מועטין מים כלים והטיט אינו מתגבל יפה ת"ר פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל אדון אחד אמר לו הלויני שתים עשרה (ח) מעיינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך שתים עשרה עינות מים ואם איני נותן לך הריני נותן לך שתים עשרה ככר כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע הזמן ולא ירדו גשמים בשחרית שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי זמן כל היום כולו שלי הוא בצהרים שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום במנחה שלח לו שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך שלח לו עדיין יש לי שהות ביום לגלג עליו אותו אדון אמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים

ועכשיו

נהירנא. פירוש (ז)(זכור) אני: **בהפרכיא** שלהן. פי' באותו מלכות:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף על האילנות בשביעית מפני שיש בהם פרנסה לעניים. פי' הם הספיחים היוצאין מהן וי"ל דקבר כמ"ד (פסחים דף נא:) ספיחי זרעים אסור להיינו ר' עקיבא מדקאמר על האילנות ולא קאמר על הספיחים:

נקדרה

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה טו טוש"ע א"ח סי' תקעה סעיף ח: **יג** ב מיי' שם הלכה יג טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ה:
יד ג מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ט:

לעזי רש"י

בונמל"ש [בו"ין מלנ"ט]. דלקת מוגלתית בשקדים.

מוסף רש"י

נהירנא. זכורני (רשב"ם ב"ב צא:). **מדליח איסר.** לקנות בו לחם (שם).

רבינו חננאל

בצורת. כלומר עצירת מטר. **מדינה** להביא ממדינה אחרת. **רעב.** אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שהמעות בזול ופירות ביוקר. כלומר המשא ומתן מצוי ומרויחין בני אדם, אבל מעות ביוקר מתריעין מיד. וא"ר יוחנן נהירא דהוו ד' סאין בסלע בטבריא והוו נפישי נפיחי כפן מדליח איסר. **גשמי צמחים,** הבאים בניחותא. **גשמי אילן,** הירדין ברוויא. לא לאילן ולא לזרעים אלא לבורות, כגון דנחתי בשפיכותא. שוטפים ויורדים בבורות ת"ר מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ועל מי בורות שיחין ומערות בפרוס החג ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באיפרכיא שלהן. כלומר אנשי מקום בלבד. **ואם אין להם מים** לשתות מתריעין עליהן מיד שני וחמישי ושני. **ועל האסברה** כל זמן שהיא ממיתה. ומתריעין על הגובאי ועל החגב, יאילנות ובספיחים בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים. ד' אלעזר בן פרטא אומר מיום שחרב בית המקדש לא ירדו גשמי ברכה ונעשו צימוקים לעולם [וכו'] שנה שגשמיה ירדו בזמנן דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו באחד בשבת כו'. נמצאו (ריחיים) טוחנין מן הכור כו'. מידה אחת נשארת בפי הריחיים בכור כמה שנשארת מן הקב. וכך נ"רבקת מן העיסה בסידקי העריבה ובסיבותיה מן המעט כמו מן הרב. וכן בהגבלת הטיט, אם יש לו מים בבת אחת כדי גיבול שופך ומגביל, ואם אין לו אלא מעט שופך מה שבידו, ועד שיבואו אחרים יבשו הללו, וכאילו לא עבד בהן כלום. (ח) כך סוגיא כו'. **תנו רבנן פעם אחת עלו ישראל לחג ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון כו'.**

(ח) אולי ל"ל כולה סוגיא פשוטה.

מסורת הש"ס

(ב) כ"ב נא:. (ג) [רי"ף ורא"ש ל"ג הני ד' מיתות], (ג) [ע' בענין ערך ספקיין], (ד) ס"א מעלות, (ה) [ימא פד:], (ו) [בענין נו:], (ז) [ל"ל זוכר].

הגהות הב"ח

(א) גב' ושביחא בצורתא אלרבעה סאין בסלע ולא שביחא כפנא: (ב) שם ת"ר כו' ושיחין ומערות בפרוס הגג **ואם** אין להם מים כל"ל ותיבות אפילו ותיבת על טולן נמחק: (ג) שם שני וחמישי ושני וכולן אין מתריעין עליהן ותיבת ועל נמחק: (ד) שם דמיים טוחנות מן הכור כמה שטוחנות מן כו' אוכלת מן הכור כמה שאוכלת מן הקב: (ה) רש"י ד"ה מדינתא אמדינתא דצריכין להליך: (ו) ד"ה כפנא כו' מ"ר הם"ד: (ז) ד"ה דאתיא כו' לאילני הם"ד: (ח) ד"ה בפרוס הפסח בימי הפסח הם"ד ואח"כ מה"ד על בורות וכו' גשמים הם"ד ואח"כ מה"ד בפרוס ותיבת אפילו נמחק: (מ) ד"ה אם אין להם מים לשתות מתריעין אפי' קודם פרוס החג: (י) ד"ה בזמן כו' שהיא מכה משולחת דמתים בה: (כ) ד"ה למה הוא דומה פרנסתו של כל השנה כולה: (ל) ד"ה נמצאת כו' שהיו טרשים בולעין מן המיעוט בולעין מן הרוב ומה שהרוח מנשבת ובולעת מן הרוב: המיעוט בולעת מן הרוב: (מ) ד"ה נמצאת עיסה כו' מן העיסה הם"ד ומה"ד טוחנות מן הקב אף גשמים כו': (נ) ד"ה ה"ג מימיו מרובין מים אינן כלין כו' מימיו מועטין מימיו כלין והטיט אינו מתגבל:

הגהות הגר"א

[א] גם' ומערות בפרוס החג ואם אין כו' כל"ל (וכ"כ ברי"ף ורא"ש ובתוספתא ותלת אפי' ליתא גם בגמ' דפוס שן): [ב] רש"י ד"ה אפילו. רסוס קו על מלה זו למחקה: [ג] שם ד"ה אם אין כו' אפי' קודם לפרוס החג. כל"ל:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה בפרוס הפסח. בימי הפסח הוא סה"ד:

רבינו גרשום

מדינתא אמדינתא כפנא. כשצריכין להביא מים ממדינה למדינה זו הוא סימן רעב. סאה בסלע ושביחא בצורתא ד' סאין בסלע ולא שביחא. אע"ג דלא הוה יוקר. הואיל ולא שביחא הוי כפנא. **דאתיא**

הבי והכי. ניחא ורזיא, מיהו טובא לא אתא דליהוי לבורות לשיחין ולמערות. היכי משכחת לה. כיון דאתא לבורות היינו רזיא, היינו לאילן. **דאתיא בשפיכותא.** דהוי טפי מרזיא, דלא ניחא לאילן אלא לבורות. **באיפרכיא שלהן.** באותן שכונות שצריכין להן. **בשאר שני שבוע אבל לא בשביעית.** הואיל ואין אוכלין פירות הגדילין בשביעית. **מפני שיש בהן צדקה לעניים.** דעניים אוכלין פירות הגדילין בשביעית. **נעשו מי גשמים מצומקין.** שאין באין בשפע. **נמצא ריחים [כמו] שאוכלות מן הקב אוכלות מן הכור.** כלומר, שאין קולטין הריחים מן הכור קמח יותר מן הקב, דהיינו תקנתו. **נמצאת עיסה.** שאין העריבה אוכלת מי העיסה מן הכור יותר מן הקב.

ועכשיו ירדו גשמים. בתמיה: **בוני שמו: נקדרה.** זרמה לשון מקדיר[1] שהיתה חמה קודרת ברקיע וחורמת פירעול"ר בלע"ז: הכי גרסי' **נקדימון בן גוריון הא דאמרן: אפיא אחל אחל.** כתיב במלחמת יהושע (יהושע ג) אחל גדלך ובמלחמת משה כתיב (דברים ג) אחל תת פחדך מה יהושע (ד) נקדמה לו חמה במלחמתו כדכתיב בהדיא[2] אף משה כן. שכן דרך הכתובין למד שמוש מן המפורש ברמז בדיבור דומה לחבירו וגזירה שוה אחת מן י"ג מדות שניתנו לו למשה מסיני ובתחילת סיפרא מפורש: **שמיהן נקללה.** אקרא קאי הא דכתיב על עיר אחת אמטיר[3] ועל עיר אחת לא אמטיר[4] שניסה לקללה אותה שימטיר עליה רוב גשמים שמקלקלין את התבואה ואת שלא ימטיר אין גשמים ואין תבואה גדילה. אשר לא תמטיר עליה[5] מוסב הדבר על העב שהעב בלשון נקיבה דכתיב (מלכים א יח) הנה עב קטנה ככף איש עולה מים: **ולא אלמנה גמורה.** דהא לא כתיב אלמנה אלא היתה כאלמנה כאשה העומדת באלמנות חיות על בעלה שהלך ועתיד לחזור: **דלא מוקמי מינן רישי גברי.** מוכסין: **גזיריפטי.** סרדיוטין. מרוב בזיון: **ונעתרות נשיקות שונא.** נעתרות לשון הפך דכאמרינן במסכת סוכה (דף יד.) ויעתר לו[6] מה עתר זה מהפך את התבואה פורק"א בלע"ז. אי נמי נעתרות לשון רבוי וייתור איקרי"ש בלע"ז כמו העתרתם עלי דברכם (יחזקאל לה): **בירכן בארו.** כארזים עלי מים (במדבר כד): **ארז זה אינו עומד במקום מים כו'.** ואע"ג דכתיב בקרא כארזים עלי מים הכוח לאו בלעם קאמר ליה דבלעם אמר כארזים והמלאך השיבו עלי מים וכן כולהו דבלעם אמר כנחלים דזימנין מתייבשין וקאמר ליה המלאך נטיו דאין יבשין לעולם והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה[7] על ידי מלאך שהושיבו על ידי מלאך: **ואפילו כל הרוחות.** שאינן קשות: **רוח דרומית.** היא קשה כדאמרינן (ב"ב ד' כה.) אילמלא בן נן שמעמידה אין כל בריה יכולה לעמוד מפניה שנאמר[8] המבינתן יאגר נן יפרש כנפיו לתימן: **ומטייל.** לשמות: נזדמן

נקדרה. כמו מקדר בהריס (פירוכין נח.) כלומר שמנקב הרקיע: **גזיריפטי.** פירוש סרדיוטין ושוטרי העם במקל: **ונעתרות נשיקות שונא.** פירוש (ה) כלומר נאמנים פצעי אוהב ונעתרות לשון[9] הפוך בעתר פורק"א בלע"ז שמהפכין בה את התבואה והכי פשטיה דקרא פצעי אוהב נאמנים שהוא עושה לטובה אפילו כשמכה חבירו מתכוין לטובה ונשיקות שונא הם להיפך שעושה הכל לרעה וי"מ פשטיה דקרא הכי נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא כלומר ונעתרות לשון ריבוי כלומר נשיקות שונא דומים הם למשא כלומר הם מרובות ומשא לעולם וי"מ הכי כשאוהבים עושים מריבה ושונאים זה את זה השנאה נאמנה והכי פירוש נאמנים פצעי אוהב הפצעים זהו השנאה שבין אוהבים הם נאמנות ונעתרות נשיקות שונא פי' דכשאוהבים עושים שלום זה לזה השלום והפשרה שביניהן אמנה וקיימת והיינו נעתרות נשיקות שונא כלומר נשיקות שונא נעתרות:

מה ארז זה. פירוש דאע"ג דכתיב ויה נקרא עלי מים ההוא לאו בלעם קאמר ליה אלא מלאך וכן כולהו בלעם אמר כנחלים ומלאך אמר נטיו דאין מתייבשים וכן עלי נהר: נזדמן

(ו) נגב' ועכשיו ירדו גשמים מיד נכנס לבית המרחץ בשמחה ובעוד שהאדון נכנס כו' מעיינות מים וכוחיהו בעוד שיפא האדון כו' חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש כו' אהובים בעולמך **וכשם שעשית** גם כן עשה מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים: (ז) שם ולמה נקרא שמו נקדימון שעמדה [אוי ל"ל שנקדמה] לו חמה: (ח) שם בלוח ונשבות כו (אין מזיזות אותו ממקומו) תא"מ וכ"ב ס"א אינו הולך **ובא עמהן:** (ד) ש"י ד"ה אחל כו' מה יהושע נקדרת לו חמה: (ה) תוס' ד"ה ונעתרות כו' פירוש נאמנים כו' כל"ל ותינח לגימר נמחק:

הגהות הב"ח

(א) גב' ועכשיו ירדו גשמים מיד נכנס לבית המרחץ בשמחה ובעוד שהאדון נכנס כו' מעיינות מים וכוחיהו בעוד שיפא האדון כו' חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לבית המקדש כו' אהובים בעולמך **וכשם שעשית** גם כן עשה מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים: (ב) שם ולמה נקרא שמו נקדימון שעמדה [אוי ל"ל שנקדמה] לו חמה: (ג) שם בלוח ונשבות כו (אין מזיזות אותו ממקומו) תא"מ וכ"ב ס"א אינו הולך **ובא עמהן:** (ד) ש"י ד"ה אחל כו' מה יהושע נקדרת לו חמה: (ה) תוס' ד"ה ונעתרות כו' פירוש נאמנים כו' כל"ל ותינח לגימר נמחק:

רבינו חננאל

תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו. ומפני שנקדמה לו חמה נקרא נקדימון. דהמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר. אמרו שהיתה לקללה, זו שנשמיה מרובין יותר מראי מטשטשין הארץ ואינה עושה פירות, ומי שנשמיה נעצרים אינה מצמחת. **היתה ירושלם לנדה לברכה,** שיש לה היתר לבעל כנדה. היתה כאלמנה. שגער בה בעלה לא אלמנה ממש. נבזים ושפלים. לברכה, שאין מהן שרים למלחמה ולתשמישים לעבודת המלך. קנה במים, שרשיו מרובין וגזעו מחליף הולך וכא עם הרוחות כו'. **תנו רבנן,** מעשה בדבי שמעון בן אלעזר

רבינו גרשום

נקדה **להם חמה.** ונקבה בעבים. מה ההוא אחל דיהושע נקדה לו חמה, אף אחל דמשה נקדה לו חמה. **וכן עיר שלא ירדו עליה** גשמים. ועל האחרת ירדה, ואותה העיר שלא ירדה עליו מתענה. **שתיהן לקללה.** אותה שלא ירדה עליה ואותה שירדה עליה, ושתיהן מתענות. דלא מוקמי מינן גזי ריפטי. ולא מינרו (פי' [בן]). **כארזים עלי מים.** הוא אמר כארזים (ו) ורוח הקודש משיבה עלי מים, שגזעו מחליף.

(ו) עי' תוס' ד"ה מה אח.

תורה אור השלם

1. וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד יִקֹּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא הִיא כְתוּבָה עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים:
יהושע י יג

2. הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ:
דברים ב כה

3. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל גַּדְּלְךָ בְּעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן כִּי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ:
יהושע ג ז

4. אָז יִדְבֹּר יְהוֹשֻׁעַ לַיְיָ בְּיוֹם תֵּת יְיָ אֶת הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמַר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן:
יהושע י יב

5. פַּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ אֵין מְנַחֵם לָהּ צִוָּה יְיָ לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו הָיְתָה יְרוּשָׁלַם לְנִדָּה בֵּינֵיהֶם:
איכה א יז

6. אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס:
איכה א א

7. וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נְבוּזִים וּשְׁפָלִים לְכָל הָעָם כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת דְּרָכַי וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה:
מלאכי ב ט

8. וְהִכָּה יְיָ אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם וְנָתַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם וְזָרַם מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת אֲשֵׁרִיהֶם מַכְעִיסִים אֶת יְיָ:
מלכים א יד טו

9. נַאֲמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא:
משלי כז ו

10. בַּנְּחָלִים נָטִיו בְּגֵנֶת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְיָ כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם:
במדבר כד ו

לעזי רש"י

פירוצ"י"ר. לנקב.
פורק"א. קלשון.
אינקרי"ש. מכבידים.

מוסף רש"י

ושתיהן לקללה. אותן שירדו ואותן שלא ירדו, מפני שרוב גשמים קלקלו את תבואתם (לעיל ז:). ונעתרות. דהפכות כמו עתר שמהפך התבואה, כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא (שהדרי קו"). נכנס לבית המרחץ בשמחה עד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עצב נתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי שיהו מים מצויין לעולי רגלים מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרה מעינות מים והותירו עד שיצא אדון מבית המרחץ נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש כשפגעו זה בזה אמר לו תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך אמר לו יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותיי שכבר שקעה חמה וגשמים ברשותי ירדו חזר ונכנס לבית המקדש נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם הודע שיש לך אהובים בעולמך מיד נתפזרו העבים וזרחה החמה באותה שעה אמר לו האדון אילו לא נקדרה החמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותיי תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו ולמה נקרא שמו נקדימון (ג) שנקדרה חמה בעבורו תנו רבנן (ו) שלשה נקדמה להם חמה בעבורן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון בשלמא נקדימון בן גוריון גמרא יהושע נמי קרא דכתיב [1]וידם השמש וירח עמד וגו' אלא משה מנלן אמר רבי אלעזר אתיא אחל אחל כתיב הכא [2]אחל תת פחדך וכתיב התם [3]אחל גדלך רבי שמואל בר נחמני אמר אתיא תת תת כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב התם [4]ביום תת ה' את האמרי רבי יוחנן אמר אתיא מגופיה דקרא [2]אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שנקדמה לו חמה למשה: וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים כו': (ד)אמר רב יהודה אמר רב ושתיהן לקללה [5]היתה ירושלים לנדה ביניהם אמר רב יהודה אמר רב לברכה כנדה מה נדה יש לה היתר אף ירושלים יש לה תקנה [6]היתה כאלמנה אמר רב יהודה לברכה (ה)כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה [7]וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים אמר רב יהודה לברכה דלא מוקמי מינן לא רישי נהרי ולא [7]גזיריפטי [8]והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים אמר רב יהודה אמר רב לברכה דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן (ו)מאי דכתיב [9]נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שבירכן בלעם הרשע אחיה השילוני קללן בקנה אמר להם לישראל והכה ה' את ישראל כאשר ינוד (ז)הקנה מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו (ח) אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן דממו הרוחות עמד הקנה במקומו אבל בלעם הרשע בירכן בארז שנאמר [10]כארזים (עלי מים) מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז (ו)מעשה שבא רבי אלעזר (ב"ן ר') שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה

נזדמן

נזדמן לו אדם אחד שהוא מכוער ביותר. במסכת דרך ארץ (מ"ז) מפקיד לאותו אדם היינו אליהו ולטוב נתכוין כדי שלא ירגיל בדבר: **לא** צריכא דנפלי מחמת גובהייהו. פי' דהוו בריאות ולא היו רואויות ליפול ולא מחמת גובהייהו: **אמר** ליה דאיכא רב אדא בהדן דנפיש זכותיה. וע"ל דתרי רב אדא הוו דהא רב אדא בר אהבה הוה בימי רבא דמליגו בכמה מקומות אמר רב אדא בר אהבה אמר רבא (ע) והא רב אדא בר אהבה דהכא משמע דהוה חבר לרב ולשמואל מדקאמר ליה שמואל לרב וקאמר ליה הא איכא רב אדא בהדן ואלו ידענא דרב יהודה היה תלמיד דרב ושמואל ורבא (ב) הוה גולה ביוסף שמת רב יהודה ורב אדא היה תלמיד דרבא (ג) ע"כ ע"כ ל"ל דתרי רב אדא הוו (ד): **בהכינתו.** פירוש בכיוון שמכניס אותו (ה) בן אדם לגנאי בהכיכתו פי' כיון שם משפחתו שם לוי כמו שם חניכת אבות בגיטין עד עשרה דורות (גיטין דף פח.) כגון רבי אבהו אבן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראים כן ודוקא לגנאי אבל לשבח מותר: אמרו

נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו שלום עליך רבי ולא החזיר לו אמר לו ריקה כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך אמר לו איני יודע אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו ואמר לו (ו) נעניתי לך מחול לי אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי אמר להם למי אתם קורין רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל אמרו לו מפני מה אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן מיד נכנס רבי אלעזר (ז) בן רבי שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות: וכן עיר שיש בה דבר או מפולת כו': תנו רבנן מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות שאינן ראויות ליפול ולא הראויות ליפול הי ניהו בריאות הי ניהו שאינן ראויות ליפול הי נינהו רעועות הי ניהו ראויות ליפול לא צריכא דנפלו מחמת גובהייהו (א) אי נמי דקיימן אגודא דנהרא כי ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותה אע"ג דקיימא באתרה תליסר שנין (ב) יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם אמר ליה שמואל לרב ניתי מר נקיף אמר ליה לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפיש זכותיה (ג) לא מסתפינא רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעיעא ובעי לפנוייה עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכי' בשמעתא עד דפנייה בתר דנפק נפל ביתא ארגיש רב אדא בר אהבה איקפד סבר לה כי הא (ד) דאמר רבי ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו נס ואם תימצי לומר עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו אמר רב חנן מאי קרא דכתיב (ה) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת מאי הוה עובדיה דרב אדא בר אהבה כי הא דאתמר (ו) שאלו תלמידיו (את רבי זירא ואמרי לה) לרב אדא בר אהבה במה הארכת ימים אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני (ז) (ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין (ח) ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחבירי (ט) בהכינתו ואמרי לה (י) בחניכתו אמר ליה רבא לרפרם בר פפא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא אמר ליה בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא דכל יומא דעיבא הוו מפקין ליה בגוהרקא דדהבא וסייר לה לכולה מתא וכל אשיתא דהוות רעיעתא הוה סתר לה (יא) אי אפשר למרה בני לה ואי לא אפשר בני לה איהו מרידיה וכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי זבין ליה ושדי ליה לנהרא וליתביה לעניים זמנין דסמכא דעתייהו ולא אתו למיזבן ולשדייה לבהמה (יב) קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה ולא ליזבניה כלל נמצאת מכשיל לעתיד לבא כי הוה [א] ליה מילתא דאסותא הוי מלי כוזא (יג) דמיא ותלי ליה בסיפא דביתא ואמר כל דבעי ליתי ולישקול ואיכא דאמרי מילתא דשיבתא הוה גמיר והוה מנח כוזא דמיא ודלי ליה ואמר כל דצריך ליתי וליעול דלא לסתכן כי הוה כרך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול אמר רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מהא דלא מצינא למיעבד משום

עין משפט נר מצוה

מו א מי"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה יב טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ד: **ב** [מי"י פי"ג מהלכות רוצח ושמירת נפש הלכה ו סו"ע י"ד סימן קנו סעיף ה בהג"ה]:

ג [מי"י פ"ג מהלכות ת"ת הלכה ד טוש"ע א"ח סימן רמו סעיף טו ויעין טוש"ע א"ח סימן קנא סעיף ג]:

גליון הש"ם

גמ' קסבר מאכל אדם אין מאכילים לבהמה. מג"א סימן קעא ס"ק א:

מוסף רש"י

נעניתי לך. דגרמי למולך יותר מן הראוי (ברכות כח.) דגרמי יותר מדי (תשובות טו.). **מנכין לו מזכיותיו.** **קטנתי מכל החסדים.** הוקטנו וממעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית וגו' (שם). **ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה.** גרסתי שגויה כפי תמיד (חגיגה כח.). ולא קראתי לחבירי בהכינתו. אם כינו שם לחבירו לגנאי (שם). **בחניכתו.** אפילו אותו כינוי שמעולה יצא לו ממשפחתו שם דיש, כמו (גיטין פז:) כתב חניכתו ותניכתה (שם).

רבינו חננאל

שפגע באחד ואמר כמה מכוער כלי זה, שמא כל בני עירך מכוערים כמותך. כיון שידע שחטא התחיל לבקש מחילה. נפק ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה יאל יהא קשה כארז. מילתא דשיבתא. פי', משקה של רפואה.

רבינו גרשום

בריאות. נופלות, מתענין. דקמו אגודא דנהרא. הה"ק (רעועות) [בריאות] ולא ראויות ליפול, לאפוקי ראי אגודא דנהרא דאע"ג אין רעועות הואיל ראויות ליפול דאכלה להו מיא אין מתענין עליהן, והויא לה (ב) נמי בריאות ראויות ליפול. דקאי באתרא. לאחר שהיתה רעועה, דהא כיון דקם באתרא הייא כבריאה, כיון דהויא רעועה הויא ראויה ליפול. קטנתי מכל החסדים. כלומר נחמעטו זכיות בשביל נסים, כי בקלי וגו'. בהכינתו. שכבר קריאין לו. ולא בחניכתי. שאני קריתי לי שם. כיומא דעיבא. ודזיקא (ג). זכין להו. דאי יהרי ומפסדי לא הוו מייתי בערב שבת אחר. ולא אתו למיזבן. ודימנין דלא יתרי להו כלום וסמכו עליה, ולא הוה להן מאכל לשני (ד) בתא. מילתא דשיבתא הוה גמיר. שהיה יודע שרוח רעה שורה (על המים) [על הדים]. ותלי כויא דמיא. (נמי) [כלי] שנוטלין בר את ידיהן, ונכנסין. בר מהא. דהוה פתח לבבא.

מסורת הש"ס

(א) [ברכות כח. וע"ש פרש"י מחיות סו:]. (ב) שבת לב., (ג) מגילה כח., (ד) [בע"י ליתא]. (ה) [גירס' הערוך בחניכתו פי' שלא כינתי לו שם], (ו) [פי' הערוך ערך חגך אפי' שם שכינו לי אחרים לא קראתיו], (ז) [פי' אם וכע"י גרס אם], (ח) מולין יח., (ט) [מנחות עו:], (י) [אפשר דבנוסחאות שהיה לפני תוס' היה כך אבל לפנינו ליתא], (כ) [קידושין עב:], (ל) [וע"ע תוספות קידושין עב: ד"ה היום ומוס' ב"ב כב. ד"ה אמר].

תורה אור השלם

1. קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות: בראשית לב יא

הגהות הב"ח

(א) גמ' ברבי אמעון: (ב) שם דקיימא באתרה תליסר שנין ולא נפלה יומא חד כו' ניתי מר ונקיף ל"ל: (ג) שם בפני מי שגדול ממני בחכמה ולא בהכינתו: (ד) שם הוי מלי כוזא מיניה יתלי ליה: (ה) רש"י ד"ה ה"ג מפולת כו' דנהרא הס"ד ואח"כ מה"ד מפולת יכו' המומות הס"ד ומה"ד מפולת שאמרי כו' עליהן הס"ד ומה"ד בבריאות כו' עליהן הס"ד ומה"ד וכשאין לאויות כו': (ו) ד"ה ה"ג לא כו' ניתי הס"ד ומה"ד ולא הלכתי כו': (ז) ד"ה בהכינתו כו' בני אדם לגנאי כגון: (ח) ד"ה אין מתכלין כו' ניזר אוכלין דמיחזו כבעבע: (ט) תוס' ד"ה א"ל כו' אמר רבא והאי רב אדא: (י) ד"ה בהכינתו כו' שמכנין אותו בני אדם לגנאי כגון שם לוי בחניכתו פי' כינהו בשם משפחתו דיש משפחה שמכנין בני אדם לבל המשפחה וקוראין בחניכת שם לוי כמו שם תניכת:

הגהות הגר"א

[א] גמ' כי הוה ליה. רשוש קו על מלת ליה:

(ב) [ברכות כח. וע"ש פרש"י מחיות סו:], (ג) מגילה כח., (ד) [בע"י ליתא], (ה) [גירס' הערוך בחניכתו פי' שלא כינתי לו שם], (ו) [פי' הערוך ערך חגך אפי' שם שכינו לי אחרים לא קראתיו], (ז) [פי' אם וכע"י גרס אם], (ח) מולין יח., (ט) [מנחות עו:], (י) [אפשר דבנוסחאות שהיה לפני תוס' היה כך אבל לפנינו ליתא], (כ) [קידושין עב:], (ל) [וע"ע תוספות קידושין עב: ד"ה היום ומוס' ב"ב כב. ד"ה אמר].

(ב) נראה מזה דבנינו היה גורס לי אשיתא ואכו' והוא נמי פירש על בריאות ורואיות ליפול ולא כפרש"י. (ג) נ' בנינו בחניכתי ביי"ד לנסוף וכ"ה בערוך ערך חגך ולפיכך פי' רבינו שאני קריתי יכו' ובערוך כתוב שלא כיעמי לי שם יאלו דגס בדברי רבינו נראה לבניה כן וע"ע. (ד) נראה דחסר כאן ע"ל תזיקא הוה סיר לכלהו מתא וכו' ואכל ינקא דהוו פיש להו לגינאי זבין להו וכו'.

משום דנפישי בני מחוזא. דאיכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא: **דחיקא להו.** עניות: **כי לא יהיה בך אביון.** כך בעצמך: **חיי העולם הבא.** תורה: **חיי שעה.** עולם הזה. זה סתורה: **קיימא ליה שעבא.** עתיד להתגלל ואין זמנו למות: **שמע מינה.** מדאמרא שמעתיה דיהדר איזיל לתורתי: **עד דאתא אילפא.** ממקום שהלך שם לסתורה: **מלך רבי יוחנן.** מינוהו רבא שם ישיבה עליהן. מנהג הוא מי שהוא רבא ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשיירין אותו כדאמרינן לגבי כהן גדול בסיפרא[ט] וביומא (דף יח.) והכהן הגדול מאחיו[י] גדלוהו משל אחיו: **אמרו לו.** אנשי המקום לאילפא: **אי (ג) אתיב מר וגרים.** שם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליצין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן. דאילפא הוי גמיר טפי מר' יוחנן: **שלא נפשיה בסתקריא.** כלומר עד אריך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכסה[כ] וילו"ן בלע"ז: **דשאיל לי לו.** כלומר אף על גב דעבדי עיסקא גריסנא אנא טפי מיניה: **דבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא.** דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רגיל: **ולא פשיטנא ליה ממתני'.** דאשכחנא משנה כוותיה דהסיא ברייתא: **אנא ליה.** שהה לפניו כלומר בעא מיניה: **האומר אנו שקל לבניי.** מי שמת יהיות ממונו ביד אים נאמן ואמר תנו שקל חני שלא לבניי להולאה בשבוע: **ורואיין נאה להן שלא.** שיש לו בנים הרבה ואין מספקין לשבת בפחות מסלע: **נותנין להן שלא.** דאי הוה בדעתיה דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה אל תתנו להן אלא שקל והאי דקאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו שלא משום דבעי לזהוזינהו כדאמרן בכתובות (דף ע.) כדי לזרזן במשא ומתן כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו: **אם מפו ירצו אחריס תחתיהן.** אע"ג דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דאי מתו ירצו אחרים תחתיהן: **אמר ליה.** אילפא: **הא מני.** דקתני אע"ג דלא ספקי בנגיר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל (ד) ר"מ היא דאמר במסכת כתובות במתני' (דף סט.): מצוה לקיים דברי המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הראוי להן שהרי כל הממון שלהן הוא ואין בו לאותן אחרים כלום אלא לאחר מיתתן אם יש מותר יש להן ואם לאו לא יטלו ומתוך שרוצין אנו לקיים דבריו שיהו אחרים תחתיהם אנו מקמצין את הממון כדי שיהא שם מותר: **והיה מעטו מונחת בו.** רגלי המטה מונחין בספלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהיה גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזורקן: **דסלקי ליה.** כל המאורע לו אפילו רעה: **כח בהיא דיוקא.** לן לילה אחת בחותו המלון: **לסיפעיה.** חרגו שלו: **לבולו.** שוגאיהן של ישראל: **כאחד מייניהו.** כאחד מעדי קיסר: **מעפרא דאכרסם הוא.** כשנלחם עם המלכים: **גילי.** קשין: **ביהו.** לנו במלון: (ה) **כפר עמיקו שלשה מפיס בשלשה ימים.** מת אחד בכל יום: ביום

משום דנפישי בני חילא דמחוזא אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין [1]אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו (ו) אותבי תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו (ז) שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר ליה ר' יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא אמר ליה רבי יוחנן איהדר ואוקי בנפשאי [2]כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מלך רבי יוחנן אמרו לו אי אתיב מר וגרים לא הוה מלך מר [3]אזל [3]תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתני' נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה [7]אהאומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע נותנין להם סלע ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל [2]אם אמר [6]מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל א"ל הא מני ר"מ היא דאמר [2]מצוה לקיים דברי המת אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת [היתה מטתו מונחת בבית רעוע] בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתי שמובטח לכם שכל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואחר כך פינו את מטתו ונפל הבית אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בניי אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים [3]בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפריק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך [1]ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה [1]זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר אמרו מאן ייזיל נחום איש גם זו דמלומד בניסין הוא שדרו בידיה מלא סיפטא דאבנים טובות ומרגליות אזל בת בההוא דירה בליליא קמו הנך דיוראי ושקלינהו לסיפטיה ומלונהו עפרא (למחר כי חזנהו אמר גם זו לטובה) כי מטא התם [שרינהו לסיפטא חזנהו דמלו עפרא] בעא מלכא למקטלינהו לכולהו אמר קא מחייכו בי יהודאי [אמר גם זו לטובה] אתא אליהו אדמי ליה כחד מינייהו א"ל דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דכי הוה שדי עפרא הוו סייפיה גילי הוו גירי דכתיב [3]יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו הויא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה בדקו מיניה וכבשוה עיילו לבי גנזיה ומלוהו לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבה כי אתו ביתו בההוא דיורא אמרו ליה מאי אייתית בהדך דעבדי לך יקרא כולי האי אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטי לדהתם סתרו לדרייהו ואמטינהו לבי מלכא אמרו ליה האי עפרא דאייתי הכא מדידן הוא בדקוה ולא אשכחוה וקטלינהו להנך דיוראי: אי זו היא דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי כו': ת"ר [3]עיר [3] המוציאה חמש מאות ואלף רגלי כגון כפר עכו ויצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר [3]ועיר המוציאה חמש מאות רגלי כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום

אמרו ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מלך מר. פי' (ו) כלומר לא היית מולך לראש ישיבה וי"מ בניחותא דמר קאי אר' יוחנן כלומר אי יתיב מר לא הוה מלך ר' יוחנן: יבא

א [מיי' פי"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה כג]:
טז ב מיי' פי"ב מ' שס הל' ו טוש"ע מ"מ סי' רנ סעיף ו
יז [סימן רמח סעיף ב]:
יז ג מיי' פ"כ מהלכות מושאל הלכה יד סמג עשין מח טוש"ע חו"מ סי' נד ומ"מ סי' רנ סעיף ב:
יח [טוש"ע י"ד סימן רמח סעיף א]:
יח ה מיי' פ"ב מהלכות תענית הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ב:

רבינו חננאל

אילפא ור' יוחנן דחיק לחו עלמא אמרי ניקום ונעביד עיסקא [וכו'] עד דהדר אילפא מלך יוחנן. אתא אילפא תלא נפשיה, אמר אי איכא דשאיל לי מתניתא מדבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא ולא פשטנא ליה ממתני'. כלומר, כל מה שיש במשניות החיצונות עיקר שלהן במשנתינו.. ואין כל חכם יודעו, לפיכך אני גדול ממנו, ולמה וכה לישב בראש ולא זכיתי אני. ושאליה ההוא סבא, זה דתניא האומר תנו לבניי שקל בשבת וצוה ומת ודאריין לתת להן סלע, כי השקל הוא חצי סלע, אם אינו מספיק להם נותנין להן סלע, אם אמר בלשון הזה אל תתנו להן אלא שקל אע"פ שאינו מספיק להם אין נותנין להם אלא שקל, ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם [כו'].
שמעינן מינה דאין אדם רשאי לשנות מדברי המת. ופשט אילפא, הא מתניתא אליבא דר' מאיר היא, ששנינו במשנתנו בכתובות בפרק מציאת האשה, המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן עלי בעלי יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר' מאיר, ראקימנא התם טעמא דר' מאיר משום דמצוה לקיים דברי המת ואין לשנות מדבריו. אמרו עליו על נחום איש גם זו. שם מקום הוא, ראיה על אמתת הדבר בדברי הימים הוא שנקרא לשם שם אחת העיירות (גם זו) [גמזו], והוא האמת [6]. ירושלמי א"ר יוסי בן אבין בזכות ג' דברים נשמים יורדים בזכות הארץ ובזכות החסד ודייסורין, וכולן בפסוק אחד נאמרו אם לשבט [אם לארצו] אם לחסד ימצאנו, שבט אלו ייסורין. מפני (ג') [ד'] דברים נשמים יורדין מלמעלה, מפני טללים הרעים ומפני בעלי זרוע ושיהא שותה העליון כתחתון ושיהו עיני הכל נשואות לשמים. בעון (ג') [ד'] דברים גשמים נעצרין, בעון עבודה זרה שנאמר ועבדתם (שם) אלהים אחרים, וכתיב בתריה ועצר את השמים. בעון גילוי עריות שנאמר ותחניפי ארץ בזנותיך. וכתיב וימנעו רביבים. בעון שפיכות דמים שנאמר כי הדם הוא יחניף את הארץ, פי' יתן אף על הארץ. (וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר)[3] בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. [חמשת] שמות נקרא איד [עב] ענן חזיז ונשיא. א"ר חנינא מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נידון אלא אחר רובו. שכן מצינו שכל ל"ח שנים שהיו ישראל כמנודין לשמים לא היה הדיבור עם משה, שנאמר וידי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' [ואיכא] (ויאמר) [ויידבר] ה' [אלי] לאמר. ר' אליעזר עבד תענית ולא נחת מטרא עבד ר' עקיבא תלמידיה ונחית מטרא. עאל ר' עקיבא ואמר משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שתי בנות, אחת חצופה וכיון שהיתה נכנסת אצלו בבקשה הוא אומר תנו לה בקשתה ותצא, ואחרת היתה צנועה וכשהיתה נכנסת אצלו היה מאריך רוחו עמה כדי שישמע שיחתה שהיה מתאוה לשמוע שיחתה. עשה כך ר' עקיבא בשביל ר' אליעזר רבו, כדי שלא יאמרו כי אינו הגון ונמצא חילול שמים. **כתיב** ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה', וכי מים שפכו, אלא **לבם** שפכו כמים. ויאמרו שם חטאנו לה', לבש שמואל חלוקן של ישראל, אמר לפניו רבונו של עולם כלום אתה רן את האדם [3]על אמרך לא חטאתי, ואלו (חנה) [אומרים] לפניך חטאנו. **מתני'**, איזו היא דבר עיר המוציאה ת"ק רגלי [וכו'] עיר גדולה המוציאה אלף ת"ק רגלי יוצאי צבא כגון כפר עבו, ויצאו הימנה **ט' מתים** בג' ימים (בג' ימים אנשים ממש) [זא"ז] הרי זה דבר, **בד' ימים** או **ביום אחד** אינו דבר.

תורה אור השלם

1. אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יי בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה:
דברים טו ד
2. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך בארצך: דברים טו יא
3. מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו:
ישעיהו מא ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלו אותיבו מותי גודא וכו' אי יתיב מר וגרים: (ב) שם ת"ר עיר גדולה המוציאה ממש מאות כו' ועיר קטנה המוציאה כו': (ג) רש"י ד"ה אי יתיב מר וגרים: (ד) ד"ה הא מני כו' אלא שקל הס"ד ומה"ד ד"מ היא וכו' שיהא שם מותר הס"ד ומה"ד ורגלי מעמו מונחין כו': (ה) ד"ה ביהו לנו במלון הס"ל ומה"כ מה"ד כגון כפר עמיקו ויצאו **ממנה שלשה מתים: (ו) תוס'** ד"ה אמרו כו'. פי' **בתמיה** כלומר וכי לא היית:

לעזי רש"י

ווילו"ן [ווילי"א]. מפרש.

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

רבינו גרשום

באסקריא דספינתא. מקשה. נותנין להם סלע. דאזלינן בתר אומדן דעתי', דלהכי אמר שקל אם אפשר להם לצמצם, אבל אם אי אפשר להם נותנין להם סלע. (ו) כיון שאמר תנו אין נותנים להם אלא שקל, דאזלינן בתר אומדן דעתיה, דכיון דבעי דלירשו אחרים ודאי הוה ליה צר עין על בניו. א"ל הא מני ר"מ. דמתניתין, מונחת על ארבעה ספלים. שלא יעלו עליו הרחש. ביום אחד. אין זה דבר, דאקראי בעלמא הוא. **או בארבעה.** מרוזקין. **ט' מתים.** דהיינו נמי ג' מתים לג' ימים.

(ז) ל"ל ואם אמר אם מתו ירצו אחרים תחתיהם כן אמר תני וכן אמר אל תתנו אין נותנין להם וכו'.

(ז) עי' נעריך השלם ערך גם זו. (ח) מיושלמי דפיאה ליתא זה אף רבינו היה גורס כן מיושלמי ומביא ראיה מהן קרא דהן אף דאדרן קרא היינו שיהיה עכירת גשמים. (ט) אלא על שהוא אומר לפניך לא תעשה אותי הנני נשפטי אותך על אמרך לא תעשה אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (ירמיה כ').

יבא מנה בן פרס. כלומר מוטב שיבא גדול בן הדיוט דפרס לא הוה אלא חלי מנה ואל יבא מנה בן מנה דהיינו רב חסדא דהיה מנה כלומר שהיה חשוב ופרס היינו יצחק אבוה דרב נחמן דלא מיקרי רב יצחק: [ג]**אמר** ליה וזודא אייתי בהדייהו. פירוש וכי ליה הניאו עמהם שיהו אוכלות כלומר מי אפשר שלא יאכלו התבואה והזרעים: **אמרו** ליה לרב יהודה איבא מותנא בחזירי גזר תעניתא וכו' עד שאני חזירי דדמו מעייהו לבני אינשי. פירוש שבני מעיו של חזיר דומין למעיס של בני אדם ויש לחוש שיבא (ד) על בני אדם מכאן גרמה שאם יהיה דבר על עובדי כוכבים שיש לחוש ויש להתענות דהא הכא חזיק דגזר תעניתא (ה) מדבר שהיה בחזירין משום דדמו מעייהו לבני אדם וכל שכן דבכריס דדמו ליישראל: **גבירה** לוקה. פי' זו ארץ ישראל:

טרפה

יום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה ויצאו ממנה שלשה מתים ביום אחד גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא אמר רב נחמן בר יצחק כמאן כר"מ דאמר [ו]ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש א"ל רב נחמן בר רב חסדא לדב נחמן בר יצחק ליקום מר ליתי לגבן א"ל תנינא רבי יוסי אומר לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו שכן מצינו בהר סיני שכל זמן שהשכינה שרויה עליו אמרה תורה [1]גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא נסתלקה שכינה ממנו אמרה תורה [2]במשוך היובל המה יעלו בהר וכן מצינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שהוא נטוי אמרה תורה [3]וישלחו מן המחנה כל צרוע [ז]הוגללו הפרוכת הותרו זבין והמצורעים ליכנס שם אמר ליה אי הכי [ח] ניקום אנא לגבי מר אמר ליה מוטב יבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס בסורא הוות דברתא בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא סברו מיניה משום זכותיה דרב דנפיש איתחזי להו בחילמא רב דנפישא זכותיה טובא הא מילתא זוטרא ליה לרב אלא משום ההוא גברא דשייל מרא וזבילא לקבורה בדרוקרת הוות דליקתא ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש איתחזי להו בחילמא האי זוטרא ליה לרב הונא אלא משום ההיא איתתא דמחממת תנורא [ט] ומשיילי לשיבבותיה אמרו ליה לרב יהודה אתו קמצי גזר תעניתא אמרו ליה לא קא מפסדן אמר להו זוודא אייתו בהדייהו אמרו ליה לרב יהודה איבא מותנא בחזירי גזר תעניתא נימא קסבר רב יהודה מכה משולחת [ו] ממין אחד משולחת מכל המינין לא [1]שאני חזירי דדמיין מעייהו לבני אינשי אמרו ליה לשמואל איבא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא א"ל והא מרחק אמר ליבא מעברא הכא דפסיק ליה אמרו ליה לרב נחמן [2]איבא מותנא בארעא דישראל גזר תעניתא אמר אם גבירה לוקה שפחה לא כל שכן טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא והא אמרו ליה לשמואל איבא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא [3]שאני התם כיון דאיבא שיירתא דלווי ואתיא בהדיה אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא ולאביי כל מעלי יומא דשבתא לרבא כל מעלי יומא דכיפורי הוה קא חלשא דעתיה דאביי משום דאבא אומנא אמרו ליה לא מצית למיעבד כעובדיה [ד] ומאי הוו עובדיה דאבא אומנא דכי הוה עביד מילתא הוה מחית גברי לחוד ונשי לחוד ואית ליה לבושא דאית ביה קרנא דהוות בזיעא כי כוסילתא כי הוות אתיא ליה איתתא הוה מלביש לה כי היכי דלא ניסתכל בה ואית ליה דוכתא [4]דצניעא דשדי ביה פשיטי דשקיל דאית ליה שדי ביה דלית ליה [5]לא מיכסיף כי הוה אתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מיניה לא שקיל [6]ובתר דקאי יהיב ליה פשיטי ואמר ליה זיל בריא נפשך יומא חד שדר אביי זוגא דרבנן למיבדקיה אותבינהו ואכלינהו ואשקינהו ומך להו ביסתרקי בליליא

לצפרא

(דניאל ה). שאביו של רב נחמן בר רב חסדא גדול מיצחק אביו של רב נחמן מדמיתקרי בר רב חסדא ואידך רב נחמן בר יצחק מכלל שלא נקמך: **דברתא.** דבר: **בשיבבותיה.** בזכותו: **איתחזי להו בחילמא.** להנך מינשי דסבורי [ח] משום זכותיה דרב הוא: **הא זוטר ליה לרב.** גם זה קטן הוא לפי גדולת רב: **מרא.** פוטיי"ר בלע"ז: **וזבילא.** פלי"א בלע"ז: **לקבורה.** ומשום זכותיה דקבורה מדדו בו מדה כנגד מדה: **ומשיילא לשיבבותיה.** ומשאילתו לזכותיה משלה לפיכך נמדדת הסבר בה במדה: **קמלא.** מרבה שמכלה את התבואה: **לא קא מפסדא.** לא בעינן למיגזר תעניתא: **זוודא אייתו בהדייהו.** בתמיה וכי ליה הניאו עמם שלא יפסידו את התבואה: **מעייהו.** בני מעיין שלהן שאין להן כרס הפנימי כשאר בהמה. וסימן רע הוא: **בי חוזאי.** מקום במלכות בבל: **גזר תעניתא.** בעירו: **הא מרחק.** ואין לחוש שמא יבא עד כאן: **אמר להו** וכי **מעברא פסיק להו.** וכי מעברות ושאר מחילות מפסיקין לפני הדבר שלא יבא: **שפחה לא כל שכן.** ויש לחוש שמא ישאלה עד כאן: **הא שפחה ושפחה.** שתי עיירות של חוצה לארץ כגון בי חוזאי והרלעא דאתריה דשמואל: **שיירתא.** דאזלי מבי חוזאי לגהרלעא: **דלווי.** מתלוה ובא עמהן: [1]**שלמא מרקיעא.** בת קול אומרת לו שלום עליך: **אבא אומנא.** מקיז דם: **כי הוה עביד מילתא.** כשהיה מקיז דם לבני אדם: **ודנשים לחודייהו.** לצניעותא: **דאיתי ביה קרנא.** ויצוטש"א שהיה מקוע בו הקרן שהוא מקיז בו ולנשים הוי מלבנים לה: **ולא מכסיף.** דלאחר [2]שהכה לא הוה ידע מאן רמי (בכסילתיה) פשיטי להתם ומאן דלא רמי: **כריא נפשך.** תבריא עצמך: **למיבדקיה.** לבדקו במעשיו: **ומך להו ביסתרקי.** קיפל תחתיהן תכשיטי למר טפיד"ו בלע"ז ליישן בהן:

לצפרא

דשביחי שיירתא. מבי חוזאי לדהא גזר, אבל מא"י לבבל דלא שכיחי שיירתא אי לאו משום גבירתה לא הוה גזר. אתי ליה שלמא. מכרזי עליה שלמא מרקיעא. דאית ביה קרני. כלומר אתרא לקרני.

הפרוכת הותרו הזבין והמצורעין להכנס. אמר לו אבוא אני אצלך. אמר לו מוטב יבא מנה בן פרס, פי', חכם בן מי שלא היה אביו חכם, אצל חכם בן חכם. בסורא הוה מותנא, בשיבבותיה דרב לא הוה, וכן הוה דליקתא בדרוקרת, ובשיבבותיה דרב הונא לא הוה. ואסיקנא דלאו בזכותייהו דהני, אלא בשביל ההוא גברא דמושיל מרא לאינשי לקבורה, ובגיל ההיא איתתא דמחממא תנורא ומושלא לשיבבתה. אמרו לר' יהודה איבא מותנא בחזירי. אמר כיון [דדמיין] מעייהו לבני אדם גזרינן תעניתא.

עין משפט נר מצוה

יט א עוס"ע ל"מ סי' תקנו סעיף ג:
כ ב ג מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה י עוס"ע שם סעיף ב:

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם חיי עולם. מוהב (שבת י"ב). באסקריא דספינתא. בכלונסות ארחים שתולים בה וילון הספינה (כתובות שם: ושם: באסקריא דמבוחתא. ופי' מבוחתא וילון). אמר אי איבא דשאיל לי כו'. כלומר אע"פ שהלכתי בקמורה לא שבחתי תלמידי ויש בידי לתקן כל הכריעות שסידרו רבי חייא ורבי אושעיא בתוספתא שלהן אמינא להן סתם כמשנתו של הש"ס שסידר רבי ורבני תקנו רבי חייא ורבי אושעיא לפי שהן עיקר כדאמרינן בעלמא כל מתניתא דלא מיתניא בי ר' חייא ור' אושעיא לא מוקמנו מינה כבי מדרשא (כתובות שם). תנא ליה. שנה לפניו ברייתא זו ושאלו למצוא לה סתר במשנה שסידר רבי (שם). שקל. תלי פלא (שם). והן ראויין לחת להם סלע. שאינן מזיקין בפחות (שם). נותנין להם סלע. דאי הוה ידע שיתייקרו המזונות ויעטרכו לפלע, לא הוה אמר (שם). ואם אמר אל תתנו. הרי מיהה כידם ולא עשאן יוכשים אלא בענין זה (שם). אם מתו. בלא כניס (שם). אין נותנים להם אלא שקל. שאין לבי להפקיר את הכשים אחריהם יהואיל ועשה את האחרים יוכשים אחריהם ולאי דוקא שקל קאמר כדי שתפול ירושה אחריהם לאותן אחרים (שם). הא מני. היכא דאמר לבו אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל, ואע"ג דסוף סוף כולהו נכסי דידהו ניטלו אלא לא יהבינן להו בקונטון אלא שקל כשבח הכמיתר יוצו מן הצדקה, וליכא לאקשויי עלה הא דאמר בפרק נערה (כתובות מה.) לאו כל כמיניה שיעשיר את בניו ויפול עצמו על הצבור, דהתם הוא דאמר אל תקבלו מבלעדיו ובלבי דידיה ניטלו הלכך לא ניתנין ליה לבוכרו מן הצדקה כדי להעשיר את בניו, אבל הכא נכסי לאו דידיה ניטלו כי אם לפי צוואתו (כתובות פ:). שרינהו לסיפטא. הדיבו הארנוזים והמרלופין ופתחום (סנהדרין קט:). וקטלינהו להנך דיוראי. לאותן בני הכפרים (שם).

רבינו חננאל

א' ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יצחק ליתי מר יקום הכא. א' ליה הנינא לא המקום מכבד את האדם אלא אדם מכבד את מקומו, שכן מצינו בסיני שכל זמן שהשכינה עליו כתיב גם הצאן והבקר אל יירעו, נסתלקה שכינה כתיב במשוך היובל המה יעלו בהר. וכן באהל מועד כל זמן שהיה נטוי כתיב וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל וגו', הוגללו הפרוכת הותרו הזבין והמצורעין להכנס. אמר לו אבוא אני אצלך. אמר לו מוטב יבא מנה בן פרס, פי', חכם בן מי שלא היה אביו חכם, אצל חכם בן חכם. בסורא הוה מותנא, בשיבבותיה דרב לא הוה, וכן הוה דליקתא בדרוקרת, ובשיבבותיה דרב הונא לא הוה. ואסיקנא דלאו בזכותייהו

תורה אור השלם

1. ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל יֵרָא בְּכָל הָהָר גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל יִרְעוּ אֶל מוּל הָהָר הַהוּא: שמות לד ג
2. לא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בְּמָשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: שמות יט יג
3. צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשַּׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לְנָפֶשׁ: במדבר ה ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ת"ל מי הכי איקום מגא ואיזול לגבי מר: (ב) שם הכא איתתא דמחממתא תנורא מע"ש לע"ש ומשיילא לשיבבותה: (ג) שם מכה משולמת במין אחד משולמת בכל המינין: (ד) שם למעבד כעובדיה דאבא אומנא ומאי הוו מי' מי מוסלתא דבי הוות מי' הלא ליסתכיל בה והוה ליה דוכתא דצניעא: (ה) רש"י ד"ה ס"ג עיר מי' ויצאו הימנה ע' מתים יכי' כגון כפר עכו אלף ומתם מאות וכו' בעיר קטנה הס"ל ואח"כ מה"ד דרוקרת ג"ל יו"ד קרת עיר שמה יו"ד והא עיר קטנה על סם מי' כל"ל ומיתות כפר עכו נמתקן: (ו) ד"ה אל מול מי' שהשכינה עליו הס"ל ומה"ד קונטרס תשובת רומי: (ז) ד"ה הוגללו וכו' והיו נוסעין וכו' כמתנה שכינה הס"ל: (ח) ד"ה איתחזי יכי' דמשום זכותיה: (ט) תוס' ד"ה דמרי מי' ויש לחוש שיהא דבר על בני אדם: (י) בא"ד אדבר שהיה בחזירין. נ"ב וקשה לאמרינן דשבעת בתרי לומי לא שנעת:

לעזי רש"י

פושיי"ר [פושוי"ר]. מעדר. פלי"א [פיל"א]. יעה. וינטרש"א. כיס הקזה. שפיד"ו [טרפי"ר]. שטיח.

רבינו גרשום

ריחק נגיחותיו. שנגח בג' ימים, דהוי מרוד. קירב נגיחותיו. שנגח ג' ביום אחד, לא כ"ש. מעברי מפסקי. כלומר שיירות מצויין שעוברין במעברות מבי חוזאי להכא. ביון

א) ב"ק כד. ב"ב כח.: ב) [מנחות לה.]. ג) ב"מ מפנלא. ד) ב"מ הוה אתי ייתיב ולא. ה) ב"מ וכי הוי חד מינס דלא אפסר ליה הוה יהיב ליה כו'. ו) ל"ל ביום אחד. רש"ל. ז) [שמות כאן]. ח) הכפירת נאהל מועד ושם נשנים התורה כל"ל. רש"ל. ט) [וכינו בדיון. ס"ל]. י) ד"ה שלמא אחרי ד"ה אבא]. כ) ב"ל שב"ל שהקה. ל) ל"ל אמר לרון.

לצפרא כרכינהו. רבנן לביסתרקי דאבא אומנא ואיימינהו לשוקא לזבניהו: אמרו ליה. לאבא אומנא לשיימינהו מר והב לן דמייהו. והיו בודקין אותו אם יחשדם כגזלנין או אם יהא שם אותם פחות מכדי דמיהם: כמאי משדפינן. כשלקחנום: וכסיפא. לכו מילתא למימר לי לאלתר ליתן אותם ואהכי אתו למיגבי גבאי למיעבד כולי האי: לשקלינהו מר. שלא היינו רוצין אלא לנסותך: חלשא דעתיה דרבא אדאביי. דלרבא לא אתי שלמא אלא ממעלי יומא דכיפורי ולאביי כל מעלי שבתא: אכולא כרכא. על כל בני עיר: רב ברוקא חוזאה. שהיה מבי חוזאי: דבי לפט. מקום: א"ל. רב ברוקא לאליהו מי איכא בהאי שוקא כו': מסאני אוכמי. מנעלים שחורים (ד) שלא כמנהג היהודים: ולא רמי חוטא. לא הטיל ציצית בטליתו: אמר ליה. אליהו לרב ברוקא האי בר עלמא דאתי הוא: קרא ליה. רב ברוקא לההוא גברא: זנדוקנא. שומר בית האסורין (ה): רמינא פורייאי כו'. מטיל אני מטתי בין אנשים לנשים: דיהבי נכרים עינייהו עלה. בעלי בית האסורים: איתרמי נערה כו'. דהוא בנית הסוהר: דורדיא דמרא. שמרים של יין האדומים כדם: בשיפולה. בשולי בגדיה: דיסתנא. דרך נשים לה ומאוסה היא והוא לשון פרסי (ו): אמר ליה. אליהו לרב ברוקא הני נמי בני עלמא דאתי מינהו: בדוחי. שמחים ומשמחים בני אדם: ערחינן. כמילי דבדיחותא ביניהו: עד דעבדי שלמא. (ז) שהן בנרים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת וכו' הנאת שלום בין אדם לחבירו: שדפון וירקון. כיון שנראה כל שהוא מתריעין. ומלא תנור דמתניתין להתענות אי נמי מעשה (ו) היה כך: כנף אחד. עוף אחד של (ח) אותו מין כעין לפור כל כנף (בראשית ז): משולחת. מן השמים: בשדה אינה משולחת. דהיינו אורחה: טרפה שני בני אדם. ולא אכלה אלא אחד מהם ידאי משולחת דכיון דלא היתה רעבה אלא לאחד מאי טעמא קטלה ליה לאידך: שניהן אינה משולחת. שמפני הרעב אכלתם: עלתה לגג. רגילין היו להשתמש כל תשמישיהן בגגות שלא היו משופעים אלא תלקים ושוין והוא הדין לבית שתחתיו: עריסה. בלע"ז בלע"ז: הכי קאמר. האי דקתני נראתה בעיר כו' הכי קאמר נראתה בעיר כגון שנראתה ביום דסתם נראתה ביום משמע אבל בלילה אינה משולחת והאי דקתני נראתה ביום (ח) א) אשדה קאי דאם נראתה בשדה ביום אינה משולחת: הא עמדה. בשדה דלא נאתה ולא נחבאת: בשדה הסמוכה לאגם. עמדה אינה משולחת דכיון דסמוכה לאגם היינו רביתה ולא נראה סברה אי אתי בתראי עריקא לאגם מיד: בשדה שאינה סמוכה לאגם. עמדה משולחת דכיון דלאו מקום רביתה הוא וקיימא ודאי משולחת גזירה היא: אגם. מרש"ק בלע"ז הסמוך לעיר והוא מלא קולים: כי פניא הייא. דאכלה אין לתא לא באגם (ט) דכיון דהיינו דוכתה סמכה אדעתה והתנא אנתריהו: ככולא לדיידי. כוך קטן של ליידין שיחפרו למארב העופות ואף על גב דלאו בגין קבוע הוא ולא הוה כיסוד הוא משולחת: אין צריך לומר חרב שאינו של שלום. שמתריעין עליה (י) אלא אפילו חרב של שלום העוברת דרך אותו מלכות ליכנס בתוכו אחר: וישלח

לצפרא כרכינהו ושקלינהו וקמו ונפקו להו לשוקא ואשכחינהו א"ל לשיימיה מר היכי שוו א"ל הכי והכי א"ל ודלמא שוו טפי א"ל בהכי שקלינהו אמרו ליה דידך ניהו ושקלינהו מינך אמרו ליה במטותא מינך במאי חשדתינן א"ל אמינא פדיון שבויים איקלע להו לרבנן ואכסיפו למימר לי אמרו ליה השתא נשקלינהו מר אמר להו מההוא שעתא אסחתינהו מדעתאי לצדקה הוה קא חלשא דעתיה דרבא משום דאביי (ח) אמרו ליה מסתייך דקא מגנית אכולה כרכא ר' ברוקא הוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט הוה שכיח אליהו גביה א"ל איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי א"ל לא אדהכי והכי חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטא דתכלתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא (ט) רהט בתריה א"ל מאי עובדך א"ל זיל האידנא ותא למחר למחר א"ל מאי עובדך א"ל (ח) זנדוקנא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ורמינא פורייאי בין הני להני כי היכי דלא ליתו לידי איסורא כי חזינא בת ישראל דיהבי נכרים עלה עינייהו מסרנא נפשאי ומצילנא לה יומא חד הוות נערה מאורסה גבן דיהבו בה נכרים עינייהו שקלי דורדייא דחמרא ושדאי לה בשיפולה ואמרי (ו) דיסתנא היא א"ל מאי טעמא לית לך חוטי (ג) ורמית מסאני אוכמי א"ל עיילנא ונפיקנא ביני נכרים כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא כי הוו גזרי גזירתא מודענא להו לרבנן ובעו רחמי ומבטלי לגזירתייהו ומאי טעמא כי אמינא לך אנא מאי עובדך ואמרת לי זיל האידנא ותא למחר א"ל בההיא שעתא גזרי גזירתא ואמינא ברישא איזיל ואשמע להו לרבנן דלבעי רחמי עלה דמילתא אדהכי והכי אתו הנך תרי (ז) אתי א"ל הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו אזל לגביהו אמר להו מאי עובדייכו אמרו ליה אינשי בדוחי אנן מבדחינן עציבי אי נמי כי חזינן בי תרי דאית להו תיגרא בהדייהו טרחינן ועבדינן להו שלמא: על אלו מתריעין בכל מקום כו': ת"ר על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל ארבה וחסיל ועל חיה רעה (ד) ר' עקיבא אומר על השדפון ועל הירקון בכל שהוא (א) ארבה וחסיל אפילו לא נראה בא"י אלא כנף אחד מתריעין עליהן: ועל חיה וכו': ת"ר חיה רעה שאמרו בזמן שהיא משולחת מתריעין עליה אינה משולחת אין מתריעין עליה (ב) אי זו היא משולחת ואי זו היא שאינה משולחת נראית בעיר משולחת בשדה אינה משולחת ביום משולחת בלילה אינה משולחת ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן משולחת (ג) נחבאת מפניהן אינה משולחת טרפה שני בני אדם ואכלה אחד מהן משולחת אכלה שניהן אינה משולחת עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת הא גופה קשיא אמרת נראתה בעיר משולחת לא שנא ביום ולא שנא בלילה והדר אמרת ביום משולחת בלילה אינה משולחת לא קשיא (ד) הכי קאמר נראתה בעיר ביום משולחת בעיר בלילה אינה משולחת אי נמי בשדה [אפילו] ביום [אינה] משולחת (בשדה בלילה אינה משולחת) ראתה שני בני אדם ורצתה אחריהן משולחת הא עומדת אינה משולחת והדר אמרת נחבאת מפניהן אינה משולחת הא עומדת משולחת לא קשיא (ה) כאן בשדה הסמוכה לאגם כאן בשדה שאינה סמוכה לאגם טרפה שני בני אדם כאחד ואכלה אחד מהן משולחת שניהם אינה משולחת והא אמרת אפילו רצתה אמר רב פפא (ו) כי תני ההיא באגמא: גופא עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה משולחת פשיטא אמר רב פפא (ז) ככוכי דציידי: על החרב וכו': ת"ר (ח) חרב שאמרו אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום אלא אפילו חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואעפ"כ נכשל בה המלך יאשיהו שנאמר וישלח

טרפה שני בני אדם אכלה אחד מהן משולחת. והוא הדין לא אכלה אחד מהם משולחת שהרי אם אכלה שניהם אינה משולחת דהא דאכלה שניהם לא הוי מטעם משולחת אלא מטעם דהיא רעיבה והא דנקט אכלה אחד מהם רבותא הוי דאע"ג דאכלה אחד מהן הוי משולחת: כמלא

א מיי' פ"ג מהלכות תענית הל' י טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ט:
כב ב ג ד ה ו מיי' שם הלכה ז מ טוש"ע שם סעיף י ז:
כג ז מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מלא דעתיה דרבא משום דאביי איתחזי ליה בחלמא אמרו ליה מסתייך: (ב) שם האי בר עלמא דאתי הוא קרא ליה ולא אתא לגביה רהט בתריה א"ל: (ג) שם מ"ש לית לך חוטי וסיימת מסאני אוכמי כו' דיהודאה אנא דכי הוו גזרי: (ד) רש"י ד"ה מסאני אוכמי כו' שלא כמנהג היהודים. נ"ב עי' בתוס' פרק בן סורר ומורה דף ע"ד וכפ' הכונס דף ק"ע: (ה) ד"ה זנדוקנא כו' האסורין של מלך הס"ד: (ו) ד"ה על דעבדי שלמא. דהבאת שלום בין אדם לחבירו היא אחד מן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב הס"ד: (ז) ד"ה שדפון כו' אי נמי מעשה שהיה כך היה הס"ד: (ח) ד"ה הכי קאמר וכו' והאי דקתני נראתה ביום אעיר קאי דאם נראתה בשדה אפילו ביום אינה: (ט) ד"ה כי תניא כו' לתה לא באגם גופא דכיון דסיינו: (י) ד"ה אין צריך לומר כו' שמתריעין עליה הס"ד ומה"ד אלא כו':

גליון הש"ס

גמ' אבא בהאי שוקא. עיין בתורת חיים סנהדרין דף פח ע"ב ד"ה שלמו מתם:

הגהות מהר"ב רגשבורג

א) רש"י ד"ה הכי קאמר וכו' והאי דקתני נראתה ביום אשדה וכו' נמחק מלת אשדה וכ"כ ל"ל אעיר:

לעזי רש"י

ברצו"ל. עריסה. מרש"ק [מריש"ק]. ביצה. מקוה מים רבדים.

רבינו גרשום

כרכינהו. להני ביסתרקי למזבן, ואמרי ליה כ"ע לישיימינהו מר. אמר להו הכי והכי שוו. דבעי למיהב שווי' אילו בסתרקי להנהו וגגא דרבנן. א"ל. ההיא זוגא דרבנן, חשדתינן דאתינן לותך. לישקלינהו מר. לבסתרקי, דלא בעינא להו. מסאני אוכמי'. כנכרים, ולא רמו חוטי. ציצית. מפני שהיא מבה מחלבת. שלאחר שנראה כל שהוא אינו מפסיק. שניהם אינה משולחת.

רבינו חננאל

רבא מגנא זכותיה אכולא כרכא. א' ליה רב ברוקא לאליהו, הראיני אדם שהוא מבני העולם הבא. א' ליה זה, הלך אחריו שאלו, אמר לו שומר האסורים אני ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד, ולא רמינא ציצית כי היכי דלא ליידעו דאנא יהודאי. וכי שמענא דגזרה על ישראל, מהודענא להון ובעי רחמי ומבטלה. דורדיא. שמרים של יין. דשתנא. נירה, וזה הנראה בבגדיה ככתם דמיה הן. תוב א' ליה (ל)אליהו הני נמי [בני] עלמא דאתי נינהו, ושאלינהו ואמרי לו משמחי לב ועציבי אנן, כלומר יש לנו חן שפה ודברים המסירים עצב עמן הלב, וכי חזינן נמי צערא בין גברא לחבריה אי בין גברא לאיתתיה טרחינן ועבדינן שלמא ביניהו. על אילו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון כו'. וקיימא לן כר' עקיבא דברייתא דתני על השדפון ועל (הארבה) [הירקון] בכל שהוא. ואוקימנא למתני' דלקמן דנראה באשקלון שדפון כמלא פי תנור הבראה, כלומר כשיעור פי תנור נשדפה תבואה בשדה וגזרו תענית. ואיבעיא לן האי שדפון דמשערינן ליה בשדה, שיעור כביסוי פי התנור הוא, אי בשיעור דרא ריפתא דהדר לפומא דתנורא, ועלהה בתיקו. וכן נמי א"ר עקיבא, כארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף אחד בארץ ישראל מתריעין עליהן מיד. פיסקא. ועל חיה רעה תנו רבנן חיה רעה בזמן שהיא משולחת כו'. ואוקימנא איזו היא [שאינה] משולחת, שנראתה בעיר בלילה, אי נמי נראתה בשדה ביום אינה משולחת. ראתה שנים ורצתה אחריהן משולחת, אבל ראתה אותם ונחבאת מפניהם, אי נמי לא [נחבאת] אלא עמדה בשדה הסמוכה לאגם אינה משולחת. טרפה שנים באגם ואכלה אחד מהם משולחת, ואם לא אכלה ילא אחד מהם אינה משולחת, והני מילי באגם, אבל שלא במקום אגם אע"פ שלא אכלה אלא רצתה אליהם משולחת. פיסקא. ועל החרב מתריעין. תנו רבנן אין צריך לומר חרב שאינה של שלום. שודאי מתריעין, אלא אפי' חרב של שלום מתריעין, שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה, ואעפ"[כ] נכשל בה יאשיהו ונהרג,

---

דאקראי היא מחמת רעבתינתא. א"נ בשדה ביום. מסיים הברייתא, בשדה הסמוכה לאגם עמדה אינה משולחת, לפי שלבה גסה באגם שהיא מצויה שם. בשדה שאינה סמוכה לאגם עמדה משולחת. באגם גופיה לא הוה משולחת עד דאכלה מהן. כוכי דאגמא דציידי. צריפין דיורין קטנים שדרין בהן ציידים, ועל אותו גג עלתה, דס"ד לא חשיב גג, קמ"ל.

כמלא תנור תביאה או דלמא כמלא תנור פת. כמלא תנור תבואה הוי פי' כמלא חלל התנור תבואה דהיינו יותר ממלא תנור פת תא שמע כמלא פי תנור פת ותא כן מיירי בפת: **ועדיין תבעי לך כמלא פי תנור כמלא עגול פי תנור.** דהיינו שורה של לחם סביבות פי התנור או דלמא כי דרא דריפתא ואהדר ליה לפומיה דתנורא שורות שורות של לחם זו למעלה מזו עד פי התנור: **וטהרו** את הבשר. פירוש לפי שנתעללו בנעמי הוא כיון ומטמאו את העצמות דלא מיעכלו: **ועל** כולן רשאי לסגף עצמו בתענית. פי' לענות נפש מתרגמינן לסגפא נפש: **ר'** יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף. וא"ל דהני תנאי ל"פ בהא דמיירי הני אמוראי בפרקין דלעיל (דף יא:) אם נקרא חוטא או נקרא קדוש וכו' דהאמוראי פליגי במאי דלעשורי נפשיה והני תנאי פליגי בדלא מצי לעשורי נפשיה: **לאנשי** משמר. פי' דהיינו אנשי מעמד דיש בישראל שהיו נתלקים למעמדות להתפלל שיתפללו על אחיהם שבגולה פי' לפי שגגותיהם שויש וימיוקים מחמת גשמים: **קרן אפל.** פי' שם מקום: **אינבא.** פירוש לגד"א בלע"ז מחמת גובהו של הר: **בלילי** רביעיות ובלילי שבתות. פי' שלא היו בני אדם הולכין בדרכים באותן לילות מפני שגרת את מחלת כדמפרש במסכת פסחים (דף קיב:):

ווישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך (ו) מאי אלהים אשר עמי אמר רב יהודה אמר רב זו ע"ז אמר הואיל וקא בטח בע"ז יכילנא ליה (ז) ²ויורו היורים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד ³מאי כי החליתי מאד (ח)אמר רב יהודה אמר רב מלמד שעשו כל גופו כבברה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי (ט)יוחנן) מפני מה נענש יאשיהו מפני שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך מאי דרש ³וחרב לא תעבור בארצכם מאי חרב אילימא חרב שאינה של שלום והכתיב ונתתי שלום בארץ אלא אפילו (ג) של שלום והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה כי הוה ניחא נפשיה חזא ירמיהו שפוותיה דקא מרחשן אמר שמא ח"ו מילתא דלא מהגנא אמר אגב צעריה גחין ושמעיה דקא מצדיק עליה דינא אנפשיה אמר ⁴צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פתח עליה ההיא שעתא ⁵רוח אפינו משיח ה': מעשה וירדו זקנים מירושלים לעריהם כו': איבעיא להו כמלא תנור תבואה או דלמא כמלא תנור פת תא שמע ⁶כמלא פי תנור ועדיין תיבעי להו ככיסויא דתנורא או דלמא כי דרא דריפתא דהדר ליה לפומא דתנורא תיקו: ועוד גזרו תענית על שאכלו זאבים כו': אמר עולא משום ר' שמעון בן יהוצדק ⁷מעשה בלעו זאבים שני תינוקות והקיאום דרך בית הרעי ובא מעשה לפני חכמים ⁸וטיהרו את הבשר וטמאו את העצמות: על אלו מתריעין בשבת כו': תנו רבנן (ד) ⁹עיר שהקיפוה נכרים או נהר ואחד ספינה המיטרפת בים ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין ¹⁰ומפני רוח רעה ¹¹על כולן יחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו אמר רב יהודה אמר רב מ"ט דרבי יוסי דכתיב ¹⁰ויהי האדם לנפש חיה נשמה שנתתי בך החייה: שמעון התימני אומר אף על הדבר כו': איבעיא להו לא הודו לו חכמים בשבת ¹²אבל בחול הודו לו או דלמא לא הודו לו כלל ת"ש דתניא מתריעין על הדבר בשבת ואצ"ל בחול ר' חנן בן פיטום תלמידו של ר' עקיבא משום רבי עקיבא אומר אין מתריעין על הדבר כל עיקר: על כל צרה שלא תבא על הצבור כו': ת"ר על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליה חוץ מרוב גשמים מ"ט אמר ר' ¹³יוחנן ¹⁴לפי שאין מתפללין על רוב הטובה ואמר רבי יוחנן מניין שאין מתפללין על רוב הטובה שנאמר ¹⁵הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ¹⁶מאי עד בלי די אמר רמי בר ר"ב (יוד) עד שיבלו שפתותיכם מלומר די אמר ¹⁷רמי בר רב יוד ¹⁸ובגולה מתריעין עליה תניא נמי הכי שנה שגשמיה מרובין אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהא בתיהם קבריהם שאלו את ר' אליעזר עד היכן גשמים יורדין ויתפללו שלא ירדו אמר להם כדי שיעמוד אדם בקרן אפל וישכשך רגליו במים והתניא ידיו רגליו כידיו קאמינא אמר רבה בר בר חנה לדידי חזיא לי קרן אפל דקם ההוא טייעא כי רכיב גמלא ונקיט רומחא בידיה מתחזי ¹⁹איניבא ת"ר ²⁰ונתתי גשמיכם בעתם לא שבורה ולא צמאה אלא בינונית שכל זמן שהגשמים מרובין ממטשטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות דבר אחר בעתם

משמע פת שהוא סביב הפה. כי כיסא דתנורא. ככיסוי פי התנור, דהיינו פה אחד. וטיהרו את הבשר. שהרי נתעכל. וטמאו את העצמות. שלא נתעכלו[ן]. לסגף. לענות, בדמתרגמינן לענות לסגפא. או לא הודו לו כלל. דאין מתריעין על הדבר כלל אפי' בחול, בומן שישנו במקום אחד. מאי טעמא. אין מתריעין על רוב גשמים. ובגולה מתריעין. על רוב גשמים, לפי שהן יושבין באגם ורוב גשמים קשה להם. תנו עיניכם. שתתפללו. אופל. הר גבוה. לשפשף במים. מילתא דלא אפשר. רגלי כידו. (למ"ה) רגלו או ידו. איבא. לנטרא.

דאקישי טפי לא עבידי לאיז[ע]כלי. בדוקתייהו קימיי לפיכך מטמאי. ומפורש זה כאשר אמרנו במנחות בפרק ר' ישמעאל אימר, בבעיא דרמי בר חמא בפיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי כו', ואמרינן תפשוט ליה מהא דאמר עולא כ"עשה שבלעו שני זאבים שני תינוקות והקיאום דרך הרעי כו'. על אילו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה גרים כו'. ואוקימנא בפרק הראשון דהתרעה זו בענני. ר' יוסי אומר לעזרה ולא לצעקה. תנו רבנן עיר שהקיפוה גוים [אר"] נהר וספינה המטורפת בים ויחיד הנרדף לפני גוים או מפני רוח רעה או מפני לסטים מתריעין עליהן בשבת. ועל כולן רשאין לסגף עצמם בתענית. ר' יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין מרחמין עליו. ואמרי' מאי טעמא דר' יוסי. דכתיב ויהי האדם לנפש חיה, נשמה שנתתי בך חייה. שמעון התימני אומר מתריעין אף על הדבר. [משום ר"ש אמרי' אין מתריעין על הדבר] כל עיקר. על כל צרה הבאה על הצבור מתריעין עליה חוץ מרוב גשמים, מעשה שאמרו בחוצי המערב התפלל אולי ירדו גשמים. ערד אמר להם צאו וראו אם נמחית אבן הטעין, פי' כדאמרן בפרק אלו מציאות, תנו רבני אבן הטעין היתה בירושלים כל מי שאבדה לו אבדה נפנה לשם, וכל המוצא אבדה נפנה לשם, המוצא היה עולה על אותה האבן והיה מכריז מי שאבדה [רי אבדה] יבא ויתן סימניה ויקח, ומי שאבדה לו אבדה היה נותן סימניה ונטילה. וזו היא ששנינו צאו וראו אם נמחית אבן הטעין, מלשון רימה אם כל היקום, כלומר אם כיסוה הגשמים כאלו נמחית מן העולם. ערד שראינו בירושלמי פירוש אחרת, כשם שאי [א]פשר לאבן הזה להימחות כך אי [א]פשר להתפלל על הגשמים שילכו. שלח לו שמעון בן שטח צריך אתה להתנדות אלי נגזרה בימי אלידו שנשבע שלא יבא מטר אלא לפי דברו, ונשבעה אחר שעתה ר"ר יבא מטר, לא לנמצאת מביא רבים לידי חטא וחילול השם, וכל המביא הרבים לידי חילול השם, וכל המעכב את הרבים מלעשות מצוה צריך נידוי. מנין שאין מתפללין על רוב גשמים, שנאמר ודריקותי לכם ברכה עד בלי די, ואמר רב עו שיבלו שפתותיכם מלומר די. ובגולה מתריעין על רוב גשמים אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם לאחיכם שבגולה שלא יפלו עליהם בתיהם. איניבא תולעת, דגרסינן כיכיסוי הדם נפל ליה לר' חייא ואניבא ב"ותנינה. פי' גאון גיריסא כך הוא כי נבא, ונבא והו מין כיניים, כגון הא דגרס בפרק (ר' אליעזר אומר תולין) [שמונה שרצים] הטפויין והציי כינים, ועוד בפרק ((ב"ש אומר) [שלשה מינים] ת"ש מנבא חיה דמשתכחא בעיקבא נאבא מיתה משתכחא ברישא ד"זיא, ובלשון ישמעאלי קורין אותן ציבאן. והדעת נוטה על פירוש שפירשנו אנו. שאלו לר' אליעזר עד מתי יהו הגשמים יורדין ולא יתפללו עליהם שלא ירדו גשמים, אמר להן עד כדי שישב אדם (במקום אפל) בקרן אפל וישכשך רגלו כידו במים. תנו רבנן נתתי גשמיכם בעתם לא שבורה ולא צמאה אלא בינונית שבזמן ש"הגשמים רבין ממטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות.

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה יא טוש"ע א"ח סימן תקעו סעיף ח:

כה ב מיי' פ"ב מהלכות טומאת מת הל' ד:

ג ומיי' פ"א מהל' תעניות הלכה י ועי' במ"מ ומגה"מ טוש"ע א"ח סימן רפח סעיף ט וסי' שכט סעיף ח וסי' תקעו סעיף יגן:

כו ד מיי' פ"א מהל' תעניות הלכה ט טוש"ע א"ח סימן תקעו סעיף ח:

כז ה מיי' פ"ג מהל' תעניות הלכה ובן ה טוש"ע א"ח סימן תקעו סעיף יב:

כה ו ז מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעיף ח:

תורה אור השלם

1. וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך:
דברי הימים ב לה כא
2. ויורו הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד:
דברי הימים ב לה כג
3. ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם: ויקרא כו ו
4. צדיק הוא יי כי פיהו מריתי שמעו נא כל העמים וראו מכאבי בתולתי יבחורי הלכו בשבי:
איכה א יח
5. רוח אפינו משיח יי נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים:
איכה ד כ
6. ויצר יי אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה:
בראשית ב ז
7. הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר יי צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די:
מלאכי ג י
8. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו:
ויקרא כו ד

רבינו חננאל

דכתיב וירדו הירים למלך יאשיהו [וכו'] ואמר עשאורו כבברה. דמפני מה נענש. מפני שלא נמלך בירמיהו. כד היה ניח נפשיה שמעיה ירמיהו דהוה קאמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. פתח עליה א"ר(ז)הו רוח אפינו משיח ה' וגו'. יעוד גזרו הענית על שבלעו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן. והקיאום דרך בית הרעי. וטיהרו הבשר וטמאו עצמות. מאי טעמא כיון דבשר עביד לאיתעכולי כמעוכל הוא. וכפרש הוא דשוב וכגללים שאין להם ט מאה. אבל העצמות

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואל ישחיתך מאן מלאכים אמר רב יהודה אמר רב כו' כל"ל ותיבות אשר עמי נמחק: (ב) שם יכילנא ליה וכתיב ויורו היורים וכו' כי החליתי מאד אמר רב יהודה אמר רב עשו כל גופו וכו' כל"ל ותיבות מאי כי החליתי מאד ותיבת מלמד נמחק: (ג) שם שלום בתרן אלא אפילו חרב של שלום כו' כי הוה קא ניחא נפשיה: (ד) שם ת"ר אחד עיר שהקיפוה נכרים: (ה) רש"י ד"ה מאן מלאכים כו' אשר עמי הם"ד ותא"ל מה"ד אמר יאשיהו הואיל וקא בטח פרעה בע"ז יכילנא ליה והיינו דכתיב ולא השיבו יאשיהו לא השיבו כלום הם"ד ותא"ל מה"ד כל גופו מדכתיב ויירו כו' המורים הם"ד ותא"ל מה"ד ה"ג אמר רב יהודה אמר רב עשו כל גופו כבברה הם"ד ותיבת מלמד נמחק: (ו) ר"ה דכתיב כי החייה הם"ד ותא"ל מה"ד רבי חנן בן כו': (ז) ר"ה והתניא וכו' ידי במים הם"ד: (ח) הוס' ד"ה לאנשי מעמד פי' היינו אנשי מעמד כו'. מ"ג עי' לקמן דף כ"ז:

לעזי רש"י

לינדינ"א [לינטר"א]. ביצת-כינים.

מוסף רש"י

אור נהר. במסכת יומא לחוץ לשטיף את הבלה ואת הכתים (לעיל יז:). ספינה המיטרפת בים. מלגזון טרף אנבא ומלגזון ביפה טרופס (לעיל יט:) שהלכת ונהה יעתידה לרוקנע בים (לעיל יד:). עד שיבלו שפתותיכם. כלומר שיגיעו, דולרמ"ט בלע"ז (לעיל ט:).

רבינו גרשום

והכתיב ונתתי שלום. ואין צריך לומר חרב שאינה של שלום שאינה עוברת. שאין דורו דומה יפה. שאין מעשה ידי הדור יפה, שלפיכך היא בא. כמלא תנוך תבואה. כמו שהיה קרקע התנור מכוסה מתבואה. כמלא תנור פת. היינו מעט. כמלא פי תנור.

מסורת הש"ס

ו) מו"ק כח: [סנהדרין מח:]. ז) [ל"ל יוחנן]. ג) מגחות סט:. ד) [עיל יד.]. ה) ומפני רוח רעה מתריעין בשבת ועל סולן. כל"ל רש"ש. ו) [נ' ר"ש ולא"ל אמר ר' חנא אמר שמואל כפי]. ז) [עיל ט:. שבת נב: מכות כג:]. ח) [עיל ט. יבמות ומכות איתא חמא וכן אמר רב וברש"י כאן דגרס יוד הוא שם חכם ל"ל דטוותא על זה דלקמן כסמיין דאמר ונגולה מתריעין וכו']. ט) [נ' ר"ש ולא"ל אמר רב הכן נ' רש"ל]. י) [ל"ל ויעיא פי' מלעת כדאיתא בחולין פה: ר' חיא נפל ליה ויעיא ערוך ערך אנבא]. כ) [עי' רש"י שבע"ר ד"ה ה"ג וכו' ל]. ל) [מוד לט:]. מ) סיוך לדף כג..

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואל ישחיתך מאן מלאכים אמר רב יהודה אמר רב כו' כל"ל ותיבות אשר עמי נמחק: (ב) שם יכילנא ליה וכתיב ויורו היורים וכו' כי החליתי מאד אמר רב יהודה אמר רב עשו כל גופו וכו' כל"ל ותיבות מאי כי החליתי מאד ותיבת מלמד נמחק: (ג) שם שלום בתרן אלא אפילו חרב של שלום כו' כי הוה קא ניחא נפשיה: (ד) שם ת"ר אחד עיר שהקיפוה נכרים: (ה) רש"י ד"ה מאן מלאכים כו' אשר עמי הם"ד ותא"ל מה"ד אמר יאשיהו הואיל וקא בטח פרעה בע"ז יכילנא ליה והיינו דכתיב ולא השיבו יאשיהו לא השיבו כלום הם"ד ותא"ל מה"ד כל גופו מדכתיב ויירו כו' המורים הם"ד ותא"ל מה"ד ה"ג אמר רב יהודה אמר רב עשו כל גופו כבברה הם"ד ותיבת מלמד נמחק: (ו) ר"ה דכתיב כי החייה הם"ד ותא"ל מה"ד רבי חנן בן כו': (ז) ר"ה והתניא וכו' ידי במים הם"ד: (ח) הוס' ד"ה לאנשי מעמד פי' היינו אנשי מעמד כו'. מ"ג עי' לקמן דף כ"ז:

(ה) **דכתיב בעתם.** זהו בלילי רביעיות ובלילי שבתות דאין טורח לבני אדם דאינם הולכין לדרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת בפסחים (דף קיב:): **שכן מצינו.** כלומר ושמא תאמר אין סיפק בגשמים של ב' לילות בשבת מצינו בימי שמעון בן שטח כו': **וגרדו.** קשרו ואגרו: **הורדום.** סתר בנין דעזרא ובנה בנין יפה ממנו בג"ב (דף ד.): **עוגה.** שורה עגולה כמו עוגה שהיא עגולה: **כדרך שעשה חבקוק.** כדמפרש בתרגום של תפלת חבקוק (ו) על משמרתי אעמדה כמין בית האסורים עשה ויצב: **לאינוך ולא נמות.** נראה אותך ולא נמות בגיחותא. השמדל שלא נמות ברעב מפני עגירת גשמים: **פר הודאה.** להתודות עליו ועשה (ז) לו סמיכה והביאו שלמים. חוני בזמן הבית היה: **כמהין ופטריות.** בולי"ץ בלע"ז שיצאו מלחלות הגשמים וידעו כי של ברכה היו: **אלמלא חוני אתה.** ואדם גדול (ח): **לגדום.** שמגדין על כבוד הרב שהטיח דבריס ואמר לא כך שאלתי: **שאלמלא היו שנים כשני אליהו.** גזירת עגירת גשמים: **ומפתח של גשמים בידו של אליהו** גרסינן: **לא נמלא שם שמים מתחלל.** בתמיה. (ט) שאליהו נשבע חי ה' אם יהיה השנים הללו טל ומטר כי אם לפי דברי (מלכים א יז) ואתה נשבע שאין אתה זז עד שירדו גשמים: **נמלא שם שמים מתחלל על ידך.** דזה או זה בא לידי שבועת שוא: **מתחטא.** לשון חטא כלומר (י) הוי הולך וחוטא: **לשכם הגזית.** מהדרין: **דור שהיה אפל.** מרוב לער שלא ירדו גשמים: **הושטה כפפלפך.** מן המיתה שהבאת עליהם שונע: **של אותו נדיק.** חוני המעגל היה מצטער על המקרא הזה: **שיר המעלות.** לשון עילוי: **היינו כחולמים.** כחלום נדמה גלות בבל שהיה שבעים שנה: **שבעין שני כחלמא.** בחמיה מי איתא דייסיה שבעין שנין בחלמיה (כ) ויש אדם יכן שבעים שנה בשינה אחת: **עד שבעין שנין.** לא טעין פירא בטעינא קמייתא: (כ) **יתיב.** חוני המעגל וקא כריך רפתא: הכי גרסי' **אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשאלי לי אבהתי אנא נמי אישאיל לברא: אהדרא ליה משוניתא.** עלתה סביבותיו שן אלא: **ואיכסי מעינא דאינשי.** ולא אשכחוהו התם: **רמכי רמכי.** וולדי וולדות בתלו השנים דייסיה. מעוברת זכר היתה וחזר ובא עליה והולידו: **אמר להו.** שאל להון בנו של חוני המעגל קיים הוא: **נהירנא לן הנך שמעתתא.** מוגהת לנו שמועה זו כאילו למדנוה בחייו של חוני המעגל שהיה מפרקה לנו ומגיה לנו יפה יפה: **או חברותא או מיתותא.** ולא גרסינן הכא בחברי דאיוב אלא בנבא בתרא (דף טז:) גבי מעשה דאיוב אם אין מחיליו של אדם נוהגין בו כבוד כתחילה נוח לו שימות. (ל) אי נמי משום (מ) הנך בריוני לא כתוב בספריהו: **רפיק בדברא.** עודל בשדה: לא

בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו [ה] בימי שמעון בן שטח [ב] שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב וצררו מהם דוגמא לדורות להודיע כמה החטא גורם שנאמר [ג] עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם וכן מצינו בימי הורדום שהיו עוסקין בבנין בהמ"ק והיו יורדין גשמים בלילה למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם למלאכתן וידעו שמלאכת שמים בידיהם: מעשה ששלחו לחוני המעגל וכו': ת"ר פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים התפלל ולא ירדו גשמים עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר [2] על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור וגו' אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר [ו] לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים אמרו לו רבי כשם שהתפללת שירדו כך התפלל וילכו להם אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אעפ"כ הביאו לי פר הודאה הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין [ז] לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטריות [ח] שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי [א] שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו ואומר לו אבא הוליכני לרחצני בחמין שטפני בצונן תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו ועליך הכתוב אומר [3] ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך תנו רבנן מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל [4] ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור ותגזר אומר אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארת בתפלתך [5] כי השפילו ותאמר גוה דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך ושח עינים יושיע דור ששח בעונו הושעתו בתפלתך ימלט אי נקי דור שלא היה נקי מלטתו בתפלתך ונמלט בבור כפיך מלטתו במעשה ידיך הברורין אמר ר' יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה [6] שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא יומא חד הוה אזל באורחא חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין טעין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין אמר ליה [ג] האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי יתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ונים שבעין שנין כי קם חזייה לההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו אמר ליה את הוא דשתלתיה א"ל בר בריה אנא אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוה מפרק להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא [7] או מיתותא אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה וכי מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדור רבנן זוגא דרבנן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא אזול לביתיה ולא אשכחוהו אזול בדברא ואשכחוהו דהוה קא רפיק (ז) יהבו ליה שלמא ולא

תורה אור השלם

1. עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶּה וְחַטֹּאתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם: ירמיהו ה כה
2. עַל מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה יְדַבֵּר בִּי וּמַה אָשִׁיב עַל תּוֹכַחְתִּי: חבקוק ב א
3. יִשְׂמַח אָבִיךְ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ:
משלי כג כה
4. וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נֹגַהּ אוֹר:
איוב כב כח
5. כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוֶה וְשֵׁח עֵינַיִם יוֹשִׁיעַ:
איוב כב כט
6. שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשוּב יְיָ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: תהלים קכו א

רבינו חננאל

בעתם בלילי ד' ובלילי ז'. וכן היו בימי שמעון בן שטח. עד שנעשו חיטים ככליות ושעורים כזיתים ועדשים כדינרים, וצררו מהם דוגמה לדורות להודיע כמה החטא גורם, שנאמר וחטאתיכם מנעו הטוב מכם. וכן מצינו בבנין בית המקדש, ירדו גשמים בלילות, ולמחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה השמש והשכימו כל אחד ואחד למלאכתן, להודיע שמלאכת שמים בידיהם. תני רבנן פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל להתפלל התפלל ולא ירדו גשמים כו'. מעשה דחוני המעגל דאצטריך עלמא למיטרא, ושדרו רבנן לוותיה ואשכחוה רבנן דקא רפיק בדברא יהבו ליה שלמא כו'.

רבינו גרשום

בלילי רביעית. שאין בני אדם מצויים לחרוץ מפני אגרת כת מחלת. אם נמחת. נתכסה. צריך אתה לחתנדות. שמטיח דברים כלפי מעלה. ת"ר פעם אחת וכו'. היינו (פ"ע) [פ"א] עצמו דמתניתין. עג עוגה. (ז)צר צורה. ראינוך ולא נמות. בחימא, בשביל שראינוך לא נמות. שאלו היו שנים כשני אליהו. שאין מפתחות של מטר ביד הקב"ה. לא נמצא שם שמים מתחלל. שנמצאת מחלל את שבועתו. משוניתא. סלע. רמכי. ולדות. אי חברא. שיהא לו חבר טוב שנוהג לו כבוד.

(א) חולין קיט:. ב) [עי' תוספות שבת עז: ד"ה דאמר וכו'], ג) ברכות יט. לעיל יט., ד) [ב"ב עז:], ה) [ד"ה יתיב אחרי ד"ה הכין], ו) [עי' בר"ף שבע"י פי' על זה].

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא להמיר שבועתך אמר לפניו לא כך שאלתי כו' אלא לאבד העולם אמר להם לא תמוחו אמר לפניו: (ב) שם אינן יכולין לעמוד לא: (ג) שם דמיית שבעין שנין א"ל אנא עלמא בחרוכא אשכחתיה: (ד) שם בשה"ע דהוה קא ריפק בדברא יהבי ליה שלמא: (ה) רש"י ברים העמוד ג"ל ד"א בעתם ותיבת דכתיב ממחק. זהו כו' דאינון טורח על בני אדם דאינם: (ו) ד"ה כדרך כו' תפלת חבקוק הס"ד: (ז) ד"ה פר כו' ועשה עליו סמיכה והביאו: (ח) ד"ה אלמלא כו' ואדם גדול אתה הס"ד: (ט) ד"ה לא נמצא כו' בתמיה שאם אליהו היה נשבע חי ה' וכו' שאין אתה זז משם עד שירדו גשמים לא נמצא כל"ל והד"ל: (י) ד"ה מתחטא כו' כלומר הולך וחוטא הס"ד ותיבת הוי נמחק ואח"כ מה"ד בני לשכת כו': (כ) ד"ה שבעין שנין שנין בחלמיה כלומר ויש אדם ישן: (ל) ד"ה או מכרותא כו' אי נמי משום הנהו כריוני לא כתוב:

הגהות הגר"א

[א] נשרא נחרני עליך נדוי. ל"ב ולא עוד אלא:

לעזי רש"י

בולי"ץ. פטריות.

מוסף רש"י

ובלילי שבתות. שהכל מלוין בנתיהם ודברים יא יד. אלמלא הוני אחה. שיש אמך בגדולה ובחסיבות (ברכות יט). גוזרני עליך נידוי. לפי שהעלית לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים (שם). או חברותא או מיתותא. אם אין לאדם מחכים עוד לו שימות (ב"ב ט:).

לא אסבר להו אפיה. לא החזיר להם פניו: **כפניא.** לפנות ערב כשהלך לביתו: **דלינהו למניה.** הגביה בגדיו אחר כתיפיו כדי שלא יקרעו: **כי מיקשטא.** בתכשיטין: **לאיגרא.** עלייה: **זויפא.** זוית: **מזויפא דדביתהו.** מאותו הרוח שאשתו שם עלו העניים תחלה שהיא נענית תחלה: **לא אפגר.** לא אתבטל ממלאכתי כמו יומא דמיפגרי רבנן (שבת דף קכו:): **מ"ט דרש.** מדוע נשאת הטלית על כתף אחת ולא נתת בכתף תחת המשאוי: **להכי שאלה לי.** להתעטף בה: **ולהכי לא שאלה לי.** להטיל עליה קולין לקרעה: **במיא לא חזיין.** מה דאית בה ושמא ישכנו דג או נחש: **דלא בדקיתו לי.** אם כשרים אם פריצים דאמר מר (במס' דרך ארץ רבה פ"ה) כל אדם יהי בעייניך כלסטים: (ט) **טובא הנאה חנם.** דאינהו לא הוו קא אכלי דליכא ריפתא וקא מחזקינן בהו טובה חנם: **ינוקא קאי בבי כנישתא.** קמי רביה ולא אתי כולי יומא: **דאיתתא שכיחא בביתא.** כל יומא וכי מיצטריך עניא מידי אזלה והכנה (ו): **ועוד דמקרבא הנייתה.** שדבר אכילה היא נותנת לעני והוא בלא טורח ממה שהיתה נותנת מעות ויטריח העני עד שיקנה: **אי נמי.** אהכי קדים עניי דידה: **משום בירויני.** בוריס עמי הארץ: **ינוקי דבי רב.** להמריץ לבו ויתכוין בתפלתו: **בשיפולי.** בשולי בגדיו: **אבא אבא.** כך רגילים לקרותו כימות שאמר אבי אבי: **שאין מכירין.** בין מר ציבי אחד כתפיה וגלימא אחד כתפיה אמר להו טלית שאולה היתה להכי שאלי ולהכי לא שאלי מאי טעמא כולה אורחא לא סיים מר מסאניה וכי מטי למיא סיים מסאניה אמר להו כולה אורחא חזינא במיא לא קא חזינא מ"ט כי מטא מר למתא נפקא דביתהו דמר כי מיקשטא אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת מאי טעמא עיילא היא ברישא והדר עיילין מר אבתרה והדר עיילינן אנן אמר להו משום דלא בדקיתו לי מאי טעמא כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם מאי טעמא יהיב מר לינוקא קשישא חדא ריפתא ולזוטרא תרי אמר להו האי קאי בביתא והאי יתיב בבי כנישתא ומאי טעמא קדים סלוק עניי מהך זויתא דהוות קיימא דביתהו דמר לעננא דידיה משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניי (ז) ומקרבא הנייתה [ואנא יהיבנא] זוזא ולא מקרבא הנייתיה אי נמי (ד) הנהו בירויני דהוו בשיבבותן [אנא] בעי רחמי דלימותו והיא בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא [ואהדרו] חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה כי (פ) מצטריך עלמא למיטרא הוו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה ואמרו ליה אבא אבא הב לן מיטרא אמר לפני הקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מיטרא לאבא דלא יהיב מיטרא ואמאי קרי ליה חנן הנחבא מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא אמר ליה רבי זריקא לרב ספרא (ג)תא חזי [מה] בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטריך עלמא למיטרא אמרי ניכנוף (ו) הדדי וניבעי רחמי אפשר דמירצי הקדוש ברוך הוא דייתי מיטרא תקיפי דארעא דישראל כגון ר' יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטריך עלמא למיטרא הוה עייל לביתיה ואמר להו הבו לי גואלקי ואיזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא כי הוה נפיק לברא אזיל וקאי בדוכתא עמיקתא דכתיב ממעמקים קראתיך ה' וקאי בדוכתא צניעא (ז) ומכסי בשקא ובעי רחמי ואתי מיטרא כי הוה אתי לביתיה אמרי ליה אייתי (פ) מר עיבורא אמר להו אמינא הואיל ואתא מיטרא השתא רווח עלמא ותו רבי מני בריה הוו קא מצערי ליה דבי נשיאה אישתטח על קברא דאבוה אמר ליה אבא אבא חני מצערו לי יומא חד הוו קא חלפי התם אינקוט כרעא דסוסווותיהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערו ליה ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמר ליה עתירי דבי חמי קא מצערו לי אמר ליעגו ואיעגו אמר קא דחקו לי אמר ליעתרו ואיעתרו אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי א"ל מה שמה חנה ותתייפת אמר ליה קא מגנדרא עלי א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה הנהו תרי תלמידי דהוו קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמרו ליה ניבעי מר רחמי עלן דניחכים טובא אמר להו עמי היתה ושלחתיה רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי

יומא

ולא אסבר להו אפיה בפניא כי הוה מנקט ציבי דרא וציבי ומרא בחד כתפא וגלימא בחד כתפא כולה אורחא לא סיים מסאני כי מטי למיא סיים מסאניה כי מטא להיזמי והיגי דלינהו למניה (ה) כי מטא למתא נפקא דביתהו לאפיה כי מיקשטא כי מטא לביתיה עלת דביתהו ברישא והדר עייל איהו והדר עיילי רבנן יתיב וכריך ריפתא ולא אמר להו לרבנן (ב) תו כרוכו פלג ריפתא לינוקי לקשישא חדא ולזוטרא תרי אמר לה לדביתהו ידענא דרבנן (ג) משום מיטרא קא אתו ניסק לאיגרא וניבעי רחמי אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחדא זויתא ואיהי בחדא זויתא קדים סלוק עניי מהך זויתא דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבנן אמרו ליה שדרי לן רבנן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיטרא אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה אמרו ליה ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמיהא לן מאי טעמא כי יהיבנא למר שלמא לא אסבר לן מר אפיה אמר להו שביר יום הואי ואמינא לא איפגר ומאי טעמא דרא

(ב) ד)חוני לאבא כסבורין עלי שאני אביהן: ה"ג **שהיה מחבא.** ולא גרסי' שהיה מחבא בבית הכסא. (ו) כי הוה בעי רחמי אמאי היה מחבא עצמו מרוב ענוה. ומאן דגרס בית הכסא כלומר מתחבא בנגדיו כשהוא נכנס להסך את רגליו מרוב נענועת: **רב הונא ורב חסדא.** חסידי דבבל מפרסמין את הדבר ושל ארץ ישראל נצועין ולא מודיעין שבא המטר בשבילם: **תא ליכנוף אהדדי.** (מ) אלמא משום חד מייניהו לא אתי מיטרא: **תקיפי דארץ ישראל רבי יונה.** וקא חזינן (ג) דמחמתיה אתי מיטרא: **גואלקא.** עשק"א בלע"ז: **ואייתי כוזא עיבורא.** דגן משום כפנא (ם). שאפילו לבני ביתו לא היה מודיע: **אייתי לן מר מעיבורא.** דבעית למיזחן: **רווחא עלמא.** דליהוי שובע. ואהכי לא זבני ביזקרא דהשתא: **הוו קא חלפי.** דבי נשיאה: **התם.** עלויה מערתא דרבי יונה: **אינקוט.** נדבקו בקרקע שעל גבי מערה ולא היו יכולין לזוז ממקומן (ע): **עתירי דבי חמי.** עשירים של בית חמי: **ליעגו.** יהיו עניים: **קא דחקי לי.** ליתן להן פרנסה: **לא מקבלי עלי אינשי ביתי.** אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה: **מגנדרא.** מתגדלת עלי מתוך גבהות יופיה. מגנדרא מלשון מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו (חולין דף ז.): **עמי היתה ושלחתיה.** (פ) דבר זה היה בידי שכל מה שאני מבקש היו נותנין לי ועכשיו אין תפלתי מקובלת כל כך (צ): **דמן דיוקרת.** מקוס: יומא

(ה) נכ"ל לחיתי ויהיו דלינהו למניה וסיים מסאניה כי מטא למתא: (כ) שם איתו כמוכו: (ג) שם ידענא דרבנן אמטול מיטרא קא אתו: (ד) שב לי ומי משום הכהו ביזיוי כו'. ר"ב עי' פרש"י בפוף עמוד ל': (ה) שם הוה מצטרך: (ו) שם אמרי מיכנף לגבי הדדי ויהיבי רחמי: (ז) שם וקאי בדוכתא צניעא והוה מיכסי בשקא כו': (ח) שם אמרי ליה אייתי לן מר עיבורא: (ט) רש"י ד"ה דלא כי' כלסטים מה"ד טיבותא טובת הנאה כו': (י) ד"ה דאיתתא וד"ה ועוד הד"א: (כ) ד"ה שאין מכירין בין חנן לאביהן שבשמים כסבירין עלי: (ל) ר"ה ה"ג יהי'. בבית הכסא כלומר מתחבא כו': (מ) ד"ה מא ליכנף אהדדי אלמא בפרהסיא היו עושין ולא בצינעא ל"א נכנוף אהדדי אלמא משום חד מייניהו לא הוה אתי: (נ) ד"ה תקיפי כו' וקא חזינן כו' דמחמתיה אתי מיטרא: (ס) ד"ה ואייתי כו' דגן משום כפנא הס"ד ואמ"כ מה"ל בדוכתא עמיקתא בעמק או תחת הסלע כדי שלא יראוהו בני אדם שאפילו לבני ביתו: (ע) ד"ה אינקוט כו' לזוז ממקומן שלא הניחם לילך עד שיקבלו עליהם שלא לצער עוד את רבי מני בנו הס"ל ואח"כ מה"ד הוה שכיח ר' מני לפני ר' יצחק בן אלישיב הס"ד: (פ) ד"ה עמי היתה ושלחתיה. נ"ב ס"א כלומר שקבלתי עלי שלא להתפלל על עניו זה שהתפללתי קודם: (צ) בא"ר מקובלת כל כך ומפני שלא רצה להטריח לפני המקום אמר כן הס"ד:

תורה אור השלם

1. שיר המעלות ממעמקים קראתיך יי׳: תהלים קל א

רבינו חננאל

[אמאי קרי ליה חנן הנחבא יכו"] פי', קבלה בידינו היא שהיו חכמים מתעסקין למנותו פרנס על הצבור, ולא קביל והלך ונחבא, לפיכך היו קורין אותו חנין הנחבא. ומעשה דחנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל דכי הוה אצטריך עלמא מיטרא שדרו רבנן ינוקי דבי רב ומנקטי ליה לגליפיה ואמרי ליה אבא אבא הב לן מיטרא אמר רבון העולמים עשה בשביל אלו שאין יודעין איזה אב נותן מטר. תא חזי, חסידי דבבל מיכנפי ובעו רחמי אולי מידצי קודשא בריך הוא, אבל חסידי ארץ ישראל כגון חנין זה וכגון ר' יונה [אבוה דר' מני] כד הוה מיצטריך עלמא למיטרא שקיל (אבוה דר' מני) גואלקי, פי' שקים, אמר איזיל איזבן חיטי, אזל קאי בדוכתיה עמיקתא מיכסי שקא בצנעא בעי רחמי ואתי מיטרא וכו'. ר' מני בריה הוו מצערי ליה דבי נשיאה, אזל אישתטח אמערתא דאבות הוו מחלפי מהתם אינקוט ברעיה דסוסוותיהו כו'. הוה שכיח [קמיה] דר' יצחק בן אלישיב א"ל עתירי דבי חמוה קא מצערו לי אמר ליעגו ואיעגו כו'. עד חזרה חנה לשחרוריתה. תרי תלמידי הוו שכיחי קמיה, אמרו ליה ליבעי עלן מר רחמי דנ[ח]כם, אמר להו עמי היתה אותה תפילה ישלחתיה. ר' יוסי ב"ר אבין

רבינו גרשום

איפגר. איבטל. להכי שאלה. להתעטף, ולהכי לא שיילה למידר משאוי עלה. מחביא עצמו. מתפלל בחשאי. מחביא בבית הכסא. צנוע. לחסידי דבבל. שהיו מתפללין בפרהסיא, ותקיפי דארעא דישראל מתפללין בצינעא. קואלקא. בוצלא. דבי חמי. חמיו. לא מקבלי אינשי בית עלי. דהויא מבוערת טפי. עמי היתה ושלחתיה. כלומר, בתחילה היה לבי לכך, אבל כבר קבלתי עלי שלא להטריח את קוני.

הגהות הב"ח

(א) נכ' לחיתי ויהיו דלינהו למניה וסיים מסאניה כי מטא למתא: (ב) שם איתו כמוכו: (ג) שם ידענא דרבנן אמטול מיטרא קא אתו: (ד) שב לי ומי משום הכהו ביזיוי כו'. ר"ב עי' פרש"י בפוף עמוד ל': (ה) שם הוה מצטריך: (ו) שם אמרי מיכנף לגבי הדדי ויהיבי רחמי: (ז) שם וקאי בדוכתא צניעא והוה מיכסי בשקא כו': (ח) שם אמרי ליה אייתי לן מר עיבורא: (ט) רש"י ד"ה דלא כי' כלסטים מה"ד טיבותא טובת הנאה כו': (י) ד"ה דאיתתא וד"ה ועוד הד"א: (כ) ד"ה שאין מכירין בין חנן לאביהן שבשמים כסבירין עלי: (ל) ר"ה ה"ג יהי'. בבית הכסא כלומר מתחבא כו': (מ) ד"ה מא ליכנף אהדדי אלמא בפרהסיא היו עושין ולא בצינעא ל"א נכנוף אהדדי אלמא משום חד מייניהו לא הוה אתי: (נ) ד"ה תקיפי כו' וקא חזינן כו' דמחמתיה אתי מיטרא: (ס) ד"ה ואייתי כו' דגן משום כפנא הס"ד ואמ"כ מה"ל בדוכתא עמיקתא בעמק או תחת הסלע כדי שלא יראוהו בני אדם שאפילו לבני ביתו: (ע) ד"ה אינקוט כו' לזוז ממקומן שלא הניחם לילך עד שיקבלו עליהם שלא לצער עוד את רבי מני בנו הס"ל ואח"כ מה"ד הוה שכיח ר' מני לפני ר' יצחק בן אלישיב הס"ד: (פ) ד"ה עמי היתה ושלחתיה. נ"ב ס"א כלומר שקבלתי עלי שלא להתפלל על עניו זה שהתפללתי קודם: (צ) בא"ר מקובלת כל כך ומפני שלא רצה להטריח לפני המקום אמר כן הס"ד:

גליון הש"ם

נכ' בעיא רחמי דליהדרו בתיובתא. עיין נדרים דף י ע"ב:

לעזי רש"י

טשק"א. תיק.

יומא חד שמעיה. רב אשי לרבי יוסי בר אבין. ל"א יומא חד שמעיה רבי יוסי בר אבין לרב אשי. דקא גרים אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון דיבש בו כסלע אע"פ שהוא מפרכס לאחר כן ובעוד שהוא מפרכס הסליכו במים חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה לתקן (שבת קף עג.) השוחטו כו'. אמר ליה רבי יוסי ובין סנפיריו דודאי לא חי. וכשאין מחוסר לידה עסקינן כגון שנלדו בתוך הסל והניחו במים לחיות כדרך שעושין הדיינין: אמרת ליה משמיה שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם[ט]: **סנפיריו.** שפורח בהן: **לא תנקטו לי בדעתייכו.** אל תחשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו: **דסגאי.** שנורמתי ואימרתי: **דהוה כריא בהוגא.** מותר גדר העלים כדי להסתכל דרך הנקב: **אמר ליה רבי יוסי מאי הא.** מה אתה מעיין כאן: **אינשו.** שכחו: **עשו מפגיו.** היו מתחבאים: [כ] **העבודה.** שבועה: **ביחוס ויחומה.** לזווג זה לזו: **אכלנא.** אוכל של חטים: **אוהכך.** הקב"ה: **אלא לאחד מעניי ישראל.** משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם להנות ממעשה נסים כדאמר לעיל (דף כ:) ואם עושין לו גם מנכין לו מזכיותיו: **רבי יהודה נשיאה.** היה בנו של רבן גמליאל בר רבי: **לשמואל הרמתי.** שיורדין גשמים בשבילו דכתיב[ל] הלא קציר חטים היום ועכשיו בחין כל ישראל והטילו על ר' יהודה בן גמליאל לבוא וליכא דמשגח ביה: **שנתקע.** תקוע: **והא לא קבלינן מאחמול.** בהדייהו (פ): **גרירין.** (גריריין) גרוזין ומשוכין אנו אחריהן וכמי שקבלנו עלינו: **ועירא דמן תברייא.** לעיר שבשיבה. והאי דקרי ליה הכי משום דאותעיא אחריבא הוה התם: **מעיני העדה.** זקנים מאירי עיני העם: **כומן שעיניה יפות אין כל גופה וכו'.** דודאי כל גופה יפה: **אין עיניה יפות כו'.** הואיל והנהו דבי נשיאה דהוו עיני העדה רשעים לא העם אין נריכין לבדוק מה מעשיהם לכך לא משגחו בהו מן שמים: **אתו עבדי דריש גלותא וקא מצערו ליה.** לאותעיא: **אמרו ליה בני מתא.** לעבדי דבי נשיאה: **מצער לן.** מחרף ומגדף אותנו: **נחית קמיה.** לפני המיבה: **נשא.** כמו נשב: **בקוסטא דחיקא.** בכפר דאוק שיש בו עניות ביותר: **פירא דכוורי.** מחילות של דגים: **כל מאן דפשע.** דלא בעי (ו) מיקרי משחדינא ליה כו': **ומסדרינא ליה ומפייסינא ליה.** מתקנן כסדר:

ה"ג

יומא חד שמעיה. רב אשי לרבי יוסי בר אבין. ל"א יומא חד שמעיה רבי יוסי בר אבין לרב אשי. דקא גרים אמר שמואל השולה דג מן הים בשבת כיון דיבש בו כסלע אע"פ שהוא מפרכס לאחר כן ובעוד שהוא מפרכס הסליכו במים חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה לתקן (שבת קף עג.) השוחטו כו'. אמר ליה רבי יוסי ובין סנפיריו דודאי לא חי. וכשאין מחוסר לידה עסקינן כגון שנלדו בתוך הסל והניחו במים לחיות כדרך שעושין הדיינין: אמרת ליה משמיה שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם[ט]: **סנפיריו.** שפורח בהן: **לא תנקטו לי בדעתייכו.** אל תחשדוני שלא הבאתי לכם מזונות עד עכשיו: **דסגאי.** שנורמתי ואימרתי: **דהוה כריא בהוגא.** מותר גדר העלים כדי להסתכל דרך הנקב: **אמר ליה רבי יוסי מאי הא.** מה אתה מעיין כאן: **אינשו.** שכחו: **עשו מפגיו.** היו מתחבאים: [כ] **העבודה.** שבועה: **ביחוס ויחומה.** לזווג זה לזו: **אכלנא.** אוכל של חטים: **אוהכך.** הקב"ה: **אלא לאחד מעניי ישראל.** משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם להנות ממעשה נסים כדאמר לעיל (דף כ:) ואם עושין לו גם מנכין לו מזכיותיו: **רבי יהודה נשיאה.** היה בנו של רבן גמליאל בר רבי: **לשמואל הרמתי.** שיורדין גשמים בשבילו דכתיב[ל] הלא קציר חטים היום ועכשיו בחין כל ישראל והטילו על ר' יהודה בן גמליאל לבוא וליכא דמשגח ביה: **שנתקע.** תקוע: **והא לא קבלינן מאחמול.** בהדייהו (פ): **גרירין.** (גריריין) גרוזין ומשוכין אנו אחריהן וכמי שקבלנו עלינו: **ועירא דמן תברייא.** לעיר שבשיבה. והאי דקרי ליה הכי משום דאותעיא אחריבא הוה התם: **מעיני העדה.** זקנים מאירי עיני העם: **כומן שעיניה יפות אין כל גופה וכו'.** דודאי כל גופה יפה: **אין עיניה יפות כו'.** הואיל והנהו דבי נשיאה דהוו עיני העדה רשעים לא העם אין נריכין לבדוק מה מעשיהם לכך לא משגחו בהו מן שמים: **אתו עבדי דריש גלותא וקא מצערו ליה.** לאותעיא: **אמרו ליה בני מתא.** לעבדי דבי נשיאה: **מצער לן.** מחרף ומגדף אותנו: **נחית קמיה.** לפני המיבה: **נשא.** כמו נשב: **בקוסטא דחיקא.** בכפר דאוק שיש בו עניות ביותר: **פירא דכוורי.** מחילות של דגים: **כל מאן דפשע.** דלא בעי (ו) מיקרי משחדינא ליה כו': **ומסדרינא ליה ומפייסינא ליה.** מתקנן כסדר:

ה"ג

יומא חד שמעיה דקא גרים אמר שמואל [ח]א השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב א"ל ולימא מר [ב]ובין סנפיריו אמר ליה ולא סבר לה מר דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה אמר ליה אנא ניהו א"ל ולאו קמיה דר' יוסי דמן יוקרת הוה שכיח מר א"ל [ג](הין) א"ל ומ"ט שבקיה מר ואתא הכא אמר ליה גברא דעל בריה ועל ברתיה לא חס עלי דידי היכי חיים בריה מאי היא יומא חד הוו אגרי ליה אגירי בדבורא נגה להו ולא אייתי להו ריפתא אמרו ליה לבריה [ד] בפינן הוו יתבי תותי תאינתא אמר תאנה תאנה הוציאי פירותיך ויאכלו פועלי אבא אפיקו ואכלו אדהכי והכי אתא אבוה אמר להו לא תינקטו בדעתייכו דהאי דנגהנא אמצוה טרחנא ועד השתא הוא דסגאי אמרו ליה רחמנא לישבעך כי היכי דאשבעון ברך אמר להו מהיכא אמרו הכי והכי הוה מעשה אמר לו בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה יאסף שלא בזמנו ברתיה מאי היא הויא ליה ברתא בעלת יופי יומא חד חזיא לההוא גברא דהוה כריא בהוצא וקא חזי לה אמר לו מאי האי אמר ליה רבי אם ללוקחה לא זכיתי לראותה לא אזכה אמר לה בתי קא מצערת להו לברייתא שובי לעפריך ואל יכשלו ביך בני אדם [ה] הויא ליה ההוא חמרא כדהוו אגרי לה כל יומא לאורתא הוו משדרי לה אגרה אגבה ואתיא לבי מרה ואי טפו לה או בצרי לה לא אתיא יומא חד אינשו זוגא דסנדלי עלה ולא אזלה עד דשקלונהו מינה והדר אזלה אלעזר איש בירתא כד הוו חזו ליה גבאי צדקה הוו טשו מיניה דכל מאי דהוה גביה יהיב להו יומא חד הוה סליק לשוקא למיזבן נדוניא לברתיה חזיוהו גבאי צדקה טשו מיניה אזל ורהט בתרייהו אמר להו אשבעתיכו במאי עסקיתו אמרו ליה ביתום ויתומה אמר להן העבודה שהן קודמין לבתי שקל כל דהוה בהדיה ויהב להו פש ליה חד זוזא זבן [ו] ליה חיטי ואסיק שדייה באכלבא אתאי דביתהו אמרה לה לברתיה מאי אייתי אבוך אמרה לה כל מה דאייתי באכלבא שדיתיה אתיא למיפתח בבא דאכלבא חזת אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצינורא דדשא ולא מיפתח בבא מחיטי אזלא ברתיה לבי מדרשא אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך אמר לה העבודה הרי הן הקדש עליך ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל ר' יהודה נשיאה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר כמה איכא משמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל אוי לו לדור שכן נתקע אוי לו למי שעלתה בימיו כך חלש דעתיה ואתא מיטרא דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אודעינהו לרבי יוחנן ולריש לקיש לצפרא אודעינהו אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן הא לא קבילנא עלן מאורתא אמר ליה אנן בתרייהו גרדינן דבי נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא תנא להו אושעיא זעירא [ז]דמן חברייא [ח]והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה עיניה [ט]טרוטות כל גופה צריכה בדיקה אתו עבדיה ורמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה אמרו [י](ליה) בני מאתיה שבקיה דהא נמי מצער לן כיון דחזינן דכל מיליה לשום שמים לא אמרי ליה [יא] מידי ושבקינן ליה אתון נמי שבקוהו רבי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה רבי אילפי [יב]אמר משיב הרוח [יג]ונשא זיקא מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה דיירנא בקוסטא דחיקא דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא טרחנא ואתינא חמרא לקידושא ואבדלתא ומפיקנא להו ידי חובתייהו רב איקלע לההוא אתרא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא נחית קמיה שליחא דצבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה מיקרי דרדקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי וכל דלא אפשר ליה לא שקלינא מיניה מידי ואית לי פירא דכוורי וכל מאן דפשע משחדינא ליה מינייהו ומסדרינן ליה ומפייסינן ליה עד דאתי וקרי רב נחמן גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מיטרא אמר שקלוה לנחמן חבוטו מן גודא לארעא חלש דעתיה ואתא מיטרא רבה גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מיטרא אמרו ליה והא רב יהודה כי הוה גזר תעניתא אתא מיטרא אמר להו מאי אעביד אי משום תנויי אנן עדיפנן מינייהו דבשני דרב יהודה [טו]כל תנויי

בנזיקין

השולה דג מן הים. שולה כמו מגביה כיון שיבש בו כסלע (ו) שעדיין הוא מפרכס ובשעה שמפרכס חזר והסליכו ליס חייב משום נטילת נשמה שהיא אב מלאכה לתקן (שבת קף עג.) השוחטו והמפשיטו גבי אבות מלאכות: הא

כט א ב מיי' פי"א מהל' שבת הל' ו סמג לאוין סה:

תורה אור השלם

1. וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נַעֲשָׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיְ׳ וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: במדבר טו כד

רבינו חננאל

שמע לרב אשי דחני אמר שמואל השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב. א"ל איהו ורבין סנפיריו, א"ל רב אשי חני דבי ר' יוסי איתנן, אמר ליה אנא הוא, אמר ליה רב אשי ואמאי שבקת לר' יוסי דמן יוקרת רבך, א"ל גברא דלא חס אבריה ואבריתיה עלי דידי חיים. בריה וברתיה מאי היא כו'. כלבא. אוצר. ר' יהודה נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא. אמר משמואל הרמתי שאמר הלא קציר חטים היום וגו'. וכיון שקרא בא המטר, הגיע שפלות הדור ליהודה בן גמליאל שהוא פרנס הדור וצועק ואינו נענה, אוי לו לדור הנתקע לכך, אוי מי שעלתה בימיו צרה ואין מי שראוי להתפלל ולהשיב חימה, חלש דעתיה ואתא מיטרא. דבי נשיאה גזר תענית ולא אודיעינהו לר' יוחנן ולר' שמעון בן לקיש, לצפרא אודיעינהו. אמר ריש לקיש לא קבלנו עלינו מאתמול. א"ר יוחנן ניתיב כתעניתא דאנן בתרייהו גרדינן. דבי נשיאה גזור תענית בעו רחמי ולא [אתא] מיטרא. תנא להו והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה, משל לכלה בזמן שעיניה יפות אין הגוף צריך בדיקה כו', כלומר פרנסי הדור הוא דלא מעלי. רבי אילפי ירד לפני התיבה לפני ר' אמי אמר (מוריד הגשם) משיב הרוח אתא דיקא, אמר מוריד (הגשם) אתא מטרא, אמרי ליה מאי עובדך. אמר להו בקיפא. פי' בכפר דחוק דאירנא וטרחנא ומייתינא קידושא ואבדלתא ומפקנא להו ידי חובתייהוא.. וכן ההוא שליחא דצבורא (רנחית) קמי דרבא, ושאלוהו ואמר מקרי ינוקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי ואית לי פירא דכורי דמפרנסנא מיניה כל מאן דקרי משחדינא ליה בהו עד דקרי. ל) בימי רב יהודה מצלו ואתי מטרא. אמרי אי משום תנויי כלהו תנויי

ל) נראה דל"ל אמרי ליה וכא בימי רב יהודה מצלי ואתי מטרא לכו מה אעביד אי משום תנויי אנן עדיפנן מינייהו דבשני דרב יהודה כל תנויי בנזיקין

הגהות הב"ח

(א) גמ' ליה לבריה כפנינן הוו יתבי: (ב) שם ולא יכלנו בין כי אדם וכן הוה הוא ליה ליה הוא ממגלא: (ג) שם חד זחא זבן ביה חיטי ואסקיה כו' מאי אימי לך אבוך אמרה: (ד) שב לא אמרי ליה ולא מידי ושבקינן ליה: (ה) רש"י ד"ה והא לא מי' בהדייהו כדאמרינן לעיל מאימתי מקבל רב אמר במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה סמ"ר: (ו) ד"ה כל מאן דפשע דלא בעי מיקרי הם"ל ואח"כ מס"ד משחדינא ליה כוורי כי היכי דגמיר הם"ר: (ז) תוס' ד"ה השולה כו' שיבש בו כסלע אע"פ שעדיין הוא מפרכס ובשעה:

מוסף רש"י

השולה דג. שהיה נילוד ועומד מבעוד יום (שבת קו:). כיון שיבש בו כסלע. כרוחב פלס, חייב. משום נטילת נשמה, דהו לא מי (שם). אושעיא זעירא דמן חברייא. עיר הישינה, ולי נראה לאותעיא זעירא היה נקרא דמן חברייא שמנני הישינה (חולין לא. ועי"ש יב:). עיניה טרוטות. רמות (שבת לא:).

רבינו גרשום

שיבש בו כסלע חייב. משום צידה ומשום נטילת נשמה. אמר ליה. ר' יוסי בר ר' אבין ובין סנפיריו. א"ל. יב יוסף הא בין סנפיריו ר' יוסי היא. כלבא. גודן. משמואל הרמתי. שהיה מבקש ומביא מטר אפי' בימי קציר חטים, דכתיב הלא קציר חטים וגו'. בתרייהו. דבי נשיאה, אזלינן. וכי קבילו אינהו הוי כמו קבילי אנו. מעיני העדה. עיקר העדה, היינו דבי נשיאה. קוסא אתרא. דחיקא. בני אדם רחוקים.

ל א ב ג מיי' פ"ד מהל' עבודת יום"כ הלכה ח:

מוסף רש"י

בנזיקין הוה. לא היו גדולים בכל גמרא של ד' סדרים אלא בתלמי בני אלנו (ברכות כ:) כל הגמרא שלהן לא היה אלא בסדר נזיקין, שלא היו מרבין כל כך לדרוש (סנהדרין קו:). **בבית החיצון.** בהיכל (יומא נב:). **עוברי דרכים.** מתפללים שלא ירדו גשמים (שם). **עביד שולטן.** עשה מלחמה (שם נג:). **וחנינא בנחת.** שאין לי זריעה בשדות (שם). **בשביל חנינא בני.** הוא ר' חנינא בן דוסא, וכימיו היה קול זה יולא (חולין פו:). **דיו בקב חרובין.** מתפרנס בלבד יבלמלים (שם).

רבינו חננאל

בנזיקין הוה ואנן מתנינן טהרא, וכי הוה רב יהודה מטי בהאשה שכובשת ירק בקדירה, ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן, זו היא משנה בעוקצין פרק ב', הוה א' הויה דרב ושמואל קא חזינא הכא, כלומר זו קושיא גדולה היא, ואנן האידנא מתנינן י"ג מתיבתא בעוקצין, אלא מה יעשו פרנסי גדולי הדור שאין דורן יפה. רב יהודה שלם מסניה למבעי רחמי אמטרא, אתחזי ליה חלמא אי שלפה אחרינא מחריב עלמא. ההוא דבעל גייה, נגדיה רב יהודה ומית, אכלו ביה קורצי. הלשינו עליי שחמית אדם. פי' אכלו, קראו עליו מלשינות, כדמתרגמינן קרא בגרון אל תחשוך, אכלי. בעא שבור מלכא לצעוריה כו'. ר' חנינא בן דוסא הוה אזיל באורחא אתא מיטרא אמר רבון העולמים כל העולם בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא, כי אתא לביתיה אמר כל העולם בצער וחנינא בנחת אתא מיטארא. אמר רב יוסף מאי אהני צלותא דכהן גדול, דהוה מצלי ביום הכיפורים יהי רצון מלפניך שאם תהיה השנה הזאת שחונה תהיה גשמים ואל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים שמתפללים לפסוק המטר, הנה ר' חנינא מתפלל ופסק המטר. ועוד היה מתפלל ואל יעידו עבד שלטון מדבית יהודה, ואל ידיי עמך בית ישראל צריכין זה לזה לפרנסה. בכל יום בת קול יוצאה כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.

ה"ג **בנזיקין הוה.** למודם לא היה גדול אלא בסדר נזיקין: **שכובשת ירק בקדירה.** במסכת ט[טהרות] היא בפ' שני (מ"ח) גבי ידות מייחי דקיי"ל (עוקצין פ"ח משנה ח) כל ידות האוכלין אם נגעה טומאה בהן נטמא גם האוכל הצריך לידות דיד מכנים ומוציא כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין דף קיח.) מכל האוכל[1] לרבית הידות וקתני התם אשה שהיא כובשת ירק בידות שלהן טהורין דכשהיא עוברת אותם הידות משתברות וא"א ליטול הירקות בידות שלהן שנשמט ונפסק האוכל מן היד מחמת כבישה: **כובשת.** שו"ן בלע"ז עוברת שיצא המשקה שלהן ויבשו. דרך אשה בכך כובשת ירק ממיים שישתמרו לזמן מרובה: **טהורין.** הצלין והקלמין: **ואמרי לה.** כי מטא לאידך בפרק שני (דעוקצין משנה ח) זיתים שכבשן בטרפיהן כתרגומו עלה טרפא (בראשית מ) עלין שלהן דהיינו ידות: **טהורין.** הידות להכיא טומאה לאוכל דתו לא חזי למהוי בית יד: **הוויות דרב ושמואל.** עומק גדול. ולא הוה נהירא ליה: **תליסר מתיבתא.** שלא עשרה ישיבות איכא בהך מתא דגמרי מסכת עוקצין: **כי הוה שליף חד מסאגא.** משוס עינוי: **דחוא מידי.** חס ושלום בעובדי בישי: **פרלי בריפתא.** זורקים אותה זה לזה (ג): **ניעשייה.** יעשנו שיצא לחוץ: **אכוסיפא דתמרי.** על כלי מלא תמרים או פסולת של תמרים: **קאימנא אגבר פפא.** ההוא יומא דעבד רב יהודה הכי: **חלא.** חול: **דסמידא.** סולת והן עלמן מוכרין אותו: **אמר להו מעשה נסים הוי.** ובמה לאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון[2]: **דפרזינא.** מקום: **אקרון.** הקרוני. הייתי קורא בתלומי: **נגדא.** מלקות: **איפרא הורמיז.** כך שמה. איפרא חן. [3]יופי שדים היה לה: **מאי היא.** מאי עניל להו: **אמרה ליה.** דכל אימת דנעי מיטרא: **וימנא דמיטרא הוא.** ואפילו לא בעו נמי אתי מיטרא: **שלחה ליה לרבא.** דתמתא ליה לרבא: **אכוסיפו ספרו לנו פועל פעלא בימיהם בימי קדם.** שהיית מפליא להם נסים (ד): **עד דשפיך מרזבי דליפורי.** שקילמו מים מן המרזיבות עד שטופין בחולות ויורדין ושופכין לדיגלא. לנהר חדקל: **אשני מעיקך.** אל תשכב במטתך הלילה: **כסכיני.** שרלו שדים להורגו ותתכו את מעטו. והיינו דאמרי' בשמיטת חולין בפרק הזרוע (דף קנג.) וליקרייה לרבא רבא מזוף היה לא מלינו לו מזיפה בכל השיים אלא בזה המעשה כשביקש הגשמים בתמוז שלא לעורך: הכי גרסינן ר"פ **גור תעניתא חלש לביה טעיס מידי בעא רחמי ולא אתא מיטרא: אי שריף מר חדא פינכא דדייסא.** מלשון שורפה היה (ע"ז דף כט:). (ה) פינכא מלא כף כמו מלחיך פינכי (פסחים דף מט:). דייסא טרייס"ם בלע"ז. ולחוכא קאמר ליה הכי משום דטעיס בריסא והדר בעא רחמי: **רבי חנינא בן דוסא.** תנא הוא: **כל העולם כולו בצער.** שמבקשין מים לשדותיהן: **בנחת.** שאני יושב בביתי ואיני צריך לגשמים לפי שאין לי שדות: **מאי אהניא ליה צלותיה דכהן גדול.** כשהיה מתפלל תפלה קצרה ביום הכפורים שהיה אומר אל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים דר' חנינא מבטל ליה לצלותיה דכהן גדול שאעפ"כ שמע הקב"ה תפלתו ופסיק מיטרא: **שחונה.** ממה כמו חמותי רלתי אור (ישעיה מד) תיגרם יונתן בן עוזיאל שחיתא: **אם שחונה תהא גשומה.** כשהיא ממה צריכה הארץ לגשמים מאד ותדיר: **בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו.** ולא גרסי' מהר מורד: **קב חרובים מערב שבת לערב שבת.** כל השבת היה ניזון בכך. חסר לחם היה ומתגלגל היה בחרובין: **אקטרתא.** דבר שמעלה עשן בקיטור הכבשן (ו): משוס

בנזיקין הוה ואנן קא מתנינן בשיתא סדרין וכי הוה ממי רב יהודה בעוקצין [6]האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה [7]זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויי' דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתי מיטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דאשגח בן אי משום עובדא אי איכא דחזא מידי לימא אבל מה יעשו גדולי הדור שאין דורן דומה יפה רב יהודה חזא הנהו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא אמר שמע מינה איכא שבעא בעלמא יהיב עיניה הוה כפנא אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה (ח) מר דשכיח קמיה ניעשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא עשייה ונפק לשוקא חזא כנופיא אמר להו מאי האי אמרו ליה אכוספא דתמרי קיימי דקא מזדבן אמר שמע מינה כפנא בעלמא אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאניי שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה אמר הקדוש ברוך הוא אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא אמר רב מרי ברה דבת שמואל אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא חזאי למלאכי דאידמו למלחי דקא מייתי חלא ומלונהו לארבי והוה קמחא דסמידא [9] אתו כולי עלמא למיזבן אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא למחר אתיין ארבי דחיטי [10]דפרזינא רבא איקלע להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר להו ביתו כולי עלמא בתעניתיכו למחר אמר להו מי איכא דחזא חילמא לימא אמר להו ר' אלעזר מהגרוניא לדידי אקריון בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה אמר שמע מינה [7]עת רצון היא מבעי רחמי בעי רחמי ואתי מיטרא ההוא גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבא משום דבעל כותית נגדיה רבא ומית אשתמע מילתא בי שבור מלכא בעא לצעורי לרבא אמרה ליה איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברה לא ליהוי לך עסק דברים בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו יהיב להו אמר לה מאי היא בעין רחמי ואתי מיטרא אמר לה ההוא משום דזימנא דמיטרא הוא אלא לבעו רחמי האידנא בתקופת תמוז וליתי מיטרא שלחה ליה לרבא כוין דעתך ובעי רחמי דליתי מיטרא בעי רחמי ולא אתי מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם [8]אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם בימי קדם ואנו בעינינו לא ראינו אתא מיטרא עד דשפוך מרזבי [9]דצפורי לדיגלת אתא אבוה איתחזי ליה בחלמיה ואמר ליה מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי [10]אמר ליה שני דוכתיך שני דוכתיה למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכיני רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא חלש ליביה שרף פינכא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מיטרא אמר ליה רב נחמן בר [11]אושפזתי אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא אתי מיטרא איכסיף וחלש דעתיה ואתא מיטרא [12]ר' חנינא בן דוסא הוה קא אזיל באורחא אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא כי מטא לביתיה אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא אמר רב יוסף מאי אהניא ליה צלותא דכהן גדול לגבי רבי חנינא בן דוסא דתנן [13]א היה מתפלל תפלה קצרה בבית החיצון [14]מאי מצלי רבין בר אדא ורבא בר אדא דאמרי תרוייהו משמיה דרב יהודה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא השנה הזו גשומה ושחונה שחונה מעלייתא היא אדרבה גריעותא היא אלא [15]אם שחונה תהא גשומה וטלולה ואל יכנס לפניך תפלת עוברי דרכים רב אחא בריה דרבא מסיים משמיה דרב יהודה [16]לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ואל יהו עמך ישראל צריכין להתפרנס זה מזה ולא לעם אחר אמר רב יהודה אמר רב [17]בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מע"ש לע"ש הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא

משום

ו) שבת, פ"ב מ"ח, ב) עוקצין פ"ב מ"ח, ג) [גי' הערוך ערך תרזן ח' דתרזמא פי' פפיטות מלאות לוכין], ד) [נדרים ח. יומא סט: יבמות עב. סנהדרין סד.], ה) [ע"ל דמתחזא וכ"ל בע"ז], ו) [גי' הערוך לוסקרתי פי' הוא סם אמו של רב פפא], ז) יומא נג:, ח) יומא נב: ע"ש, ט) שם נג:, י) כלכות יח: מולין פו., כ) [ועיין בסנהדרין קו: בפרש"י וע"ע בפי' רש"י בכלכות כ.], ל) [ויקרא יא], מ) [עי' לעיל כ:], נ) [וע"ע רש"י מה כ: ד"ה לוסקרת ועי' תוס' גיטין יח. ד"ה הוסמין וכו' הקשו על פרש"י].

תורה אור השלם

1. אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם: תהלים מד ב

הגהות הב"ח

(א) גב' שמעיה דמר דשמיה: (ב) שם ואחר כולי עלמא למיזבן מיניה ואמינא להו מהא כו' להגרוניא גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא כו' בתעניתיכו ביתו למחר אמר להו כו' עד דלין היא למבעי רחמי בעי רחמי: (ג) רש"י ד"ה פרלי כו' זה לזה כמשחקין זה עם זה הס"ד: (ד) ר"ה אבותינו כו' מפליא להם נסים אבל בעינינו לא ראינו כלומר עכשיו הראה לנו נפלאותיך הס"ד: (ה) ר"ה אי שריף כו' מלי שוספה היה אי אביל מר חדא פינכא מלא כף: (ו) ד"ה אקטרתא כו' כקיטור הכבשן כדי שיהיו סבורין השכנים שאופה בתנור הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' א"ל שני דוכתיך. עיין חולין דף קלג ע"א רש"י ד"ה מזף:

לעזי רש"י

שול"ץ. מרקחת ירקות. טרייש. מאכל של חיטה כתושה.

רבינו גרשום

האשה שכובשת ירק בקדרה. ונגע טומאה לקלח, אין מביאין טומאה לירק, כיון דנכבשו בטיל ליה בתורת יד. זיתים בטרפיהן. טרפא נמי הם ידות. אנא קיימנא. בההיא שעתא. דפרזינאי. מקום. שחונה. המימה.

משום כיסופא. שהיו שכיעותיה אופות עיסה לכבוד שבת והיא אינה עושה כלום: **אגנא.** ערינה: **מסא.** עתר שמוליאין בו הלחם. מרדה פאלי"א בלע"ז. ומרדה ומסא חדא מילתא היא (ד): **תנא אף היא להביא מרדה נכנסה.** פל"א בלע"ז על שם שרודין בה פת מן התנור (ה). שלא היתה שולטת מפני שרגילה בניסין: **חזיא.** דביתהו בחלמא: **מיסקל לא שקלי.** בתר דיהבי: כל היכא דתני בי שמשי היינו ערב שבת. * לא שמעתי טעם (ו): **כמנא דחלא.** בכלי שיש בו החומץ: **עד שנעלו ממנו אור להבדלה.** הדליק ממנו נר אחר ליהנות בו. ונר של מעשה נפיש כיבה כי היכי דעבד רב יהודה (לעיל דף כד:) בחלא דהוה סמידא: **קא מפסדי לן.** שדות: **דוכיס.** וחאכיס בשדות (ז): **ולא מצו כשורי.** אין הקורות מגיעות מכותל לכותל: **איכו נימטו כשוריך.** ימריכו הקורות: **סניפין היו.** הקורות של חליות היו. במעשה נס נדבקו להן חתיכות קטנות לאורכן: **ר"א בן פדם.** אמורא היה והוא הנקרא מרא דארעא דא"י במסכת נדה (דף כ:) בעל הוראות היה והוא שימש ר' יוחנן (ח) אחרי מות ריש לקיש והיה דחוק ועני: **עבד מילתא.** הקיז דם: **ברא דאומא.** בן השוס. נלע של שוס: **חלש ליביה.** נתעלפה: **נוליתא.** מילון: **מאפוחיה.** ממלאו: **כולי האי ואפשר.** בתמיה. כולי האי עבדת ואמרת הך ספיקא דלמא לא מיתרמיא בשעתא דמזוני: **דחיי נפישא או דחיינא.** ימי חיי שחייתי כבר הם רבים ממה שאני עתיד לחיות: **אמר דחיים.** מה שכבר חיית מרובים ממה שאתה עתיד לחיות. והיינו דקא בכי כי אמר שכיבה הכי. והאי דחיין אשוס י"ג נהרוותא לרחון בהן ולטייל בהן מזה לזה: **אי הכי לא כעינא.** דתיתרביה לעלמא: **ומו לא.** וכי אין אתה נותן לי דבריס אחריס: **א"ל ולהברך מאי קא יהיבנא.** אנא מגברא דלית ליה בעיא לא גרים בספר רבי ובספר שלי כתוב: **באסקטולא אפותאי.** היינו לוליתא דנפק מייניה שמדיק אגבא נרדא עם הגולל ומכה בנפורן האגבא: **אינרו בך גירי.** כלומר הכיתי בחילי לחדווה בעלמא אמר כן: **הא אנא והא בר ליואי.** הוא איש אחד ואני איש אחד הוא עדיף מינאי: **דתכרי.** שודריס: **שיבא מטר בשבילנו.** מקבלים אתם עליכם ומסכימין לדעת אחד: **כמה עוין.** דלא כסין מצטורא: **לוי אחוי קידה.** נועץ שני גודליו באחרן ושותה ונושק את הרלפה: **הא והא גרמא ליה.** החטוא גרס לו שנלע בקידה: ואין

הא והא גרמו ליה. *פי' הראב"ד הא כדעבד דאחוי הקידה קמי רבי איטלע והא דהטייה דבריס כלפי מעלה גרמא ליה דאיטלע שאמי

משום כיסופא הוה לה הך שיבבתא בישתא אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי אזלא וטרפא אבבא איכספא ועיילא לאינדרונא איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמיך אמרה לה אף אנא להכי עיילי תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים (ה) אמרה ליה דביתהו עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי אמר לה מאי נעביד בעי רחמי דניתבו לך מידי(ח) *בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא (ט)(חזאי) בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי (י)(ואת) אוכלת אפתורא דתרי כרעי (יא)(אמרה ליה) ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמחסר אמרה ליה ומאי נעביד בעי רחמי דנשקלינהו מינך בעי רחמי ושקלוהו תנא גדול היה גם אחרון יותר מן הראשון דגמידי דמיהב יהבי מישקל לא שקלי חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא אמר לה בתי (יב)למאי עציבת אמרה ליה כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת אמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה ר' חנינא בן דוסא הוו ליה הנך עיזי אמרו ליה קא מפסדן (יג) אמר אי קא מפסדן ניכלינהו דובי ואי לא כל חדא וחדא תיתי לאורתא דובא בקרנייהו לאורתא אייתי כל חדא וחדא דובא בקרנייהו הוה ליה ההיא שיבבתא דקא בניא ביתא ולא מטו כשורי אתיא לקמיה אמרה ליה בניתי ביתי ולא קמטו כשוראי אמר לה מה שמך אמרה ליה איכו אמר איכו נימטו כשוריך תנא הגיעו עד שיצאו אמה לכאן ואמה לכאן ויש אומרין (יד)סניפין עשאום תניא פלימו אומר אני ראיתי אותו הבית והיו קורותיו יוצאות אמה לכאן ואמה לכאן ואמרו לי בית זה שקירה ר' חנינא בן דוסא בתפלתו (טו)ור' חנינא בן דוסא מהיכן הוו ליה עזים [א] והא עני הוי ועוד אמרו חכמים (טז)אין מגדלין בהמה דקה בא"י אמר רב פנחס מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של ר' חנינא בן דוסא ואמר לה אל תאכלי מביציהן והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערין אותם ומכרן וקנה בדמיהן עזים פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין ואמר לחבירו בכאן הנחתי התרנגולין שלי שמע ר' חנינא אמר לו יש לך בהן סימן אמר לו הן נתן לו סימן ונטל את העזין והן הן (יז)עזי דאייתו דובי בקרנייהו רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה חלש לביה ונים אזול רבנן לשיולי ביה חזיוהו דקא בכי וחייך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה כי אתער אמרו ליה מ"ט קבכית וחייכת אמר להו דהוה יתיב עמי הקב"ה ואמרי ליה עד מתי אצטער בהאי עלמא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני אמרי לקמיה כולי האי ואפשר אמרי ליה דחיי טפי או דחיינא א"ל דחיית אמרי לקמיה א"כ לא בעינא אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכיין (יח)כפרת

ודיגלת דמענגת בהו אמרי לקמיה האי ותו לא אמר לי ולחברך מאי יהיבנא אמרי ליה ואנא מגברא דלית ליה בעינא מחיין באסקוטלא (יט)אפותאי ואמר לי אלעזר ברי (כ)גירי בך גירי ר' חמא בר חנינא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמרו ליה והא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא ואתי מיטרא אמר להו הא אנא הא בר ליואי אמרו ליה דניתי וניכוין דעתין איפשר דתברי ציבורא לבייהו דאתי מיטרא בעון רחמי ולא אתי מיטרא אמר להו ניחא לכו שיבא מטר בשבילנו אמרו ליה הן אמר רקיע רקיע כסי פניך לא איכסי אמר כמה עזין פני רקיע איכסי (כא) ואתא מיטרא לוי גזר תעניתא ולא אתא מיטרא אמר לפניו רבונו של עולם עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מיטרא ואיטלע אמר רבי אלעזר (כב)לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע ומנו לוי והא גרמא ליה והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע הא והא גרמא ליה רבי חייא בר לולייני שמעינהו להנך עננו דקאמרי ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב אמר לפניו רבונו של עולם כשנתת תורה לעמך ישראל חזרת על כל אומות העולם ולא קיבלוה ועכשיו אתה נותן להם מטר שדו הבא שדיות אדוכתיהו (כג)דרש רבי חייא בר לולייני מאי דכתיב [1]צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אילו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין

לא א מיי' פ"ה מהל' מקר ממון הל' ג סמג עשין מז טושע"ש מ"מ מימון מט סעיף ל:

מוסף רש"י

בי שמשי. לילי שבת קרי בי שמשי בכל דוכתא מפני שבין השמשות שלו אלוק מכל ימיה והולרך להוכירו בכתה מקומות (שבת פז:) לו: ערב שבת. וגרלה בעיני לפי שבין השמשות שלו שבור כפי כל והכל תרבים אליו לגמור מלאכתן עד שלא תחשך. קרו ליה בי שמשי (בחולין פג:). סניפין. חיטורים (ב"מ פ:). אין מגדלין בהמה דקה בא"י. תשוס ישוב פ"י שמבעיר את הסדים. וכל שדות א"י שמתן דישראל (בריש עבו"ז). יתיה. יזרוק, לשון כמעטוי קשת (סוכה נ:). אחוי קידה. נועץ גודליו ונשען עליהם ושותה עד שנעשה את הרלפה חזקה ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו ואין ידיו מסייעות אותו נזקיפתו ומתוך כך נלע בבריכה דאטמא (חגיגה כב:). קמיה דרבי. בביתו שהיה נשוא ומכבדין אותו לפמוה שהיה דולג תמיד בלרת ישראל ובחלוי כדאמרינן בנדרים (נ:) יומא דמתן היה רבי אחי פורענות לעלמא (סוכה נ:). ואיטלע. נעשה חיגר לפי שכשזוקף גופו מלליו ואינו נשען על ידיו כחוקה לתוקף גופו לתעלה, נמלא כל אותם זקיפתו על מתניו (סוכה נ:). הא והא גרמא ליה. נעגע בחטאת דבריס ונעגע בשעת המלוכה דלמרינן בחטאת שבת (לב:) ומלל הילא חדד לבכיה (סוכה נ:) לפי שהטיח מתקלקל בשעת הסכנה (חגיגה כב:). אם נאמר תמר. שעושה פירות ואין נזעו מחליף, למה נאמר ארז. שנזעו מחליף ואין עושה פירות, קשו קלאי פהדדי, אם מדמתי לאחי יתמר מכל יכל (השלה"ה ב"ב פ:).

רבינו חננאל

חד [בין] שימשי איחלף לברתיה ורמא חלא לשרגא דשבתא והות עציבא, א"ל אבוה אל תעצבי מי שאמר לשמן וידליק [ואמר לחומץ וידליק], תנא (הדלק) [והיה דולק] כל השבת עד דשקל מינה אור להבדלה. ר' אלעזר בן פדת הוה דחיק ליה עלמא. הקיז ולא הוה ליה מידי למיכל, אשכח בר חומא שדא לפומיה חלש ליביה, עיילו רבנן לשיוליה ביה ומצאוהו ישן, חזייה דבכה ואחיך ונפיק צוציתא דנורא מאפותיה, כשהקיץ משנתו אמרו ליה מאי היא, אמר להו חזאי שכינה בחלמא ואמרי קמיה עד מתי אהא בהאי דוחקא, אתאמר ליה מקמיה ניחא לך דלאחרב עלמא ואבריה מרישא אפשר דמתילדה בשעתא דמזוני, אמרי קמיה כולי האי ואילו לא בעינא, [א"ל] בהאי אגרא [דאמרת] לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי י"ג

לעזי רש"י

פאלי"א, פל"א [פיל"א]. יעה.

רבינו גרשום

מרדה. לירות הפת. סניפין. שמלאכים הארכיכם בחתכי קורה.

מעיינתא דמשכי אפרסמון דכייא כו', עד טרק באסקוטלא אפותאי, כלומר הכהו מלאך באצבעו במצחו, ונראת להם ההכאה כניצוצות של אש. כשכופך אדם אצבעו [על בוהנו] ופושט אותה בכח ומכה את חבירו נקראת המכה ההיא איסקוטלא. אפותא, פדחת. לוי גזר תעניתא ולא [אתא] מיטרא, אמר רבון העולמים אינך משגיח בצער בניך ומרחם עליהם, כלומר ראוים הם להתרחם ואינך מרחם, ולפי שהטיח דברים הללו איטלע ונעשה פיסח. והיינו דאמרי בכל מקום, לעולם לא יטיח אדם דברים כלפי למעלה, שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי למעלה ואיטלע ומנו לוי. יד שדרשו, [צדיק כתמר יפרח] כארז בלבניי ישגה. תמר עושה פירות ואין גזעי מחליף, ארז גזעו מחליף ואין עושה פירות, ולפיכך נמשלו הצדיקים כתמר לעשות פירות, וכארז להחליף גזעו.

מ)ואין גזעו מחליף. אם נפסק: **אף לדיק.** אין לו זכר. לדיק אין גזעו מחליף אינו בתחיית המתים: **לדיק אינו עושה פירות.** אין לו שכר לעתיד: **כאולה השקמה.** נטיעה שלא נקצצה מעולם: **סדן.** שכבר הזקין טרוש"ק בלע"ז שנקצץ ויחזר ומתעבה. והוא מלשון סדנא בסדניה יתיב (פסחים דף כח.): **שני טפחים.** שכבר גזעו מחליף: **מן הפקק.** קשר התחתון: **מיני ארזים שנאמר אתן במדבר ארז שטה והדס וגו'.** וכגיר להו תלת וכרתא השנה (דף פג.) מפרש הוסיפו עליהם אלונים אלמוגים אלמוגים: **מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס.** י"ג תעניות שהתענו והלכו עד שגמרו י"ג כלתנן (לעיל דף יב:) עברו אלו ולא נענו כו': **התחילו הלכור לנאם.** מדית הכנסת: **קבריס תקניסם.** בתמיה. אין לכם אלא לכו קברו עצמכם מפני הרעב: **נעו.** לעקו כמו אם יגעה שור על בליליו (איוב ו) הלוך וגעו (שמואל ב ו): **ויהיו הלכור פוסקין מתעניתם.** תמן (לעיל יב:) עברו אלו ולא נענו ב"ד גוזרין עוד כו' אבל נענו עוד אין לריכין להתענות. והני מילי לגבול אבל יחיד שהיה מתענה על החולה ומתרפא או על לרה ועברה הרי מתענה ומשלים כדאמרן לעיל (דף י:) כך שמעתי: **כמלא ברך המחרישה.** אם נשמעו הגשמים בעומק הקרקע כשיעור שורת תענית המחרישה: **ברך.** הוא הכלי שחורשין בו ומברכין אותו סמוך לקרקע כשחורשין בו. כלומר (מ) מילא התלם שילאו המים בתלם מחרישתו שקורין קולטו"ר: **בחרבה.** קרקע יבישה טפח. כיון דחריבה היא ונכנסו בה הגשמים טפח ולאי רוב גשמים ירדו: **בעבודה.** חרושה כגון שהה ניר הנכנסים בה גשמים הרבה ג' טפחים לאפי' בגשמים מועטין נכנסין בה בטפח או בטפחיים: **אין לך כל טפח.** כשנכנסו הגשמים בעומק הקרקע טפח תהוס עולה ומתגבר ג' טפחים. ואע"ג דסומכא דארעא אלא גרמידי בפרק החליל (סוכה דף נג:) אפ"ה בטיבותא מהגייא: **והתניא.** תהוס יולא לקראתו ג' טפחים: **הא דקתני עפחיים ותו לא בעבודה.** דאע"ג דנכנסו טפח בקרקע פורתא הוא דנחית ואהכי לא נפיק בהו לקבליה שלשה טפחים אלא פורתא טפחיים: **כשאינה עבודה.** דכי נכנסו בה טפח טפי הוא דנחית ונפיק תהוס לקיבליה ג' טפחים: **אבע.** לשון נחל נובע מ): **קול שני ריעים.** ניסוך המים וניסוך היין: **תהוס אל תהוס קורא.** מים עליונים ומים תחתונים: **לנוריך.** אותן שני ספלים: **הא רידיא.** מלאך הממונה על הגשמים כך שמו: **דמי לעיגלא.** ול"ג תלתא: **כין תהומא עילאה לתתאה.** בין הרקיע לתוקיינוס היכא דנשקי ארעא ורקיע: **תהומא עלאה.** מים העליונים: **חשוב מימיך.** ברקיע: **אבע מימיך.** למטה בקרקע: **הגלגים גרלו בארץ.** כלומר כשמנסכין מים בחג שהגיסוכין גרלו בארץ שאין בתין אלא מצנה לחגיגתה כגון זה שאינו יולא אלא מצנה לשנה ועת הזמיר הגיע זמירות החג אז קול התור מלאך דומה לשור תרגום שור תור שבשעה שמנסכין מים בחג הוא אומר כן. לשון אחר כשמעמו הגלגים גרלו והזמיר הגיע בשעה שקול התור נשמע: [7]**קודם הגן החמה לא ישלימו.** דאמרי לא חל עליהו תענית כי נחתי גשמים: **קודם חצות.** דחצות זמן אכילה היא מחצות ואילך חל התענית כיון שלא סעדו בשעת סעודה: **ועשו יו"ט.** מתוך שמחה: **הלל הגדול.** הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו[8] ומפני שנאמר בו ונתן לחם לכל בשר כדאמרינן בשילהי פסחים (דף קיח.): **שכן מצינו כו'.** כלומר שאין לך אדם בעולם שאין תענית חל עליו מט' שעות ואילך אפי' בני מלכים שדרכן לאכול בט' שעות שעד ג' שעות הן ישנים במטותיהן ושוהין ששה שעות ואוכלין וכדאמרינן בפסחים (דף קז:) אפי' אגריפס המלך שרגיל לאכול בט' שעות ביום לא יאכל עד שתחשך שנאמר הראית כי נכנע אחאב מפני ואחאב לא חלה תעניתו עליו אלא מט' שעות ואילך ועד ט' שעות היה יכול לאכול אלא גמר בדעתו להתענות אלא שבא אליהו אותו היום שנכנס בכרם נבות היזרעאלי ואמר ליה הרלחת וגם ירשת וגו' (מלכים א כא) ילקו הכלבים וגו' (שם) וכתיב ויהי שהתענה אותו היום: הכי גרסינן **שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו גשמים קודם הגן החמה: שבא לבור הוא.** שעדיין לא קראו וענו: **למה הדבר דומה וכו'.** אלא

אין גזעו מחליף אף צדיק ח"ו אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק ח"ו אין עושה פירות לכך נאמר תמר ונאמר ארז וארז גזעו מחליף והתניא [6]הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח וקוצץ בסדן השקמה שני טפחים בבתולת השקמה שלשה טפחים בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה בדקלים ובארזים חופר למטה ומשריש לפי שאין גזעו מחליף הכא במאי עסקינן בשאר מיני ארזים כדרבה בר הונא דאמר רבה בר הונא [3]עשרה מיני ארזים הן שנאמר [4]אתן במדבר ארז שיטה והדס וגו' ת"ר מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים באחרונה התחילו הצבור לצאת אמר להם תקנתם קברים לעצמכם נעו כל העם בבכיה וירדו גשמים שוב מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרגני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו ת"ר עד מתי יהו הגשמים יורדין והצבור פוסקין מתעניתם כמלא ברך המחרישה דברי רבי מאיר [5]וחכמים אומרים [2]בחרבה טפח בבינונית טפחיים בעבודה שלשה טפחים תניא [7]רבי שמעון בן אלעזר אומר אין לך טפח מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו שלשה טפחים והא תניא טפחיים לא קשיא כאן בעבודה כאן בשאינה עבודה א"ר אלעזר כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחבירו אבע מימיך קול שני ריעים אני שומע שנאמר [2]תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו' אמר רבה לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא (תלתא) ופירסא[9] שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה א"ל חשוב מימיך לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך שנא' [3]הנצנים נראו בארץ וגו': היו מתענין וירדו גשמים קודם הגן

מסורת הש"ס

מ) ב"ב פ:, ב) ר"ה כג. סוכה לז. ב"מ פ:, ג) גי' ר"י ב"ר ופ"ש ר' יהודה אומר, ד) [תוספתא פ"ל], ה) [ס"ל ופרקינן], ו) [לעיל כד. ב"מ פה:], ז) גי' רא"ש רב ושמואל, ח) ב"ל אין, ט) [מגלי יח], י) [מד"ה קודם עד ד"ה שכן מלינו שיך לפי המשנה לעיל יט.], כ) [תהלים קלו].

תורה אור השלם

1. אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו:

ישעיהו מא יט

2. תהום אל תהום קורא לקול צנוריך כל משבריך וגליך עלי עברו:

תהלים מב ח

3. הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו:

שיר השירים ב יב

4. הראית כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו:

מלכים א כא כט

הגהות הב"ח

(מ) רש"י ד"ה נרך כו' כלומר מלוא התלם שילאו:

לעזין רש"י

טרוש"ק. סדן, גוש.

קולטו"ר. קנקן של מחרשה (היתה הפולחת את הקרקע).

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

רבינו גרשום

מגביהו מן הקרקע. שלא יקוץ סמוך לקרקע, שיחליף גזעו. ארז עצמו אין גזעו מחליף, שאר מיני ארזים גזעו מחליף. כמלא ברך [כוך] המחרישה. גומות של מחרישה. כאן בעבודה. שהיא מפורדת ברכה, ונכנסת בה מים טפח מהרה, (אין שוה) [עולה] מלמטה טפחים. וכשאינה עבודה, שהיא קשה, עד שנכנסו טפח מלמעלה עולה ג' טפחים מלמטה. שני ריעים. ניסוך המים וניסוך היין. קול צינורך. היינו שני ניסוכין. וקול התור. מכאי שהמלאך דומה לתור דהיינו עגל. שנן[ח]ענה מט' שעות ולמעלה. שהיה רגיל לאכול בט', שכן דרך אדם לאכול בשש, ומלך שישן עד שלש שעות אוכל [בט'], ולפי שלא אכל בט' אלא בעשר חשיב תענית. קודם חצות שגינו. דאין משלימין, ואין צריך לו להשלים.

הארץ בריקים למטר עשיה. דאמר ר' יוחנן הלל הגדול משע"מדין [ב]בית ה'(לל) עד סוף הלל דידך. יאסיקנא, שאין שבח לציבור אם ירדו גשמים קודם הגן החמה, אלא אם אמרו משיב הרוח [ו]אתא ויקא, מוריד הגשם ואתא מיטרא דהו שבח ציבור, והכל פשוטה היא. ירושלמי. ר' אחא ור' אבהו בשם ר' יוסי בר' חנינא אסור להתענות עד שש שעות בשבת. א"ר יוסי ב"ר אבין מתניתין היא, קודם חצות לא ישלימו, עד כדון צפרא הוא, לאחר חצות ישלימו כבר עבר רובו של יום בקדושה. רבן יוחנן בן זכאי כד הוה בעי דייחתת מיטרא הוה [אמרן לספריה אול קום קמיה דיכלא, ואימרו בגין דר' בעי מספרא ולית בחייליה מצטערה, ומיד מיטרא נחית. רב אדא. בר אהבה כד הוה שליף מסאניה הוה מיטרא נחית, וכד הוה שליף תרווייהו, הוה עלמא טייף. מפולת בתים הוה תמן, והוה רב מייתי חד מן תלמידיי בביתיה עד דהוו מפנין ביתיה, וכיון דהוה נפיק מן ביתה מיד הוה נפיל. [נאות ד]אמרי (א') רב אדא בר אהבה הוה שלחו לו חכמים מה מעשים טובים יש בידך. שלח להם מימי לא קדמני אדם בבית הכנסת, ולא הנחתי אדם בבית הכנסת ויצאתי, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא הזכרתי דברי תורה במקום מטונף, ולא הצעתי רשנתי לא שינת עראי, ולא כיניתי שם לחברי, ולא צערתי בין השוברים. ולא שמחתי בתקלת חבירי. ולא עלה קללת חבירי על מטתי, ולא עברתי בשוק אצל מי שהוא חייב לי, ולא הקפדתי בתוך ביתי, לקיים מה שנאמר אהלך בתם לבבי בקרב ביתי. ג) קבלה ביד חכמים כי ביום שהגיע נבות בו ביום הגיעה השמועה לאיזבל, וכו ביום ירד אחאב אל כרמו לרשתו, וכו ביום אמר לו אליהו הרצחת וגם ירשת, ומיד נכנע. שנאמר ויהי כשמוע אחאב את הדברים האלה ויקרע את בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט. וגמירי דההיא שעתא שעה תשיעית הואי, וצם שלש שעות האחרונות מן היום ונחשב צום, דכתיב הראית כי נכנע אחאב, אכל ראיה ברורה שנתענה אחאב מתשע שעות ולמעלה ליכא. **הדרן עלך סדר תעניות**

f) נראה לתפסר וא"ל הלל הגדול לריך להתחיל ממומור הללו את שם ה' שנומרים בנית ה' וגו' לכתיב ביה מעלה נשיאים וכו'. g) קרי אמ"ש בגמרא שכן מלינו בתחלה כו'.

רבינו חננאל

ואקשינן, וכי ארז גזעו מחליף, והתניא הלוקח (לולב) [אילן] מחבירו לקוץ מגביהו מן הקרקע טפח [וכו'], בדקלים ובארזים חופר ומשרש לפי שאין גזעם מחליף. ושנינן, האי ארז דנמשלו בו הצדיקים כגון שטה והדס ועץ שמן, וכדרבא דאמר עשרה מיני ארזים הם, והללו כולם אין גזעם מחליף וזולתי הארז לבדו. והא דר' אליעזר דירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא ירדו גשמים, וירד אחריו ר' עקיבא ואמר אבינו מלכינו אבינו אתה ואין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכינו רחם עלינו. ומיד ירדו גשמים, הוו מדנגו כולי עלמא רבנן, יצתה בת קול ואמרה לא מפני שרבי עקיבא גדול מר' אליעזר. אלא ר' עקיבא מעביר על מדותיו ור' אליעזר עומד על מידותיו ואינו מעביר. תנו רבנן עד היכי גשמים יורדים וצבור פוסקין מתעניתם כמלוא ברך המחרישה. פי' כשיעור חפירת האת בחרישה, אם ירדו הגשמים כשיעור הזה [ר' יהידה] אומר בחרבה טפח בבינונית טפחים בעבודה שלשה טפחים, וקיימא לן כר' יהודה. תניא אין לך טפח שיורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחים. ואם שדה עבודה שלשה טפחים. א"ר אליעזר בשעה שמנסכין מים בחג תהום אומר לחבירו אבע ממך קול שני ריעים אני שומע. פי' קול שני צנורים ניסוך המים וניסוך היין הנמשכין מנקבי הספלים שעל המזבח, כדכתיב תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי הא רידיא דמיא לעיגלא תילתא. פי' בת שלש שנים, וקיימי בין תהומא עלאה לתהומא תחתאה, כדכתיב הנצנים נראו בארץ (ו)עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצינו. פי', קול עגלא הוא קול התורה כתוב בפסוק, כי העגל הוא השור. **מתני', היו מתענין** וירדו גשמים כו'. תוזנן דסוגיא דשמעתין הכי סלקן קרם [חצות] לא ישלימו, והא דבנן נמי דגמרא, ר' אמי ור' יהודה נשיאה בתר דאדרדיה. דאמרי אחר חצות (עשו) [שנינן]. ולכולי עלמא אין אומרין הלל הגדול אלא על נפש שביעה, ואי איכא אתרא דחיישי משום שכרות, גומרין הלל הגדול ואחרי כן אוכלין. [ואמאי] הלל הגדול f). דכתיב ביה מעלה נשיאים מקצה

אלא נפש שבעה. מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר (תהלים קלו) נאה להאמר על השבע: **דאבי גובר.** שם אדם או מקום: **דשכיח בהו.** יין ושכרות ופשעי ולא יאמרו הלל:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה פרקים. במוסף. מפרש בגמרא [1]:

נעילת שעריס. מפרש בברכות ירושלמי בפרק תפלת השחר [2] אימתי נעילה יש אומרים נעילת שערי מקדש וי"א נעילת שערי שמים שנועלים אותן לעת ערב בגמר תפלה. ונוהגין היו להתפלל תפלת נעילה בכל תעניתם כדרך שמתפללין ביום הכ"פ: **אלו הן מעמדות.** המתענין מתפללין בערבית שיתקבל ברצון קרבן אחיהם כלקמן [3]: **לפי שנאמר לו אם בני ישראל וגו'.** שהתמיד בא מן השקלים של כל ישראל ואי אפשר שיהו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם ומינו מעמדות להיות במקומם: **נביאים הראשונים.** שמואל ודוד בגמרא [4] מפרש: **על כל משמר.** ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו ושמואל ודוד תיקנום ועל כל משמר היה מעמד בירושלים שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיהם ולבד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל עיר שישראל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות כדתניא בברייתא של מ"ט מדות והיינו דתנן היה מעמד בירושלים כהנים לויים וישראלים: **כהנים ולויים.** של משמר היו עולים [5] בירושלים כהנים לעבודה ולויים לשיר. ומכל המעמדות היו קבועין בירושלים לעמוד על קרבן אחיהם: **והשאר היו מתכנסין לעריהם.** ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ומתענין ומוליאין ספר תורה ביום תעניתם: **וקורין במעשה בראשית.** ובגמרא [6] מפרש טעמא: **ביום הראשון.** של שבוע: **קורין בראשית בו'.** פרשה ראשונה ופרשת יהי רקיע לפי שאין בפרשת בראשית נדרה ט' פסוקים כדי קריאת כהן לוי ישראל וכן כולן: **בשני ובחמישי הארץ עד ויכולו.** לפי שבפרשת תולדות הארץ אין בה אלא שמונה פסוקים לפיכך אומר ויכולו: **פרשה גדולה.** שבפרשיות הללו קורין אותה בשנים כנגד פרשה ראשונה של בראשית יש בה חמשה פסוקים היו קורין אותה בשנים כדאמרינן בגמרא [7] יהי רקיע באחד יקוו בשנים שיש בה ה' פסוקים. ביום השלישי יקוו באחד שאין בה אלא ה' פסוקים ויהי מאורות בשנים שיש בה ו' פסוקים: **וקורין אותה על פיהן.** כל אחד בפני עצמו. ובעי בגמרא [8] מאי קאמר מעיקרא קתני פרשה קטנה כו' דמשמע דבספר תורה קורין והדר תנא על פיהם. פרשה בנעילה ליכא: **כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד** [9] **שחרית.** אותן שהיו בירושלים לא היו מתפללין על קרבן אחיהם שיש בו הלל לפי שאין להן פנאי לעשות מעמדם שקורין את הלל ומפני ההלל היו דוחין את המעמד: **קרבן מוסף.** יום שיש בו קרבן מוסף בירושלים אין [10] מעמד בנעילה בירושלים. וכל שכן במנחה הסמוכה למוסף לפי שהיו טרודין במוסף שיש בו להקריב בהמות יותר מתמיד שהוא אחד אין לך מוסף בלא שתי בהמות ולא היה להם פנאי כלל שהכהנים של מעמד טרודים במוסף וישראל שבהן היו טרודים לחטוב עצים ולשאוב מים ודומה אפי' מעמד בנעילה: **קרבן עצים.** בגמרא מפרש כגון אחד מט' זמנים. ואותו יום שהיה בו קרבן עצים אפילו לא היה בו מוסף היה נדחה מעמד של מנחה מפני קרבן עצים שקרבן עצים קודם למנחה ודומה מעמד הסמוך לו [ולא] של נעילה: **כך היה רבי יהושע דורש קרבן מוסף אין** [11] **במנחה.** וטעמא מפרש בגמרא [12]: **ומן עצי הכהנים והעם.** שמתנדבים עצים: **תשעה.** באלו הט' זמנים היו הכהנים והעם מתנדבים להביא עצים והיו מקריבים קרבן אותו היום ואפילו היו עצים הרבה למערכה היו אלו מתנדבין ומקריבין באלו תשעה זמנים: **בני ארח בן יהודה.** שבשעלו בני הגולה הם התנדבו תחילה באחד בניסן [13] וספק להם עצים עד כ' בתמוז שהתנדבו בני דוד. ארח שמואל ומשבט יהודה היה: **בני דוד.** ממשפחת דוד המלך: סגאה בן בנימין זמוא בן יהודה בני גוזבי עלי ובני קוצעי קציעות משפחה אחת הן וכגמ' [14] מפרש אמאי מיקרו הכי: **בני עדין באחד בעשרה שבו בני פרעוש שניה.** ובגמרא [15] מפרש אמאי קבעו להן אלו הזמנים: **באחד בעשרה.** שהיה ר"ח [ומנוכה] לא היה בו מעמד כו': נשתברו

שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שברות. ולהכי היו אומרים הלל הגדול קודם שיאכלו ושתו ובפסוקי דזמרה נוהגין לומר שחרית ודווקא בפסוקי דזמרה קודם התפלה אבל בשעת תפלה אין אומרים אותו אלא בנפש שבעה ובכרם מלאה:

הדרך עלך סדר תעניות אלו

בכל יום שיש בו הלל אין בו מעמד שחרית. פי' דהיינו חנוכה דבשאר יום טוב לא משכחת לה בלא קרבן מוסף:

קרבן מוסף אין בו נעילה. פירוש יום שקרבין בו מוסף אין בו נעילה לפי שטרודין הם במוסף ואין להם פנאי לומר נעילה:

קרבן עצים אין בו מנחה. משום דעד המנחה היו טרודים בקרבן העצים אבל יש בו נעילה דכל כך לא היו מאחרים עד שעת נעילה דאמר בן עזאי כך היה וכו':

מנחה

[1] אלא על נפש שבעה וכרם מלאה איני והא רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וגזר תענית וירדו להם גשמים עד חצות ואמר הלל ואחר כך אכלו ושתו שאני בני מחוזא דשכיחי בהו שברות:

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בשלשה [2] פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהן ארבע פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים אלו הן מעמדות לפי שנאמר [3] צו את בני ישראל את קרבני לחמי [4] וכי היאך [5] קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים [6] הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולים לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקוראין במעשה בראשית [7] (ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום ב' ועד יום חמישי ולא היו מתענין ערב שבת מפני כבוד השבת ולא באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו) [8] ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי ותוצא הארץ ויכלו השמים [9] פרשה גדולה קורין אותה בשנים והקטנה ביחיד בשחרית במוסף ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן בקורין את שמע ערב שבת במנחה לא היו נכנסין מפני כבוד השבת [10] כל יום שיש בו הלל אין [11] מעמד בשחרית קרבן מוסף אין בנעילה קרבן עצים אין במנחה דברי ר' עקיבא אמר לו בן עזאי [12] כך היה רבי יהושע שונה קרבן מוסף אין במנחה קרבן עצים אין בנעילה חזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי [13] זמן עצי כהנים והעם תשעה באחד בניסן בני ארח בן יהודה בעשרים בתמוז בני דוד בן יהודה בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה בשבעה בו בני יונדב בן רכב בעשרה בו בני סנאה בן בנימן בחמשה עשר בו בני [14] זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול בני עדין בן יהודה באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה באחד בטבת לא היה בו מעמד שהיה בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים [15] חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב [16] בשבעה עשר בתמוז נשתברו

[1] א מיי' פ"ו מהלכות תעניות הלכה טז (וטור"ע ס"ח סימן תקעה סעיף יא):
א ב מיי' פ"ג מהלכות כלי המקדש הלכה ו סמג עשין קעב:
ב ג מיי' שם הלכה ב:
ג ד מיי' שם הלכה ג:
ד ה מיי' שם הלכה ו:
ה ו מיי' שם הלכה ז:
ו ז ח מיי' שם הלכה ח:
ט ומיי' שם הלכה טן:
ז י מיי' פ"ה מהלכות תעניות הלכה ב סמג עשין מד"ס ג טור ס"ח סימן תקמט:

מוסף רש"י

שייך לעמוד קודם אין גזעו מחליף. אם נקלף, אף צדיק ח"ו אין גזעו מחליף. אם מת שלא יוליד בן כמיתו מ"מ אם יפול לא יקום, לכך נאמר ארז. כדכתיב (משלי כד) כי שבע יפול צדיק וקם (רשב"ם ב"ב פ.). **אף צדיק** ח"ו אין עושה פירות. שאוכל לזקותיו בשה"ז ואין לו חלק לעוה"ב, מ"מ שאין מתמלין אותו פרי מעלליו, לכך נאמר תמר. כדכתיב נמי קרא אחריתא (משביה ג) אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ב"ב שם). מגבביהו מן הקרקע טפח. להלל ולמה ולא"ג דלא הניח שום גרגיפת (שם). בסדן. שבבר נקלן פעם אחרת וגדל (שם). **בבתולת השקמה.** שלא נקללה מעולם (שם). מן הפקק ולמעלה. והיא הקשר שחלל הקנה פקוק יפתוס בה (ברכות נח.). **לפי שאין גזעו מחליף.** אם יניח ממנו חין לקרקע ויאיל ונקלן בראשו (ב"ב שם). **ואמר אבינו מלכנו** וגו'. וכשבאו שנענו בתפלה זו, הוסיפו עליה מדי יום ביום וקבעום לימי התשובה (מדור רש"י סי' קפו).

הדרן עלך סדר תעניות אלו

בתעניות. של גשמים (יומא פז.). **ובמעמדות.** שרגנה ימים בכל שנה שאנשי משמר ישראל מתכנסין בעריהן ומתענין וקורין במעשה בראשית כדאמרינן במסכת תענית והתם מקשינן ותעניות ומעמדות מי אית בהו מוסף, ומשנינן הכי קאמר כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ואפילו במנחה, לפי ששלשה פרקים הללו תעניות הם ואין שברות במנחה, אבל שאר ימות השנה אין נשיאת כפים במנחה, ויש מהן אחרנא פעמים ביום (שם). **והוא אינו עומד על גביו.** תשמרו להקריב לי במועדו, כיולך שומר אם אינו עומד על גביו (מגילה ג.). **על כל משמר ומשמר היה מעמד.** שבאין ועומדין בעזרה בשעת התמיד והן שלוחי כל ישראל לעמוד על קרבנן דכתיב תשמרו להקריב לי במועדו שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו (חגיגה יט.). **זמן עצי כהנים והעם.** שעל ידי מעשה קבעו להם חכמים להתנדב עצים ולהביא למערכה, וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן על גבי המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה, משא"כ בשאר מתנדבי עצים דאין מבערין אותן בזמן שיש עצים אחרים (לעיל יב.).

[2] תורה אור השלם
ז. צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: במדבר כח ב

הגהות הב"ח

(**א**) מתני' כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד בשחרית כו' אין בו בנעילה כו' אין בו במנחה כו' כ"ל יכן בסמוך: (**ב**) שם בע"ז בו בני זמות. נ"ב ס"א זתא: (**ג**) רש"י ד"ה בהנים כו' היו עולים לירושלים בהנים כו' על קרבן אחיהם והשאר היו כו' כ"ל והל"ש: (**ד**) ד"ה כל יום כו' אין בו מעמד בשחרית אותן וכו' אחיהם ביום שיש בו הלל: (**ה**) ד"ה קרבן כו' אין בו מעמד בנעילה כו' שהוא אחר דאין לך מוסף: (**ו**) ד"ה כך היה כו' אין בו במנחה: (**ז**) ד"ה בני ארח כו' בלחד נגיסן וספקו להם עצים כו' בני דוד ארח כך שמו ומשבט יהודה היה כ"ל ותיבת שמואל נמחק:

רבינו חננאל

בשלשה פרקים בשנה הכהנים נושאים את כפיהם כו'.

רבינו גרשום

דשכיחא ביה שברות. ולא מצי מכרזי לאחר אכילה. **הדרן עלך סדר תעניות.** בשלשה פרקים כו'. בתעניות ובמעמדות. ודאי מעמדות הן בכל יום, אלא לכך חשיב פרק בפני עצמו, דלא כל ישראל הן אלא של אותו משמר, ובתעניות יש בל ישראל.

מנחה ונעילה דכל יומא שביחי בהו שכרות גזרו רבנן. אפילו ביומא דתענית דלית בהו שכרות וקשיא דהכא משמע דבמנחה שייכא שכרות ובפ"ק דשבת (דף י. ושם) קאמר בהדיא דבמנחה לא שייכא שכרות וי"ל דהא דקאמר התם דבמנחה לא שייכא שכרות ר"ל לגבי ערבית שכרות למנחה לאו כלום הוא (לגבי שבת) דיומר שכיח שכרות בערבית (יומר) מבמנחה אבל לעולם במנחה שייך שכרות לגבי שחרית ומוסף:

ומאן דאמר נהגו אורווי נמי לא מורינן. פירשנו בפ"ק דלעשה השנה (דף טו: ד"ה וכו'): **והאידנא** נהוג עלמא דפרשי כהני ידייהו במנחה (ו) סמוך לשקיעת החמה. ולכך לא נהגו העם לומר נשיאת כפים במנחה ביום הכפורים לפי שמתפללין בעוד היום גדול אבל במנחה בשאר תעניות יש נשיאת כפים אבל מכל מקום בנעילה ביום הכפורים יש נשיאת כפים:

נשתברו הלוחות (ח) ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה (ט) והעמיד צלם בהיכל בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ (י) וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר (יא) משנכנס אב ממעטין בשמחה (יב) שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת (יג) ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים (יד) אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום"כ שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין (טו) שלא לבייש את מי שאין לו (טז) כל הכלים טעונין טבילה ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה [1]שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ואומר [2]תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה וכן הוא אומר [3]צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו: **גמ'** בשלשה פרקים בשנה כהנים נושאין את כפיהם כו': תעניות ומעמדות מי איכא מוסף חסורי מיחסרא והכי קתני בשלשה פרקים כהנים נושאין את כפיהן כל זמן שמתפללין ויש מהן ארבעה פעמים ביום שחרית ומוסף מנחה ונעילת שערים ואלו הן שלשה פרקים תעניות ומעמדות ויום הכפורים א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה זו דברי רבי מאיר אבל חכמים אומרים שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים (יט) מאן חכמים ר' יהודה היא דתניא שחרית ומוסף מנחה ונעילה כולן יש בהן נשיאת כפים דברי ר"מ ר"י אומר שחרית ומוסף יש בהן נשיאת כפים מנחה ונעילה אין בהן נשיאת כפים רבי יוסי אומר נעילה יש בה נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים במאי קמיפלגי רבי מאיר סבר כל יומא טעמא מאי לא (כ)פרשי כהני ידייהו במנחתא משום שכרות האידנא ליכא שכרות רבי יהודה סבר שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות לא גזרו בהו רבנן מנחה ונעילה דכל יומא שכיחא שכרות גזרו בהו רבנן רבי יוסי סבר מנחה דאיתה בכל יומא גזרו בה רבנן נעילה דליתה בכל יומא לא גזרו בה רבנן אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי מאיר ורבי יוחנן אמר נהגו העם כרבי מאיר ורבא אמר מנהג כרבי מאיר מאן דאמר הלכה כרבי מאיר דרשינן לה בפירקא מאן דאמר מנהג מידרש לא דרשינן אורווי מורינן ומאן דאמר נהגו אורווי לא מורינן ואי עביד עביד ולא מהדרינן ליה ורב נחמן אמר הלכה כרבי יוסי (כא) והלכה כרבי יוסי (כב) והאידנא מ"ט פרשי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא (כג) כיון דבסמוך לשקיעת החמה קא פרשי כתפלת נעילה דמיא דכולי עלמא מיהת (כד) שכור אסור בנשיאת כפים מנהני מילי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר לומר מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך אסור ביין מתקיף לה אבוה דרבי זירא ואמרי לה אושעיא בר זבדא אי מה נזיר אסור בחרצן אף כהן מברך אסור בחרצן א"ר יצחק אמר קרא לשרתו ולברך בשמו מה משרת מותר בחרצן אף כהן מברך מותר בחרצן

נאותן הימים: **בתפלת נעילה דמיא.** דהשתא ליכא למיגזר משום מנחה דכל יומא דמנחתא כי הא ליתא בכל יומא: **שכור מיהא אסור בנשיאת כפים.** דאפילו ר"מ לא קאמר אלא משום דהאידנא לאו שכרות הוא: **פרשת כהן מברך.** כה תברכו את בני ישראל אמור להם (במדבר ו): **מה משרת כו'.** עובדה דלא מיתסר אלא שתויי יין ממש דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' (כה) הא בחרצן מותר: מאי

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פ"ב מהלכות תעניות הלכה ו סמג עשין מד"ס ג טוש"ע א"ח סי' תקנא סעיף א:
ט ב מיי' ופמג שם טוש"ע א"ח שם סעיף ג:
י ג מיי' שם הלכה ז סמג שם טוש"ע א"ח סימן תקנב סעיף א:
יא ד ה מיי' פי"ד מהל' תפלה הלכה א ג סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכט סעיף א [וסימן תרכב סעיף ד וסימן תרכג סעיף הן]:
יב ו מיי' שם פט"ו הלכה ד סמג שם טוש"ע א"ח סימן קכח סעיף לח:

תורה אור השלם

1. שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יְיָ הִיא תִתְהַלָּל: משלי לא ל
2. תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ: משלי לא לא
3. צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטֶרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ: שיר השירים ג יא

מוסף רש"י

שאולין. שאפילו מי שיש לה היפה שואלת, שלא לגייס את השואלת מתמת שאין לה כלמרינן (לקמן לא.) בת מלך שואלת מבת כהן גדול כו' (ושב"ם ב"ב קכא ב).

רבינו גרשום

ויש מהן ד' פרקים ביום. (במוסף) דהיינו יום"כ שיש בו מוסף. אמר רב נחמן זו. דקתני נושאין כפיהן בשחרית במוסף במנחה בנעילה, ר"מ היא. כל יומא טעמא מאי. אין נושאין כפיהן. (ח) האידנא. בתענית ובמעמדות (ובמעמדות) ביום"כ (ובמעמדות) ראית בהו תענית (נמי) (לא) שכיחא שכרות. להכי נושאין כפיהן ככל ד' תפלות שבהן. מנחה ונעילה דבשאר יומי שכיחא שכרות גזרו בהו רבנן. בהני דלמא אתי רמיעבד בשאר ימי נמי. אבל אורווי מורינן. ברבי מאיר למאן דבעי כמאן דלכה, והואיל והלכה כרבי יסי, האידנא מאי טעמא פרשי כהני ידייהו ביום הכפורים במנחה, כיון דבשקיעת החמה פרסי, שהיו מאחרין להפלת המנחה. שכור אסור בנשיאת כפים. דקתני מאי טעמא לא דשכיחא ביה שכרות. מה(ו) משרת מותר [בחרצן]. דכתיב יין ושכר אל תשת, אבל אוכל הוא חרצן.

ח אולי ל"ל במנחה משום שכרות האידנא וכו' דאיתא כהו תענית ולכל שכרות ולכל וכו'.

הגהות הב"ח

(ח) במשנה ובטל התמיד: (ב) שם והעמידו צלם בהיכל. נ"ב גי' רש"י והוועמד: (ג) שם אם מי שאין לו וכל הכלים טעונין: (ד) גמ' והלכה כר' יוסי ואלא האידנא מ"ט פרסי כו' כיון דסמוך לשקיעת החמה: (ה) רש"י ד"ה ויש מהן: (ו) ד"ה כיון דסמוך כו' שמתפללים עד שקיעת החמה. נ"ב נראה שרש"י דקדק לפלא שלא יסמכו עלה דהא להתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה דזה אמור אלא ר"ל כשכבר התפלו בזמנו קאמר דמתפללין כל שעה ומתחרין עד שקיעת החמה: (ו) תוס' ד"ה והאידנא כו' דפיכו במנחה ביון דסמוך לשקיעת החמה כו' כשאר תעניות יש לומר נשיאת כפים. נייב"ל יש לומר נשיאת כפים:

רבינו חננאל

ואקשינן, וכי תעניות אית בהו מוסף. ותרצינן לה הכי, בשלשה פרקים כהנים נושאים את כפיהם כל זמן שמתפללים, ויש מהם ארבעה פעמים ביום, בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה. ואלו הן שלשה פרקים, תענית ומעמדות ויום הכיפורים. ופסק מתני' ר' מאיר היא, דלא משכחת לה הנושאין כפיהם כל זמן שמתפללין אלא לרבי מאיר, דתני' שחרית ומוסף מנחה ונעילה יש כהן נשיאות כפים דברי ר' מאיר. ושמעמא דר' מאיר מפורש הוא, כיון דביום הכפורים ובמעמדות ליכא שכרות, במנחה נושאין כפיהם ולא גזרינן. ור' יהודה תני, שחרית ומוסף בלבד יש בהן נשיאת כפים, דבכל יומא לית בהו שיכרות לפיכך לא גזרינן בהו. שמעינן מינה דר' יהודה, אין אדם רשאי ליכל אלא אחד תפלת מוסף. אבל במנחה דבשאר יומי אית בהו שכרות, גזרינן בהו ביום הכיפורים ובמעמדות. ר' יוסי אומר מנחה אין בה נשיאות כפים, משום דאיתא כל יומא ואתי לאיחלופי גזרינן, אבל נעילה דליתא אלא ביום הכיפורים ובמעמדות יש בה נשיאות כפים, דכיון דליתא כל יומא לא גזרינן. ואסיקנא, דהילכתא כר' יוסי דאמר

שחרית ומוסף ונעילה יש בהן נשיאות כפים, מנחה אין בה נשיאות כפים. והאידנא דלא מצלו מנחה דתעניתא אלא סמוך לשקיעת החמה, כדאוקימנא דרבינית היום האחרון הוא שמתפללין בו תפילת חנעית, כדכתיב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי וגו', כנעילה דמיא ריש בה נשיאות כפים. ואע"ג דאמר רב הילכתא כרבי מאיר ודרשינן לה בפירקא, ורב הונא [אמר] מנהג [כר"מ], אורייי מורינן הכי, בפירקא לא דרשי' לה, ואף ר' יוחנן אמר] נהגו כר' מאיר, לא דרש' ולא מורינן כיותיה יאי עבד לא מהדרינן ליה. ייייקי', כיל'. עלמא שכור אסור בנשיאת כפים, מנלן. יפשוט דכתיב לשרתו ולברך בשמו, איתקש (משרת ולו למברך) [מברך למשרת] ולגזיר.

מה משרת אסור ביין שנאמר יין ושכר אל תשת, אף מברך אסור ביין ושכר, דקיימא לן כל המשכר [אסור], ומותר בחרצן.

ט) [ר"ה יח:], כ) יומות מנ., ג) סנהדרין ע., ד) ב"ב קכא., ה) [פסחים פב. וש"נ], ו) [עירובין פג. וש"נ], ז) [לקמן מח:], ח) [לקמן נט:], ט) [כוונת רש"י כאן מלה דשמי כלשיתא לקמן ל. בגמרא תנא אבל איכל הוא כאן מלה כי'], י) [לקמן ל.], כ) [ויקרא יו.], ל) כס"ל מ"ש.

מאי קאמר. דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי לאשי וגו' (ו): **הכי קאמר אלו הן מעמדות.** לדקמן וטעמא מאי תקון מעמדות לפי שנאמר לו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו': ה"ג **תנו רבנן כ"ד משמרות היו בא"י ו"כ ביריחו ו"כ ביריחו בתמיה נפישי להו טובא אלא אימא ו"כ מהן ביריחו.** ברישא משמע לגבי הכ"ד שבעיירות א"י היו י"ב ביריחו דהוו להו ל"ו וי"ב מהן משמע שמותן הכ"ד היו י"ב ביריחו: ה"ג **בזיע זמן המשמר חלי המשמר עולה לירושלים וחלי המשמר עולה לירוחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים.** כלומר כיצד היו י"ב ביריחו כשהגיע זמן המשמר לעלות לירושלים בשבת מתחלקים אנשי המשמר חציין הולכין לירושלים לעבודה וחציין הולכין ליריחו הסמוכה לירושלים ומתקנין שם מים ומזון לאחיהם וכך עושין כל הכ"ד משמרות נמצא י"ב ביריחו א) **לשון אחר נהירא לי: מעככין את הקרבן.** אם אין מעמד מכולן בירושלים כדתנן (לעיל דף כו.) על כל משמר היה מעמד בירושלים של כהנים לוים וישראלים כיון דכולהו בעלים בעינן דליהוי (ג) כמוהו על גבי עבודה: **וכלי שיר מעככין את הקרבן.** פלוגתא בשילהי מסכת סוכה (דף נ:) ובערכין (דף יא.). מפורשת: **עיקר שירה בפה.** וכלי לנסומי קלא בעלמא וכיון דאיכא לוים לא מעכב משום כלי שיר: **עיקר שירה בכלי.** אבוב וכן בפרק החליל (סוכה שם): **ארבעה מאלעזר.** מבניו של אלעזר שעשה מהן ד' משמרות. וגמרא גמר לה: **המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם.** ותיובתא דרב חמא דאמר שמואל העמידם על י"ו ודוד העמידן על כ"ד דהא שמעי' מינה דתרוייהו בהדי הדדי מקנייהו: **מיסודו של שמואל הרמתי.** שהעמידן על י"ו בא דוד והעמידן על כ"ד. אית ספרים שכתוב בהן מיסודו של שמואל ודוד העמידום על כ"ד כלומר שניהם הועילו בדבר ושמואל העמידם על י"ו ודוד על כ"ד: **וימנאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מבני איתמר ויחלקו בני אלעזר ראשים לבית אבותם שבה עשר ולבני איתמר ראשים בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר.** וימנאו בני אלעזר הגברים כלומר לראשי הגברים של בני אלעזר היו רבים מאיתמר. והאי וימנאו משמע דקודם לכן היו קבועים ועכשיו הוסיפו עליהן ויחלקום לי"ו בית אב אחד אחוז שהיה מתחילה לאלעזר דהיינו מ' אחוז אחד בגורל דהיינו נמי מ' והוו להו י"ו: **ואחוז אחוז לאיתמר.** מה שהיה מתחילה אחוז לאיתמר אחוזים עתה כגתחילה שלא הרבו עליהם שום בית אב: **מאי ואומר.** וכי תימא מעיקרא הוו ד' לאלעזר וד' לאיתמר: **וכי היכי דנפישי בני אלעזר הכי נמי נפישי בני איתמר.** ומיהו בני אלעזר נפישי עפי דהא לאיתמר לא אוקמיהו אלא על מ' ודאלעזר על י"ו: **הא שמע ואחוז אחוז לאיתמר.** אלמא כדקיימי קיימי. ושמע מינה דמשה תיקן להם י"ו מ' מזה ומ' מזה וקשיא לרב חמא דאמר ד' וד'. והא דכתב מיכא תנא הארבעים וגו' המה יסד במה שהוסיפו עליהן עד כ"ד משמעי [אבל] משה תיקן להם י"ו משמרות: **פגאי היא.** דהא הקהל משתחרים, אילו ישראל, והשיר משורר אלו הלוים וחצוצרות מחצצרים, אלו הכהנים, הכל עד לכלות העולה, הכל מעכבין את הקרבן. אמר **רב חסדא** אמר **רב** משה תיקן **לישראל** שמונה משמרות ד' **מאלעזר** וד' **מאיתמר בא שמואל והעמידן** על שש עשרה בא דוד והעמידן על כ"ד שנאמר בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו [וכו'] ואותיבינן עליה מהא דתניא, משה תיקן להם לישראל י"ו משמרות, ח' מאלעזר וח' מאיתמר, וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום לכ"ד, שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי (הגיבורים) [הגברים] מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבותם) ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה. הרי ח' כאלעזר וח' מאיתמר, כגון שהיו ח' אלפים מזה וח' אלפים [מזה] כל משמר אלף (ריבוא), [רבן] בני אלעזר וכאשר דרשום נמצאו י"ו אלף, ובני איתמר ח' אלפים כמו שהיו, חלקו בני אלעזר לי"ו משמר אלף כל משמר, ובני איתמר נשארו ח' משמרות כמו שהיו. והוו שכחב ורחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם ושמונה. וכתיב בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר, כל האחוז שהיה לאיתמר מקודם הוא האחוז עתה, אבל לבני אלעזר הוסיפו ח' אחרים. תיובתא דרב חסדא דאמר משה תיקן להם לישראל ח' משמרות כו', הנה זה הברייתא תנא י"ו משמרות תיקן להם משה לישראל. ושנינן, תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא, דתניא משה תיקן לישראל ח' משמרות ד' מאלעזר וד' מאיתמר. אכתי סיפא דקתני כאו שמואל ודוד והעמידום על (י"ו) [כ"ד] קשיא לרב חסדא. ושנינן הכי, מיסדר של שמואל שהוסיף על שתיקן משה בא דוד והוסיף על מה שתיקן שמואל (והעמידום על כ"ד), שנא' המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. תנו רבנן ד' משמרות עלו מן הגולה. ידעיה חרים פשחור אימר. עמדו הנביאים שביניהם

אי מה משרת בעל מום לא אף כהן מברך בעל מום לא. פי' כיון דילפינן ג"ש ממשרת נימא כמו משרת דמשרת בעל מוס לא אף מברך וכו' ומשני הא איתקש לזיר וכו' מכאן נראה דבעל מוס מברך ברכת כהנים ט) מדקא חזינן דהש"ס רוצה ללמוד מברך ממשרת ולבעל מוס ודחינן ליה אם כן נראה דלענין נשיאת כפיס כהן בעל מוס נושא כפיו ומכאן יש להוכיח דכהן שהמיר דתו נושא כפיו וכשר לישא כפיו ולקרות בתורה כמו שלא המיר ולאיה י) מהא דכהנים שנימשו בנית חויון לא ישמשו במקדש אבל נוטלים חלק עם אחיהם כמו בעלי מומין מדקאמר שהם כבעלי מומין משמע דכל עבודה שבעל מוס ראוי לעשות יעשו וכהן בעל מוס נושא כפיו כ): **ומאי** חזית דאקשת לקולא אקיש לחומרא. פי' מאי חזית דמקשת כהן לזיר להקל ולומר כמו שזיר הוי בעל מוס כמו כן כהן בעל מוס כשר ותקשת למשרת מה משרת מותר בחרגן אף כהן מברך מותר בחרגן תקשה לחומרא פירוש וגימא דכמו שזיר אסור בחרגן אף כהן אסור בחרגן וכמו כהן משרת אסור בעל מוס אף כהן מברך בעל מוס אסור ומשני אסמכתא וכו': **מר** סבר עיקר שירה בפה. הכל כשרים אפילו פסולים אפילו ממזרים לומר שירה דלא הוי אלא בפה ומאן דאמר עיקר שירה בכלי אם כן לריך שיהו כהנים או לוים דהא הכלי זמר היה קדוש:

רב

אי מה משרת בעל מום לא אף כהן מברך בעל מום לא [א]**הא איתקש לזיר ומאי חזית דמקשת לקולא אקיש לחומרא אסמכתא נינהו** [ב]**מדרבנן ולקולא: אלו הן מעמדות לפי שנאמר צו את בני ישראל כו':** מאי קאמר ה"ק אלו הן מעמדות ומה טעם תיקנו מעמדות לפי שנאמר [ד]**צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי והיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים ושל לוים ושל ישראלים הגיע זמן משמר לעלות כהנים ולוים עולין לירושלים ת"ר עשרים וארבעה משמרות** [א] [ה] **בארץ ישראל ושתים עשרה בריחו שתים עשרה מהן נפישן להו טובא אלא שתים עשרה בריחו הגיע זמן המשמר לעלות חצי המשמר היה עולה מארץ ישראל לירושלים וחצי המשמר היה עולה** [ו]**מיריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלים אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים ולוים וישראלים מעכבין את הקרבן במתניתא תנא ר"ש בן אלעזר** [ז] **כהנים ולוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן במאי קמיפלגי מר סבר** [ח]**עיקר שירה בפה ומר סבר עיקר שירה בכלי אמר רב** [ט]**חמא בר גוריא אמר רב** [י]**משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וד' מאיתמר בא שמואל והעמידן על שש עשרה בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה שנאמר** [כ]**בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו וימצא בהם גבורי החיל ביעזר גלעד מיתיבי משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר** [ל]**בא דוד ושמואל הרואה באמונתם הכי קאמר מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע** [מ]**תניא אידך משה תיקן להם לישראל שש עשרה משמרות שמונה מאלעזר ושמונה מאיתמר וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום והעמידום על עשרים וארבע שנאמר** [נ]**וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה ואומר** [ס]**בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר מאי ואומר וכי תימא כי היכי דנפישי בני אלעזר הכא נמי דנפישי בני איתמר שמונה מעיקרא ארבעה הוו ת"ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר תיובתא דרב** [ע]**חמא בר גוריא אמר לך רב** [פ]**חמא בר גוריא תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא דאמר שמונה ת"ר** [צ] **ארבעה משמרות עלו מן הגולה ואלו הן ידעיה [חרים] פשחור ואימר עמדו נביאים שביניהם וחלקום**

אי מה משרת בעל מום לא אף כהן מברך בעל מום לא. פי' כיון דילפינן ג"ש ממשרת נימא כמו משרת דמשרת בעל מוס לא אף מברך וכו' ומשני הא איתקש לזיר וכו' מכאן נראה דבעל מוס מברך ברכת כהנים ט) מדקא חזינן דהש"ס רוצה ללמוד מברך ממשרת ולבעל מוס ודחינן ליה אם כן נראה דלענין נשיאת כפיס כהן בעל מוס נושא כפיו ומכאן יש להוכיח דכהן שהמיר דתו נושא כפיו וכשר לישא כפיו ולקרות בתורה כמו שלא המיר ולאיה י) מהא דכהנים שנימשו בנית חויון לא ישמשו במקדש אבל נוטלים חלק עם אחיהם כמו בעלי מומין מדקאמר שהם כבעלי מומין משמע דכל עבודה שבעל מוס ראוי לעשות יעשו וכהן בעל מוס נושא כפיו כ): **ומאי** חזית דאקשת לקולא אקיש לחומרא. פי' מאי חזית דמקשת כהן לזיר להקל ולומר כמו שזיר הוי בעל מוס כמו כן כהן בעל מוס כשר ותקשת למשרת מה משרת מותר בחרגן אף כהן מברך מותר בחרגן תקשה לחומרא פירוש וגימא דכמו שזיר אסור בחרגן אף כהן אסור בחרגן וכמו כהן משרת אסור בעל מוס אף כהן מברך בעל מוס אסור ומשני אסמכתא וכו': **מר** סבר עיקר שירה בפה. הכל כשרים אפילו פסולים אפילו ממזרים לומר שירה דלא הוי אלא בפה ומאן דאמר עיקר בכלי אם כן לריך שיהו כהנים או לוים דהא הכלי זמר היה קדוש:

רב

מר סבר עיקר שירה בפה. הכל כשרים אפילו פסולים אפילו ממזרים לומר שירה דלא הוי אלא בפה ומאן דאמר עיקר בכלי אם כן לריך שיהו כהנים או לוים דהא הכלי זמר היה קדוש:

רב

יג א מיי' פט"ו מהל' תפלה הל' ב סמג עשין כ טוש"ע א"ח סימן קכח סעיף ל:
יד ב מיי' פ"ג מהל' כלי המקדש הל' ג סמג עשין קכט:
טו ב ד מיי' שם וה"ל שם (הל' ט) וס"ד הלכה ג סמג עשין קעא:

הגהות הב"ח

(ה) גמ' מ"ר כ"ד משמרות היו בא"י כו' אלא אימא רשתים עשרה מהן: (כ) שם ר"ש בן אלעזר אומר כהנים: (ג) יש"י ד"ה מעכבין מי' בעינן לגיסו כולהו על גבי עבודה: (ד) ד"ה פשחור כו' לא מתיב נבי. נ"ב מי' המעיין בדברי הימים דקתניא כ"ד משמרות ועל הגולל הראשון ליחיריב ולעניה הפני מי' ולא קא מתיב פשחור ולפע"ד יש לתקן דסיון דבעזרא מ' ב' כתוב העולים מן הכהנים היו ארבע משמרות וקא מתיב פשחור שתעיון דחדא מכ"ד משמרות היה לה עוד שם אחר לי נמי נשתנה שמה לשם הטעה כדפרש"י בתוספ בפרק פיתם אלא משפחות הכהנים:

גליון הש"ם

גמ' מדרבנן ולקולא. כעין זה שבת דף פג ע"ב:

הגהות הגר"א

[א] גמ' מ"ר כ"ד משמרות. נ"ב של לוים:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה ה"ג הגיע זמן יכו' לשון אחר נהירא לי. ל"ל ולא נהירא לי:

רבינו גרשום

אף כהן מברך לא יהא בעל מום. והא קיימא לן דבעל מום מברך. אלא אם כן יהו מומין שבגלוי. הא איתקש לזיר. מה זיר בעל מום אף מברך בעל מום. מאי חזית דאקשית לקולא. דאקשת ליה לזיר דבעל מום מותר. ואקשת ליה למשרת דבחרגן מותר, אקיש לחומרא, ונימא מה זיר אסור בחרגן אף מברך אסור בחרגן, ומה משרת בעל מום לא אף מברך בעל מום לא. אסמכתא דרבנן הוא. הא דמקשינן מברך לזיר ולמשרת, מדרבנן הוא. ה"ק ואלו הן מעמדות. דתקני לקמיה התקינו נביאים הראשונים כ"ד משמרות (כל) [של] כהנים, על כל משמר היה מעמד בירושלים, כהנים ולוים שבמשמר עולין בירושלים, וישראל שבאותו משמר מתענין וכו'. ומקצתן עולין לירושלים כדי שיעמדו על הקרבנות. אי הכי נפישי להו. דמשמע דהוי ל"ר משמרות. **אלא אימא שתים עשרה.** כלומר מאותן עשרים וארבעה, הוי מהן שתים עשרה מריחו ושתים עשרה מכל שאר ישראל. כיצד הגיע זמן משמרות לעלות חצי משמר עולה מא"י וחצי משמר מריחו. וכן כל משמר ומשמר עולה חצי מא"י וחצי מריחו, דהיינו שתים עשרה מא"י ושתים עשרה מריחו, ולמה כל משמר חציו מריחו, לפי שהן קרובין לירושלים מספקין מזון לאחיהן שאר חצי משמר הבאין מא"י ממקום רחוק ואין יכולין להביא מזון עמהן. עיקר שירה בפה. ואין צריך כלי שיר. **בא דוד ושמואל והעמידום בין שניהם כ"ד.** קשיא לרב חסדא דאמר שמואל תיקן י"ו ודוד כ"ד. תריץ, **הכי קאמר מיסודו של שמואל הרמתי.** שהוא העמידן על י"ו, חזר דוד והעמידן על כ"ד. מיתיבי משה תקן י"ו משמרות. וקשיא לרב חסדא דאמר ח' משמרות. **וכשרבו בני אלעזר חילקום לי"ו משמרות.** היינו כ"ד משמרות. **וכי תימא כי היכי דנפישי בני אלעזר [הכי נפישי בני איתמר ומעיקרא ארבע הוו.** כלומר, כשם שנתרבו בני אלעזר] כן רבו בני איתמר, ולעולם בימי משה (הוא) ארבע מאלעזר וארבע מאיתמר. כדאמר רב חסדא, והתרבו בני אלעזר והעמידום על י"ו, נתרבו בני איתמר והעמידום תיקן להם לישראל י"ו משמרות, ח' מאלעזר וח' מאיתמר, וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום לכ"ד, שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי (הגיבורים) [הגברים] מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבותם) ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה. הרי ח' כאלעזר וח' מאיתמר, כגון שהיו ח' אלפים מזה וח' אלפים [מזה] כל משמר אלף (ריבוא), [רבן] בני אלעזר וכאשר דרשום נמצאו י"ו אלף, ובני איתמר ח' אלפים כמו שהיו, חלקו בני אלעזר לי"ו משמר אלף כל משמר, ובני איתמר נשארו ח' משמרות כמו שהיו. והוו שכתב ורחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם ושמונה. וכתיב בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר, כל האחוז שהיה לאיתמר מקודם הוא האחוז עתה, אבל לבני אלעזר הוסיפו ח' אחרים. תיובתא דרב חסדא דאמר משה תיקן להם לישראל ח' משמרות כו', הנה זה הברייתא תנא י"ו משמרות תיקן להם משה לישראל. ושנינן, תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא, דתניא משה תיקן לישראל ח' משמרות ד' מאלעזר וד' מאיתמר. אכתי סיפא דקתני כאו שמואל ודוד והעמידום על (י"ו) [כ"ד] קשיא לרב חסדא. ושנינן הכי, מיסדר של שמואל שהוסיף על שתיקן משה בא דוד והוסיף על מה שתיקן שמואל (והעמידום על כ"ד), שנא' המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. **תנו רבנן** ד' משמרות עלו מן הגולה. ידעיה חרים פשחור אימר. עמדו הנביאים שביניהם

תורה אור השלם

1. צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: במדבר כח ב
2. לחברוני ירויה הראש לחברוני לתלתיו לאבות בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד:

דברי הימים א כו לא

3. בלם הברורים לשערים בספים מאתים השנים עשר המה בחצריהם התיחשם הראה באמונתם:

דברי הימים א ט כב

4. וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה:

דברי הימים א כד ד

5. ויכתבם שמעיה בן נתנאל הסופר מן הלוי לפני המלך והשרים וצדוק הכהן ואחימלך בן אביתר וראשי האבות לכהנים ולוים בית אב אחד אחז לאלעזר ואחז אחז לאיתמר:

דברי הימים א כד ו

מוסף רש"י

עלו מן הגולה. כימי עזרא (עזרא ב:). **ידעיה חרים פשחור ואימר.** שכמקדש לאמון סיתה משמרת ידעיה קודם לחרים ומשמרת חרים קודם לפשחור ושל פשחור לאימר (שם).

רבינו חננאל

אי הכי למאי איתקש לזזיר, להבשיר בו בעל מום להיות בשר לברכה. ואמרינן, מה ראית להקישו לקולא, הקשתו למשרת לדיות מוחר בחרגי. והקשתו לזזיר להיות בעל מום כשר לברכה. אדרבה, מום הקשה: לחומרא, הקשהו למשרת להיות כהן בעל מום פסול בנשיאות כפים, והקישהו לזזיר להיות אסור בחרגן. ושונין, אסמכתא בעלמא היא. פי' דרשת סמוכין מברך היא, הילכך קולא דרשינן. וכתיב נמי לקולא דרשינן. ומה משרת עומד אף נשיאות כפים מעומד. פיסקא, אלו הן המעמדות. מה טעם תקינו מעמדות, לפי [שנאמר] צו את בני ישראל. ירושלמי: א"ר יונה תמדין קרבנן דכל ישראל אינון, ואם תאמר יהיו כל ישראל כל השנה כולה בירושלים עומדין על קרבנן, לא חייבתם התורה אלא ג' רגלים בשנה. ואם יש לומר יהיו יושבין בטילין בעריהם, הא כתיב ואספת דגנך. הנם מזהרין לאסוף דגנם ותירושם של כל השנה כולה, התקינו הנביאים הראשונים כ"ד משמרות ועל כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים ושל לוים ושל ישראל. תנו רבנן עשרים וארבעה משמרות היו בארץ ישראל, מהן י"ב בריחו. הגיע זמן המשמר לעלות חצי המשמר עולה מארץ ישראל וחצי משמר מריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם. כלומר, חצי המשמר הנותר מספיקין צורכי העולים, וכפעם אחרת מתחלפין, מי שלא עלה יעלה עכשיו מי שעלה כבר ישב עתה בביתו ויספק צרכי העולים. ירושלמי: תני ר' שמעון בן אלעזר ישראל והכהנים והלוים וכלי שיר מעכבין את הקרבן, שנאמר כל הקהל משתחוים, אילו ישראל, והשיר משורר אלו הלוים וחצוצרות מחצצרים, אלו הכהנים, הכל עד לכלות העולה, הכל מעכבין את הקרבן. אמר **רב חסדא** אמר **רב** משה תיקן **לישראל** שמונה משמרות ד' **מאלעזר** וד' **מאיתמר בא שמואל והעמידן** על שש עשרה בא דוד והעמידן על כ"ד שנאמר בשנת הארבעים למלכות דוד נדרשו [וכו'] ואותיבינן עליה מהא דתניא, משה תיקן להם לישראל י"ו משמרות, ח' מאלעזר וח' מאיתמר, וכשרבו בני אלעזר על בני איתמר חלקום לכ"ד, שנאמר וימצאו בני אלעזר רבים לראשי (הגיבורים) [הגברים] מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבותם) ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה. הרי ח' כאלעזר וח' מאיתמר, כגון שהיו ח' אלפים מזה וח' אלפים [מזה] כל משמר אלף (ריבוא), [רבן] בני אלעזר וכאשר דרשום נמצאו י"ו אלף, ובני איתמר ח' אלפים כמו שהיו, חלקו בני אלעזר לי"ו משמר אלף כל משמר, ובני איתמר נשארו ח' משמרות כמו שהיו. והוו שכתב ורחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם ושמונה. וכתיב בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר, כל האחוז שהיה לאיתמר מקודם הוא האחוז עתה, אבל לבני אלעזר הוסיפו ח' אחרים. תיובתא דרב חסדא דאמר משה תיקן להם לישראל ח' משמרות כו', הנה זה הברייתא תנא י"ו משמרות תיקן להם משה לישראל. ושנינן, תנאי היא ואנא דאמרי כי האי תנא, דתניא משה תיקן לישראל ח' משמרות ד' מאלעזר וד' מאיתמר. אכתי סיפא דקתני כאו שמואל ודוד והעמידום על (י"ו) [כ"ד] קשיא לרב חסדא. ושנינן הכי, מיסדר של שמואל שהוסיף על שתיקן משה בא דוד והוסיף על מה שתיקן שמואל (והעמידום על כ"ד), שנא' המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם. **תנו רבנן** ד' משמרות עלו מן הגולה. ידעיה חרים פשחור אימר. עמדו הנביאים שביניהם

ט) דברי רבינו אין לו ביאור לכאורה ואולי דתסר איזה מיבות וצ"ל ועיקר הקושא דלכשרתו ולכבן כשמו לענין עמידה אמי דכתיב התם לעמוד לשרת ואמרינן מה משרת עומד יכו' כל"ל וכ"ה בפסוקים ד' לא כ"ם ועי' תוס' מנחות קט. סד"ה לא ובדא"ם פ"ג דמגילה סי' יט.

רב אמר דולג. פי' הראשון קורא מראש הפרשה ג' פסוקים והשני אין לו כי אם שני פסוקים מדלג פסוק אחד וקורא ממה שקרא הראשון וכן נמי בראשי מדשים מדלגין והקשה ר"ר יהודה בר נתן ואמאי מדלגין אמאי אינו קורא למעלה בפרשה דהא בשבת בחומ"מ קורא הוא מראה אתה אומר אלי (שמות לג) אע"פ שעיקר הפרשה אינה מתחלת כי אם מפסל לך (שם לד) וי"ל דמ"ה הוא קורא ראה בפרשה של מעלה לפי שכל אותה הפרשה משתעי בחד ענינא אבל פרשה דר"ח לעיל מינה לא משתעי כלל מחד ענייניה ולכך אינו קורא בפרשה של מעלה אלא דולג ומזה ראיה למנהגנו אהא דלא קרינן בכל שבת ושבת פרשה של שבת כמו שאנו עושין בי"ע שאנו קורין פרשיות לפי המאורע לפי שאין בפרשה של שבת שלשה פסוקים דאין לומר שנדלג לעיל דלא הוי מחד ענייניה:

גזרה משום הנכנסין והיוצאין.

פי' שהנכנסין שלא יראו (ה) הראשונים שקרא ג' פסוקים ויראו השני שקורא פסוק אחד מלמעלה ילמדו שהראשון לא קרא אלא שני פסוקים והיוצאין כשהראשון קורא שלשה פסוקים ואינו משייר אלא שני פסוקים אינא גזירת יוצאין דסברי האי שני סגיא ליה בשני פסוקים:

מה

והלקום והעמידום על עשרים וארבעה בללום ונתנום בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש וכן פשחור וכן אימר וכן התנו נביאים שביניהם שאפי' [ו](יהוידיב) **ראש משמרת עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר** [ז](ויהוידיב) **טפל לו: וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית: מנהני מילי א"ר יעקב בר אחא** [ח] **אמר רב אסי** [ט]**אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר** [י]**ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה אמר אברהם רבש"ע שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה א"ל לאו אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה א"ל** [כ]**קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' אמר לפניו רבש"ע תינה בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות** [א]**בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם ת"ר** [ב]**אנשי**

ולחלק בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש וכן פשחור וכן אימר וכן התנו נביאים שביניהם שאפי' [ו](יהוידיב) **ראש משמרת עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר** [ז](ויהוידיב) **טפל לו: וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית: מנהני מילי א"ר יעקב בר אחא** [ח] **אמר רב אסי** [ט]**אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ** [י]**ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה אמר אברהם רבש"ע שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה א"ל לאו אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה א"ל** [כ]**קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' אמר לפניו רבש"ע תינה בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות** [א]**בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם ת"ר** [ב]**אנשי**

א) [א] משמר היו מתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ואנשי מעמד מתכנסין לבית הכנסת ויושבין ד' תעניות בשני בשבת בשלישי ברביעי וברחמישי בשני על יורדי הים בשלישי על הולכי מדברות ברביעי על אסכרא שלא תיפול על התינוקות בחמישי על עוברות ומיניקות עוברות שלא יפילו מיניקות שיניקו את בניהם ובערב שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת ק"ו בשבת עצמה באחד בשבת מ"ט לא אמר ר' יוחנן מפני הנוצרים ר' שמואל בר נחמני אמר מפני שהוא שלישי ליצירה ריש לקיש אמר מפני נשמה יתירה דאמר ריש לקיש [ג]**נשמה יתירה ניתנה בו באדם בע"ש במוצאי שבת נוטלין אותה ממנו שנאמר** [ד]**שבת וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש: ביום הראשון בראשית ויהי רקיע: ביום הראשון בראשית ויהי רקיע באחד בשלמא יהי רקיע באחד תלתא פסוקי הוו אלא בראשית בשנים** [ה]**(מ"ט) ה' פסוקי הויין** [ו]**(ותנן)** [ז]**הקורא בתורה אל יפחות מג' פסוקים רב אמר** [ח]**דולג ושמואל אמר פוסק ורב דאמר דולג מ"ט לא אמר פוסק קסבר כל פסוקא** [ט]**דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה ושמואל אמר פוסק ומי פסקינן והאמר רבי חנינא קרא צער גדול היה לי אצל ר' חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד עשוין** [ט]**ושמואל התם טעמא מאי משום דלא אפשר הכא נמי לא אפשר ושמואל אמר פוסק מ"ט לא אמר דולג גזירה משום הנכנסין וגזירה משום היוצאין מיתיבי** [י]**פרשה של ששה פסוקים קורין אותה בשנים ושל חמשה** [יא] **[ביחיד ואם] הראשון קורא ג' השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת וי"א ג' לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקין למ"ד דולג לידלוג ולמאן דאמר פוסק ליפסוק שאני התם דאית**

והלקום. לכ"ד וכתבו כנוי של כל אחד ואחד בחלק: בללום ונתנום בקלפי. כתבו על כ"ד תחיכות קלף לראשי משמרות שחלקו מאותן ד': בא ידעיה. משמרה של ידעיה בא אחד מהן ונוטל חלקו ה' תחיכות קלף דהוו להו שם. ומי שהיה עולה בידו לראשון היה לנשמת לראשונה שכאדר שהיו עולין בידו זו אחר זו כך היו עובדין בשבתותיהן זו אחר זו: וכך התנו. שאפי' יהוריב שהיה במקדש לראשון לראשון למשמרות עולה מן הגולה: לא ידחה ידעיה. הואיל ומתחלה לא עלה יהוריב אלא כל משמרות הנעשות מידעיה קודמות לעבודה ליהוריב ויהוריב בא ועובד אחריהן במקום משמר אחר ושאר דידעיה עושין אותן ה' שלא להרבות במשמרות: מ"ר אפי' לפי שאלמלא מעמדות. עיקרי קרבנות שישראל עושין הן היו כלים בחטאן ומשהן כלין שמים וארץ העומדים בזכותן אין מתקיימין כו': כאנשי דור המבול. שמאחר שהן כלין אין העולם מתקיים. והואיל שעל עיקרי קרבן העולם עומד לכך קורין אנשי מעמד בעריהן במעשה בראשית: כבר תקנתי להם כו' כל זמן שקורין בהן כו'. מהיכא יליף לה להאי גמגום: מ"ר אנשי משמר מתפללין על קרבן אחיהן. תמידים שבכל יום: אנשי משמר. (ב) אותן כ"ד שהיו בעריהן: בשני על יורדי הים. דכתיב בשני (בראשית א) יהי רקיע בתוך המים ולריך להזכיר ולרעות על הדבר: בשלישי על הולכי מדברות. דכתיב ותרלה היבשה תהי ראויה יבשה להולכים שלא יזוקו מפני חיות רעות: ברביעי על האסכרא. שבו נתלו המאורות וכתיב ביה (שם) יהי מאורות תלת כתיב: ועל עוברות כו'. דכתיב ביה (שם) ישרלו המים שרץ נפש חיה: מפני הנוגרים. שעושים אותו יום טוב שלהם (ג): שלישי ליצירה. דלאם נברא ביום שני וכלל יום שלישי הוי חלוש דכתיב (שם לד) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים: נשמה יתירה. שנוטלין אותה ממנו והוי חלש: נשמה יתירה. שמרחיבים דעתו לאהילה ושתיה: כיון ששבת. שנח ושמר את השבת: ווי אבדה נפש. ויעפש דורש נטוריקון ווי נפש: בראשית בשנים. כתן ולוי קורין ביום תענית בראשית: אלמא פסוקי הוו. וקגיא בהו לאחד גברא: רב אמר דולג. הראשון קורא שלשה פסוקים והשני מתחיל בפסוק שסיים בו הראשון והשניים עמו הרי שלשה. ומשום אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליכא משום דלא אפשר: פוסק. מפסיק הפסוק לשנים הראשון קורא שני פסוקים ואחי ולוי אומר אחד הפסוק שקרא הכהן עם שניים הנותרים: ר' חנינא קרא. שהיה בעל מקרא ויודעה בגירסא ובקי בטעמיה: צער גדול. הרבה טרחתי וחזרתי עליו שיתיר לי לפסוק הפסוק לשנים לצורך תינוקות שלומדים לפני שאינן יכולין לקרוא פסוק כולו: הכי נמי לא אפשר. גבי ס"ת. (ג) ודילוג לא אפשר משום הנכנסין והיוצאין אם שני דולג ומתחיל בפסוק שסיים בו הראשון בני אדם הנכנסין שלא שמעו קריאת הראשון שבורין לומר שלא קרא הראשון אלא שני פסוקים ונפיק מיניה חורבא וכשהראשון קורא ג' פסוקים ואינו משייר אלא שנים איכא גזרת יוצאין דסברי האי שני דסגיא ליה בשני פסוקים: מיתיבי פרשה של ששה פסוקים. אשאר ימות השנה קאי: ויש אומרים שלשה. מפרשה אחרתי: הכי גרסינן למאן דאמר ג) דולג לידלוג למ"ד פוסק ליפסוק. כלומר פרשה של ממשה פסוקין (ד) אמאי קורא שני שלשה פסוקין בפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק: דאית

א) [ב] ל"ל יהוריב. ב) ל"ל ויהוריב. ג) מגילה לא: ע"ש. ד) [ע' תוספות מגילה כא.]. ה) [מס' סופרים פי"ז ה"ה ע"ש]. ו) [ביצה טו.]. ז) מגילה כב., ח) [ילקוט בתגלה]. ט) [ל"ל ותענית]. י) ב"ז שם. כ) [מגילה שם ברכות יב.]. ל) [במגילה שם ליתא]. מ) מגילה שם ע"ש. נ) בע"י נוסף: וכי מזי דמתענין ביום חגם אמי לידי סכנה. ס) [עי' רש"י במגילה כב. ד"ה לאמן יקל"ש].

הגהות הב"ח

(א) גמ' קורין אותה בשנים ושל מחצה פסוקים הראשון קורא: (ב) רש"י ד"ה אנשי משמר שהיו בירושלים. אנשי מעמד אותן כ"ד שהיו: (ג) ד"ה ה"ג לא אפשר נמי ס"ת דבדילוג אמאי אמאי: (ד) ד"ה ה"ג כי אמאי קורא שני ג'. ר"ב ע' ב"ג דמגילה דף כב ע"א פירש דיפסא אמאי דבריתא דתניא אמר אבא שאול בריתא דהכא תנא קורא לגמרא קא"ל אמאי קורא לגמרא קא"ל אמאי קורא לילנא לו ליפסק: (ה) תוס' ד"ה גזירה כו' שלא יראו את הראשון שקרא כו' וילאו את השני:

גליון הש"ם

גמ' אפ' רב אבי אלמלא מעמדות. ע' תו"ש פ"א מ"ב דאבות:

הגהות הגר"א

[א] גמ' מ"ר אנשי משמר (רשום עליו אות ב') הוי כו' ואנשי מעמד (רשום עליו אות ג'). עליתר דל"ל ליפסק:

הגהות מהר"ב רגשבורג

[א] גמ' מ"ר אנשי משמר. נ"ב נע"ד אל"ל ליפסק ואנשי מעמד הוי מתפללין ואנשי משמר מתכנסין לבהכ"נ וכן מוכח במתני' ובתמ"כ פ"ו מהלכות כלי מקדש אלמה מ' ב' ג' הו"ק:

מוסף רש"י

יבא בעמוד הבא

רבינו גרשום

כללום ונתנום בקלפי. שכשחלקו כל משמר לו' משמרות היה מחלוקת ביניהם, שוו אומר אני עולה תחלה וזו אומר אני עולה תחלה, מה עשו. כתבו שמות ראשי של אותן ה' משמרות שהושיפו במשמר ידעיה, ובא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו, שהניח ידיו בקלפי, ואומר, שם אותה משמירה שעולה בידי תחלה היא עולה תחלה אחרי, וכן בשניה וכן בשלישית וכן ברביעית וכן

רבינו חננאל

וחלקום לכ"ד משמרות בללום ונתנום בקלפי בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו שש וכן חרים וכן פשחור וכן אימר וכן התנו ביניהם הנביאים שאע"פ שיהוריב ראש משמרה עולה לא ידחה ידעיה ממקומו אלא ידעיה עיקר ויהוריב טפל לו. עמדו ראשי [ו] משמרות וקבעו עצמן בתי אבות, משמר שהיה בו חמשה בתי אבות שלשה מקריבין [ז] שלשה [ימים] וב' מקריבין ד' ימים, ומי שהיה בו [ח] ד' בית אבות כל אחד מקריב יומו וכן כולן. יש מי שקבעו עצמן לעולם, בית אב שהיה בשבת לעולם אינו מקריב אלא בשבת, ומי שהוא ביום ראשון לעולם ביום ראשון. ויש שמגדילין [ט] על כל משמר. ויש (שהוא [שהיו] מגדילין בכל שבוע יכו'. ירושלמי: ר' הוה ממני (מוציאין) [תרין מנויין] אי הוין כדי הוין מתקיימין ואין לא הוו מסתלקין, הוה מך, תרגום ויישן ויחלום ודמוך וחלם. (י') פקיד לבייה לא תעביד כן אלא מני כולהון כחדא ומני ר' חמא בר' חנינא בראש. ולמה לא מנייה ר', בגין שהשיבו ברבים. ומה שהשיבו, ר' הוה יתיב מתני, ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כולם הומות, [אמר] ליה רבי חנינא כלם הומות, א"ל הן קריתיה, א"ל קומי רב המנונא דבבל, א"ל כד תיחות תמן אמור ליה בהא מינתך חכים, ויידע דלא מיתמני ביומוי. מן דמך ר' אמר אני מקבל עד דתמני ר' אפס דדרומא, והוה תמן חד סב [יא] אמר [אין] ר' חנינא קדמאי אנא חנין, וקבלי עליה ר' חנינא מתמנן תליתאי. שמואל ודבית שילה הוי עיילין שאלין בשלמא נשואה כל יומא, והוו דבית שילא עלין ויחבין קדמאי, אלגו יקר לשמואל ואותיבנא קדמאי, על רב לתמן פלג ליה שמואל יקר ואותביה קדמאי, אמרן דבית שילה אנן חנין, קבל שמואל עלויה מיתב

ו) מכאן עד ויש מהם שמגדילין הוא לשון התוספתא דמסלמין ע"ב ובירושלמי כתן ה"ב. ז) בתוספתא הני שלשה מקריבין שני ימים [ושנים מקריבין יום אחד מהכתי אלות מקריבין שני ימים ל"ל דכל אחד מהכתי אלות מקריבין שני ימים ל"ל ושנים מקריבין יום אחד מהכתי אלות מקריבין שני ימים ל"ל ואחד מקריב שני ימים ע"כ] ל"ל ב' ימים. ח) בתוספתא אבי אלמלא הני כמ"ש רבינו וכן ל"ל נס בתוספתא ותי"ק. ט) בתוספתא הני שמגדילין ומ"ש במפרש. ה) אחר לא חנינא קדמאי אלא חנין אלו ל' אפס דדרומא קדמאי אלא חנין כ"ה בירושלמי. ו) כ"ה בירושלמי.

תורה אור השלם

1. ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה:
בראשית טו ח
2. ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגוזל: בראשית טו ט
3. ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: שמות לא יז

דאית ליה רווחא. שיכול לקרות מפרשה אחרת אבל הכא לית ליה רווחא דהא לא מצי למיקרי אלא בראשית ויהי רקיע: **מה הפרש בין זה לזה.** מאי שנא דקרכן עצים דחי מעמד דנעילה ומעמד דמנחה לא דחי: **הללו דברי תורה.** מנחה כדאמרי' בברכות (דף כו:) ילחק אבינו תיקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ג) ונעילה מדברי סופרים. ולריכין מיזוק לא גרסינן[א] הכא: **עמדו אלו.** זמן דקתני במתני' אהכי הוצרכו למעות משום דהיא תקנה דעבוד להו הגך נביאים כי היכי דלא לידחינהו מאתרייהו: **פרוזדאות.** שוערים: **בכורים.** אדם נכנס לתוך שדהו ורואה אשכול שביכר תאנה שביכרה קושר עליה גמי ועושה אותה בכורים ד): **בקליעות.** תאנים יבשים כותשין אותן ועושין מהן עגולין: ה"ג **והעלי על כפיפין.** ד) בוכיא: **במכתשת שלפנינו.** שהוא במקום אחר (ו) לפני בסמוך. וזהו גוגני עלי על שם שמתגנבין מן הפרוזדאות על עסקי עלי: **הן הן בני סלמאי הנתופתי.** כעין מעשה זה עשו ג): **הן הן בני דוד בן יהודה.** דוד מלך ישראל. ואהכי קרו ליה פחת מואב שבא מרות המואביה: **יואב בן צרויה.** שבא מרות המואביה כי צרויה אם יואב אחות דוד היתה שנאמר (דה"א ב) ואחיותיהם צרויה ואביגיל: **בני עדין הן הן בני דוד.** להכי קרי ליה בספר שמואל (ב כג) עדינו העצני ה) שבשעה שעוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת וכשיולא למלחמה מתקשה כעץ: **הן הן בני יואב בן צרויה.** פלוגתא היא ו) (במס' חגיגה) חד אמר עדינו העצני זה דוד ו) וחד אמר זה יואב: **ליתי שבו בני דוד שניה.** דהא קאמר ר' מאיר פחת מואב היינו דוד: **ולר' יהודה.** בני עדין היינו דוד וכמתניתין קתני בהדיא בני דוד והדר קתני בני פחת מואב דלר"מ ולר' יהודה בני עדין היינו דוד שבו שניה מיבעי ליה: **ולר' יוסי.** דאמר פחת מואב ועדין היינו יואב שבו שניה מיבעי ליה: **לעולם ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי.** דאמלן דאמר בני עדין בן יהודה היינו בני יואב לא סבר לה דבני פחת מואב היינו יואב ולהכי לא קתני שבו בני יואב שניה ולא סבירא ליה נמי דהן הן בני דוד דאם כן שבו בני דוד שניה מיבעי ליה למיתני אלא משפחה אחרת הן ומאן דאמר בני פחת מואב היינו בני יואב לא סבירא ליה דבני עדין היינו יואב אלא משפחה אחרת הן: מאי

דאית ליה רווחא: פרשה גדולה קורין אותה בשנים בשחרית ובמוסף ובמנחה קורין על פיהן כו': איבעיא להו היכי קאמר בשחרית ובמוסף קורין אותה בספר ובמנחה קורין אותה על פה כקורין את שמע או דלמא הכי קתני בשחרית קורין אותה בספר ובמוסף ובמנחה קורין אותה על פה כקורין את שמע תא שמע דתניא בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת וקורין כדרך שקורין כל השנה ובמנחה יחיד קורא אותה על פה אמר ר' יוסי וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה על פה בצבור אלא אכולן נכנסין וקורין אותה על פה כקורין את שמע: כל יום שיש בו הלל אין בו מעמד כו': מה הפרש בין זה לזה הללו דברי תורה והללו דברי סופרים: זמן עצי כהנים והעם כו': ת"ר למה הוצרכו לומר זמן עצי כהנים והעם אמרו כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה ועמדו אלו והתנדבו משלהם וכך התנו נביאים שביניהן שאפי' לשכה מלאה עצים יהיו אלו מתנדבין משלהן שנאמר [1]והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבותינו לעתים מזומנים שנה בשנה לבער על מזבח ה' אלהינו ככתוב בתורה: ועמהם כהנים ולוים וכל מי כו': תנו רבנן מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו כשרין ו)(שבאותו הדור ויראי חטא) הביאו סלי בכורים וחיפום בקציעות ונטלום ועלו על כתפיהן וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכין אומרין להם לעשות שני עיגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהן עיטרום בסלים והביאום לירושלים תנא הן הן בני סלמאי הנתופתי ת"ר מה הן בני סלמאי הנתופתי אמרו פעם אחת גזרה המלכות גזירה על ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא שבאותו הדור הביאו גזיריהן ועשו סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם כיון שהגיעו אצלן אמרו להם להיכן אתם הולכין אמרו להם להביא גוזלות משובך שלפנינו ובסולמות שעל כתפינו כיון שעברו מהן פירקום והביאום והעלום לירושלים ועליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר [2]זכר צדיק לברכה ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר ושם רשעים ירקב: בעשרים בו בני פחת מואב בן יהודה: תנא בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר' מאיר רבי יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרויה: בעשרים באלול בני עדין בן יהודה וכו': תנו רבנן בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרויה: באחד בטבת שבו בני פרעוש שניה כו': מני מתני' לא ר' מאיר ולא רבי יהודה ולא רבי יוסי אי ר"מ ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי רבי יהודה ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי רבי יוסי ליתני שבו בני יואב בן צרויה שניה לעולם ר' יוסי ותרי תנאי אליבא דר' יוסי: באחד בטבת לא היה בו מעמד כו': אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי מאי

מה הפרש בין זה לזה. כלומר מה הפרש בין קרבן מוסף לקרבן עצים דקרבן מוסף דוחה מנחה וקרבן עצים לא דחי מנחה: **הללו** דברי תורה. מוסף ולהכי קדחי מנחה דהוי מדברי תורה אבל קרבן עצים דהוי מדברי סופרים והלכך לא דחיא אלא נעילה דהויא מדברי סופרים אבל לא דחיא מנחה דהויא מדברי תורה: **בני** פחת מואב וכו' הן הן בני דוד. ולכך נקראו בני פחת מואב שבאו מרות המואביה:

(ג) שבאו מרות המואביה: פירוש דלרויה היתה (ה) אחות דוד כדכתיב (דה"א ב) ואחיותיהם לרויה והם נמים מזרע רות המואביה: **אי** ר"מ. דקאמר בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה ליתני בתנייתין כי קאמר בעשרים כו' בני פחת מואב בן יהודה היה ה"ל למיתני בני דוד בן יהודה שבו שניה כמו שאומר שבו בני פרעוש שניה אי ר' יהודה דקאמר בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה ליתני שבו בני דוד בן יהודה שניה אי ר' יוסי דקאמר בני יואב בן צרויה שניה אי ר' יוסי ליתני שבו בני יואב בן צרויה אי דר' יוסי דקאמר אמאי תני אגלינא דר' יוסי לא מוקי אגלינא דר"מ ותרי תנאי אגלינא דר"מ דהרי טפי יש לן לאוקמא כר"מ דקתמא דמתני' כר' מאיר וגרמא לי דלהכי מוקי לה כרבי יוסי משום דרבי יוסי נימוקו עמו ומסתברא דוחיה בכל מקום ואפילו מחבריו:

ויוס

יהודה כו'. מני מתני' אינה לר' מאיר דאמר בני פחת מואב הן הן בני דוד בן יהודה, דאי ר' מאיר היא, כיון שהקריבו בני דוד בן יהודה (כ"ג) [כ"] בתמה ובאו בני פחת מואב להקריב בכ' באב, היה לו לומר אם בני פחת מואב הן בני דוד בן יהודה, שבו בני פחת מואב שנייה, כמו שאמר שבו בני פרעוש שנייה. אי מתני' ר' יהודה היא, כיון דאמר בני עדיין בן יהודה הן בני דוד בן יהודה, היה לו לומר שבו בני עדיין בן יהודה שנייה. אי ר' יוסי, כיון דאמר בני (דוד) [פחת מואב] בן יהודה בני יואב בן צרויה הן, וכבי עדיין הן הן בני יואב בן צרויה. היה לו לומר שבו בני עדיין שנייה. ואוקמיה לר' יוסי, ותרי תנאי אליבא דר' יוסי. באחד בטבת לא היה בו מעמד. מפני שיש בו הלל, שהוא חנוכה, והלל דוחה מעמד של שחרית. ויש בו קרבן מוסף של ראש חדש שדוחה מעמד של נעילה וכן של מוסף, דבהדיא תנינן באחד בטבת לא היה בו מעמד כלל ודוחא זמן קרבן עצים, דתנן באחד בטבת שבו בני פרעוש שנייה, וקרבן עצים דוחה מעמד דמנחה.

הלל בשחרית וקרבן מוסף במנחה וקרבן עצים בנעילה. למה הוצרכו. לקבוע הני זמנים להביא עצים למערכה. פרדסאות. ממונים. בקציעות. של דבילה. עיטרום בסלים. כמצוה, דכתיב ונתת בטנא. פרקום והביאום. עצים של סולמות לירושלים לקרבן עצים. בני פחת מואב. הן בני דוד, ולהכי קרי ליה מואב, משום דאתי מרות המואביה. הן בני יואב. דאתי נמי ממואב, מאמו. הן בני דוד. ועל שם עדיני העצני קרי ליה בני עדין. הן בני יואב. ועל שם דוד שהיה ראש משפחותם, קרי להו בני עדין על שם דוד. אי ר"מ ליתני נמי שבו בני דוד שניה. דר"מ קאמר הני פחת מואב הן בני דוד, כיון דתרוייהו קתני להו במתניתין, כדתנו בני דוד איבעי להו למיתני שבו שניה, דכבר קתני דבאו פעם ראשונה, דקתני באו בני פחת מואב. אי ר' יהודה ליתני שבו בני דוד שניה. נמי, דהא תני במתניתין שתי פעמים בני דוד, דר' יהודה אמר דבני עדיין הן בני דוד. אי ר' יוסי ליתני שבו בני יואב שניה. תרי תנאי אליבא דר' יוסי. דהאי תנא דאמר אליבא דר' יוסי בני פחת מואב הני בני יואב, לא אמר דר' יוסי אמר בני עדיין הן בני יואב, ומאן דאמר אליבא דר' יוסי בני עדיין הן בני יואב, לא אמר דר' יוסי אמר בני פחת מואב הן בני יואב, ולא תני במתניתין בני יואב אלא פעם אחת, להכי לא קתני שבו בני יואב שניה.

ג) [ל"ל ויהי מנחה שנאמר הדור], ב) [בראשית כד], ג) [ביכורים פ"ג מ"ח], ד) [ל"ל ביכא], ה) [מו"ק טז:], ו) במו"ק טז: כפ"ל, ז) [לא נמצא סם דמד אמר זה יואב ומיקוני כלי שרת מקנמי כל נכון], ח) ל"ל בת ישי.

הגהות הב"ח

(ה) ש"ל ד"ה במכתשת כו' במקום אחר לפנינו בסמוך: (ב) ד"ה הן הן כו' עשו בסמוך הס"ד: (ג) תוב' ד"ה בני כו' נקראו בני פחת מואב שבאו מרות:

הגהות הגר"א

[א] ש"ל ד"ה הלו, ולריכין מיזוק ל"ג. נ"ב אבל הגאונים גרסי ולרע"ב:

רבינו גרשום

דאית ביה רווחא. שיכול לקרות פסוק אחר מפרשה אחרת, אבל [הכא] דלא מצי למקרי מפרשה אחרת דאית לה למיקרא למחר, או דולג או פוסק. ובמנחה קורין על פיהן. מה שקורין שחרית בספר כדרך שקורין כל השנה בספר. ערב שבת במנחה לא היו נכנסין. לקרות בפה. לפי שהן עוסקין לכבוד שבת לטהרות בסעודת שבת. ודאי דקתני בששי ותצא [תרצא] וגו'. היינו בשחרית בספר. אין בו מעמד שחרית. כלומר, אין קורין מה שקורין במעמדות לפי שעוסקין בהלל. קרבן מוסף אין בו נעילה. כלומר שיש בו קרבן מוסף אין בו תפלת נעילה, ואין קורין במעמדות לפי שעוסקין בקרבן. וקסבר דתפלת נעילה קודם לתפלת מנחה, ולפי שתפלת מוסף עד הערב עוסקין במוסף בשעת נעילה. קרבן עצים אין במנחה. כלומר כיום שמביאין קרבן עצים אין קורין במעמדות במנחה, לפי שעוסקין בקרבן עצים. קרבן מוסף אין במנחה. כלומר מנחה קודם לנעילה, וכשעת מנחה עוסקין במוסף ואין פנאי לקרות במעמדות. מה הפרש בין זה לזה. כלומר מ"ש דמוסף דוחה מנחה ואין דוחה נעילה, וקרבן עצים דוחה אפי' נעילה. הללו. קרבן מוסף, דברי תורה, ואין צריכין חיזוק, ואין צריך שיהא דוחה אלא מנחה שסמוך לו, אבל קרבן עצים שהן מדברי סופרים וצריכין חיזוק, לפיכך עשו בו חיזוק שדוחה אפי' נעילה שאינו סמוך לו. ועמהן. עם הנוא שהוא אחרון, כהנים ולוים וכל מי ששעה שבטו. שאינו יודע מאיזה שבט הוא. שבו בני פרעוש שניה. הן הולכין פעם שניה להביא עצים. באחד בטבת לא היה בו מעמד. כל היום, שהיה בו

תורה אור השלם

1. והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח יי אלהינו ככתוב בתורה:

נחמיה י לה

2. זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב: משלי י ז

רבינו חננאל

פי' בשחרית במוסף כו'. תנא בשחרית ובמוסף נכנסין בכנסת וקורא בתורה בצבור. ערב שבת לא היו נכנסין מפני כבוד השבת. **מתני'.** כל יום שיש בו הלל, ואין בו מוסף, כגון חנוכה וכיוצא בו, לא היה בו בשחרית. כלומר, לא היה בו מעמד, לא היו אנשי מעמד נכנסין בכנסת וקורין פרשיותיהן בשחרית. וכל יום שישי בו קרבן מוסף, כגון ראש חדש וחולו של מועד, אין בו לאנשי מעמד קריאה במנחה. כל יום שיש בו קרבן עצים, כגון אלו ט' ימים שאנו עתידין לפרשם, כדתנן זמן עצי הכהנים והעם תשעה, אין לאנשי המעמד תפלה בנעילה. אמר בן עזאי משום ר' יהושע. כל יום שיש בו קרבן מוסף אין מעמד ו) בנעילה. קרבן עצים אין במנחה. ואמרינן, מה הפרש בין זה לזה. ופרקינן, הללו דברי תורה, כלומר הימים שיש בהן קרבן מוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד מן התורה אסורין בתענית, ואין צריכין [חיזוק] אלא דוחין המעמד שבנעילה, ואע"פ שאינה חדירה ואינו דבר ידוע. אבל זמן עצי הכהנים שהוא אסור בתענית מדרבנן, צריך חיזוק. לפיכך אין מעמד המנחה שהוא תדיר והוא ידוע, וכיון שרואין כי דוחה את המנחה נוהגין בו יום טוב, כדתניא [במגלת תענית] ואלו ימים זמן עצי הכהנים והעם אסורין בהספד ובתענית. **תנו רבנן** למה הוזכרו זמן עצי הכהנים והעם להמנות כשעלו ישראל מן הגולה לא מצאו עצים למערכה ועמדו אלו והתנדבו משלהם. פי' גונבין עלי וקוצעי קציעות, גונבין דעת יושבי פרדסיאות באמרם להם כי התאנים הבכורות הללו אנו הולכים בהן לכתוש במכתש שלפנינו ובעלי שעל כתפינו לעשותן קציעה של דבילה. פי' עלי, יד המכתש כדכתיב אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי. דברים פשוטים הם. תנא, לפי שמסרו עצמן על המצות נזכרין לברכה, כדכתיב זכר צדיק לברכה. **זמן עצי הכהנים והעם** (כ)**תשעה באחד בניסן בני ארח בן**

ח א מיי' פ"ו מהל' כלי המקדש הל' ז:

ו) כן היתה גרסת רבינו ליסיף מגרסת שלנו במתני' דדברי ר"ע ור"ש.

ויום טוב הראשון של פסח. הוא גומר הלל אבל שמונה ימי פסח לא משום דלא דמי לחנוכה וסוכות דחנוכה דינא הוא לגמור הלל דכל הח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל אחד ואחד יום טוב וכן בסוכות [1] כל יומא ויומא הוי י"ט לענמו לפי שפרי החג מתמעטין והולכין אבל פסח אינו משתנה לא מקרבנות ולא מיום טוב לכן אין גומרים בו ההלל אלא יום הראשון והאחרון דגומרין תדי יומי משום דעבדינן אותו מספק הוי אחד יומא לענין קריאת הלל וכן ביום שני של עצרת וכן יום של שמחת תורה ומש"ה יש לנו כ"א יום לגמור הלל: **אמר** שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם. י"מ דאמנהג לא מברכינן [1] מהכא וכן משמע בסוכה בפרק לולב וערבה (דף מד:) דקאמר [2] אמר אביי הוה קאימנא קמיה דר' יצחק ואייתי ההיא ערבה לקמיה שקל אחיב ואכל ולא ברך קסבר ערבה מנהג נביאים היא אלמא אמנהג לא מברכינן אבל רבינו תם פסק דמברכינן דאי איתא דלא מברכינן אם כן מאי קאמר בגמרא כיון דשמעינהו דמדלגי ואזלי שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם וכי לא היה לו להכיר אי משום מנהג קרו ליה לא מברכי אי איתא דאמנהג לא מברכינן ואי מברכי לא מנהג הוא וכי מיתא דלא בא בתחילת קריאת הלל הא לא מצי אמרת דהא רב איקלע לבבל קאמר דאי איתא דבאמצע תפלה בא הוה ליה למימר איקלע לבי כנישתא ומדלא אמר מדלא ברכי מנהג הוא שמע מינה דאמנהגא נמי מברכינן והיא דסוכה דמשמע דאמנהגא לא מברכינן הייני דווקא אמנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג טלטול בעלמא ואמנהג דטלטול לא מברכינן אבל בשאר מנהג כמו קריאת הלל ואחריני כמו אותו מנהג ודאי מברכינן וכן הלכה למעשה ולפי זה יש ליזהר שלא לדבר באמצע ההלל כיון שבירך דאם כן הוי מפסיק ונראה לאין יחיד מחויב לקרות ההלל אבל אם אם רוצה לחייב עצמו הרשות בידו [2]: **ואשתכח** דכתיב עילויה. על אותו יד פירוש מצאו כתוב על היד שנתחבר מן הלבן אמת לגי לאחרוני ביתיה כלומר ביתו של הקב"ה [3] אשלמת ליה כלומר וכתך נתת לו ויש מפרשים דהכתיבה הוה על הלבן השלם וה"ק אשכחי עליה על הלבן השלם אמת לגי לאחרוני ביתיה כלומר אתה רצית להחריב ביתו של הקדוש ברוך הוא וידך אשלמת ליה לכן שלמתי את ידך להקדוש ברוך הוא שתכתי: דכתיב

מאי שנא הלל דדחי דידיה ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה א"ל רב אשי השתא דלאו דידיה דחי דידיה לא כל שכן אמר ליה הכי קאמינא לך לא לידחי אלא דידיה אמר ליה איכא ר' יוסי דקאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד מעמד דמאי אילימא מעמד דשחרית הא תנא קמא נמי הכי קאמר אלא מעמד דמוסף דידיה נמי לא דחי אלא דמנחה [א] קרבן עצים דחי אלא לאו דנעילה שמע מינה דידיה דחי דלאו דידיה לא דחי שמע מינה וליתני נמי באחד בניסן לא היה בו מעמד מפני שיש בו הלל וקרבן מוסף וקרבן עצים אמר רבא זאת אומרת הלילא דבריש ירחא לאו דאורייתא דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק [2]א שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את הלל ואלו הן שמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב (ראשון) של עצרת [3] ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן [4] תשעת ימי החג [5] ושמונת ימי חנוכה [6] ושני ימים הראשונים של פסח [7] וב' ימים טובים של עצרת רב איקלע לבבל חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה [8] מנהג אבותיהם בידיהם תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר: [9] דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז כו': נשתברו הלוחות מנלן דתניא [10] בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו מאן דאמר בששה ניתנו בששה ניתנו ובשבעה עלה משה מ"ד בשבעה בשבעה ניתנו ובשבעה עלה משה דכתיב [11] ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב [12] ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות וכתיב [13] ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר: בטל התמיד גמרא: הובקעה העיר בי"ז הוה והכתיב [14] בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה [15] ותבקע העיר וגו' אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו: שרף אפוסטמוס את התורה גמרא: העמיד צלם בהיכל מנלן דכתיב [16] ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וחד הוה והכתיב [17] ועל כנף שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה ואשתכח דהוה כתיב (ח) אנת

מאי שנא הלל דדחי דידיה. מעמד דשחרית: **ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה.** דקתני יום שיש בו מוסף אין בו (ב) מנחה ולא קתני אין בו מוסף דלא דחי דידיה דאלא דמנחה: **הכי קאמינא.** הכי קא בעינא למימר: **אלא דידיה.** דמוסף: ה"ג **רבי יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד.** ואתינא קמא פליג דאמר יום שיש בו מוסף אין בו (ג) נעילה ואתא ר' יוסי למימר דיש בו מעמד אע"פ שיש בו מוסף: **אלא דנעילה הוא.** דאמר ר' יוסי דיש בו מעמד ואין מוסף דיהא אותו: **באחד בניסן.** דאית ביה הלל דראש חדש: (ד) **קרבן עצים.** (קרבן מוסף) דבני אדם בן יהודה: **זאת אומרת.** מדלא קתני נמי באחד בניסן אלמא הלל דראש חדש לא דחי ליה למעמד שמע מינה דלאו דאורייתא הוה א) אלא מנהגא כדלקמן: **מנהג אבותיהם בידיהן.** אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן ג) כדאורייתא דמי: **יחיד.** כלומר אפי' יחיד גומר בהן את ההלל שבל אחד ואחד חייב לגמור בו את ההלל. במסכת ערכין ד) מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג וכפסח לא גומר אלא יום ראשון משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכל אחד ואחד כחג בפני עצמו דמי: **וכגולה.** שעושין שני ימים טובים משום ספיקא: **דמדלגי דלוגי.** כגון אנן דמדלגין לא לנו ה' לא לנו ותחיל מן ה' זכרנו יברך: **לא יתחיל.** אינו צריך להתחיל בראש חדש: **ר' יוסי אומר כשבעה.** וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק ר"ע ה): **כשבעה עלה משה.** לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דקולהו סבירא להו דכשבעה עלה (ה) ולאו מקרא נפקא לן דכשבעה עלה דהאי דכתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי אינא מאן דדריש ליה במסכת יומא ו) כי אחר מתן תורה הוה: משבעה בסיון עד י"ז בתמוז איכא מ' יום כ"ד דסיון שהוא מלא וי"ז דתמוז הרי מ' יום שעמד משה בהר: **גמרא.** כך קיבלנו מאבותינו: **ומעת הוסר התמיד לתת שקוץ שומם וגו'.** דבעת שהוסר ונתבטל התמיד באותו היום נתן שקוץ שומם דהייהו הועמד צלם בהיכל: ה"ג **והא כתיב על כנף שקוצים.** כלומר הא כתיב קרא אחרינא דכתיב ביה שקוצים דמשמע תרי: **תרי הוו.** שהעמידן מנשה בהיכל: **ונפל חד על חבריה וקטעיה לידיה.** והנקטע לא קא חשיב והיינו דכתיב שקוץ אחד: **אשתכח דכתיב.** על ההוא צלם הכי: אנת

ומוסף לא דחי מעמד בתפלה דידיה, דקתני מוסף אין במנחה, דמשמע אבל במוסף עצמו איכא מעמד. א"ל, ומי בעיא לך דמוסף דחי דידיה, השתא מנחה דלא הוה דידיה דחי ליה מוסף ממעמד, דידיה דמוסף מיבעיא. אמאי[6] דחי נמי במנחה, הא הלל לא דחי אלא דידיה, דשחרית לתודיה. ר' יוסי קאי כוותך. דמוסף לא דחי אלא מעמד דמוסף ולא דמנחה. דידיה נמי לא דחי. תמי', וכי מוסף לא דחי מעמד שבמוסף. י"ח יום גומרי את ההלל. ולא קתני ר"ח. **וסבר לאפסוקינהו.** כלומר לאו דאורייתא הוא). **לא יתחיל.** הלל בר"ח. **וכשבעה** (עשר) (עלה). ואותו יום לא תשכיון, אלא מכן ואילך תשיב כ' יום, כ"ג דסיון שהיא מלא, וי"ז בתמוז. הרי מ', נמצא שבמ' יומ' ישב בטל התמיד. (דכתיב עלה לליצנותא). כלומר, ביום שהוסר התמיד הקים צלם, וכבר אמר בי"ז בטל התמיד.

[6] חסר כאן וע"ל ומיהו בשם ר"י מיתון בשם ר"י בן לוי דיתי מלכות ומי ואמר ר' אף דיתי מי. [7] נראה שהסר כאן יעי' בירושלמי.

[6] תסר כאן וע"ל ומיהו בשם ר"י מיתון בשם ר"י בן לוי דיתי מלכות ומי ואמר ר' אף דיתי מי. [7] נראה שהסר כאן יעי' בירושלמי.

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ג מהל' מגילה וחנוכה הל' ו:
ב ב מיי' שם הלכה ז [רב אלפס שבת פ"ב דף יח:]:
כא ג מיי' שם טור"ע א"ח סימן תרמד סעיף ח:
כב ד מיי' שם טור"ע א"ח סימן תרפג:
כג ה מיי' שם טור"ע שם סימן תפח סעיף ח:
כד ו מיי' שם טור"ע א"ח סימן תלד סעיף ח:
כה ז מיי' שם [ופי"א מהל' ברכות הל' טז] טור"ע א"ח סימן תכב סעיף ב:

תורה אור השלם

1. וְיִשְׁכֹּן כְּבוֹד יי עַל הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן: שמות כד טז
2. וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: שמות כד יח
3. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: שמות לב יט
4. בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בָּעִיר וְלֹא הָיָה לֶחֶם לְעַם הָאָרֶץ: ירמיהו נב ו
5. וַתִּבָּקַע הָעִיר וְכָל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה יִרְבְּרוּ וַיֵּצְאוּ מִהָּעִיר לַיְלָה דֶּרֶךְ שַׁעַר בֵּין הַחֹמֹתַיִם אֲשֶׁר עַל גַּן הַמֶּלֶךְ וְכַשְׂדִּים עַל הָעִיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ הָעֲרָבָה: ירמיהו נב ז
6. וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד וּלְתֵת שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים: דניאל יב יא
7. וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שְׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל בַּנַּף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תֵּתַךְ עַל שֹׁמֵם: דניאל ט כז

הגהות הגר"א

[א] גב' אלא דמנחה דנעילה ש"מ כו'. כנ"ל:

רבינו חננאל

יאוקימנא למתני' דתנא דידן סבר קרבן [מוסף] דיחה מעמד דנעילה דמעמד דמוסף, ור' יוסי פליג עליה. דתניא ר' יוסי אומר כל יום שיש בו [מוסף יש בו] מעמד, ואוקימנא יש בו מעמד בנעילה, דסבר דידיה והוא מעמד דמוסף דחי, דלאו דידיה הוא מעמד דנעילה לא דחי. דייק רבא, מדלא קתני באחד בניסן לא היה בו מעמד, והנה יש בו קרבן עצים וקרבן מוסף [והלל] כגון אחד בטבת. (ש"א) [ש"מ] הלל דחנוכה הוא כמו הלל של תורה, אבל הלל דראש חדש לאו דאורייתא הוא. דא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק, י"ח ימים בשנה יחיד גומר בהן את הלל, ואלו הן, ח' ימי החג וח' דחנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב של עצרת, ובגולה כ"א יום, ט' ימי החג וח' ימי חנוכה ושני ימים של פסח ושני ימים של עצרת. רב איקלע לבבל, ושמע דקרו הלל בראש חדש, בעא למיפסקינהו. כיון דשמע להן דפסקי שבק להו. אמר מנהג אבותיהם בידיהם. תנא יחיד לא יתחיל בברכה בזמן שקורין בהן, כגון ראש חדש וחולו של מועד [פסח], ואם טעה וברך אשר קידשנו במצותיו וצונו לקרות וההתחיל, לגמור, וזהו שא' אם התחיל גומר, וקיימא לן הכי דאין חובה. חמשה דברים אירעו את אבותינו כו'. נשתברו הלוחות מנלן, לפי שעלה משה למרום [בדו'] בסיון, [דכתיב] ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, נמצא שעמד משה במרום כ"ד ימים תשלום סיון, וי"ו מן תמוז הרי מ' יום, כדכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום. למהר ירד ושיבר לוחות, ונמצאת שבירת הלוחות בי"ז בתמוז. **בטל תמיד גמרא[6].** כו' לוי דאמר אף בימי מלכות הרשעה היו משלשלין להן קופות של זהב ורי היו מעלין להן שני כבשים. ובסוף העלו להן שני חזיזרין כו', אותה שעה גרמו העונות ובטל התמיד וחרב הבית. והובקעה העיר. בחרבן השני [בן]ר"ז. בדתניא בט' לחדש הרביעי הובקעה העיר [בראשונה ו]בשניה. בי"ז [בו]. **שרף אפוסטמוס** בי"ז בתמוז את התורה גמרא: ירושלמי. היכן שרפה [ז][וכו']. **העמיד צלם בהיכל.** מנלן דכתיב **ומעת הוסר התמיד** ניתן דשיקוץ בהיכל, וכבר אמרנו בי"ז בטל התמיד.

מסורת הש"ס

א) ערכין י. [ותוספ' סוכה פ"ג ה"ג ע"מ מס' סופרים פ"ט הל' ט ע"ש]. ב) שבת פו: יומא ד:, ג) [פסחים קח:]. ד) [לף י סוע"ש]. ה) [לף פו:]. ו) [לף ד.]. ז) [הטעם מבואר להלן בגמרא ערכין י.]. ח) [ל"ל אמר אינו כו' קמיה דרבי אלעזר בר לזוקן]. ט) [וע"ע תוס' ברכות יד. ד"ה ימים ימו' ערכין י. ד"ה י"ח ומו' סוכה מד: ד"ה כאן].

הגהות הב"ח

(א) גמ' כסוי"ע ואשתכח דהוה כתיב עילויה אנת צביה לאחרובי ביתיה וידך אשלימת ליה: (ב) יש"י ד"ה ומ"ש מוסף כו' אין בו במנחה ולא קתני אין בו במוסף דלא: (ג) ד"ה ה"ג ר' יוסי כו' אין בו בנעילה ואתא: (ד) ד"ה באחד כו' ר"ח: מה"ד דקרבן מיסף וקרבן עצים דבני אדם: (ה) ד"ה בשבעה כו' ס"ל דבשבעה עלה ולא בששה דמקרא נפקא לן כו' מתן תורה הוה משבעה כו' והל"ת: (ו) תוס' ד"ה אמר כו' לא מברכינן כדמוכח הבא וכן משמע כו' דקאמר אייבו הוה קאימנא קמיה דר' אלעזר בר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה: (ז) שם ד"ה ואשתכח כו' הקב"ה ידיך אשלמת וכו' להקב"ה שתכתבי ידך הס"ד:

הגהות מהר"ב רגשבורג

א) יש"י ד"ה זאת אומרת וכו' אלא מנהגא כדלקמן מנהגא וכו'. נ"ב הכל דבור אחד ודו"ק:

מוסף רש"י

בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל. דהא דכתיב ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי. סגירא להו כר' יוסי הגלילי דאמר בפ"ק דיומא (ד.) זה היה מעשה אחר עשרת הדברות, ור' יוסי סגירא ליה דמשה ישראל עומדים לקבל עשרת הדברות ולא בא הכתוב אלא להוק כבוד למשה (שבת פו.). ובשבעה עלה. לקבל הלוחות ושהה מ' יום (יומא ד.).

רבינו גרשום

מ"ש הלל דדחי דידיה ומ"ש מוסף דלא דחה דידיה. התם קאי, דקתני במתניתין יש בו הלל אין בו מעמד דשחרית קרבן מוסף אי' בו במנחה. ופריך מר קשישא מ"ש הלל דדחי מעמד בתפלה דידיה דהיינו שחרית. ומאי שנא הלל דדחי דידיה. דקתני יום שיש בו מוסף אין בו (ג) נעילה ואתא ר' יוסי למימר דיש בו מעמד אע"פ שיש בו מוסף: **אלא דנעילה הוא.** דאמר ר' יוסי דיש בו מעמד ואין מוסף דיהא אותו: **באחד בניסן.** דאית ביה הלל דראש חדש: (ד) **קרבן עצים.** (קרבן מוסף) דבני אדם בן יהודה: **זאת אומרת.** מדלא קתני נמי באחד בניסן אלמא הלל דראש חדש לא דחי ליה למעמד שמע מינה דלאו דאורייתא הוה א) אלא מנהגא כדלקמן: **מנהג אבותיהם בידיהן.** אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן ג) כדאורייתא דמי: **יחיד.** כלומר אפי' יחיד גומר בהן את ההלל שבל אחד ואחד חייב לגמור בו את ההלל. במסכת ערכין ד) מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג וכפסח לא גומר אלא יום ראשון משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכל אחד ואחד כחג בפני עצמו דמי: **וכגולה.** שעושין שני ימים טובים משום ספיקא: **דמדלגי דלוגי.** כגון אנן דמדלגין לא לנו ה' לא לנו ותחיל מן ה' זכרנו יברך: **לא יתחיל.** אינו צריך להתחיל בראש חדש: **ר' יוסי אומר כשבעה.** וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק ר"ע ה): **כשבעה עלה משה.** לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דקולהו סבירא להו דכשבעה עלה (ה) ולאו מקרא נפקא לן דכשבעה עלה דהאי דכתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות וכתיב ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר: בטל התמיד גמרא: הובקעה העיר בי"ז הוה והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו' אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו: שרף אפוסטמוס את התורה גמרא: העמיד צלם בהיכל מנלן דכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וחד הוה והכתיב ועל כנף שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה ואשתכח דהוה כתיב (ח) אנת

מאי שנא הלל דדחי דידיה. מעמד דשחרית: **ומאי שנא מוסף דלא דחי דידיה.** דקתני יום שיש בו מוסף אין בו (ב) מנחה ולא קתני אין בו מוסף דלא דחי דידיה דאלא דמנחה: **הכי קאמינא.** הכי קא בעינא למימר: **אלא דידיה.** דמוסף: ה"ג **רבי יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד.** ואתינא קמא פליג דאמר יום שיש בו מוסף אין בו (ג) נעילה ואתא ר' יוסי למימר דיש בו מעמד אע"פ שיש בו מוסף: **אלא דנעילה הוא.** דאמר ר' יוסי דיש בו מעמד ואין מוסף דיהא אותו: **באחד בניסן.** דאית ביה הלל דראש חדש: (ד) **קרבן עצים.** (קרבן מוסף) דבני אדם בן יהודה: **זאת אומרת.** מדלא קתני נמי באחד בניסן אלמא הלל דראש חדש לא דחי ליה למעמד שמע מינה דלאו דאורייתא הוה א) אלא מנהגא כדלקמן: **מנהג אבותיהם בידיהן.** אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן ג) כדאורייתא דמי: **יחיד.** כלומר אפי' יחיד גומר בהן את ההלל שבל אחד ואחד חייב לגמור בו את ההלל. במסכת ערכין ד) מפורש מאי שנא דגומר כל ימי החג וכפסח לא גומר אלא יום ראשון משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכל אחד ואחד כחג בפני עצמו דמי: **וכגולה.** שעושין שני ימים טובים משום ספיקא: **דמדלגי דלוגי.** כגון אנן דמדלגין לא לנו ה' לא לנו ותחיל מן ה' זכרנו יברך: **לא יתחיל.** אינו צריך להתחיל בראש חדש: **ר' יוסי אומר כשבעה.** וטעמייהו מקרא במסכת שבת בפרק ר"ע ה): **כשבעה עלה משה.** לקבל הלוחות כלומר ודאי ליכא מאן דפליג עלה דמתני' דקתני דבי"ז בתמוז נשתברו הלוחות מכלל דקולהו סבירא להו דכשבעה עלה (ה) ולאו מקרא נפקא לן דכשבעה עלה דהאי דכתיב וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות וכתיב ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר: בטל התמיד גמרא: הובקעה העיר בי"ז הוה והכתיב בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתיב בתריה ותבקע העיר וגו' אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו: שרף אפוסטמוס את התורה גמרא: העמיד צלם בהיכל מנלן דכתיב ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם וחד הוה והכתיב ועל כנף שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה ואשתכח דהוה כתיב (ח) אנת

אנת צבית לחרובי ביתא ידך אשלימת ליה בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנלן דכתיב [1]ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן ואמר מר [2]שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלח מרגלים ובתיב [2]ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות וכתיב [3]ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים אמר רבי חמא בר חנינא [4]אותו היום סרו מאחרי ה' וכתיב [4]והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל וגו' וכתיב [5]עד חדש ימים וגו' דהוו להו עשרין ותרתין בסיון וכתיב [6]ותסגר מרים שבעת ימים דהוו להו עשרין ותשעה בסיון וכתיב [7]שלח לך אנשים ותניא בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתיב [8]וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני ארבעים יום נכי חד הוו אמר אביי [9]תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב [9]קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב [10]ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא [7]אמר רבה אמר ר' יוחנן [6] [8](אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב בראשונה [8] דכתיב [11]ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם וישרוף את בית ה' וגו' וכתיב [12]ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה [שנה] למלך [9]נבוכדנצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם וגו' ותניא אי אפשר לומר בשבעה שהרי כבר נאמר ואי אפשר לומר בעשור שהרי כבר נאמר בשבעה הא כיצד בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני [8]ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו[11] שנאמר [13]אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן [6] אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא ובשניה מנלן דתניא [9]מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו א] כשחרב בית המקדש בראשונה [8] אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתה של יהויריב היתה והלוים היו אומרי' שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים [14]וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו נכרים וכבשום [9]וכן בשניה נלכדה ביתר גמרא [9]נחרשה העיר תניא [9]כשחרב טורנוסרופוס הרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה בא אדון אחד ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אזל טשא מיניהו אזל לגביה בצנעא א"ל אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי א"ל הן א"ל אשתבע לי אשתבע ליה סליק לאיגרא נפיל ומית וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מיניהו מבטלי לגזרתייהו יצתה בת קול ואמרה אדון זה מזומן לחיי העולם הבא תנו רבנן משחרב הבית בראשונה נתקבצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור ועליהן קונן ישעיהו הנביא [15]משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה אף בהקב"ה נאמר [16]מקרקר קיר ושוע אל ההר: משנכנס אב ממעטין בשמחה כו': אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה אמר

[1] **דכתיב** עד חדש ימים הוו להו ב"ב בסיון. פי' תשוב מעשרים ימים של ר"ח אייר עד סופו תמצא ט' ימים נמצא בכ' בסיון כ"ט ועד חדש ימים הוי שלשים ימים אם כן לפי זה תמצא מעשרים וסמיס ומחדש הסני דזה אייר חדש שלם עד כ"ב דסיון וג' ימים שנסעו מהר ה' הרי ל"ג דל מיניהו ב' ימים דבעשרים בחדש נעלה הענן ומייתר להו שני ימים פשו כ"ג דל יומא מן שלשה שהאחד מן הג' ימים היה בכלל החדש (מ) שאייר חסר פש להו כ"ב פ):

אמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה. ועשו אותו משלשים ימים כדי שיכלו המ' ימים בתשעה באב שלשים יום דתמוז ואחד דסיון דבכ"ט שלח המרגלים ותשעה באב הרי ארבעים ימים ויום תשעה באב שבו המרגלים מתור הארץ: **וישב** עליהם את אונם ברעתם יצמיתם לא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו האוכים וכו'. פי' באותו פסוק יש ב' פעמים יצמיתם ולא הספיקו לומר הסני עד שבאו וכבשום ואומר ל"י [9]אע"ג דאין אותו פסוק כלל במזמור שיר של מוע"ש אירע להם כך שאמרו אותו פסוק וכירושל' מפרש אלייא נקט פירוש אלייא הוי כמו אלי כבתולה דהוי לשון קינה כמו שקורין העולם ריאוני"א בלע"ז:

אמר

[2] **אמר** מר שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הקים משה את המשכן ושלח מרגלים ובתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות ובתיב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים ואמר רבי חמא בר חנינא אותו היום סרו מאחרי ה' ובתיב והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בני ישראל וגו' ובתיב עד חדש ימים וגו' דהוו להו עשרין ותרתין בסיון וכתיב ותסגר מרים שבעת ימים דהוו להו עשרין ותשעה בסיון וכתיב שלח לך אנשים ותניא בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים וכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום הני ארבעים יום נכי חד הוו אמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי וכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבה אמר ר' יוחנן (אותו היום ערב) תשעה באב היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות חרב בית המקדש בראשונה שנאמר (ובחדש החמישי בעשור לחדש [וכו'] בא נבוזראדן וגו', וכתיב קרא אחריו, וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. וכתיב קרא אחריו, (ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. אי איפשר לומר בשבעה שכבר נאמר כו', ואי איפשר לומר בי' שכבר נאמר וכו', ואכלו ושתו וקיללו עד ערב ט' באב. בערב [ט'] באב הציתו סמוך לחשיכה והיה דולק והולך כל היום, שנא' אוי לנו כי פנה [ה]יום כי [י]נטו צללי ערב. א"ר יוחנן אלמלא הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בעשירי נשרף. יתנא דידן תחלת פורענותא עדיפא. ובשנייה דתניא ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. כשחרב הבית בראשונה ט' באב היה ומוצאי שבת ומוצאי שביעית היתה ומשמרת יהויריב היתה כו'. נלכדה ביתר ונחרש[ה] העיר, גמרא. פי' טאשא, נתחבא.

הגהות הב"ח

(מ) גב' אותו היום ערב. תמ"מ וי"ב ס"מ אותו היום תשעה באב היה: (כ) שם מרב הנחמן בר יצחק מנלן דסתיר ובחדש: (ג) שם דאמר ר' יוחנן אלמלי. ע"ב ע' ד"ס הקיבל עומד בתוס' ד"ה אלמלא: (ד) שם כדאמרי בהמ"ק בר"א אותו היום ערב מ"ב היה) תמ"מ וי"ב ס"מ אותו היום תשעה באב היה: (ה) רש"י ד"ה אמר רבי חמא כו' וחדש של כ"ט ימים. ע"ב מפרש"י מבואר דמפרש עד חדש ימים וגו' חדש של לבנה ההיינו כ"ט י"ב תקצ"ג ונמצא שלשה ימים שסרו הוו ב' וכ"מ וכ"ב מאייר נשארו שבעה מאייר וכ"ב תמוז שבעה חדש ימים שאכלו בשר ההיינו כ"ט יום עוד ס"ל לרש"י דהמרגלים בא' בסוף שמיני לא' שהרי ליל ט' נכי בכיה של חנם דהיינו לדורות אבל בתוס' נתלקו עליו וס"ל דעד חדש ימים וגו' הוי חדש שלם של שלשים יום שלמים ונתחקו לפרש דיום ג' שסרו ההיינו כ"ב מאייר נחשב לכאן ולכאן דיום הג' שסרו הוא עלמי היום הראשון מהחדש שאכלו בשר ועוד נתלקו וס"ל כ"ש דסיון שנו שלא המרגלים היו נחשב בחשבון מ' יום דהמרגלים שלא הוא נחשב מו' ימים דהקנרת מרים ולא נשלו המרגלים רגליהם אלא ביום ל' דסיון ולפי זה לריך לפרש דלא שנו המרגלים אלא נט' נא' בסוף היום שלא נכו בכיה של חנם ונקבע עליהם בכיה לדורות כי לעת הערב סמוך לחשיכה אלימו בו האש ולפי זה לא נתקיים אותו היום ערב תשעה באב היה כי אלא ה"ג אותו היום (ו) ד"ה ויבכו כי אלייא בעלמא הוא דעבל: (ז) הגב' ד"ה וכתיב כי' מעבדים ימים כל חדש אייר וכו' הוי שלשים יום ל"כ: (ח) באד היה בגלגל המדש פש להו כ"ב פ"ל ותיכות שאייר חסר נמתק:

הגהות מהר"י לנדא

א) גב' בסחרב בהמ"ק בראשונה אותו היום תשעה באב היה פ"ל:

מוסף רש"י

שניה הקים משה את המשכן. לכתיב (שמות מ) ויהי בשנה השנית בחדש הראשון וגו' (ובחדש קיח). אותו היום סרו מאחרי ה'. כמוך ג' ימים למקנים המתאו הלאספסוף תאוה להתרעם על הנסר כדי למרוד בהקב"ה (שבת קמ). **תמוז דההיא שתא.** של שנה השנית ליציאת מצרים שנתחלתי בה מרגלים בעשרים ותשעה בסיון, מלויי מליוה. לתמוז לפיכך אירע כי יום חזרת מרגלים בתמוז נאמר שיבכו העם בלילה הזה, בתשעה באב בכו בכיה של חנם והוקבעה להם בכיה לדורות (שבועות י). וכעי"ז פסחים עא. ואיכה א טו. **קרא עלי מועד.** יום עיכוב החדש קרי מועד (פסחים שם). **לשבור בחורי.** בחוכן הכית (שבועות י). **מגלגלין זכות ליום זכאי.** בניסן נגאלו בניסן עתידין להיגאל (שבת יא:).

רבינו חננאל

וה' דברים אירעו את אבותינו בט' באב. נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ מנא לן, דתניא בכ"ט בסיון שלח מרגלים, הנה שני ימים הנוהרים מסיון, ול' יום של תמוז שאותה שנה תמוז מלא היה, כדכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי, הרי ל"ב, ושמונה ימים באב הרי מ' יום שלימים, נמצאי שהגיעו ט' באב. אמר רבא אותו היום ט' באב היה והיו ישראל יושבין ובוכין. אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינם, אני אקבע לכם בכיה לדורות. חרב הבית בראשונה. שנאמר (ו)בחדש החמישי בעשור לחדש [וכו'] בא נבוזראדן וגו', וכתיב קרא אחריו, וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. וכתיב קרא אחריו, (ו)בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל וישרוף את בית ה' ואת בית המלך. אי איפשר לומר בשבעה שכבר נאמר כו', ואי איפשר לומר בי' שכבר נאמר וכו', ואכלו ושתו וקיללו עד ערב ט' באב. בערב [ט'] באב הציתו סמוך לחשיכה והיה דולק והולך כל היום, שנא' אוי לנו כי פנה [ה]יום כי [י]נטו צללי ערב. א"ר יוחנן אלמלא הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בעשירי נשרף. יתנא דידן תחלת פורענותא עדיפא. ובשנייה דתניא ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. כשחרב הבית בראשונה ט' באב היה

רבינו גרשום

כט' באב נגזרה גזרה על אבותינו שלא יכנסו לארץ. ובערב ט"ב חזרו מרגלים, ולמחר קבעו ט"ב. דרך שלשת ימים. הרי כ"ב, דיום עשרים עצמו דאייר הוא מחשבון הג' ימים, וכתיב עד חדש ימים דהיינו כ"ט ימים, וחשוב ז' דאייר לפי שהוא חסר, וכ"ב דסיון, הרי החדש ימים, ועדין נשתיירו ח' דסיון לפי שהוא מלא, וכתיב וחסגר מרים שבעת ימים, הרי כ"ט דסיון, ובאותו יום עצמו שלח מרגלים, וכתיב וישובו מקץ ארבעים יום, חשוב ב' דסיון וכ"ט דתמוז הרי ל"א, וח' דאב דאמרת דבערב ט"ב חזרו, א"כ לא הוי בדרך אלא מ' נכי חדא, וקרא אמר ארבעים. תמוז מליוה, ואיכא ל' דתמוז, נמצא בערב ט"ב מ' מלאים, ולמחר קבעי לט"ב. קרא עלי מועד. שקבעו תמוז של שלשים. **וחובה ליום חייב.** לפי שבט"ב היה כבר חייב, ששרף בו בראשונה. כשחרוס. משמע נחרש. **בעל החוטם.** כלומר, [גדול שבכולן וה]ענין שבהם [וה]חשוב שבהם.

תורה אור

1. ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן: שמות מ יז 2. ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת: במדבר י יא 3. ויסעו מהר יי דרך שלשת ימים וארון ברית יי נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: במדבר י לג 4. והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: כמדבר יא ד 5. עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את יי אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים: במדבר יא כ 6. ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים: כמדבר יב טו 7. שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם: במדבר יג ב 8. וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום: במדבר יג כה 9. סלה כל אבירי אדני בקרבי קרא עלי מועד לשבר בחורי גת דרך אדני לבתולת בת יהודה: איכה א טו 10. ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא: במדבר יד א 11. ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלם: וישרף את בית יי ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש: מלכים ב כה ח-ט 12. ובחדש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדראצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם: ירמיהו נב יב 13. קדשו עליו מלחמה קומו ונעלה בצהרים אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב: ירמיהו ו ד 14. וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יי אלהינו: תהלים צד כג 15. משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עליית כלך לגגות: תשאות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה: ישעיהו כב א-ב 16. כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לאדני אלהים צבאות בגיא חזיון מקרקר קר ושוע אל ההר: ישעיהו כב ה

אמר רב פפא הלכך האי בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט וכו'. פירוש משום דאמר לעיל מגלגלין מוכה ליום המיוב: **של תפוחים.** י"מ תפוחים [ג] כרים אתרוגים: **קצרי** דבי רב. פירוש כוכסין הנגדים ולכך קרי להו קצרי על שם שמקצרין הנגדים ע"י רמיצת המים: **מי** שאין לו **אלא** חלוק אחד מותר לכבס במועד. [ד](ובטבול יום) ובפ' אלו מגלגלין (מו"ק דף יד.) דקאמר וליטעמיך הא דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אחד וכו' דפריך יאמרו כל החלוקים אסורים לכבס בחול המועד ואחלוק זה מותר ומתרץ זה אחזרו מוכים עליו שאין לו אלא חלוק אחד וא"כ דוקא להם אבל לנו ודאי אסור אפי' אין לנו אלא חלוק אחד שאין אנו אוגדין אזור על חלוקות שלנו ולא הוי אזורו מוכים עליו וכן צריך ליזהר שלא לכבס המלבשים בחול המועד אע"ג שאין לנו אלא אחת אבל מ"מ יש לנשים לכבס בגדי התינוקות כדי לשכוב דהוי כמי שאין לו אלא חלוק אחד שיש רגילות להחליף בגדיהם וכל שעה צריך לו כל בגדיו ועל זה נהגו העולם לכבס בחול המועד:

בשני ובחמישי קורין שלש ומפטיר אחד. מכאן מוכיח רבינו תם דמפטיר עולה למנין שבעה מדקאמר קורין שלש ומפטיר אחד שמפטיר אחד מן הג' דקא מינצח ליה במגילה (דף כג. ושם) מפטיר עולה למנין שבעה או לא משמע מהכא דעולה ומרוייחו

אמר רב פפא [א]הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דדריא מזליה ולימצי נפשיה באדר [ב]דבריא מזליה [1]לתת לכם אחרית ותקוה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אלו דקלים וכלי פשתן [2]ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כריח שדה של תפוחים: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס: אמר רב נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור אמר רב ששת תרע דבטלי קצרי דבי רב מתיב רב המנונא [ג] [3]בחמישי מותרים מפני כבוד השבת למאי אילימא לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא אלא להניח ובחמישי הוא דשרי אבל השבת כולה אסור לעולם לכבס וללבוש וכשאין לו אלא חלוק אחד [4]דאמר רב אסי א"ר יוחנן [5]מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחולו של מועד איתמר נמי אמר רבי בנימין אמר ר' אלעזר לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל להניח מותר מיתיבי [6]אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהן וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ [7]ישלח רב יצחק בר גיורי משמיה דרבי יוחנן אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ אבל אסור ללובשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אמר רב לא שנו אלא לפניו [8]אבל לאחריו מותר ושמואל אמר אפילו לאחריו נמי אסור מיתיבי שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת כיצד חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה בשני בשלישי ברביעי ובחמישי לפניו אסור לאחריו מותר חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואם לא כבס בחמישי בשבת מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה [9]ליט עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא [10]חל להיות בשני ובחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד רבי יוסי אומר [11]לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד תיובתא דשמואל אמר לך שמואל תנאי היא דתניא [12]תשעה באב שחל להיות בשבת וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו ואסור לספר ולכבס מר"ח ועד התענית דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד ותניא אידך ונוהג אבל מראש חדש ועד התענית דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד אמר ר' יוחנן ושלשתן מקרא אחד דרשו דכתיב [13]והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה מאן דאמר מר"ח ועד התענית

מחגה

ניזיל בהדיה. בערבאות שלהן: [ו]**ונקפי לכם אחרים וקקוה.** אחידי דאיירי רב יהודה לעיל נקיט ואזיל: **דקליס.** להתפרנס מהן שיש מהן בבגל הרבה כדאמרינן בפ"ק (דף ט.): **עולא** איקלע לבבל חזא מלא גנא דתמרי כו': **כלי פשתן.** לנגוס: **לא שנו.** במתני' [ח] **שכל** השבוע אסור לכבס: **אפילו לכבס ולהניח.** כדי שילבוש לאחר זמן לאחר ט' באב אסור דגרסה כמסיק דעתו שעוסק בכיבוס בגדים: **אמר רב ששת הדע.** דאפי' לכבס ולהניח אסור: **קצרי.** כך שמס [ט] בגשון ישמעאל והם כוכסין. שמעתי אומרים על שם שמקצרין בגדי לאמר כשדורסין אותן ברגליהן במים שקורין פורלו"ר והיינו דמתרגמינן עין רוגל (שמואל ב יז) עינא דקצרא: **אילימא לכבס וללבוש.** מיד בחמישי מאי כבוד שבת איכא: **אלא.** לאו לכבס ולהניח עד השבת: **לעולם לכבס וללבוש.** מיד בחמישי [כ]: **ובמי שאין לו אלא חלוק אחד.** דאין לו להחליף. ומאי מפני כבוד השבת דאי לא מכבס השבת בחמישי מו לא מצי לכבס ליה: [ג] **חולו של מועד.** שאין לו אלא חלוק אחד דלא קגיא דלא מכבס מפני הכיסה ואפי' כיבס לפני המועד מותר לכבסה במועד: **וגיהוץ שלנו.** אינו יפה אלא ככיבוס שלהן ואסור לגהן לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר תשעה באב. אבל כיבוס שלנו מיתר: **כלי פשתן אין בהן.** ליאסר משום גיהוץ אלא בכלי מילת. ליסקיי"ר בלע"ז: **לא שנו.** שאסור ללובשו בשבוע שחל תשעה באב להיות בתוכה אלא בימים שלפני תשעה באב שם חל ביום רביעי אסור ללובשו ראשון ושני ושלישי: **אבל לאחריו.** חמישי ושני [א] א] ושביעי מותר: **חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה.** דהיינו לאחריו: **חל להיות בשני או בשלישי ברביעי ובחמישי כו'.** **ליט עלה אביי ואיתימא רב אחא בר יעקב אהא.** המכבס בתשעה באב אפילו מן המנחה ולמעלה. ואדקאי בברייתא מפסיק לה למילתא וקאמר ליט עלה אביי כו': **חל להיות בשני כו'.** סיפא דהסיא ברייתא גופה היא: **ומפטיר** (ד). מאותן שלשה אחרון מפטיר מתוך שאין מוסיפין בחול יותר מג' אנשים ולא בר"ח על ד' שאין לנו להוסיף אלא בשבת ובי"ט כדמפרש במגילה (דף כא.). ולפיכך קורין ג' דזמן ספר תורה הוא ובלאו הכי הוי קרו שלשה שהוא מתקנת עזרא לקרות בשני ובחמישי הכן ולוי וישראל: **קורא אחד ומפטיר אחד.** אחד קורא והוא עצמו המפטיר. קתני מיהת לאחריו מותר תיובתא דשמואל: **וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת.** [ט]אינו מפסיק סעודתו ואינו ממעט בתבשילין אלא אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו דפלוגתא היא במסכת גיטין בפרק [מי שאמרו] (דף סח:) דאיכא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך ואיכא למ"ד מלך והדיוט כלומר כשנערך שוב לא חזר למלכותו [י] לפיכך הולרך לומר בשעתו בעת מולכו ותקפו שהיה אוכל הוא ושריו ס' כור סולת כו' [ו]: **ועד התענית.** אלמא דבגירא ליה לרבי מאיר לפניו אסור לאחריו מותר ורבי יהודה ורבנן [כ]גמליאל בגירא להו דאפילו לאחריו נמי אסור:

מחגה

[ח] [גירסת רש"ס דתקיף מזלי'], [ט] [לעיל כו:], [ג] מ"ק יד. יח. מולין קז:, [ד] [קדושין לג:], [ה] [מגילה כב:], [ו] [ירושלמי מ:], [ז] [ל"ל לתת], [ח] [לעיל כו:], [ט] [ע' נ"ק קיט: וכרש"י שם], [י] [ע' בתה"ע בא"ח סי' תקנב ס"ק יב כוונת רש"י במ"ש אינו מפסיק סעודתו], [כ] [ע' רש"ל ניטין סח:], [ל] [ב"מ פ"ו:], [מ] [ל"ל שמעון בן גמליאל], [נ] [ע' תוס' שבת פח. ד"ה פריו קודם], [ס] [ל"ל ונחולין דף קז:].

עין משפט נר מצוה

[כו] א טוש"ע א"ח סימן תקנא סעיף א:

[כח] ב מיי' פ"ז מהל' י"ט הלכה כא סמג לאוין עה טוש"ע שם סימן תקלד סעיף ה:

[כט] ג ד מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ו סמג עשין מד"ס נ טוש"ע שם סימן תקנא סעיף ג:

[ל] ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

[לא] ו מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה טו עור א"ח סימן תקנב:

[לב] ז מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה מ טוש"ע א"ח סימן תקנב סעיף י:

לעזי רש"י

פורלוי"ר [פורלי"ר]. לדריך (לשם כיבוס). לישקיי"ר. לגהץ.

מוסף רש"י

בחמישי מותרים. אם חל תשעה באב בערב שבת מותרין לכבס בחמישי, וכשחל ע' באב בד' בשבת לא איצטריך למיתני דמותרין, כדאמרינן בגמרא לא שנו אלא לפניו כו' (לעיל כו:). **וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת.** אע"פ שאם חל להיות בחול לא יאכל שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא שתה יין, עכשיו שהוא שבת אוכל כל צרכו (ערובין חא:). **בסעודת שלמה בשעתו.** שהיתה שעתו עומדת לו במלכותו, דמלך והדיוט הוה (שם).

רבינו חננאל

לתת (להם) [לכם] אחרית ותקוה. אמרינן משמיה דרב, אלו דקלין וכלי פשתן. ראה ריח בני כריח שדה. כריח שדה של תפוחין. בגדים מגוהצין אסור ללובשן בשבת שחל ע' באב להיות בתוכה, עד יום תענית, ואפילו הן בגדים של פשתן. פי' גיהרין בלשון ישמעאל ולק, והוא עברי חומרתא. שבת שחל להיות ט' באב בתוכה אסור לספר ולכבס ובחמישי מותר מפני כבוד השבת. אוקימנא בזמן שחל ט' באב בערב שבת, בה' שמקדים יום ט' באב היינו לו לכבס וללבוש כשאין לו אלא חלוק אחד, [ד]מותר לכבסו אפילו בחולו של מועד. כיבוס[ה] חלוקת רב נחמן ר"ב ששת היא, וקיימא לן בהא כרב ששת דאמ' אפילו לכבס ולהניח אחר ט' באב אסור, חדע דקא בטלי קצרי דבי רב. ומוחבינן מהא [דתניא] אסור לכבס לפני ט' באב ואפילו להניח לאחר ט' באב, וגיהרין של בני בבל כביבוס של בני ארץ ישראל, וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ, היובתא דר"נ נחמן. נמצא מיקל כביבוס בבל. ואסיקנא, אף על פי שא' כלי פשתן אין בהם משום גיהרין, אבל אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה. [שבת שחל ט"ב להיות בתוכה] אסורין לכבס ולספר ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, כיצד, חל להיות באחד בשבת מותרין לכבס כל השבת כולה, חל להיות ט' באב בשני או בשלישי או ברביעי או [בחמישי] לפניו אסור לאחריו מותר, חל ט' באב להיות בערב שבת מותרין לכבס בחמישי. פי', מי שאין לו אלא חלוק אחד. ואם לא כיבס בה' יכבס בערב שבת בט' באב עצמו מן המנחה ולמעלה. לייט אביי מי שהצריך ודחק עצמו לכך. ובקריאת הספר, קיימא לן כר' [יוסי] דאמר לעולם קורין ג' בט' באב ומפטיר אחד.

[ה] גרלה דל"ל וכנוס להניח ת"ש.

תורה אור השלם

1. כי אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אֲנִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם יְיָ מַחֲשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֶת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה: ירמיהו כט יא
2. וַיָּגֶשׁ וַיִּשַּׁק לוֹ וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְיָ: בראשית כז כז
3. וְהִשְׁבַּתִּי כָּל מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבָּתָהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ: הושע ב יג

הגהות הב"ח

(א) נמ' ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת מאי מותרין אילימא לכבס כו' הוא דשרי אבל כל השבת כולה: (ב) רש"י ד"ה לעולם מו' מיד בחמישי יכמי שאין כו' הר"ש: (ג) ד"ה בחלולו של מועד דכיון שאין לו אלא חלוק אחד לא סגי דלא מכבס ליה מפני הכיסה: (ד) ד"ה ומפטיר אחד מאותן שלשה:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה אבל ושביעי. לשוס קו עליו למתקו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה אבל לאחריו וכו' ושביעי. נמחק מלת ושביעי:

רבינו גרשום

דבטלי קצרי. לכבס וללבוש מאי כבוד שבת איכא. כמאי דלבוש בחמישי. אלא לאו להניח. וללבוש בשבת, דהיינו כבוד שבת. טעמא דבחמישי לפי שהוא קרוב לשבת, אבל שאר יומי אפילו להניח, וקשיא (לרב הונא) (לרב נחמן). לעולם לכבס וללבוש. בחמישי. ודאמרת מאי כבוד שבת איכא, דלית ליה אלא אותו חלוק ולא מצי להמתין עד שבת, והיינו כבוד שבת דמכבס ליה. ולהכי שאר יומי אסור, אבל להניח לא

מחגה. כלומר יליף טעמא מן חגה דהיינו ר"ח שנקרא חג כדאמרי' לעיל (דף כט.) קרא עלי מועד[ו]: **הלכה כר.** דלפניו אסור ולאחריו מותר: **הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.** דאין איסור נוהג אלא באותה שנת: **תרוייהו לקולא.** כדמפרש ואזיל דבלפניו מוקי הלכה כר"מ דלפניו אלא לאחריו ובאותה שנת אבל קודם אותה שנת אפילו לפניו מותר: **משש שעות ולמטה.** כלפי השחר: **המפסיק בה.** דשוב אינו אוכל עוד מאותה סעודה ואילך: ה"ג **הילך ישנה א"ר יהודה אם הוא רגיל בו: בעשרה.** שהיו קועדין עמו לבצוהו: **וחכ"א ישנה.** אשני תבשילין קיימי (א) בשר ויין ימעטו: **מליח.** דג או בשר מליח דאין בו טעם כל כך אחר שנהה שלשה ימים במלח כדלקמן (ב) כשלמים והנותר מבשר זבח השלמים וגו'[ו] טופי לא אשכחן דמקרי בשר: **כל שהוא משום ט' באב.** כגון סעודה המפסיק בה: **כל שאינו משום ט"ב.** כגון סעודה המפסיק בה בתענית צבור אי נמי סעודה שאינו מפסיק בה: ה"ג **ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אכיו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ** ולא גרסינן בשר. כלומר אפי' בשעת סעודה המפסיק מותר לרחוץ הואיל ומותר לאכול: **אסור באכילה ובשתיה.** הני אין נוהגין באבל דקא חשיב נמי איסורים שנוהגין בו לבד מהני דנהיגי באבל דאכילה שיכה ונעילה כו': **ואסור לקרות בתורה כו'.** דכתיב בהו[ח] משמי לב (ג): **במקום שאינו רגיל לקרות.** דכיון דלא ידע אית ליה לעבדא: **עד למה.** הוי בשר גמור דלא הוי בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים שלא שהה במלחו אלא שני ימים ולילה אחד כזמן אכילת שלמים. ולהכי נקט כשלמים דבזמן אכילת שלמים אשכחן לאקרי בשר דכתיב (ויקרא ז) ו[ו]והנותר מבשר זבח השלמים וגו' טופי לא אשכחן דמקרי בשר שהטעם נפסל אחרי ב' וג' ימים: **יין מגפו.** חדש ומתוק ואינו טוב כיין ישן ומשלשל ומזיק: **פוסס.** רוחתא: **אין בו משום גילוי.** אאין נחש שותהו כי יבחר מרתיחתו: בין רגיל לאכול צנון או מליח אחר סעודתו הרשות בידו תניא אידך כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ כל שאינו משום ט"ב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול [א] בשר מותר לרחוץ ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב [ב]אסור באכילה ובשתיה [ג]ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה [ד]ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן [ה][ב] בטלין משום שנאמר [ו]פקודי ה' ישרים משמחי לב ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב: לא יאכל בשר ולא ישתה יין: תנא [ז]אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו עד כמה אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דשמואל [ח]כל זמן [ט](שאינו) כשלמים ויין מגתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס תנא [י]יין תוסס אין בו משום גילוי [יא]וכמה תסיסתו ג' ימים אמר רב יהודה אמר רב [יב]כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין

ותרוייהו לקולא. כלומר תרוייהו כדר"מ דאמר מר"ח ועד התענית וכרשב"ג דאמר אינו אסור אלא אותה שנת בלבד הלכה כתרוייהו לקולא כלומר דאינו אסור אלא אותה שנת בלבד כרשב"ג ודוקא [עד] התענית אבל לאחר התענית מותר דהלכה כר"מ דאמר דאינו אסור אלא עד התענית ואע"ג דשלמו משמיה דר' יוחנן דכלי פשתן מותר לכבס במועד מ"מ התמיר לנו מורינו רש"י לתת סדיינין שלנו לכובס אותה שבוע שהיה בה ט"ב קודם התענית [ג] אבל היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס ולספר מחלות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת[ט]:

ערב ט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין. פירוש ב' תבשילין ר"ל בשתי קדירות כגון שקורין העולם אכלנו ב' מיינס שקורין מייסו"ן אבל אין לאסור לאכול מבשיל שעושין מבצלים ומגביעה ומביליס דאע"ג דאין רגילין העולם לאכול בצליס חיין כדאמר בעירובין (ד' כט.) אבל בצל והסכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כחרבות אעפ"כ מאחר שאין עושין מהם מבשיל בעצמו אם לא ישימו (ד) או שומן או שום דבר שנותן בהם טעם אינו קרוי מבשיל כדי לאסור הביליס שמשימין עמהם אבל מן גביעה המבושל בקדירה אין חשש לאכול דכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא מי כמו חלב כמו גביעה כמו תפוחים אין בהם חורת בשול כלל וכלל: **ואם** היה רגיל **לעבוד** בעשרה יעבוד בחמשה. לריך למעט בכנודו: **ואע"ג** דקאמר הש"ס דבשר מליח מותר כל זמן שאינו בשלמים. כלומר שעבר יותר מב' ימים משחיטתו אפ"ה לדידן אסור לאכול בשר אפי' מלוח מזמן מרובה כיון דאנו רגילים לאכול בשר מליח וכן לריך למעט בשתיתו שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או ממשקה אחר לא ישתה כי אם חמשה ולריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול בו כמו שהיה מנהגו של רבי יהודה בר' אילעאי שישב ואכל ערב ט"ב בין תנור לכירים מקום שהיה מנוול: כל

מחגה ומ"ד כל החדש כולו אסור מחדשה ומ"ד כל השבת כולה אסור משבתה אמר רבא הלכה כרשב"ג ואמר רבא הלכה כרבי מאיר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמועינן הלכה כר' מאיר הוה אמינא אפי' מר"ח קמ"ל הלכה כרשב"ג ואי אשמועינן הלכה כרשב"ג הוה אמינא אפילו לאחריו קמ"ל הלכה כרבי מאיר: ערב תשעה באב לא יאכל אדם ב' תבשילין בו': אמר רב יהודה לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר ואמר רב יהודה לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר [א]ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא אפי' משש שעות ולמטה קמ"ל משש שעות ולמעלה ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפי' בסעודה שאינו מפסיק בה קמ"ל בסעודה המפסיק בה תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא הסועד ערב תשעה באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין ואם לאו אסור לאכול בשר ולשתות יין תניא כלישנא קמא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה אמר רבי יהודה כיצד משנה אם היה רגיל לאכול מין אחד ואם היה רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה היה רגיל לשתות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר תניא אידך ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין דברי ר"מ וחכ"א ישנה וממעט בבשר ובין כיצד ממעט אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא היה רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג יין ואם אינו רגיל כל עיקר אסור רשב"ג אומר אם היה

התענית וכרשב"ג דאמר אינו אסור אלא אותה שנת בלבד הלכה כתרוייהו לקולא כלומר דאינו אסור אלא אותה שנת בלבד כרשב"ג ודוקא [עד] התענית אבל לאחר התענית מותר דהלכה כר"מ דאמר דאינו אסור אלא עד התענית ואע"ג דשלמו משמיה דר' יוחנן דכלי פשתן מותר לכבס במועד מ"מ התמיר לנו מורינו רש"י לתת סדיינין שלנו לכובס אותה שבוע שהיה בה ט"ב קודם התענית [ג] אבל היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס ולספר מחלות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת[ט]:

ערב ט"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין. פירוש ב' תבשילין ר"ל בשתי קדירות כגון שקורין העולם אכלנו ב' מיינס שקורין מייסו"ן אבל אין לאסור לאכול מבשיל שעושין מבצלים ומגביעה ומביליס דאע"ג דאין רגילין העולם לאכול בצליס חיין כדאמר בעירובין (ד' כט.) אבל בצל והסכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כחרבות אעפ"כ מאחר שאין עושין מהם מבשיל בעצמו אם לא ישימו (ד) או שומן או שום דבר שנותן בהם טעם אינו קרוי מבשיל כדי לאסור הביליס שמשימין עמהם אבל מן גביעה המבושל בקדירה אין חשש לאכול דכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא מי כמו חלב כמו גביעה כמו תפוחים אין בהם חורת בשול כלל וכלל: **ואם** היה רגיל **לעבוד** בעשרה יעבוד בחמשה. לריך למעט בכנודו: **ואע"ג** דקאמר הש"ס דבשר מליח מותר כל זמן שאינו בשלמים. כלומר שעבר יותר מב' ימים משחיטתו אפ"ה לדידן אסור לאכול בשר אפי' מלוח מזמן מרובה כיון דאנו רגילים לאכול בשר מליח וכן לריך למעט בשתיתו שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או ממשקה אחר לא ישתה כי אם חמשה ולריך לשנות מקומו שהוא רגיל לאכול בו כמו שהיה מנהגו של רבי יהודה בר' אילעאי שישב ואכל ערב ט"ב בין תנור לכירים מקום שהיה מנוול: כל

אלעזר דאמר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בט' באב כדרך שאסור ביום הכיפורים. אע"ג דמותבינן עליה, הא משני רב פפא חמורי קתני. וגרסינן בפרק יום הכפורים מטפחת היה לי לר' יהושע בן לוי. בן[ערב] יום הכיפורים מקנח בו ידיו ורגליו, למחר מעבירה על גב עיניו ואינו חוששו. ערב ט' באב שורה כמים ועושה כמין כלים נגובין. למחר מעביר על גב עיניו ואינו חוששו. [ש"מ] מהני כולהו דרחיצת פניו ידיו ורגליו בט' באב אפילו בצונן אסור, אלא אם היו מטונפות. **תנו רבנן כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב אסור ברחיצה וב(נ)סיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה.** שלח רב [ז]הגאון בלשון הזה, יהא [בנ]דוי כל מי שעושה אחת מכל אילו בט' באב כל היום. **וא' לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה כתלמוד כו'.** [ז] (ר' יהודה אומר) [ו]אינו קורא אלא במקום שאינו רגיל לקרות, מפני שצער הוא לו. וקורא באיוב ובקינות, פ' איכה, ובדברים הרעים שבירמיה, ותינוקות של בית רבן בטילים. משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. תניא יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו ג' ימים אמר רב יהודה אמר רב [יב]כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין

שאין מפסיק. כגון סעודה שאוכל קודם לכן. שעדיין יאכל אחריה. כל שהוא משום ת"ב. היינו ט' באב עצמו, כל שאינו משום ת"ב, שאר תעניות. קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות. לפי שמצטער. כל זמן שהוא כשלמים. שני ימים ולילה אחד, אינו אוכל בערב ת"ב, אבל אחר כן אוכל, שבטל תורת בשר.

ג) מוגה ל"ל כל שאר ימי השבוע מותר. ב) מוגה ל"ל מחלוקת ר"מ וחכמים בסוטה הן. ג) מוגה ל"ל ר' ישמעאל בר"י אחר משעה שמותר לאכל מותר לרחוץ. ד) מוגה ל"ל רב אחי גאון. ה) גרלה דל"ל ר"ש אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל וכו'.

ג) [ל"ל וכרמ"ה ובפיכה וע' כרי"ף וכרא"ש דלא גרסי בחכל' וכבח"ר], ב) [גרס' הרי"ף והרא"ש אינן בעלין בו דברי ר"מ ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום וכו' ואינוקות של בית רבן בטילין בו משום שנאמר לב ועיע טוב מ"ח רש"ש תקנד], ג) [בנהדרין ע.], ד) [ל"ל שהוא וכ"א בפנהדרין ע. וכן בפרש"י דבכל והבאם], ה) [בנהדרין ע. ע"ז ל: תוספתא תרומות פ"ו], ו) [איכה ה], ז) [ויקרא ז ול"ל מבשר זובח], ח) [בחלוס יבן], ט) [ל"ל ואם האכל אכל מבשרן], י) [עי' ב"י בח"מ סי' תקנא מה שמתה על דברי תוס' אלו].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומכ"מ ישנה אשני תבשילין קיימי אבל בשר יין: (ב) ד"ה מליח כו' כדלקמן הכ"ל והשאר נמחק: (ג) ד"ה ואסור לקרות כו' משמחי לב במקום שהוא רגיל הכ"ל: (ד) תוס' ד"ה ערב כו' אם לא ישימו בו שומן או:

הגהות הגר"א

[א] נראה כל שעה שמותר לאכול (בשר) מ"מ (וכן מתקן רש"י וכן בתוספתא ליתא): [ב] שם ותיקות של ר"ר אין בטלין ר' יהודה כו'. כל"ל (וכ"ה ברי"ף ורא"ש ובא"ז ובגירסתם בס"ק דבני ר"מ וכ"ה הפוסקים שפסקו כר' יהודה): [ג] תוס' ד"ה ותרוייהו. (אבל היכא כו' עד טורח השבת) תא"מ (וכבר מתה הכ"ר ע"ז):

מוסף רש"י

כל זמן שהוא כשלמים. אלא עבר עליו זמן אכילת שלמים, שני ימים ולילה אחד, עדיין בלתלותו הוא ולא אקרי מליח ומשמע לא הלב דכתיב (דברים ט) וחבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, אלמא כר שמתה הוא, אבל בתר הכי הוי מליח ונחלף טעמי במלחו (סנהדרין ע.). **כל זמן שהוא תוסס.** שהוא מיפר בגרון ממתק שהוא ממתק (שם). **יין תוסס.** יין חדש מגיתו עד שהוא ממתק להיות יין קרי ליה תוסס (ע"ז ל:).

רבינו גרשום

מהגה. מה חגה ח' ימים, אף מיעוט שמחה ח' ימים. ותרוייהו לקולא. הלכה כר"מ דאמר אין אסור אלא עד התענית, והלכה כרשב"ג דאין איסור אלא אותה שבת, ודוא שלפני ט' באב. בסעודה המפסיק, סעודה אחרונה שמקבל עליו תענית. אבל בסעודה

תורה אור השלם

א. פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים:
תהלים יט ט

רבינו חננאל

ואסיקנא, הלכתא (כר' יוחנן) כרב שמעון בן גמליאל דאמר אינו נוהג אלא אותה שבת בלבד שחל ט' באב להיות בתוכה. והלכתא כר' מאיר דאמר עד התענית. אבל לאחר התענית שאר ט) שבוע מותר. והדו פי' הלכתא כתרוייהו לקולא. ערב ט' באב לא יאכל שני תבשילין בו'. ואפילו אורז ודגדשים. אבל [אוכל] תבשיל אחד, בלבד שלא יהיה אותו תבשיל בשר. ואם הוא בשר בן ג' יום מותר. דא' כל בשר שאינו כשלמים בן שני ימים ולילה אחד, כדכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת וגו'. איני קרוי בשר אלא מליח. ויין תוסס נמי, כגון שנסחט בתוך ג' ימים מותר, שאינו עדיין יין. אמר רב יהודה אמר רב לא שנו [לא] יאכל בשר ולא ישתה יין בערב ט' באב, משעה שיעברו שש שעות מן היום. כגון שקבע סעודתו משעה שביעית ולמעלה, והני מילי בסעודה שהוא מפסיק בה. כלומר בתענית, אבל אם בדעתו לוכל עדיין פעם אחרת. או קודם שעה ששית מותר.

ג) (מתשתא מיבריר) הני מילי פשוטות הן. רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רגיל [לאכול] אחר סעודתו צנון או מלח הרשות בידו. תנו רבנן כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ. ג) משעה שאסיר לאכול אסור לרחוץ. ואע"ג דתנינן נוהג אכל עד התענית, ואמרינן הלכתא אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל שבעה, אבל פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, הא גרסינן בפסחים פרק מקום שנהגו אין [בין] ט' באב ליום הכיפורים [כו', מסיען] ליה לר'

לג א מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ז סמג עשין ג טוש"ע ח"ח סימן תקנב סעיף ח וסעיף ט:
לד ב מיי' שם הלכה י סמג שם טוש"ע שם סי' תקנד סעיף ח [וטור שם סימן תקנא]:
ג [מיי' שם הלכה יח טוש"ע שם]:
לה ד ה מיי' שם הלכה ז סמג שם [טוש"ע שם סי' תקנב סעיף ג]:
לו ו ז מיי' פי"ח מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ח סמג עשין עט טור יו"ד סימן קטו:
לז ח מיי' פ"ה מהל' תענית הלכה ט טוש"ע ח"ח סימן תקנב סעיף ו:

כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. כלומר נאותה מלאכה שרגיל לעשות בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחייב אדם לעער ולמעט בכבודו ובהנאותיו אשר היה רגיל לשכב על שני כרים לא ישכב כי אם על אחד אבל עוברות ומניקות אינן חייבות כולי האי שאינם יכולות להלטער בעצמן ואוכלין סעודה המפסקת מבעוד יום וכן נמי ביום הכפורים (נמי) צריך לסעוד מבע"י דתוספת יום הכפורים מן התורה דכתיב (ויקרא כג) מערב ועד ערב וכתיב בעצם היום הזה (שם) אבל מכל מקום אין לאסור לשתות משאבל סעודה מפסקת ועדיין הוי היום גדול [5] כדמשמע בירושלמי דר' יוסי איקלע לגלרה אבל סעודה מפסקת אתא לגבי דרים כנישתא והוה סעיד אמר ליה ההוא ריש כנישתא סעיד אגלי אמר ליה אכלית ומפסקת אמר לו אשגח עלי דלא ליתרון הדין גברא לא אשגח עליה אכל מכל עיגול פתית ואכל מכל תבשיל ותבשיל חד פת ושתה מכל חבית חד כסא והכי הלכתא אם עדיין היום גדול לאחר שאכל סעודה המפסקת מותר לשתות אפילו ערב יום"כ וכל שכן ערב תשעה באב:

אמר רבא הלכה בתנא דידן ולא הודו לו חכמים. פירוש אין צריך לכפות המטה והאידנא דחייסינן לכשפים לא עבדינן כפיית המטה ואפילו באבל:

יום שהותרו השבטים לבא זה בזה. פירוש דהייט י"ט: **יום** שבו בלו מתי מדבר. כדאמרי' (במדבר איכה) כל ט' באב היו עושין קבריהן ושוכבין בתוכן ולמחר הכרוז יוצא הבדלו החיים ואותה השנה שכלתה הגזרה קמו כולם והיו סבורים שמא טעו בחודש עד שראו הלבנה מלאה ואז ידעו שכלתה הגזרה ועשו יו"ט ופרשב"ם (בב"ב דף קכא.) [6] כל המ' שנים לא היו מתים אלא בט' באב [7] ובכל ט' באב היו מתים [8] כ"א אלף ופרוטרוט ומפרש התם דאותו פרוטרוט עולה למ' שנים ט"ו אלף וי"מ שהיו מתים בכל יום אך רוב המתים היו לעולם בתשעה באב וחמשה עשר באב פסקה הגזרה ולא מתו כלל ועשו י"ט: תיקנו

בין תנור לכיריים ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו תנן התם [9] אמקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלים רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם תניא נמי הכי רשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם כדי שיתענה תניא אידך [10] רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביום"כ ר"ע אומר [11] כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וחכ"א כל העושה מלאכה בט' באב ואינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנא' [12] שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו [13] כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה [14] תניא נמי הכי [15] כל האוכל בשר ושותה יין בט' באב עליו הכתוב אומר [16] ותהי עונותם על עצמותם: רבי יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים: תניא אמרו לו לרבי יהודה לדבריך עוברות ומניקות מה תהא עליהן אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול תניא נמי הכי מודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול ומודים חכמים לרבי יהודה ביכול מאי בינייהו איכא בינייהו שאר מטות כדתניא [17] כשאמרו לכפות המטה לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות כולן הוא כופה אמר רבא הלכתא כתנא דידן [18] ולא הודו לו חכמים כל עיקר: א"ר שמעון ב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום"כ: [19] בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה מאי דרוש [1] זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה אמר רב יוסף אמר רב נחמן יום שהותר שבט בנימן לבוא בקהל שנאמר [2] ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה מאי דרוש אמר רב ממנו ולא מבנינו [3] (אמר) רבה בר בר חנה א"ר יוחנן יום שכלו בו מתי מדבר דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר [4] ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי אלי היה הדבור עולא אמר יום שביטל הושע בן אלה [5] פרוסדיות [6] שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה

בין תנור לכיריים. מקום מנוול שבנית: **אינו רואה סימן ברכה.** מאותה מלאכה: **כל האוכל בשר ושותה יין בתשעה באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם.** בתשעה באב כלומר בתעודה המפסקת בה: **עוברות ומניקות.** שאינן יכולות לישן על גבי קרקע: **ביכול.** שאפשר לו: **מאי בינייהו.** כיון דזה מודה לו ביכול וזה מודה לו בשאינו יכול: **שאר מטות.** שבנית שאינו שוכב בהן. ר' יהודה דמחייב בכפיית המטה קמחייב נמי ביכול בשאר מטות ורבנן סברי מטתו כופה ולא שאר מטות יכדתניא גבי אבל: **שניתנו בו לוחות האחרונות.** שני"ז בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות וביי"ח עתן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום נשתהה שם שמונים יום ארבעים יום עמד בתפלה דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה וארבעים יום עמד כנראשונה משוב מי"ז בתמוז עד יום הכפורים והוו להו שמונים יום שנים עשרה שנשתיירו מתמוז דהוא חסר ושלשים דאב ותשעה ועשרים דאלול הרי אחד ושבעים ותשעה דתשרי הרי שמונים יום ולילות (ו) השלים כנגד לילו של י"ז תמוז דלא הוה בחושבניה דהא נפק ליה כבר בשעה שעלה השתא הוי להו פ' שלמין לילה ויום ובוקר יום כפור ירד שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נקבע ליום כפור להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ועל כן נקבע יום כפור בעשרה בתשרי כך שמעתי: **שהוסרו שבעים לבא זה בזה.** דרחמנא אמר וכל בת יורשת נחלה וגו' (במדבר לו) וכתיב (שם) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו בני ישראל ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב: **זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו'.** זה מיעוט הוא כלו' לא יהיה דבר זה נוהג אלא בדור זה בדור של בנות צלפחד: **לבא בקהל.** ליאא נשים לפי שנשבעו ישראל מלהינשא להם דכתיב בשופטים (כא): **ממנו.** מיעוט הוא דכתיב איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לא גזרו אלא מהם (ממנו) אבל מבניהם לא גזרו: **שכלו מתי מדבר.** דתניא (ז) כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר ישן בו שמא ימות קודם שיחפור ונמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן וכשנת ארבעים שנה עשו ונמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשאילית זו לזי טעונות טבילה, שמא הנדה היין, **יום** שכלו מתי מדבר. וקבעו יום טוב לפי שחזר הדיבור למשה.

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ה מהל' תענית הל' י סמג עשין ג טוש"ע א"ח סי' תקנד סעיף כב:

לט ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף כד:

מ ג ד טוש"ע שם סעיף כה:

מא ה מיי' פ"ה מהל' אבל הלכה יח טור י"ד סימן שפז:

רבינו חננאל

[1] [שמעון בן גמליאל] אומר כל האוכל ושותה בט' באב כאילו אוכל ושותה ביום כיפורים. ר' עקיבא אומר העושה מלאכה בט' באב אינו רואה סימן ברכה לעולם. חכמים אומרים העושה מלאכה בט' באב אינו רואה בשמחת ירושלים שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'. כל שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. וכל האוכל בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. [2] ונותיהו חקוקין על עצמותיו. [3] יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. תנא מודה ר' יהודה לחכמים בשאינן יכול. כגון עוברות ומניקות וכיוצא בהן. שאין נופלין מיטותיהם. ומודין חכמים לר' יהודה. שכופה כל אדם מיטתו. מי שהיא יכול ישן על הקרקע. ואמר רבא הילכתא כתנא דידן דקתני לא הודו לו חכמים. מנהגו של ר' יהודה ברבי אלעאי, בערב ט' באב היה יושב בין תנור כירים. ואוכל פת חריבה מלח ושותה קיתי של מים. דומה כמי שמתו מוטל לפניו. א' רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וביום כיפורים. בשלמא יום כיפורים משום שהוא יום שנתנו לוחות האחרונים. לפי שכשחתשוב מז' בסיון עלה משה לקבל לוחות הראשונים מ' יום עד י"ז בתמוז, שנא' ואתנפל לפני ה' ארבעים יום ארבעים לילה, ומיד א' ר' הקב"ה לו למשה עלה אלי ההרה, ועלה ביום ל' של אב בשה (ג') [מ'] יום ירד בלוחות האחרונים, והוא יום הכיפורים. לפיכך ראוי רחיותו יום טוב. אלא ט"ו אב נראה מפני מה [הוא] יום טוב. ואמרי' יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. דדרוש זה הדבר שכתוב בענין ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר, לא יהא נוהג אלא באותו דור שנכנסו לארץ, ולהם נחלקה הארץ בלבד. ור' יוחנן אמר שהותר שבט בנימין, דדרוש איש כמני לא יתן בתו לבנימין, ממני ולא מבנינו. רב נחמן אמר יום שכלו בו מתי מדבר. רבינו בפירוש בירושלמי, ר' אבון אמר שבטל כו החפירה, דא"ר ליי בכל ערב ט' באב היה משה רבינו מוציא כרוז במחנה ישראל צאו לחפור. דיי יוצאין [ועצמן] וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו. ובשחר מי שנמצא חי חזר לחחנה והמתים נשארו בקבריהם. ומוצאין עצמן בכל שנה חסרים ט"ו אלף יפ"ו טרוטו, בשנת שלשים ושמונה שנה עשו כמנהג כל השנים, עמדו כולן לא מת אחד מהן, אמרו טעינו בחשבון, אינו היום ט' באב, וכן אמרו [בי'] בי"א בי"ב ובי"ג ובי"ד. כיון שהגיע ט"ו באב וראו הלבנה מליאה אמרו ודאי בטל הק[ב"ה] אותה גזירה, לפיכך עשאוהו יום טוב.

תורה אור השלם

1. שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה: ישעיהו סו י
2. ולא ישבבו את גבורים נפלים מערלים אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם ותהי עונתם על עצמותם כי חתית גבורים בארץ חיים:
יחזקאל לב כז
3. זה הדבר אשר צוה יי לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים:
במדבר לו ו
4. ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה: שופטים כא א
5. ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם: דברים ב טז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שניתנו כו' הרי שמונים יום ולילו יום כפור השלים כנגד:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה כל העושה וכו' ברטמטע בירושלמי. בעירובין דף מא ע"א בתוס' ד"ה אי אתם כתבי כן בשם מהרם מיכה רבינו: שם ד"ה יום שבו יבי' וכבל ב"ב הון מ"ים. עיין תוספת מות ילוי בסוף הספר תשוב' של הגאון מוהר"ר זא"ל בפוסי:

רבינו גרשום

מחייב בכפיית המטה. לכוף מטתו באבל. עוברות ומניקות. שאי אפשר להם בלא מטות מה תהא עליהם. שאר מטות. שאינו שוכב עליה. דר' יהודה מחייב לכוף כל המטות שבבית. וחכ"א אינו חייב לכוף אלא מטתו בלבד. וכל הכלים. המשאילית זו לזי טעונות טבילה. שמא הנדה היין. יום שכלו מתי מדבר. וקבעו יום טוב לפי שחזר הדיבור למשה.

(ב) [ברכות יז:] בפסחים נד:, (ג) [בריי"ף ובלא"ם מהופכים דברי ר"ש לרשב"ג ודברי רשב"ג לר"ש], (ד) ניטין מ., (ה) [ב"ב ס:], (ו) מו"ק כ:, מדרש ילקוט תנ"ה, (ז) מו"ק כ:, מדרש יו, סנהדרין כ., (ח) בפ"י מי' דקאמר ולא הוזי, (ט) ב"ב קכא. ע"ש, (י) [בב"ב קכא. אימא רב דימי כר יוסף אמר רב נחמן יום וכו'], (יא) [גיר' הערוך פרוזלות פי' שומרים וע' לעיל מא. וסיעיגו פרוזלות כו'], (יב) [ניטין פח.] ויסא הני' פרפקיות וכן הגי' בב"ב קכא:], (יג) [ירושלמי תענית סוף:], (יד) [ע"ש ברשב"ם וע' מהרש"א], (טו) מתים מת אלף בפיוטרוט כל"ל.

לאיזה שירצו יעלו [6]רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה ואמר רב מתנה [7]אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה [8]תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה [9](תניא) רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף [10](יאסף) [11](תני רב יוסף) מאי יאסף אמר רב יוסף תקבריה אימיה: שבהן בנות ירושלים כו': ת"ר בת מלך שואלת מבת כהן גדול בת כהן גדול מבת סגן ובת סגן מבת משוח מלחמה ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט וכל ישראל שואלין זה מזה כדי [12]שלא יתבייש את מי שאין לו: כל הכלים טעונין טבילה: אמר רבי אלעזר אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים: תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם: [13]מיוחסות שבהן היו אומרות בחור וכו': תנו רבנן יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי [14]שאין האשה אלא לבנים מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' [15]ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

לאיזה שירצו יעלו. הוסיף בן אלה רשע היה דכתיב (מלכים ב' יז) ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל. והיינו דקאמר רק שבטל את הפרוסדאות ואמר לאיזה שילו יעלו: **הרוגי ביתר.** נפרק הזיקין (גיטין דף מז.): **מלכרות.** לפי שהן לחין ומאותו הזמן אין כח בחמה לייבשן וחייסינן מפני התולעת לפי שעין שיש בו תולעת פסול למערכה כדאמרינן (מדות פ"ב מ"ה): **יום תבר מגל.** שבירת הגרזן שפסק החוטב מלחטוב עצים: **מכאן ואילך.** מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף גילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חייס על חייו: **דלא יוסיף.** לעסוק בתורה בגילות: **תקבריה אימיה.** כלומר ימות בלא עמו: **כם מלך.** אף על פי שהיה לה שואלת מבת כהן גדול כו' שלא לבייש את השואלת מתוך שאין לה: **מבת כהן גדול.** שהוא קרוב וסמוך למלכות: **סגן.** כהן משוב ממונה תחת כהן גדול להיות תחתיו ביום הכפורים אם ירעע פסול בכהן גדול ביום הכפורים ישמש זה הסגן תחתיו: **משוח מלחמה.** הוא הכהן המכריז במלחמה [16]מי האיש הירא ורך הלבב וגו' (דברים כ): [17]**אפילו מקופלין ומונחין בקופסא.** מיסקרי"ן: **גריכין עגילה.** כולן שלא לבייש את שלריכה עגילה: **שאין אשה אלא לבנים.** אם בנין יהיו מיוחסין הכל קופלין עליהם בין זכרים בין נקבות: **על מנת שתעטרונו בזהובים.** שאחרי הנישואין תתנו לנו תכשיטין. ומילתא בעלמא הוא דאמרי כלומר ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים: **מחול.** סביב לשון מחול הכרם (כלאים פ"ד מ"ח): **מראה באצבעו.** ואומר זה ה' קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלשה פרקים וסליקא לה מסכת תענית

[1]. ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וישיענו זה יי קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו: ישעיהו כה ט

[2] ברכות מח:, [3] כ"ב קכח:, [4] [גיר' ע"י דתענית], [5] [ג"ל יסף כך ל' בב"ב וע"ש ברשב"ם], [6] [בב"ב ליתא אלא כך איתא מאי יסף מני רב יוסף מקבריה אימיה], [7] [ספרים פב. וש"ינ], [8] [עי' הגי' בע"ין], [9] כתובות נט:, [10] [גרא"ה שא"ל אל יכך לנכנס וגו' עי' פרש"י בתורה ובמכות יא. ובסוטה מג.], [11] [ד"ה אפילו אחרי ד"ה לריכין],

תורה אור השלם

הגהות הב"ח

(6) תוס' ד"ה מאי כו' דלא מוסיף יסיף ומשום הכי קנני גמרא מאי:

לעזי רש"י

אישקרי"ן. קופסה (כעיקר לתכשיטים).

מוסף רש"י

ואמר רב מתנה כו'. ולכך שמחו שזכו לקבורה יפה כדי הסריחו (רשב"ם ב"ב קנא ב). **הטוב והמטיב.** ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון תקנו באותו היום, כדמפקא לן מהתם קרא ובירכת את ה' אלהיך על הארץ וגו' (שם). **שפסקו מלכרות עצים.** מיהן ועד ט"ו באב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה, מכאן ואילך אפשר כמו החמה, ויש בעצים לחלוחית ומעלין עשן ונם יגדל תולעת וכדאמרינן במדרש איכה ר' יעקב בר יוסי אומר שני כלה זמן קציצה למזבח שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח וכל עץ שהוא נקוב אינו עושה מאכולת, ואומו יום שפסקו היו שמחים לפי שמאותו יום היו משליטין מלוי גדולה כותח (שם). **יום תבר מגל.** שנשברו הקרדומות שאין לורך עוד בהן לחבור עצים (שם). דמוסיף. מן הלילה על היום לעצות, יוסיף. ימים כדכתיב (דברים ל) כי הוא חייך, וכתיב (משלי ג) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך, שמתוך שהגלות מאריכים והימים מתקצרין צריך לעסוק בגלמודו גם בגלה (רשב"ם ב"ב שם). הדרן עלך מסכת תענית

[18] מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ג [עור ל"ת ע' קפטן]:

רבינו חננאל

רב מתנה [אמר] יום [שנתנו] הרוגי ביתר לקבורה. ובו ביום תיקנו הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. יום שפוסקין בו לכרות עצים למערכה. כדתניא [ר"א] הגדול אומר מט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה מפני שאין יבשין. וכיון שאין יבשין מתלעין. וקא", יום תבר מגל. כלומר, מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים. [מכאן ואילך]. פי' מט"ו באב, מי שמוסיף מן הלילה ליום, כלומר, עומד בלילה ושונה שכבר הארוך הלילה. ומי שלא יוסיף תקבריה אימיה, שאינו מן החכמים שמנדדין שינה מעיניהן בעולם [הזה] וחיים לעולם הבא.

הדרן עלך בשלשה פרקים

רבינו גרשום

יום שפוסקין מלכרות עצים למערכה. ומיכן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה. תשש כחה של חמה. ואינה מייבשת העצים. יום תבר מגל. כלומר, מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים. ודלא מוסיף. מלילות על הימים לעסוק בתורה, [יסיף], לפי שכבר גדולין הלילות. [כל הכלים. המשאילות זו לזו טענות טבילה, שמא דנדה היו]. אפי' מקופלין. חיישינן שמד ישבה עליהן נדה. לעשות מחול להצדיקים. שהצדיקים עושין מחול והקב"ה יושב באמצע.

מראין זה לזה ואומרים, הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

הדרן עלך בשלשה פרקים

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך

הַדְרָן עֲלָךְ מַסֶּכֶת תַּעֲנִית וְהַדְרָךְ עֲלָן. דִּעְתָּן עֲלָךְ מִסֶּכֶת תַּעֲנִית וְדַעְתָּךְ עֲלָן. לֹא נִתְנַשֵּׁי מִינָּךְ מַסֶּכֶת תַּעֲנִית וְלֹא תִתְנַשֵּׁי מִינָּן לֹא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלֹא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא תוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּתְהֵא עִמָּנוּ לָעוֹלָם הַבָּא. חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמִי בַּר פָּפָּא נַחְמָן בַּר פָּפָּא אַחָאי בַּר פָּפָּא אַבָּא מָרִי בַּר פָּפָּא רַפְרָם בַּר פָּפָּא רָבִישׁ בַּר פָּפָּא סוּרְחֵב בַּר פָּפָּא אַדָּא בַּר פָּפָּא דְּרוּ בַּר פָּפָּא:

הַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה כֻּלָּנוּ אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ: מֵאוֹיְבֵי תַחְכְּמֵנִי מִצְוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וְהֵם מַשְׁכִּימִים. אָנוּ מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדְבָרִים בְּטֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וְהֵם עֲמֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וּמְקַבְּלִים שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָן מְקַבְּלִים שָׂכָר. אָנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים. אָנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת. שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי כְּשֵׁם שֶׁעֲזַרְתַּנִי לִסְיֵם מַסֶּכֶת תַּעֲנִית כֵּן תַּעֲזְרֵנִי לְהַתְחִיל מַסֶּכְתּוֹת וְסִפָּרִים אֲחֵרִים וְלִסְיָמָם לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתַּנָּאִים וְאָמוֹרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יַעֲמוֹד לִי וּלְזַרְעִי שֶׁלֹּא תָמוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם. וְתִתְקַיֵּם בִּי בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וְהָקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אוֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא, וּלְאַחֲיָא מֵתֵיא, וּלְאַסְקָא לְחַיֵּי עַלְמָא, וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִירוּשְׁלֶם, וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵיהּ בְּגַוָּהּ, וּלְמֶעְקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא, וּלְאֶתְבָּא פּוּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ, וַיַּמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵיהּ וִיקָרֵיהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן, וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן, וְעַל כָּל מַאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא, דִּי בְאַתְרָא (קַדִּישָׁא) הָדֵין וְדִי בְכָל אָתַר וַאֲתַר, יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפֻרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן:

עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: